

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
WIZARA YA AFYA

HOTUBA YA WAZIRI WA AFYA, MHE. UMMY ALLY MWALIMU (MB.)
KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA FEDHA YA
WIZARA YA AFYA KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25

Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan akisalimiana na mtoto ambaye amepandikizwa uloto katika Hospitali ya Benjamin Mkapa Jijini Dodoma.

Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Kassim Majaliwa (Mb) akipata maelezo kutoka kwa Damaris Richard Mtemi Mama Mzazi wa Mtoto Zungu Japhet Lungwa aliye pandikizwa Uloto (Matibabu ya Sickle Cell) katika Hospitali ya Benjamin Mkapa Jijini Dodoma. 10, Mei 2023

Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Nishati Mheshimiwa Dkt. Doto Mashaka Biteko akizungumza na wazazi waliofika katika zahanati ya Bungoni iliyopo Jijini Dar es Salaam kwa ajili ya kupata huduma za kliniki.

Waziri wa Afya Mheshimiwa Ummy Mwalimu akimjulua hali Mama na Mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mount Meru Arusha.

Waziri wa Afya Mheshimiwa Ummy Mwalimu akizungumza jambo na Naibu Waziri wa Afya Dkt. Godwin Mollel Bungeni Jijini Dodoma.

**HOTUBA YA WAZIRI WA AFYA
MHE. UMMY ALLY MWALIMU (MB), KUHUSU
MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI YA
FEDHA YA WIZARA YA AFYA KWA
MWAKA 2024/2025**

A. UTANGULIZI

- 1. Mheshimiwa Spika,** Baada ya kupokea taarifa iliyowasilishwa mbele ya Bunge lako Tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI ambayo imepitia na kuchambua kwa kina bajeti ya Wizara ya Afya, naomba kutoa hoja kwamba sasa Bunge lako likubali kupokea na kujadili taarifa ya utekelezaji wa Mpango na Bajeti ya Wizara kwa mwaka 2023/24 na Vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2024/25. Aidha, ninaliomba Bunge lako Tukufu likubali kupitisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Kawaida pamoja na Miradi ya Maendeleo ya Wizara kwa mwaka 2024/25.

- 2. Mheshimiwa Spika,** Awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu mwingi wa rehema kwa kuniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako Tukufu na kuwasilisha hotuba yangu siku ya leo. Aidha, kipekee naomba kutumia fursa hii kumshukuru kwa dhati **Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan,** Rais wa Jamhuri ya Muungano wa

Tanzania kwa kuendelea kuniamini kusimamia Wizara ya Afya ambayo ndiyo yenye dhamana ya kusimamia Sekta ya Afya nchini. Sekta ambayo inagusa maisha ya kila siku ya kila mtu, mwanamke au mwanaume, kijana au mzee, tajiri au maskini kutokana na ukweli kuwa Mtu ni Afya na Afya ni Mtaji. Vilevile, nimshukuru na kumpongeza Mheshimiwa Rais kwa kuendelea kuipa kipaumbele Sekta hii kwa kutoa miongozo, maelekezo mbalimbali na kufanya uwekezaji mkubwa wa rasilimali fedha ili kuboresha upatikanaji wa huduma za afya kwa wananchi. Ningependa kutambua **mambo makubwa kumi (10)** yaliyofanywa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan katika kipindi cha miaka mitatu ya uongozi wake kama ifuatavyo:-

- i. Ujenzi na uboreshaji wa miundombinu ya kutolea huduma za Afya katika maeneo mbalimbali nchini ambao umewezesha **Vituo vya kutolea huduma za Afya kuongezeka** kutoka vituo 8,549 Mwaka 2021 hadi vituo 9,693 mwaka 2024 hii ni sawa na ongezeko la vituo 1,144;
- ii. **Kuongezeka kwa Vifaa tiba vya kisasa vya uchunguzi na ugunduzi** wa magonjwa mbalimbali ikiwemo;- MRI kutoka 7 hadi 13, CT-Scan kutoka 12 hadi 45, Digital X-Ray kutoka 147 hadi 346, Ultrasound kutoka 476 hadi 668, Echocardiogram kutoka 95 hadi 102, Cathlab kutoka 1 hadi 4, Pet Scan 1 ambayo awali haikuwepo nchini;

- iii. **Kuongezeka kwa idadi ya vitanda vya kulaza wagonjwa** katika vituo vya kutolea huduma za afya kutoka vitanda 86,131 mwaka 2021 hadi vitanda 145,374 Machi 2024;
- iv. Kuongezeka kwa **idadi ya vitanda kwa ajili ya wagonjwa mahututi (ICU)** katika vituo vya umma kutoka vitanda 258 vya mwaka 2021 hadi kufikia vitanda 1,362 Machi 2024;
- v. Kuimarika kwa **hali ya upatikanaji wa dawa na bidhaa za Afya** (aina 290) katika vituo vya kutolea huduma za afya vya umma kutoka asilimia 58 kufikia asilimia 79 Machi 2024;
- vi. Kuongezeka kwa idadi ya Hospitali zinazotoa **huduma ya magonjwa ya dharura (EMD)** kutoka saba (7) mwaka 2020 hadi kufikia 116 Machi 2024;
- vii. Kupatikana kwa **huduma za ubingwa na ubingwa bobezi** kwa gharama nafuu nchini na pia kuvutia wagonjwa kutoka nje ya nchi (Tiba Utalii) ambapo wagonjwa kutoka nje ya nchi wameongezeka kutoka 5,705 mwaka 2022 hadi 7,843 mwaka 2024;
- viii. Kuongezeka kwa vituo vya kutolea huduma za afya vyenye uwezo wa kutoa **huduma za dharura za uzazi** ikiwemo upasuaji wa kumtoa mtoto tumboni (CEmONC) kutoka 388 mwaka 2021 hadi 523 mwaka 2024;

- ix. **Kupungua kwa vifo vya wajawazito** kutoka vifo 556 kwa kila vizazi hai 100,000 mwaka 2016 hadi kufikia vifo 104 kwa kila vizazi hai 100,000 na **kupungua kwa vifo vya watoto wenye umri chini ya miaka mitano** kutoka vifo 67 kwa kila vizazi hai 1,000 hadi kufikia vifo 43 kwa kila vizazi hai 1,000; na
- x. **Kupungua kwa vifo vitokanavyo na UKIMWI** kutoka vifo 29,000 mwaka 2022 hadi vifo 22,000 Machi 2024 na Kifua Kikuu kutoka vifo 25,800 mwaka 2022 hadi vifo 18,100 Machi 2024 .

3. Mheshimiwa Spika, Namba zinaongea, **Tumesikia, tumeona na kuthibitisha wenyewe** mambo makubwa ambayo yamefanyika ndani ya Sekta ya Afya chini ya Rais wetu Dkt. Samia Suluhu Hassan katika kipindi cha miaka mitatu tu. Niwaombe Waheshimiwa Wabunge na Wananchi wote tuendeleo kumuunga mkono Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan ili maono yake ya kuboresha Sekta hii ya Afya na wananchi kuendelea kupata huduma bora za afya nchini yatimie. Kupitia mafanikio haya ni dhahiri kuwa Rais Samia ni kinara wa mageuzi chanya ndani ya Sekta ya Afya nchini na barani Afrika.

4. Mheshimiwa Spika, Nitumie fursa hii kutoa pole kwa Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, Mheshimiwa

Dkt. Hussein Ali Mwinyi, Rais wa Serikali ya Mapinduzi ya Zanzibar na Mwenyekiti wa Baraza la Mapinduzi, wanafamilia wote, Bunge lako Tukufu, ndugu, jamaa, marafiki na watanzania kwa ujumla kwa kumpoteza kiongozi wetu mpendwa Hayati Ali Hassan Mwinyi aliyekuwa Rais wa Awamu ya Pili ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, nawashukuru wataalam wote wa Afya ndani ya nchi walioshiriki katika jitihada za kumtibu kiongozi wetu. Hakika tutaendelea kumuenzi kiongozi huyu mahiri aliyeleta mageuzi makubwa ya mapambano dhidi ya magonjwa yasiyoambukiza kwa kuyaishi kwa vitendo. Tunamuomba Mwenyezi Mungu aipe roho ya Hayati pumziko la milele. Amina

- 5. Mheshimiwa Spika,** Vilevile, nitumie fursa hii kumpa pole Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, wanafamilia, ndugu, jamaa, marafiki na watanzania wote kwa kumpoteza mwanasiasa nguli na mahiri, Mheshimiwa Edward Ngoyai Lowasa aliyewahi kuwa Mbunge wa Jimbo la Monduli na Waziri Mkuu Mstaafu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Tunamuomba Mwenyezi Mungu aipe roho ya Hayati pumziko la milele. Amina

6. Mheshimiwa Spika, Napenda kutoa shukrani za dhati kwa **Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango,** Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambaye amekuwa mstari wa mbele kuimarisha huduma za afya hususan usafi na afya mazingira katika maeneo ya Mijini na Vijijini. Aidha, nitumie fursa hii kumshukuru **Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa (Mb),** Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uongozi wake mahiri katika utendaji na kuimarisha huduma zinazotolewa katika Sekta ya Afya nchini ikiwemo kuhamasisha wanaume kupima Virusi vya UKIMWI na mapambano dhidi ya Magonjwa Yasiyoambukiza. Vilevile, nampongeza kwa Hotuba yake aliyoivasilisha kwenye Bunge lako Tukufu tarehe 3 Aprili, 2024 ambayo imetoa mwelekeo wa majukumu yatakayotekelezwa na Serikali katika mwaka 2024/25. Pia, nampongeza **Mheshimiwa Dkt. Dotto Mashaka Biteko,** kwa kuaminiwa na Mheshimiwa Rais Dkt. Samia Suluhu Hassan na kuteuliwa kuwa Naibu Waziri Mkuu na Waziri wa Madini.

7. Mheshimiwa Spika, Napenda kukupongeza wewe binafsi **Mheshimiwa Spika** kwa kuchaguliwa kuwa Rais wa 31 wa Umoja wa Mabaraza ya Kitaifa Duniani (IPU) na Baraza la uongozi la IPU ambacho ni chombo kikuu cha kufanya maamuzi

kinachojumuisha wabunge kutoka Duniani kote. Aidha, nampongeza **Naibu Spika, Mheshimiwa Mussa Azzan Zungu**, kwa kuendelea kukusaidia vyema katika kuliongoza Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa uadilifu mkubwa, lakini pia kwa kuzingatia na kusimamia Sheria na Kanuni zinazoliongoza Bunge lako tukufu katika kutekeleza majukumu yake ya kila siku. Tunapenda kukuhakikishia kuwa uongozi na watumishi wa Sekta ya Afya nchini tutatekeleza wajibu wetu wa kutoa huduma bora za afya kwa kuzingatia Sheria na Kanuni mbalimbali zinazopitishwa na Bunge lako tukufu. Aidha, nitumie fursa hii kuwapongeza Wenyevitani wa Bunge kwa kusimamia vyema mijadala ndani ya Bunge.

8. **Mheshimiwa Spika**, Kipekee niwapongeze **Mheshimiwa Deogratius John Ndejemi**, Mbunge wa Chamwino kwa kuteuliwa kuwa Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu (Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu); **Mheshimiwa Daniel Baran Sillo**, Mbunge wa Jimbo la Babati Vijijini kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi; na **Mheshimiwa Zainab Athumani Katimba**, Mbunge wa Viti Maalum kwa kuteuliwa kuwa Naibu Waziri Ofisi ya Rais TAMISEMI. Ninaahidi kuwapa ushirikiano viongozi wote walioteuliwa katika utekelezaji wa majukumu yao

mapya. Aidha, napenda kuwashukuru Mawaziri wenzangu kwa ushirikiano wanaonipatia ambao umeiwezesha Wizara kuendelea kuimarisha na kuboresha utoaji wa huduma za afya. Wizara itaendelea kushirikiana nao na kuhakikisha tunatimiza Dira ya Afya ya kujenga Jamii yenye afya bora na ustawi itakayochangia kikamilifu maendeleo ya mtu mmoja mmoja na Taifa kwa ujumla.

- 9. Mheshimiwa Spika,** Kipekee napenda kuishukuru Kamati ya Kudumu ya Bunge ya afya na masuala ya UKIMWI, chini ya Mwenyekiti wake **Mheshimiwa Stanslaus Haroon Nyongo (Mb)**, na Makamu wake, **Mheshimiwa Dkt. Faustine Englebert Ndugulile (Mb)** kwa ushauri na maelekezo waliyoyatoa katika kuboresha utendaji wa Wizara hususan katika kipindi cha maandalizi ya bajeti hii. Aidha, **nawashukuru Waheshimiwa Wabunge wote** kwa ushirikiano mzuri wanaonipatia ikiwemo kutoa ushauri na maoni mbalimbali yenye lengo la kuboresha huduma za afya. Ninawaahidi waheshimiwa Wabunge wote kwamba, Wizara yangu itazingatia ushauri wenu katika utekelezaji wa majukumu yetu kwa wananchi. Vilevile, Wizara yangu itaendelea kuwapa ushirikiano katika kutekeleza majukumu na kazi zetu za kuwatumikia Wananchi ndani na nje ya Bunge.

10. Mheshimiwa Spika, Napenda kutoa pongezi kwa **Mheshimiwa Bahati Keneth Ndingo** kwa kuchaguliwa kuwa Mbunge wa **Jimbo la Mbarali**. Aidha, naomba kutoa pole kwako, Bunge lako Tukufu, kwa Familia na Wananchi wa Jimbo la Mbarali kwa kifo cha **Mheshimiwa Francis Mtega** aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Mbarali, **Mheshimiwa Ahmed Yahya Abdulwakil** aliyekuwa Mbunge wa **Jimbo la Kwahani**. Vilevile, natoa pole kwa Watanzania wote, waliopoteza ndugu, Jamaa na marafiki zao kutokana na sababu mbalimbali ikiwa ni pamoja na magonjwa, ajali na majanga mbalimbali ikiwemo maporomoko ya ardhi na mafuriko yaliyotokea Wilayani Hanang Mkoani Manyara na Rufiji Mkoani Pwani. Mungu azilaze roho za marehemu wote mahali pema peponi, Amina.

11. Mheshimiwa Spika, Baada ya kutoa maelezo ya awali, naomba sasa kutoa maelezo kuhusu utekelezaji wa majukumu ya Wizara kwa mwaka 2023/24, Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi pamoja na maombi ya fedha ya kutekeleza vipaumbele vya Wizara kwa mwaka 2024/25.

B. MAPITIO YA UTEKELEZAJI WA MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2023/24

12. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza majukumu yake, Wizara imeendelea kuzingatia Dira ya Taifa ya Maendeleo (2025), Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Miaka Mitano wa Taifa (2021/22 – 2025/26), Sera ya Afya ya Mwaka 2007, Ilani ya Uchaguzi ya Chama cha Mapinduzi (CCM) ya 2020-2025, Mpango Mkakati wa Tano wa Sekta ya Afya - HSSP V (2021/22 – 2025/26), Malengo ya Maendeleo Endelevu pamoja na makubaliano ya Kimataifa na kikanda yenye lengo la kuimarisha utoaji wa huduma za afya kwa wananchi.

13. Mheshimiwa Spika, Katika bajeti ya mwaka 2023/24, Wizara kwa kushirikiana na Wizara nyingine, Idara na Taasisi za Serikali, Wakala za Serikali na Wadau wa Maendeleo ilipanga kutekeleza afua mbalimbali zenye lengo la kuboresha utoaji huduma za afya katika maeneo yafuatayo: -

- i. Kuimarisha huduma za Kinga dhidi ya magonjwa;
 - a. Kuimarisha upatikanaji, usambazaji, utunzaji na utoaji wa huduma za chanjo hususan chanjo za Watoto wenye umri chini ya miaka mitano;

- b. Kuimarisha huduma za Lishe nchini hususan kwa akinamama wajawazito, watoto wenye umri chini ya miaka mitano na vijana; na
 - c. Kuimarisha huduma za afya katika ngazi ya jamii.
- ii. Kuimarisha ubora wa huduma za afya zinazotolewa na vituo vya umma katika ngazi zote kwa;
- a) Kuimarisha usimamizi wa huduma za afya katika Timu za Uendeshaji wa Huduma za Afya za Mkoa, Timu za Uendeshaji wa Huduma za Afya ngazi ya Halmashauri, Bodi za Usimamizi wa huduma za Afya ngazi ya Halmashauri na Kamati za Usimamizi wa huduma za Afya vituoni na uwajibikaji na ufanisi;
 - b) Kufanya uhakiki wa mara kwa mara na wakushtukiza katika vituo vya kutolea huduma za afya vya Umma, Binafsi na Vya Mashirika ya Dini;
 - c) Kuhakikisha utoaji wa huduma za afya unazingatia weledi, maadili na miiko ya kitaaluma kupitia mabaraza na bodi za kitaaluma;
 - d) Kuimarisha miundombinu ya kutolea huduma za afya zikiwemo Zahanati, Vituo vya Afya, Hospitali za

Halmashauri, Hospitali za Rufaa za Mikoa, Kanda, Maalum, Taifa na Vyu vya Mafunzo ya Afya kwa;

- Kukamilisha ujenzi wa miundombinu inayoendelea.
- Kuanza Ujenzi mpya.
- Ukarabati wa Vituo vya kutolea huduma za afya.
- Kuweka miundombinu ya umeme na maji katika Vituo vya kutolea huduma za afya ngazi ya Msingi.
- Kuendeleza ujenzi wa nyumba za Watumishi.

iii. Kuimarisha upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi katika ngazi zote za utoaji wa huduma za afya;

iv. Kuimarisha huduma za Afya ya Akili, huduma za utengamao na Tiba Shufaa;

v. Kuimarisha huduma za Afya ya Uzazi, mama na mtoto ili kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi;

vi. Kuimarisha huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobenzi; ikiwemo uimarishaji wa huduma za Mkoba na Tembezi katika ngazi ya msingi;

vii. Kudhibiti magonjwa ya mlipuko na magonjwa ya kuambukiza;

viii. Kudhibiti magonjwa yasiyo ya kuambukiza

na kuimarisha huduma za dharura nchini ikiwemo ajali;

- ix. Kuimarisha utoaji wa mafunzo ya wataalam katika Sekta ya Afya katika fani za ubingwa na bingwa bobezi;
- x. Kuimarisha mifumo ya ugharamiaji wa huduma za afya nchini;
- xi. Kuendeleza na kusimamia huduma za Tiba Asili na tiba mbadala nchini;
- xii. Kusimamia tafiti na matumizi ya matokeo ya tafiti mbalimbali za Afya; na
- xiii. Kuimarisha Mifumo ya TEHAMA na matumizi ya takwimu.

C. MAPATO NA MATUMIZI YA FEDHA

14. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Fungu 52 hukusanya mapato kutokana na huduma za tiba zitolewazo katika Hospitali zilizo chini yake, tozo na uchangiaji wa huduma katika Taasisi mbalimbali, ada za Vyuho na uuzaji wa zabuni.

15. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2023/24 Wizara na Taasisi zilizo chini yake ilikadiria kukusanya kiasi cha **Shilingi 677,621,168,391** ambapo kati ya fedha hizo, **Shilingi 88,414,775,177** ni kutoka vyanzo vya ndani vya Makao Makuu ya Wizara ikiwemo Bodi na Mabaraza

ya Kitaaluma, **Shilingi 111,585,224,823** kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa na **Shilingi 477,621,168,391** ni kutoka Hospitali za Kanda, Maalum, Taifa pamoja na Taasisi zilizo chini ya Wizara.

16. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Machi 2024, Wizara na Taasisi zilizo chini yake imekusanya jumla ya kiasi cha **Shilingi 528,728,911,186.17** sawa na **asilimia 78** ya makadirio yote ya maduhuli ya Shilingi 677,621,168,391. Kati ya fedha hizo, kiasi cha Shilingi 53,111,059,890.15 sawa na asilimia 60 ya makadirio kimekusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara, kiasi cha Shilingi 105,446,924,814.35 sawa na asilimia 94 kimekusanywa kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa na kiasi cha Shilingi 370,170,926,481.67 sawa na asilimia 78 kimekusanywa kutoka katika Taasisi zilizo chini ya Wizara, kama ilivyoainishwa katika **Kiambatisho Na. 1 hadi Na. 3.**

17. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2023/24, Wizara iliidhinishiwa na Bunge lako tukufu kutumia jumla ya kiasi cha **Shilingi 1,235,316,516,000** ili kutekeleza majukumu yake. Kati ya fedha hizo, kiasi cha **Shilingi 502,951,909,000** ni kwa ajili ya **Matumizi ya Kawaida** na **Shilingi 732,364,607,000** ni kwa

ajili ya utekelezaji wa **Miradi ya Maendeleo**. Aidha, kati ya fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida, kiasi cha Shilingi 148,609,423,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na Shilingi 354,342,486,000 ni kwa ajili ya Mishahara ya watumishi wa Wizara makao Makuu, Hospitali ya Taifa, Hospitali Maalum, Hospitali za Rufaa za Kanda na Hospitali za Rufaa za Mikoa. Vilevile, kati ya fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo, kiasi cha Shilingi 430,298,000,000 ni fedha za ndani na Shilingi 302,066,607,000 ni fedha za nje.

18. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Machi 2024, jumla ya kiasi cha **Shilingi 838,442,785,386.82** kimepokelewa sawa na asilimia 68 ya bajeti ya Shilingi 1,235,316,516,000 iliyoidhinishwa. Kati ya fedha hizo, kiasi cha **Shilingi 404,859,107,830.80** sawa na asilimia 80 ya bajeti ya Shilingi 502,951,909,000 kimepokelewa kwa ajili ya **kugharamia matumizi ya kawaida** na kiasi cha **Shilingi 433,583,677,556.02** sawa na asilimia 59 ya bajeti ya Shilingi 732,364,607,000 kimepokelewa kwa ajili ya utekelezaji wa **miradi ya Maendeleo**.

19. Mheshimiwa Spika, Kati ya fedha zilizopokelewa kwa ajili ya matumizi ya kawaida, kiasi cha **Shilingi 100,539,137,095.87** sawa na asilimia 68 ya bajeti ya Shilingi 148,609,423,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na kiasi Shilingi 304,319,970,734.93 sawa na asilimia 86 ya bajeti ya Shilingi 354,342,486,000 kimepokelewa kwa ajili ya Mishahara ya watumishi wa Wizara Makao Makuu, Hospitali ya Taifa, Hospitali Maalum, Hospitali za Rufaa za Kanda na Hospitali za Rufaa za Mikoa. Aidha, kati ya fedha zilizopokelewa kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo, Shilingi 316,540,687,508.23 sawa na asilimia 74 ya bajeti ya Shilingi 430,298,000,000 ni kutoka vyanzo vya ndani na Shilingi 117,042,990,047.79 sawa na asilimia 39 ya bajeti ya Shilingi 302,066,607,000 ni fedha za nje kutoka kwa Washirika wa maendeleo.

20. Mheshimiwa Spika, Kati ya fedha zilizopokelewa kutoka vyanzo vya nje, kiasi cha **Shilingi 96,926,989,204.68** kilipokelewa kupitia mfumo wa D-Fund kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi Misonge ya UKIMWI, Kifua Kikuu na Malaria. Kati ya fedha hizo, kiasi cha Shilingi 73,735,718,410.08 ni kutoka Mfuko wa Dunia "Global Fund" kwa ajili ya mapambano dhidi ya UKIMWI, Kifua Kikuu na Malaria, kiasi cha Shilingi 17,073,866,385.60 kutoka Benki ya Dunia na kiasi cha Shilingi 6,117,404,409

kutoka Susan Thompson Buffet Foundation Account kwa ajili ya utekelezaji wa mradi wa Uwekezaji wa Afya ya Mama na Mtoto.

D. UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA HUDUMA ZA KINGA

Huduma za Chanjo

21. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kusimamia na kuimarisha huduma za kinga ikiwemo kuhakikisha huduma za chanjo na vifaa vya kutolea chanjo vinapatikana kulingana na mahitaji ya Mikoa yote nchini. Lengo likiwa ni kuhakikisha kuwa watoto wote wenye umri chini ya mwaka mmoja, watoto chini ya miaka mitano, wajawazito na wasichana wenye umri wa miaka 9 hadi 14 ambao ni walengwa wa huduma za chanjo wanapata huduma hizo kwa wakati.

22. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuhakikisha **chanjo za watoto wadogo** za kuwakinga na magonjwa 11 yanayozuilika kwa chanjo ambayo ni pamoja na Pepopunda, Kifaduro, Kupooza (Polio), Surua, Homa ya Uti wa Mgongo, Kifua Kikuu, Dondakoo, Nimonja, Homa ya Ini, Rubella na Kuharisha zinapatikana bure kulingana na mahitaji. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara ilinunua: dozi 1,200,000 za IPV

(Inactivated Polio Vaccine) kwa ajili ya kuzuia ugonjwa wa Kupooza kwa watoto; Chanjo ya Pentavalent dozi 2,008,700 kwa ajili ya kuwakinga watoto dhidi ya Kifaduro, Dondakoo, Kupooza, Homa ya Ini na Homa ya Uti wa Mgongo; Chanjo ya Pneumococal Conjugate Vaccine (PCV) dozi 5,320,000 kwa ajili ya kuwakinga watoto dhidi ya Homa ya Mapafu (Nimonia) na Homa ya Uti wa Mgongo; Chanjo ya Bivalent Oral Polio Vaccine (BOPV) dozi 7,263,000 kwa ajili ya kuzuia virusi mbalimbali vinavyosababisha ugonjwa wa Kupooza kwa watoto; Chanjo ya Rotarix (Rota) dozi 6,716,750 kwa ajili ya kuwakinga watoto dhidi ya kuhara kukali; Chanjo ya Bacillus Calmette Geurin (BCG) dozi 2,000,000 kwa ajili ya kuwakinga watoto wachanga na ugonjwa wa Kifua Kikuu; Chanjo za kampeni ya Polio dozi 17,761,880. Chanjo ya HPV (dozi 400,240) kwa ajili ya kuwakinga mabinti dhidi ya saratani ya shingo ya kizazi, Chanjo ya Surua na Rubella (MR) dozi 3,000,000 kwa ajili ya kukinga watoto na ugonjwa wa Surua na Rubella na Chanjo zingine za MR (dozi 10,409,000) zilinunuliwa kwa ajili ya kampeni ya kitaifa ya uchanjaji wa chanjo ya Surua Rubella kwa ajili ya kudhibiti milipuko ya ugonjwa huo nchini.

23. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara iliweka lengo la kuchanja

jumla ya watoto 2,180,313. Hadi kufikia mwezi Machi 2024, **jumla ya watoto 2,245,722 sawa na asilimia 103 walikuwa wamechanjwa chanjo ya Penta3 ambayo hutumika kama kipimo kikuu cha utoaji wa chanjo** ikilinganishwa na uchanjaji wa watoto 1,596,951 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya utoaji wa chanjo nyingine uliendelea kuimarika ambapo chanjo ya Surua Rubella dozi ya kwanza (MR-1) ilifikia asilimia 101 na asilimia 98 kwa dozi ya pili (MR-2) ikilinganishwa na asilimia 97 na asilimia 95 kwa dozi ya pili kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Rota 2 asilimia 99 na PCV-3 asilimia 100, na Chanjo ya Polio dozi ya tatu (OPV 3) ilifikia asilimia 101. Juhudi hizi zinalenga kuhakikisha kuwa watoto wote wanaostahili kupata chanjo hizo wanapata kwa usahihi na wanakingwa dhidi ya magonjwa hayo yanayoweza kuzuilika kwa chanjo hapa nchini.

24. Mheshimiwa Spika, Ongezeko hilo la viwango vya uchanjaji kwa watoto ni matokeo ya utekelezaji wa zoezi maalum la PIRI (Periodic Intensification of Routine Immunization) lililolenga kuwatafuta watoto ambao hawakuchanjwa au kutokamilisha ratiba za chanjo nchini pamoja na zoezi la REC (Reach Every Child) likiwa na lengo la kumfikia kila mtoto ili apate chanjo. Mafanikio haya ya utoaji wa huduma za

chanjo nchini kwa watoto wenye umri chini ya mwaka mmoja yanakidhi vigezo vya Shirika la Afya Duniani (WHO) vya kuwafikia zaidi ya asilimia 90 ya walengwa wa Chanjo kitaifa. Kwa upande wa Tanzania, tulijiwekea lengo la kufikia kiwango cha uchanjaji cha asilimia 95 ambapo hadi kufikia Machi 2024 tayari lengo limefikwa kwa asilimia 103.

25. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo, imetekeleza awamu mbili za **kampeni ya chanjo ya Polio** ili kuzuia kuenea kwa ugonjwa wa Polio uliotokea Mkoa wa Rukwa na katika nchi jirani za Zambia, Congo na Burundi. Awamu ya kwanza Kampeni ilitekelezwa katika halmashauri 37 zilizopo katika Mikoa sita ya Rukwa, Kagera, Kigoma, Katavi, Mbeya na Songwe kuanzia tarehe 21 hadi 24 Septemba 2023 na kufanikiwa kuwachanja watoto 4,258,162 wenye umri chini ya miaka nane (8) kati ya watoto 3,250,598 waliolengwa ikiwa ni mafanikio ya asilimia 131. Aidha, awamu ya pili ya Kampeni ilifanyika katika mikoa sita iliyofanya awamu ya kwanza kuanzia tarehe 02 hadi 05 Novemba, 2023 kwa mafanikio makubwa ambapo watoto 4,634,921 wenye umri wa chini ya miaka nane (8) sawa na asilimia 108.8 kati ya walengwa 4,258,162 walipata Chanjo. Halmashauri zote 37 zilizoshiriki kwenye kampeni hii zilivuka malengo ya uchanjaji kwa zaidi ya asilimia

100. Kampeni hii ilifanyika kwa kujumuisha na utoaji wa chanjo ya surua kwa watoto ambao hawajawahi kupata au kukamilisha dozi za chanjo ya surua.

26. Mheshimiwa Spika, Ufuatiliaji wa magonjwa yanayozuilika kwa chanjo ulibaini pia kuwepo kwa ugonjwa wa Surua nchini. Hatua za kudhibiti ugonjwa huu zilifanyika kwa kufanya **kampeni ya uchanjaji wa chanjo ya Surua Rubella** kwa mikoa yote nchini. Lengo la kampeni ilikuwa ni kufikia asilimia 95 ya uchanjaji. Wizara ya Afya mnamo tarehe 15 hadi 18 Februari 2024, kwa kushirikiana na Wadau wa maendeleo ilifanya Kampeni ya chanjo ya Surua Rubella kwa watoto wenye umri wa kuanzia miezi 9 hadi chini ya miaka mitano. Lengo la Kampeni hii lilikuwa ni kudhibiti milipuko ya magonjwa ya Surua na Rubella ili kupunguza vifo na madhara yatokanayo na magonjwa haya ambapo kampeni hii ililenga kuwapatia Chanjo watoto 8,908,810 kwa Tanzania bara ambapo jumla ya watoto 10,164,868 sawa na asilimia 114 ya walengwa walifikiwa.

27. Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuwalinda wasichana wenye umri wa miaka 14 dhidi ya **Saratani ya mlango wa kizazi** kwa kununua na kusambaza chanjo ya Human Papilloma Virusi (HPV) ambayo inatoa kinga dhidi ya saratani hiyo.

Katika kipindi cha kuanzia Julai 2023 hadi Juni 2024, Wizara iliweka lengo la kuchanja jumla ya wasichana 721,684 wenye umri wa miaka 14 kwa ajili ya chanjo ya HPV. Hadi kufikia Machi 2024 jumla wasichana 663,949 walikuwa wamepatiwa chanjo hii sawa na asilimia 92 ya walengwa ikilinganishwa na Wasichana 535,708 waliopata chanjo hiyo kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

28. Mheshimiwa Spika, Napenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kuwa kutokana na umuhimu wa chanjo ya kukinga ugonjwa wa saratani ya mlango wa kizazi, Wizara imeendesha **Kampeni Maalum ya Chanjo ya HPV kwa Mabinti wenye umri wa miaka 9 hadi 14** kuanzia tarehe 22 hadi 28 Aprili 2024 iliyokuwa na kauli mbiu ya 'Binti makini timiza ndoto zako na chanjo ya HPV'. Kampeni hii imefanyika nchi nzima ambapo mabinti wameanza kupata chanjo ya HPV dozi moja tu. Uamuzi wa kutoka katika dozi mbili ya chanjo ya HPV na kuanza kutumia dozi moja, umetokana na matokeo ya kitafiti ambayo yameonesha kuwa, kupata dozi mbili au moja kote kuna matokeo sawa katika kumlinda mtoto wa kike dhidi ya ugonjwa wa saratani ya mlango wa kizazi.

'Mheshimiwa Spika, Nitumie Bunge lako tukufu kuwahakikishia Watanzania hususan

wazazi na walezi kuwa chanjo hii ni salama na haina madhara, na ninatoa wito kwa wazazi na walezi kuhakikisha mabinti wa umri wa miaka 9-14 wanapata chanjo hiyo ili kujikinga na saratani ya mlango wa kizazi’.

29. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha huduma za mnyororo baridi wa chanjo nchini, Wizara imeendelea kununua na kusambaza majokofu ya kuhifadhia chanjo hizo na kuyasambaza wilayani na katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Majokofu 1,601 yamenunuliwa kwa gharama ya Shilingi 21,023,327,723 ambapo majokofu 189 yanatumia nishati ya umeme na 1,412 yanatumia nishati ya jua. Majokofu hayo tayari yamesambazwa na kufungwa kwenye vituo vya kutolea huduma za chanjo nchini. Kuwepo kwa vifaa hivi vya mnyororo baridi katika ngazi zote kunatuhakikishia kuwa, utunzaji wa chanjo unafanyika katika viwango vinavyotakiwa kitaifa na kimataifa na hivyo, chanjo zinatolewa ni salama na bora kwa ajili ya kuchanja watoto na wahitaji wengine.

HUDUMA ZA LISHE

30. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea na utekelezaji wa Mpango Jumuishi wa pili wa Kitaifa wa Lishe 2021/22 – 2025/26 ambapo kupitia

Mpango huo Wizara imetekeleza afua za lishe zilizohitishwa kuwa na matokeo makubwa ili kukabiliana na matatizo ya utapiamlo wa lishe duni (Malnutrition) na lishe ya kuzidi (Obesity). Baadhi ya afua hizo ni pamoja na; utoaji wa matone ya vitamin A, dawa za kutibu minyoo ya tumbo, matibabu ya utapiamlo mkali kwa watoto, utoaji wa vidonge vya madini chuma na foliki asidi kwa wajawazito, uongezwaji wa virutubishi vya madini na vitamini kwenye vyakula vinavyoliwa kwa wingi na wananchi ikiwemo unga wa ngano, unga wa mahindi, chumvi, mafuta ya kula, utoaji wa elimu ya lishe na uhamasishaji wa masuala ya ulaji unaofaa kwa kutumia vyakula vinavyopatikana kwenye maeneo yetu pamoja na kufanya mazoezi.

31. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha jamii inazingatia masuala ya **unyonyeshaji maziwa ya mama,** Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa miongozo inayohimiza unyonyeshaji sahihi wa watoto ikiwemo **mtoto kuanza kunyonyeshwa ndani ya saa moja baada ya kuzaliwa** na unyonyeshaji wa watoto maziwa ya mama pekee kwa miezi sita (6) ya mwanzo. Elimu ya unyonyeshaji imeendelea kutolewa katika vituo vya kutolea huduma za afya, katika ngazi ya jamii na kupitia maadhimisho mbalimbali ikiwemo wiki ya unyonyeshaji. Kufuatia jitihada hizo, **unyonyeshaji**

wa maziwa ya mama kwa watoto ndani ya saa moja baada ya kuzaliwa umeongezeka kutoka asilimia 59 kwa mwaka 2015 hadi asilimia 70 kwa mwaka 2022. Hali kadhalika, hali ya unyonyeshaji wa maziwa ya mama pekee kwa miezi sita (6) imeimarika kutoka asilimia 58 ya mwaka 2015 hadi asilimia 64 mwaka 2022.

32. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeendelea kuimarisha afya na lishe ya watoto chini ya miaka 5 kwa kuendelea kutekeleza Kampeni ya Kitaifa ya **utoaji wa matone ya Vitamini A kwa watoto walio chini ya miaka mitano.** Malengo ya kampeni yalikuwa ni kutoa matone ya Vitamin A kwa watoto 9,460,369 wenye umri wa kati ya miezi 6 mpaka miezi 59 nchi nzima. **Jumla ya watoto 9,456,436 walipatiwa matone ya vitamin A** ambayo ni sawa na asilimia 99 ya lengo. Kiwango cha utekelezaji kimeongezeka ikilinganishwa na watoto 9,052,340 waliofikiwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma ya utoaji wa matone ya Vitamini A kwa watoto chini umri wa miaka 5 hufanyika katika vituo vya kutolea huduma za afya kwa utaratibu wa kawaida ambapo mtoto akitimiza umri wa miezi 6 hupewa matone ya vitamini A na huendelea kupatiwa matone hayo kila baada ya miezi 6 hadi atakapotimiza umri wa miaka 5.

33. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea **kuhamasisha wasindikaji wa vyakula ili waongeze virutubishi kwenye vyakula vinavyoliwa kwa wingi nchini,** ambapo virutubishi vya madini na vitamini (Iron, Folate, Zinki, vitamin B12) huongezwa kwenye unga wa mahindi na ngano, Iodine kwenye chumvi na Vitamini A kwenye mafuta ya kula. Kwa sasa kuna jumla ya viwanda/wasindikaji wakubwa wa vyakula 31 ambapo wazalishaji 9 ni wasindikaji wa unga wa ngano, 13 wa mafuta ya kula na 9 ni wasindikaji wa chumvi. Viwanda hivi vyote vinaongeza virutubishi. Vilevile, kwa upande wa wasindikaji wa unga wa mahindi wadogo na wa kati hapa nchini, uhamasishaji wa kufunga mashine za kunyunyiza virutubishi (dosifiers) kwenye vyakula umefanyika ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya mashine 263 zimefungwa katika Mikoa 26 na hivyo kufikia jumla ya mashine 1,158 ikilinganishwa na mashine 895 zilizokuwepo kipindi kama hiki mwaka 2022/23. Kwa wastani, kila mashine inazalisha tani 30 za unga wa mahindi ulioongezwa virutubishi kwa mwezi hivyo inakadiriwa kiasi cha tani 34,740 zinazalishwa kwa mwezi. Mwelekeo wa Wizara ni kuimarisha ufuatiliaji wa wasindikaji wa vyakula wakubwa wa kati kwa kushirikiana na Shirika la Viwango Tanzania (TBS) ili

kuhakikisha vyakula vinaongezwa virutubishi kwa viwango vinavyotakiwa.

34. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Kampuni Binafsi ya SANKU inajenga **kiwanda cha kisasa cha kuzalisha virutubishi nchini** chenye uwezo wa kuzalisha tani 6 kwa siku na kinatumia teknolojia ya kisasa na inayokubalika kimataifa. Kwa sasa kiwanda cha aina hii kipo kimoja barani Afrika. Kukamilika kwa ujenzi wa kiwanda cha aina hii hapa Tanzania kutasaidia upatikanaji wa virutubishi nchini, lakini pia kitazalisha ziada kwa ajili ya nchi za jirani na hivyo kuwa chanzo cha mapato ya fedha za kigeni kwa nchi yetu. Ujenzi wa kiwanda hiki unafanyika katika mkoa wa Dar es salaam na umefikia asilimia 95. Kiwanda hiki kinategemewa kuzinduliwa rasmi Juni 2024.

35. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza maelekezo ya Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania aliyoyatoa mwezi Septemba 2022, Wizara kwa kushirikiana na Wizara ya Viwanda na Biashara imekamilisha mapitio ya Kanuni za kuongeza virutubishi kwenye vyakula za mwaka 2011 ili ziendane na hali halisi ya sasa, kwa sababu kanuni za awali ziliwahusu wasindikaji wakubwa pekee na kuwaacha wasindikaji wa kati na wadogo. katika kufanikisha

suala la uongezaji wa virutubishi kwenye vyakula, Wizara itashirikiana na Wizara ya Viwanda na Biashara ili kuhakikisha kanuni hizi zinatekelezwa kwa kuimarisha ufuatiliaji wa wasindikaji wa vyakula katika ngazi zote kupitia Maafisa Afya, uhamasishaji wa jamii kuhusu umuhimu wa matumizi ya vyakula vilivyoongezwa virutubishi na kuwawezesha wasindikaji ikiwa ni pamoja kuwapatia mashine za kuongeza virutubishi kwenye vyakula.

36. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea **kuhamasisha na kuelimisha makundi mbalimbali katika jamii juu ya masuala ya lishe na mtindo bora wa maisha** kupitia majukwaa mbalimbali. Mojawapo ya majukumu hayo ni maadhimisho **Siku ya Afya na Lishe ya Kijiji (SALiKi)** yanayofanyika mara nne kwa mwaka kwenye vijiji na mitaa. Hadi kufikia Machi 2024 jumla ya vijiji na mitaa 15,399 kati ya 16,581 sawa na asilimia 92.5 vilikuwa vimetekeleza zoezi hili. Mpango huu unaipa jamii fursa ya kufuatilia ukuaji na maendeleo ya mtoto, kupata elimu ya lishe kutoka sekta mbalimbali, kupata huduma za afya za mkoba pamoja na kujifunza namna ya kuandaa vyakula bora kwa kuzingatia vyakula vinavyopatikana kwenye jamii husika (mapishi darasa). Huduma zingine za afya na lishe zinazotolewa katika siku hiyo ni uhamasishaji

kuhusu ulishaji sahihi wa watoto; uchangamshi wa watoto, usafi wa maji na mazingira na ulinzi wa watoto na utoaji wa chanjo, utoaji wa matone ya Vitamini A na dawa za kutibu minyoo ya tumbo kwa watoto. Huduma hizi za lishe pia hutolewa katika vituo vya kutolea huduma za afya na kupitia watoa huduma ngazi ya jamii wanapotembelea kaya. **'Nitoe rai kwa Waheshimiwa Wabunge kuhamasisha na kushiriki katika utekelezaji wa Siku ya Afya na Lishe ya kijiji/Mitaa ndani ya Majimbo yenu'.**

37. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha masuala ya lishe yanatekelezwa na kusimamiwa vizuri katika ngazi za Mikoa, Halmashauri, Kata na vijiji. Wizara kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI imeendelea kusimamia utekelezaji wa **Mkataba wa Lishe unaowapima viongozi wa Mikoa na Wilaya.** Tathmini ya utekelezaji wa mikataba hiyo hufanyika kwenye ngazi ya Taifa mara moja kwa mwaka, ngazi ya Mikoa mara mbili kwa mwaka na ngazi ya Halmashauri kila robo mwaka. Kiashiria mojawapo kati ya viashiria 14 vinavyofuatiliwa katika mkataba huo ni matumizi ya fedha iliyotengwa kwa ajili ya afua za Lishe. Tathmini ya utekelezaji ngazi ya Mkoa imefanyika Septemba 2023 ambapo matokeo yanaonesha kwamba, kiashiria cha matumizi ya fedha kimefanikiwa kwa **asilimia 77.18**

ikilinganishwa na asilimia 63 ya tathmini iliyofanyika mwaka 2022. Viashiria vingine 13 vimefanikiwa kwa kati ya asilimia 93 - 100 ikilinganishwa na kati ya asilimia 85 - 100 ya kipindi kilichopita.

38. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutumia majukwaa mbalimbali ikiwemo maadhimisho ya **Siku ya Lishe kitaifa** ili kuhakikisha kuwa jamii inakuwa na uelewa wa masuala ya Lishe. Kwa mwaka wa fedha 2023/24 maadhimisho hayo yaliyofanyika tarehe 29 hadi 30 Oktoba 2023 katika mikoa yote 26 ya Tanzania bara yakibeba kaulimbiu isemayo "**Lishe Bora kwa Vijana Balehe, Chachu ya Mafanikio Yao**". Wakati wa maadhimisho haya, jumla ya vipindi 361 vya lishe vilifanyika na kurushwa kwenye vyombo mbalimbali vya habari (redio, runinga, magazeti, na mitandao ya kijamii) katika ngazi zote kote nchini ikilinganishwa na vipindi 93 pekee vilivyorushwa katika kipindi kama hicho kwa mwaka wa fedha uliopita wa 2022/23. Inakadiriwa wananchi 15,897,500 walifikiwa na ujumbe wa lishe kupitia vyombo vya Habari na majukwaa mbalimbali yaliyofanyika katika mikoa yote nchini. Halikadhalika, kupitia maadhimisho hayo, vijana balehe 235,913 kote nchini walipatiwa elimu ya lishe kwenye siku ya maadhimisho, ambapo 126,862 miongoni mwao walifanyiwa tathmini ya hali zao za

lishe na 15,302 kati yao walipatiwa huduma ya unasihi wa lishe kulingana na hali zao za Lishe. Vilevile, Wizara imeandaa Mwongozo wa Kitaifa wa Chakula na Ulaji wa mwaka 2023 ambao ulizinduliwa Tarehe 16 Novemba, 2023. Mwongozo huo unalenga kuhamasisha matumizi sahihi ya chakula mchanganyiko kwa kuzingatia chakula kinachopatikana hapa nchini kwa ajili ya kuimarisha afya ya jamii. Mwongozo huo pia umelenga kuhamasisha kupunguza matumizi ya vyakula vyenye sukari, mafuta na chumvi kwa wingi ili kuepuka magonjwa yasiyoambukiza pamoja na kuhamasisha usafi wa mazingira yanayotumika kuandaa chakula katika jamii.

Afya Mazingira na Usafi

39. Mheshimiwa Spika, Wizara inatambua kuwa afya mazingira na usafi ni nguzo muhimu katika ustawi wa afya ya jamii. Katika kutekeleza azma hiyo, Wizara kwa kushirikiana na Mikoa na Halmashauri inaendelea kusimamia na kufuatilia utekelezaji wa afua za Afya Mazingira na Usafi katika Mikoa yote ya Tanzania Bara. Afua hizo ni pamoja na kuwezesha ujenzi na matumizi ya vyoo bora, uwekaji wa vifaa vya kunawa mikono, udhibiti wa taka na usafishaji wa maeneo ya makazi, maeneo ya biashara na maeneo ya umma ili kuikinga jamii dhidi ya magonjwa ya kuambukiza kama vile Kipindupindu,

Kuhara Damu, Dengue, Malaria na magonjwa mengine ya kuambukiza.

40. Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa eneo la **ujenzi na matumizi ya vyoo bora**, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **kaya zenye vyoo bora zimeongezeka** hadi kufikia kaya 7,775,181 sawa na **asilimia 77.5** ikilinganishwa na **kaya 7,087,523** sawa na asilimia 73.2 zilizokuwa na vyoo bora katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Hili ni sawa na ongezeko la kaya 687,658 sawa na asilimia 4.3 katika kipindi cha mwaka mmoja. Lengo la Wizara ni kufikia asilimia 85 ifikapo mwaka 2025, hivyo jitihada zinaendelea ili kuweza kufikia shabaha tuliyojiwekea. Kwa upande wa **usafi wa mikono**, kaya zenye vifaa vya kunawia mikono, kwa maji tiririka na sabuni zimeongezeka kutoka asilimia 42.7 mwaka 2022/23 hadi kufikia **asilimia 45** kwa mwaka 2023/24.

41. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais, Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa pamoja na Wizara ya Maji imeendelea kuratibu utekelezaji wa mradi wa **Huduma Endelevu za Maji na Usafi wa Mazingira Vijijini** katika Sekta ya Afya (Sustainable Rural Water Supply and Sanitation - SRWSS) kwenye Halmashauri za Wilaya 137 zilizopo

kwenye Mikoa 25 nchini. Katika mwaka wa fedha 2023/24, Wizara imeendelea na ujenzi wa miundombinu ya maji safi, vyoo, mabafu, vifaa vya kunawia mikono, viteketezi taka (incinerators) na maboresho ya vyumba vya kujifungulia akina mama wajawazito kwenye Vituo 615. Ujenzi wa miundombinu hii unatarajiwa kukamilika mwezi Juni mwaka 2024 ambapo itafikisha jumla ya vituo 2,517 ambavyo vimenufaika kupitia mradi wa SRWSS. Hadi kufikia Machi 2024 utekelezaji wa miradi umefikia vituo 1902 sawa na asilimia 72.2 ya lengo la kufikia vituo 2,636 ifikapo Julai 2025. Aidha, Wizara imeratibu mashindano ya kitaifa ya Afya na Usafi wa Mazingira ambapo kwa mwaka 2023 washindi wa kwanza walikuwa kama ifuatavyo: Ngazi ya Shule za Msingi - Shule ya Msingi Endabash (Halmashauri ya Karatu); ngazi ya Shule za Sekondari za Bweni za Serikali na Binafsi – St. Francis Girls (Mbeya Jiji); ngazi ya Halmashauri ya vijiji – Kenikelele (Halmashauri ya Njombe); ngazi ya Halmashauri za Wilaya – Njombe DC; ngazi ya Halmashauri za Miji – Njombe TC; ngazi ya Manispaa – Shinyanga MC; ngazi ya Majiji – Tanga; ngazi ya Hospitali za Wilaya – Hospitali Teule ya Mugana (Misenyi DC); ngazi ya Hospitali za Rufaa za Mikoa – Arusha Lutheran Medical Centre; ngazi ya Mabenki – CRDB Makao Makuu Dar es Salaam; na ngazi ya Vyuo vya Elimu ya Juu – Chuo Kikuu cha Dar es

Salaam. **Ninawapongeza washindi hawa na kuisitiza viongozi wa Serikali na Taasisi za ngazi zote kusimamia usafi na afya ya mazingira katika maeneo yao.**

42. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI pamoja na Mamlaka za Serikali za Mitaa imeendelea kusimamia **afua za usafi wa mazingira na udhibiti wadudu waenezao magonjwa.** Lengo la utekelezaji wa afua hizi ni kuimarisha ushiriki wa wananchi katika udhibiti wa wadudu dhurifu, uimarishaji wa usafi wa mazingira. Miongoni mwa kazi zilizofanyika kwa mwaka 2023/24 ni udhibiti wa mazalia ya wadudu na usimamizi wa usafi katika ngazi za kaya, taasisi na maeneo ya biashara na umma. Katika kutekeleza afua hizi, kaguzi katika kaya 10,378,348, kaguzi 4,904 katika masoko, kaguzi 146,512 katika huduma za chakula, kaguzi 1,045 katika vituo vya mabasi, kaguzi 12,746 za ofisi za umma, kaguzi 9,492 katika Shule za Sekondari, kaguzi 23,233 katika Shule za Msingi na kaguzi 10,076 katika maeneo mengine zilifanyika. Katika kaguzi hizo, jumla ya ilani za marekebicho 82,738 zilitolewa kwa waliokiuka kanuni za Afya kwa mujibu wa Sheria ya Afya ya Jamii ya Mwaka 2009.

43. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Mamlaka za Serikali za Mitaa imeendelea kuratibu uimarishaji wa huduma za usafi na udhibiti wa taka ngumu kupitia utekelezaji wa Mkakati wa Usafi wangu Mita Tano, Mita Tano Usafi Wangu. Mkakati huu unalenga kuhakikisha maeneo ya makazi, taasisi, umma na biashara yanakuwa safi kuyazunguka kwa mita tano. Katika utekelezaji wa mkakati huu ambao umeambatana na utekelezaji wa siku ya usafi jumamosi ya mwisho wa mwezi, jumla ya kaya 10,378,348 na maeneo 2,416,838 ya biashara, umma na taasisi yalitembelewa. Aidha, jumla ya tani 1,375,088.65 za taka ngumu zilizozalishwa, tani 463,103.25 sawa na asilimia 25 zilikusanywa na kufikishwa maeneo maalum yaliyotengwa kutupia taka. Bado Halmashauri zinakabiliwa na changamoto ya udhibiti wa taka kwani taka zinazozalishwa hazipelekwi katika maeneo maalum ya kutupia taka, hali inayopelekea kuhatarisha afya ya jamii. **'Nachukua nafasi hii, kuielekeza Mikoa na Halmashauri, kusimamia kikamilifu afua ya udhibiti wa taka kwani ina mchango mkubwa katika udhibiti wa wadudu dhurifu ambao ni kichocheo cha maambukizi ya magonjwa ya kuambukiza na yasiyoambukiza'.**

44. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa **huduma za Hedhi Salama** kwa kushirikiana na Mamlaka za Serikali za Mitaa na wadau kupitia jukwaa la hedhi salama (Menstrual Health and Hygiene Coalition) kwa kuelimisha jamii juu ya Umuhimu wa hedhi salama kwa Watoto wa kike waliopevuka kupitia ziara za mashuleni, utoaji wa elimu ya hedhi katika vituo vya kutolea huduma za afya na maadhimisho ya Siku ya Hedhi Salama yanayofanyika tarehe 28 Mei kila mwaka. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Wizara imeanzisha kampeni ya **“Pedi Yangu Afya Yangu”**. inayolenga kuhamasisha wadau wa ndani kuzalisha bidhaa za hedhi salama. Pia kampeni hii inalenga kuhamasisha wadau kuchangia paketi za pedi ambapo lengo ni kukusanya, kusambaza na kugawa paketi 5,000,000 kwa wanafunzi wa kike katika shule za msingi na sekondari nchini.

45. Mheshimiwa Spika, Wizara inakamilisha **Mwongozo wa Hedhi Salama** ambao licha ya kubainisha malighafi zinazokubalika kutumika wakati wa hedhi, utaelezea namna bora ya uhifadhi na utupaji wa pedi zilizotumika, usafi wakati wa hedhi na miundombinu muhimu ambayo inahitajika kuwepo ili kumwezesha msichana na mwanamke kujisitiri vyema wakati wa hedhi. Aidha, Wizara ya

Afya kwa kushirikiana na OR-TAMISEMI, Shirika la Afya Duniani na Shirika la Kazi Duniani imeendelea kuimarisha **huduma za afya mahala pa kazi** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Wizara imefanya mafunzo ya jinsi ya kujikinga na madhara ya kiafya kwa watumishi 1,038 wa Sekta ya Afya katika mikoa 10 na Halmashauri 73.

46. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea **kudhibiti kuingia kwa magonjwa hatari yanayoambukiza** ikiwemo Ebola, Marburg, mafua ya Ndege (SARS), UVIKO-19, Homa ya manjano, pamoja na Homa ya Nyani (M-Pox) kuingia kupitia maeneo ya viwanja vya ndege, bandari na mipaka ya nchi kavu kwa kufanya uchunguzi wa afya kwa wasafiri wanaotoka katika nchi mbalimbali kuangalia endapo wana magonjwa hatari ya kuambukiza. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wasafiri 8,375,047 walikaguliwa ambapo 1,733,502 sawa na asilimia 20.7 ni wasafiri wa nje (International Travelers) na wa ndani (domestic) ni 6,641,545 sawa na asilimia 79.3 ambapo hakuna msafiri aliyegundulika kuwa na magonjwa hatari ya kuambukiza. Aidha katika kudhibiti ugonjwa wa Homa ya Manjano, wasafiri 5,642,611 walikaguliwa kama wamepata chanjo dhidi ya ugonjwa wa homa ya manjano ambapo wasafiri 11,747 walichanjwa chanjo ya ugonjwa huo, ikilinganishwa na wasafiri

4,889,591 waliokaguliwa na 10,583 waliochanjwa kipindi kama hiki mwaka 2022/23.

47. Mheshimiwa Spika, Katika kuendeleza juhudi za kukabiliana na magonjwa hasa katika mipaka isiyo rasmi, Wizara imefanya zoezi la utambuzi wa mipaka hiyo isiyo rasmi na shughuli kuu za kijamii na kiuchumi zinazopelekea mikusanyiko mkubwa unaochochea kuenea kwa magonjwa. Kazi hii ilifanyika Mkoani Ruvuma na ilishirikisha Wilaya za Songea na Nyasa ikiwa ni juhudi za kukabiliana na ugonjwa wa kipindupindu na Homa ya nyani inayoripotiwa katika nchi Jirani zinazopakana na Wilaya hizi. Aidha, tathmini hii ilienda sambamba na mafunzo kwa watumishi 25 wa afya wa Mikoa, Halmashauri na Mipaka ili kuwajengea uwezo wa kuchambua takwimu za wasafiri na kuwatambua wahisiwa wa magonjwa.

48. Mheshimiwa Spika; Wizara imeendelea kuimarisha **huduma za afya katika vituo vya Afya mipakani** ili viweze kutoa huduma madhubuti na kwa ufanisi kwa kusambaza magari 16 na pikipiki 20 katika vituo 36 vya afya mipakani. Aidha Wizara imefanikiwa kununua Vipima joto (Walkthrough Thermoscanners) 10 ambavyo vimesambazwa katika mipaka iliyopo mikoa ya Kagera, Kilimanjaro, Tanga, Arusha, Mara, Mbeya na Songwe kwa ajili ya

kuendelea kuimarisha uchunguzi kwa wasafiri. Aidha, Wizara imeendelea kuimarisha ufuatiliaji na udhibiti wa magonjwa ya kuambukiza katika maeneo ya mipakani ikiwa ni pamoja na ukarabati wa jengo moja (1) kwa ajili ya kuwatenga wasafiri washukiwa wa magonjwa ya kuambukiza (Isolation unit) katika mpaka wa Mutukula mkoani Kagera pamoja na ujenzi wa miundombinu ya kudumu ya kunawia mikono (Mass Hand Washing Facilities) inayojengwa katika mpaka wa Rusumo na bandari ya Kigoma ili kukabiliana na magonjwa ya kuambukiza.

49. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za afya mipakani kwa kushiriki katika **tathmini ya utekelezaji wa Kanuni za Afya za Kimataifa za Mwaka 2005.** Tathmini hiyo iliyofanyika mwezi Agosti 2023 ililenga kupima uwezo wa mipaka katika kutoa huduma wakati wote na wakati wa dharura. Matokeo ya tathmini hiyo yalionesha kuwa **uwezo wa huduma za afya mipakani umepanda kufikia wastani wa asilimia 73.3. Kiwango hicho ni cha juu kabisa ikilinganishwa na wastani wa asilimia 40 tulizopata katika tathmini iliyopita iliyofanyika mwaka 2016.** Matokeo haya yameonesha kuwa Tanzania imepiga hatua kubwa katika kujengea uwezo wa mipaka katika utoaji wa

huduma za afya katika mipaka kwa kuzingatia Kanuni za Afya za Kimataifa.

Ufuatiliaji na Udhibiti wa Magonjwa ya Mlipuko (Disease Surveillance)

50. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha **ufuatiliaji wa magonjwa ya mlipuko** kwa kutumia mfumo wa kielektroniki wa Integrated Disease Surveillance and Response (e-IDSR) ambapo vituo vyote vya kutolea huduma vimewezeshwa kutoa taarifa. Katika kipindi cha Julai 2022/23 hadi Machi 2023/24 jumla ya watumishi 2,300 ngazi ya vituo, Halmashauri na mikoa walipatiwa mafunzo. Pia maboresho yameendelea kufanyika kwa mfumo wa kielektroniki wa utoaji wa taarifa za tetesi zinazoweza kuwa na athari za kiafya kabla ya kuleta madhara kwenye jamii (Electronic Event Based Surveillance - eEBS). Uimarishaji huo umewezesha wanajamii kuweza kutoa taarifa za tetesi kwa kutuma ujumbe kwenda namba 199 bila malipo pamoja na kuchakata na kufanyia kazi taarifa toka vyombo vya habari na mitandao ya kijamii.

51. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Machi 2024 jumla ya tetesi 11,368 zimetolewa taarifa kupitia mfumo huu na kuchunguzwa ambapo kati ya hizo, magonjwa ya mlipuko kama vile **Kipindupindu,**

Kimeta na Surua yaliweza kubainika. Kupitia mfumo huo, Wizara imeweza kuongeza utambuzi wa magonjwa ya mlipuko mapema na kuweka mikakati ya haraka ya udhibiti. Sambamba na hilo, Wizara imeendelea kuboresha dawati la kuchakata tetesi lenye lengo la kufuatilia tetesi zote zinazopokelewa na kuzitolea taarifa kwa ufuatiliaji. Aidha, hadi sasa, jumla ya watoa huduma wa afya ngazi ya jamii (CHWs) 1,434 wamejengewa uwezo na wanatoa taarifa za tetesi kwa kutumia mfumo huo.

52. Mheshimiwa Spika, Ugonjwa wa **Kipindupindu** ndio mlipuko uliojitokeza zaidi kuliko magonjwa mengine ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Mikoa 16 (Mara, Arusha, Kilimanjaro, Kigoma, Kagera, Singida, Simiyu, Shinyanga, Tabora, Ruvuma, Mwanza, Dodoma, Geita, Manyara, Morogoro na Katavi,) imetoa taarifa ya uwepo wa mlipuko wa ugonjwa huo ambapo jumla ya wagonjwa 1,853 waliripotywa. Wizara ya Afya kwa kushirikiana na Wizara mbalimbali katika kutumia dhana ya Afya moja katika kuendelea kukabiliana na mlipuko wa ugonjwa huu hapa nchini.

Kudhibiti Magonjwa Yaliyokuwa Hayapewi Kipaumbele (NTDs)

53. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutoa kipaumbele katika kudhibiti na kutokomeza magonjwa matano yaliyokuwa hayapewi kipaumbele ambayo ni **Matende na Mabusha, Trakoma, Usubi, Kichocho na Minyoo ya Tumbo**. Shughuli za udhibiti wa magonjwa haya zimegawanyika katika maeneo makuu matatu ambayo ni shughuli za kinga kwa ugawaji wa kingatiba kwa magonjwa yote matano, shughuli za tiba kwa kufanya upasuaji wa mabusha na usawazishaji wa vikope na shughuli za utengamao kwa kutoa matunzo ya wagonjwa wa matende.

54. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara iliendelea kufanya zoezi la **umezeshaji kingatiba** dhidi ya ugonjwa wa matende na mabusha, kichocho, minyoo ya tumbo na usubi Katika kipindi hiki Wizara iligawa kingatiba za Ivermectin na Albendazole katika Halmashauri saba (7) zenye maambukizi ya juu na kuhitaji kingatiba kati ya Halmashauri 119 zilizokutwa na kiwango cha juu cha maambukizi mwaka 2008 Halmashauri hizo ni Mafia, Pangani, Kilwa, Lindi MC, Lindi DC, Mtwara – Mikindani, na Kinondoni. (Halmashauri 112 tayari zimefanikiwa kutokomeza

ugonjwa huo). Hadi kufikia Machi 2024, jumla ya walengwa 909,569 walimezeshwa kingatiba, sawa na asilimia 76 ya lengo (1,203,359).

55. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara ilifanya zoezi la tathmini ya kiwango cha maambukizi ya ugonjwa wa matende na mabusha kwa mkoa wa Dar es salaam. Matokeo ya Tathmini hiyo yalionesha kuwa Halmashauri ya Manispaa ya Kigamboni na Manispaa ya Ubungo hazina maambukizi mapya ya Ugonjwa wa Matende na Mabusha kwa kipindi cha miaka 6 baada ya kusitisha umezeshaji wa Kingatiba katika Halmashauri hizo. Aidha, Halmashauri ya Jiji la Dar es salaam, Manispaa ya Temeke na Kata 10 za Halmashauri ya Manispaa ya Kinondoni ambazo ni Bunju, Kawe, Kunduchi, Mabwepande, Makongo, Mbezi Juu, Msasani, Mbweni, Wazo na Mikocheni kwa sasa hazina maambukizi mapya ya ugonjwa wa Matende na Mabusha. Hivyo, Wizara imesitisha umezeshaji wa Kingatiba dhidi ya Ugonjwa wa Matende na Mabusha katika maeneo hayo ambayo kwa sasa hakuna maambukizi mapya. Kupitia tathmini hizo ni faraja kwetu kuona kuwa, tumefanikiwa kuwanusuru wananchi zaidi ya milioni 3.7 katika kuwaepusha na hatari ya kupata maambukizi ya vimelea vya ugonjwa wa Matende na Mabusha.

56. Mheshimiwa Spika, Katika Kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara iliweza kutoa kingatiba ya kudhibiti **ugonjwa wa Kichocho** (Praziquantel) katika Halmashauri 78 zilizotarajiwa kupata huduma hii katika kipindi hiki. Halmashauri hizo zinatoka katika Mikoa ya Arusha, Mbeya, Morogoro, Ruvuma, Simiyu na Tanga, Kagera, Kigoma, Mara, Mwanza na Shinyanga ambapo walengwa (Watoto wenye umri wa kwenda shule miaka 5 - 14) walikuwa 5,503,212 na waliomezeshwa kingatiba ni watoto 4,127,409 sawa na asilimia 75 ya lengo.

57. Mheshimiwa Spika, Katika Kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeweza kutoa kingatiba ya kudhibiti **ugonjwa wa Minyoo ya tumbo** (Albendazole) katika Halmashauri 83 ilizotarajiwa kupata huduma hii katika kipindi hiki. Halmashauri zilizopata huduma hiyo ni kutoka katika Mikoa ya Arusha, Mbeya, Morogoro, Ruvuma, Simiyu, Tanga, Kagera, Kigoma, Mara, Mwanza na Shinyanga ambapo walengwa (Watoto wenye umri wa kwenda shule miaka 5 - 14) walikuwa 6,768,312 na waliomezeshwa dawa ni 5,076,234 sawa na asilimia 75 ya lengo.

58. Mheshimiwa Spika; Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara ilifanya zoezi la umezeshaji wa dawa kinga ya Ivermectin ya kudhibiti **ugonjwa**

wa Usubi katika Halmashauri 24 zilizokuwa zimelengwa katika kipindi hiki kati ya Halmashauri 30 zenye kiwango cha juu cha maambukizi ya vimelea vya ugonjwa wa usubi. Halmashauri hizo ni Mufindi DC, Njombe DC, Njombe TC, Gairo DC, Kilosa DC, Morogoro DC, Mvomero DC, Malinyi DC, Ifakara TC, Ulanga DC, Mlimba DC, Ludewa DC, Madaba DC, Mbinga DC, Mbinga TC, Namtumbo DC, Nyasa DC, Songea DC, Songea MC, Lushoto DC, Bumbuli DC, Korogwe DC, Muheza DC na Mkinga DC. Idadi ya walengwa katika Halmashauri hizo walikuwa ni 5,380,328 na waliomezeshwa kingatiba walikuwa ni 5,246,328 ambao ni sawa na asilimia 97 ya lengo.

59. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara ilifanikiwa kufanya zoezi la umezeshaji kingatiba kudhibiti **ugonjwa wa Trakoma** katika Halmashauri tisa 9 zenye maambukizi ya juu ya ugonjwa wa Trakoma nchini ambazo ni Longido, Monduli, Ngorongoro, Kiteto, Mpwapwa, Simanjiro, Chamwino, Kongwa na Kalambo. Lengo ilikuwa ni kuwafikia walengwa 1,926,935. Walengwa 1,400,691 sawa na asilimia 72.7 ya lengo walimezeshwa kingatiba

60. Mheshimiwa Spika, Katika Kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara iliendelea kutoa huduma za

tiba kwa kufanya **upasuaji wa mabusha na usawazishaji wa vikope**. Huduma za upasuaji wa mabusha zilitolewa kwa njia ya kambi katika Hospitali za Rufaa ya Mkoa wa Lindi, Hospitali ya Wilaya ya Bagamoyo, Hospitali ya Wilaya ya Mkuranga, Kituo cha Afya Kitangari Halmashauri ya Newala vijijini na Kituo cha Afya Kibiti; Halmashauri ya Kibiti ambapo jumla ya wagonjwa 409 walipata huduma hiyo ikilinganishwa na wagonjwa 212 waliopatiwa huduma hiyo kwa njia ya kambi mwaka jana, na jumla ya wagonjwa 302 walipata huduma katika vituo vingine vilivyojengewa uwezo wa kutoa huduma za upasuaji wa mabusha ikilinganishwa na wagonjwa 25 waliopata huduma hiyo mwaka jana. Aidha, Katika kusogeza huduma kwa **wagonjwa wa Matende na Mabusha**, Wizara imewajengea uwezo watumishi kutoka vituo vya afya 63 jinsi ya kutoa huduma na matibabu ya Matende na Wahudumu wa Afya ngazi ya Jamii 208 ili kuibua wagonjwa wa Matende na Mabusha katika Halmashauri za Newala vijijini, Mtwara-Mikindani na Mkuranga.

61. Mheshimiwa Spika, Wizara imeratibu huduma za upasuaji mdogo wa **usawazishaji wa Vikope** kwa wagonjwa 1,789 katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 katika Halmashauri za Wilaya 14 ikilinganishwa na wagonjwa 2,106 waliofanyiwa

katika kipindi hiki mwaka uliopita. Lengo la upasuaji huo ni kuzuia wananchi walioathirika na ugonjwa wa vikope kupata upofu wa kudumu.

ELIMU YA AFYA KWA UMMA NA HUDUMA ZA AFYA NGAZI YA JAMII

62. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutekeleza **Kampeni Endelevu ya Elimu ya Afya Jumuishi** (Integrated Health Education and Social Behavioral Change Campaign) ili kuchochea mabadiliko chanya ya tabia na mitindo bora ya maisha kwa kuhamasisha jamii kuzingatia kanuni za afya kuhusu magonjwa mbalimbali ikiwemo Magonjwa Yanayoambukiza na Yasiyoambukiza, huduma za Lishe, Afya ya Vijana, Mama na Mtoto na Afya Mazingira. Aidha, Wizara iliandaa na kusambaza mabango (Posters) 455,000, vipeperushi (Brochures) 525,098. Jumla ya Matangazo ya Redio 14,400 yalirushwa. Matangazo hayo yalirushwa sambamba na ujumbe kupitia mitandao ya kijamii (Social Media Fliers, Jingles and Clips) ambapo jumbe 3,900 zilirushwa. Vilevile, vipindi vinavyohusisha ushiriki wa Wataalam katika vyombo vya habari vilifanyika mara 540 kwa Redio na mara 25 kwa vipindi vya Runinga. Utekelezaji wa zoezi hili ni endelevu na unafanyika kwa kushirikiana na Wadau mbalimbali.

63. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuratibu na kutekeleza **afua za elimu ya afya na ushirikishaji jamii kuhusu dharura mbalimbali za afya** (Risk Communication and Community Engagement, RCCE) na magonjwa ya mlipuko ikiwemo ugonjwa wa Polio, Surua, Kipindupindu, Homa ya Dengue, Red Eyes, UVIKO-19 na magonjwa yanayotokana na Wanyama (Zoonotic Diseases) ikiwemo Kimeta. Vielelezo mbalimbali vya uelimishaji jamii viliandaliwa na kusambazwa ikiwemo mabango (Posters) 307,000 na vipeperushi (Brochures) 125,000. Usambazaji wa vielelezo hivi umefanyika katika Mikoa ya Mbeya, Songwe, Rukwa, Dar es Salaam, Katavi, Kigoma, Kagera, Mara, Arusha Kilimanjaro, Tanga, Singida, Dodoma, Simiyu, Mwanza, Shinyanga na Manyara.

64. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **kuimarisha ushirikishwaji wa jamii katika kukabiliana na magonjwa ya mlipuko,** Wizara ilizishirikisha Kamati za Afya ya Msingi (Primary Health Committees - PHCs) ngazi za Mkoa na Wilaya, Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii, Wanahabari na Vyombo vya Habari (Redio 5 za Kitaifa na Redio 41 za kijamii - Community Radios), pamoja na Viongozi wa Dini, wataalam wa afya, wawakilishi wa makundi mbalimbali ngazi ya jamii, walimu, vyombo vya habari, elimu ya nyumba kwa

nyumba, kwenye nyumba za ibada, masoko, Hospitali na kutumia magari ya matangazo ambapo jumla ya magari 30 (PA system) yalitumika. Jumla ya wawakilishi 2,570,000 walijengewa uwezo na kushirikishwa katika kutoa elimu na hamasa kwa jamii dhidi ya magonjwa ya mlipuko.

65. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI na Wadau wa Maendeleo katika Sekta ya Afya imeratibu uandaaji, uzinduzi na hatimaye kuanza utekelezaji wa **Mpango Jumuishi wa Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii** (Integrated and Coordinated Community Health Workers' Program). Chini ya Mpango huu, kila Kitongoji (kwa maeneo ya vijijini) na kila Mtaa (kwa maeneo ya Mjini) kutakuwa na wahudumu wa afya ngazi ya jamii (CHW) wawili (2) wanaoishi katika eneo husika. Mpango huu unatekelezwa kwa awamu katika Mikoa yote 26 ya Tanzania Bara na ulizinduliwa rasmi na Mheshimiwa Dkt. Philip Isdor Mpango, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania siku ya tarehe 31 Januari, 2024 katika Ukumbi wa Kimataifa wa Mikutano wa Julius Nyerere (JNICC). **Jumla ya Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii wapatao 137,294 wanatarajiwa kunufaika kupitia Mpango huu kwa kipindi cha miaka mitano yaani 2023/24 hadi 2027/28** ambapo kwa mwaka wa kwanza wa

utekelezaji Wahudumu 28,000 watafikiwa. Aidha, katika kutekeleza Mpango huu, Wizara ya Afya kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI imeanza zoezi la kuwachagua Wahudumu 8,900 ambao baada ya taratibu za kuwapata kukamilika, watanufaika kwa kupewa mafunzo maalum ya miezi sita (6) na kuwezesha kutekeleza majukumu yao katika Mikoa 10 ya Geita, Kagera, Kigoma, Lindi, Mbeya, Njombe, Pwani, Songwe, Tabora na Tanga. Wahudumu wa Afya ngazi ya jamii watajikita katika kutekeleza afua za afya katika maeneo makuu sita (6) ambayo ni: Lishe; Afya ya Uzazi, Mtoto na Vijana; Afya na Usafi wa Mazingira; Magonjwa ya kuambukiza (Malaria, Kifua Kikuu na UKIMWI); Magonjwa Yasiyoambukiza; na Magonjwa ya Mlipuko na Athari za Mabadiliko ya Tabia Nchi katika jamii. **'Afya ya Jamii Nyumba kwa Nyumba Hatuachi Mtu'.**

HUDUMA ZA AFYA YA UZAZI, MAMA NA MTOTO

66. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za afya ya uzazi, mama na mtoto katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini ili kufikia Malengo ya Maendeleo Endelevu (SDG 2030) ya kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi kufikia chini ya 70 kwa kila vizazi hai 100,000, vifo

vya watoto walio chini ya miaka mitano kufikia 25 kwa kila vizazi hai 1000 na vifo vya watoto wachanga kufikia 12 kwa kila vizazi hai 1000 ifikapo mwaka 2030. Katika mwaka 2023/24 Sekta ya Afya imefanya uimarishaji wa huduma zifuatazo; huduma kabla ya ujauzito, huduma wakati wa uchungu na kujifungua, huduma baada ya kujifungua, huduma kwa watoto, afya ya uzazi kwa vijana wa rika balehe, na huduma za masuala ya kijinsia.

67. Mheshimiwa Spika, Uwekezaji mkubwa ambao Serikali ya Awamu ya 6 imeufanya katika eneo hili ni pamoja na utekelezaji wa afua mbalimbali vimechangia kwa kiasi kikubwa kupunguza **vifo vitokanavyo na uzazi** kwa asilimia 80 kutoka 556 mwaka 2015/16 hadi 104 kwa kila vizazi hai 100,000, kupunguza **vifo vya watoto walio chini ya miaka mitano** kutoka 67 mwaka 2015 hadi 43 kwa kila vizazi hai 1000, **kupunguza vifo vya watoto wachanga** kutoka 25 hadi 24 kwa kila vizazi hai 1000 kwa mujibu wa utafiti wa TDHS ya mwaka 2022. Mwenendo huo wa kupungua kwa vifo vitokanavyo na uzazi na vile vya watoto chini ya miaka mitano inaonesha kuwa nchi yetu ipo kwenye mwelekeo mzuri katika kufikia malengo ya kidunia ifikapo 2030. Hali ya vifo vitokanavyo na uzazi kwa nchi za Afrika Mashariki na zile zinazotuzunguka ni kama ifuatavyo; Uganda 189 (UDHS 2022), Burundi

494 (UN 2023), Kenya 530 (WHO 2023), Malawi 381 (UN 2023), Msumbiji 127 (UN 2023), Somalia 621 (UN 2023), Sudan Kusini 1,223 (UN 2023), na Zambia 135 (UN 2023).

68. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuwekeza kwenye **huduma za afya ya uzazi kabla ya ujauzito** ikiwemo kusimamia utoaji wa huduma za uzazi wa mpango ambapo Wizara ilinunua na kusambaza bidhaa za uzazi wa mpango kwenye vituo vya huduma kama ifuatavyo; Depo Provera dozi 3,874,810 sawa na asilimia 92 ya lengo, Vidonge vya uzazi wa mpango 3,610,038 sawa na asilimia 99 ya lengo, Vipandikizi aina ya Implanon NXT 297,721 sawa na asilimia 65 ya lengo, Vipandikizi aina ya Jadelle 277,942 sawa na asilimia 87 ya lengo, vitanzi aina ya Copper T 62,470 sawa na asilimia 82 ya lengo. Takwimu za Mfumo wa Taarifa za Uendeshaji wa Huduma za Afya (MTUHA) zinaonesha kuwa njia za uzazi wa mpango za kisasa ambazo zilitumika katika kipindi cha Julai hadi Machi 2024 ni pamoja na vipandikizi (asilimia 38.3); Sindano (asilimia 23.1); vidonge (asilimia 11.3); kondomu (asilimia 10.4), vitanzi (asilimia 4.6); kufunga kizazi (asilimia 0.4), na asili ni asilimia 11.1.

69. Mheshimiwa Spika, katika kipindi hiki, jumla ya watumiaji wa njia za kisasa za **uzazi wa mpango**

walikuwa ni 6,702,212 sawa na **asilimia 58.75** ya wanawake wote walio katika umri wa kupata ujauzito, ikilinganishwa na wateja 5,785,731 sawa na asilimia 53.1 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati yao watumiaji wapya wa njia za uzazi wa mpango walikuwa 4,052,317. Aidha, mikoa iliyoongoza kwa kuwa na asilimia kubwa ya watumiaji wapya wa uzazi wa mpango kati ya wanawake wenye umri wa miaka 15-49 ni; Mara (asilimia 38.1), Kigoma (asilimia 37.0), Kilimanjaro (asilimia 34.3), Katavi (asilimia 32.5) na Geita (asilimia 32.4). Aidha, mikoa ambayo haifanyi vizuri ni Lindi (asilimia 22.3), Songwe (asilimia 23.6), Mtwara (asilimia 23.9), Kagera (asilimia 24.5), na Mbeya (asilimia 28.7). Tafiti zinaonesha kwamba uzazi wa Mpango unasaidia kuimarisha afya ya mama na mtoto kwa kuwa mama anayepata mapumziko ya kutosha kati ya uzazi na uzazi yupo kwenye nafasi nzuri zaidi ya kuwa na uzazi salama. **'Naomba kuwahimiza akinamama walio katika umri wa kupata ujauzito kutumia huduma hizi kwa manufaa yao na watoto wao'.**

70. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha upatikanaji wa **huduma za afya wakati wa ujauzito** kwa kuhakikisha elimu inatolewa kuanzia ngazi ya jamii kuhusiana na

umuhimu wa wajawazito kuhudhuria kliniki kama inavyoainishwa katika Mwongozo wa Huduma za Kliniki kwa Wajawazito wa Mwaka 2018. **Wizara inaeendelea kuisisitiza umuhimu wa wajawazito kuanza kuhudhuria kliniki mapema na haswa mimba ikiwa na umri chini ya wiki 12, lakini pia kuhakikisha mjamzito anahudhuria mahudhurio angalau manne mpaka anafikia kipindi cha kujifungua.** Wahudumu wa afya watatumia fursa hii kutambua na kutibu changamoto mbalimbali zinazohusiana na ujauzito na kujifungua. Changamoto hizo ni pamoja na; upungufu wa damu, maambukizi ya magonjwa ya ngono, Malaria, mimba kutunga nje ya kizazi; magonjwa ya moyo au changamoto zitokanazo na makundi madogo ya damu yasiyoendana baina ya wenza (Rh Incompatibility).

71. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wajawazito waliohudhuria **mahudhurio manne** au zaidi walikuwa 2,208,391 sawa na asilimia 119.5 ya waliotarajiwa ikilinganishwa na idadi ya wajawazito 2,030,749 sawa na asilimia 112.9 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Hata hivyo, pamoja na mafanikio ya mahudhurio ya wajawazito kliniki mara nne au zaidi kufikia asilimia 119.5, bado **mahudhurio ya kliniki ya wajawazito wenye umri wa mimba**

chini ya wiki 12 yameendelea kuwa katika kiwango cha chini kwa asilimia 44.4, sawa na wajawazito 822,194 ikilinganishwa na asilimia 40.7 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. **'Nitumie fursa hii kuwahimiza akinamama wajawazito pamoja na wenzi wao kuwahi kuanza kliniki mapema ili wataalam waweze kuwa na muda muafaka wa kutambua changamoto zinazohusiana na ujauzito na kujifungua na kuchukua hatua stahiki kwa wakati'.**

72. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kusimamia utekelezaji wa Sera ya Afya kwa kuhakikisha vituo vinatoa huduma bora za kliniki **wakati wa ujauzito** ambazo ni pamoja na; kuwapatia elimu ya afya kuhusu vidokezo vya hatari na lishe, kuwafanyia vipimo vya msingi tisa (9) ambavyo ni uzito, shinikizo la damu (BP), kundi la damu, wingi wa damu, kuangalia protini kwenye mkojo, maambukizi ya Malaria, VVU, kaswende na homa ya ini. Aidha, wakati wa kliniki mjamzito anapewa kadi maalum ya kliniki ya ujauzito, huduma za dawa kinga za minyoo, dawa za kuongeza wingi wa damu na dawa za kinga ya Malaria (SP).

73. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wajawazito 1,752,843 sawa na

asilimia 88.25 ya wajawazito wote walipatiwa dawa za kukinga na kuzuia Malaria (IPT2+) ikilinganishwa na wajawazito 1,663,808 sawa na asilimia 87.15 ya wajawazito katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Katika kipindi hiki, wajawazito waliopata dawa ya kuzuia upungufu wa damu (FEFO) walikuwa ni asilimia 96 ikilinganishwa na asilimia 92.5 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, wajawazito 1,721,734 sawa na asilimia 88 walipimwa wingi wa damu ikilinganisha na wajawazito 1,419,137 sawa na asilimia 74.95 waliopimwa wingi wa damu kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Asilimia 1.8 ya waliopimwa walikutwa na upungufu mkubwa wa damu na kupatiwa matibabu. Wajawazito 1,555,034 walipewa dawa za kutibu minyoo sawa na asilimia 78.95 ikilinganishwa na wajawazito 1,579,122 sawa na asilimia 82.85 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Vilevile katika kipindi hiki wajawazito 1,761,156 sawa na asilimia 88.6 walipima uwepo wa mambukizi ya kaswende ikilinganishwa na wajawazito 1,663,808 sawa na asilimia 98.8 waliopima maambukizi ya kaswende kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Katika kipindi hiki asilimia 0.65 ya wajawazito walikutwa na maambukizi ya kaswende na kupatiwa matibabu.

74. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma wakati wa kujifungua** kwa kuendelea kutoa elimu kwa wajawazito kujifungulia katika vituo vya kutolea huduma za afya ili waweze kupatiwa huduma na wahudumu wa afya wenye ujuzi. Takwimu za MTUHA zinaonyesha kuwa, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wajawazito 1,607,540 sawa na **asilimia 97.85 walijifungulia katika vituo vya kutolea huduma za afya** kati ya wajawazito wote 1,642,648 ambao walijifungua katika kipindi hiki, ikilinganishwa na wajawazito 1,504,384 sawa na asilimia 97.75 ya 1,538,710 waliojifungua katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, **wajawazito waliohudumiwa na watoa huduma wenye ujuzi** walikuwa 1,543,856 sawa na **asilimia 93.7** ikilinganishwa na wajawazito 1,449,747 sawa na asilimia 94.3 ya wajawazito waliojifungua katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha jumla ya wajawazito 188,885 sawa na **asilimia 11.65** ya wajawazito waliojifungulia katika vituo vya huduma **walijifungua kwa njia ya upasuaji,** Viwango vya upasuaji vinavyopendekezwa na shirika la afya duniani ni chini ya asilimia 15, kwahiyo Tanzania bado ipo katika viwango vinavyopendekezwa na shirika la afya duniani. Kuanzia Julai 2022 hadi Juni 2023 Vituo vya afya vilivyotoa **huduma ya upasuaji**

kwa wajawazito (CEmONC centres) vilikuwa 475 ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **vilikuwa ni vituo 525**. Ongezeko hili linaendana na jitihada la Serikali kupeleka huduma hizi karibu na wananchi ili kuendelea kupunguza vifo vinavyotokana na uzazi.

75. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha upatikanaji wa **huduma za afya baada ya kujifungua** (Postnatal Care Services) kwa akinamama na watoto. Katika kipindi cha mahudhurio haya mama pamoja na mtoto hupata huduma mbalimbali zikiwemo, kuangalia kama kuna changamoto zitokanazo na mabadiliko baada ya kujifungua kwa akina mama kama vile kupungukiwa damu, kupata uambukizi mkali, majipu ya matiti n.k; lakini pia watoto wachanga huchunguzwa ili kutambua wenye changamoto za kiafya, ulemavuwa viungo wa kuzaliwa na kuwapatia huduma stahiki na pia kutoa elimu ya unyonyeshwaji. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya akina mama 1,669,128 ambao ni sawa na **asilimia 91.7** ya akinamama wote waliojifungua walipata huduma baada ya kujifungua. Aidha, jumla ya watoto wachanga 1,666,772 sawa na asilimia 91.8 ya watoto waliozaliwa hai walipata huduma za Afya baada ya kuzaliwa. **'Nitumie fursa hii kuwahimiza akinamama waliojifungua**

pamoja na wenzi wao kuhudhuria na kuwapeleka watoto wachanga vituoni kupata huduma baada ya kujifungua (Postnatal Care Services) kwani kipindi hiki ni muhimu sana katika afya ya mama na mtoto mchanga’.

76. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeendelea kuimarisha **matibabu ya fistula** zitokanazo na uzazi. Huduma za upasuaji wa fistula zimeendelea kutolewa katika Hospitali ya Taifa Muhimbili, Hospitali za Kanda CCBRT, Mbeya, Bugando, Hospitali za Kivulini Maternity Africa (Arusha) na Nkinga (Tabora) ambapo wagonjwa 742 walipata huduma katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 kulinganisha na wagonjwa 851 waliopata huduma hiyo kuanzia Julai 2022 hadi Machi 2023. **‘Nawahimiza wajawazito kuwahi katika vituo vya kujifungulia wapate huduma bora na salama na jamii ishirikiane kuibuwa wagonjwa ambao wakati mwingine huwa wanajificha kwa kuona aibu kutokana na tatizo hili la fistula’.**

77. Mheshimiwa Spika, Katika kuendelea kuboresha huduma za afya ya uzazi na mtoto, Wizara imetengeneza **Kitabu cha Afya ya Mama na kitabu cha Mtoto** cha kufuatilia makuzi ya mtoto vitakavyotumika kufuatilia afya ya mama mjamzito

na mtoto ambapo sasa kuna kitabu cha mtoto wa kike na cha mtoto wa kiume kwa kuwa kiligundulika mtoto wa kike au wa kiume hukua kwa kasi tofauti hivyo ni lazima wafuatiliwe kwa kutumia chati tofauti za ukuaji. **Jumla ya vitabu 1,200,000** vya mtoto wa kike na wa kiume na vitabu vya wajawazito vimeanza kuchapishwa na kusambazwa katika vituo vya kutolea huduma na vitatolewa bure bila malipo. **Nichukue fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutoa fedha za kutengeneza vitabu hivi. Nawataka Waganga wa Mikoa na Wilaya kuhakikisha vitabu hivi vinatolewa bila Malipo kwa akina mama wajawazito na watoto chini ya miaka mitano.**

78. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma kwa Watoto wachanga** ambapo matokeo ya utafiti wa viashiria vya Afya na Malaria (TDHS 2022) yanaonesha uwepo wa kiwango kidogo cha kupungua kwa vifo vya watoto wachanga kutoka vifo 25 kwa vizazi hai 1,000 mwaka 2015/16 hadi 24 kwa vizazi hai 1,000 mwaka 2022. Matokeo haya yanaonesha umuhimu wa Serikali kuongeza nguvu zaidi katika kupunguza vifo vya watoto wachanga ili kufikia lengo la Kimataifa la

kupunguza vifo vya watoto wachanga kufikia 12 kwa kila vizazi hai 1,000 ifikapo mwaka 2030.

79. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea na mikakati ya kupunguza vifo vya watoto wachanga ikiwemo kuziwezesha **Hospitali kuanzisha Wodi maalum za watoto wachanga (NCU)**. Katika mwaka wa fedha wa 2023/24 jumla ya Hospitali 66 zimeanzisha NCU hivyo kuongeza upatikanaji wa NCU nchini kutoka Hospitali 175 Julai 2023 hadi kufikia **NCU 241** mwezi Machi 2024. Kati ya NCU hizo 156 ziko kwenye Hospitali zinazomilikiwa na Serikali na 85 zipo kwenye Hospitali za zinazomilikiwa na Mashirika ya dini na Binafsi. Aidha katika kipindi hiki Serikali imekarabati NCU kwenye Hospitali 31 (Hospitali za Rufaa za Mikoa 6 na Hospitali za Halmashauri 25) katika Mikoa 15 (Singida, Shinyanga, Simiyu, Mara, Geita, Kagera, Mwanza, Manyara, Arusha, Tanga, Songwe, Mbeya, Mtwara, Dodoma na Morogoro). Kwa mujibu Shirika la Afya Duniani (WHO), Ili kupunguza vifo vya watoto wa changa kwa zaidi ya nusu ya viwango vilivyopo sasa ifikapo mwaka 2030, tunapaswa kuwa na angalau asilimia 80 ya Hospitali za Halmashauri ziwe na NCU ifikapo mwaka 2025. Tanzania tunakwenda vizuri na malengo ya kimataifa kwani hadi mwezi Machi 2024, asilimia 60 sawa na Hospitali 110 za halmashauri za Wilaya zilikuwa

zimeanzisha NCU. Sambamba na uanzishwaji wa NCU kwenye Hospitali, Serikali imewezesha jumla ya Vituo vya Afya 92 vinavyotoa huduma za upasuaji wa kumtoa mtoto tumboni (CEmONC) kuanzisha huduma za NCU, hivyo kufanya idadi ya vituo vya CEmONC vyenye huduma ya NCU kuwa 174. **'Natoa wito kwa Mikoa, Halmashauri na Wadau kushirikiana na kuhakikisha Hospitali zote za Halmashauri zinakuwa na wodi za 'NCU' ifikapo mwaka 2025. Uanzishwaji wa wodi za NCU uende sambamba na ununuzi na usambazaji wa vifaa tiba pamoja na kuwajengea uwezo watoa huduma katika wodi hizi'.**

80. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeongeza **ununuzi wa dawa za watoto** aina ya Amoxilin myeyuko kwa ajili ya kutibu homa ya mapafu (Nimonia) kutoka vidonge milioni 30.1 hadi vidonge milioni 38.95. Aidha, katika kipindi hiki, Wizara imeongeza manunuzi ya dawa ya kutibu kuharisha pakiti za Zinc na ORS zilizofungashwa pamoja (ORS and Zinc Co-Pack) kutoka 94,300 hadi 1,348,001. Ununuzi wa dawa hizi uliwezesha kuimarika kwa upatikanaji wa dawa za watoto wenye umri chini ya miaka mitano katika vituo vya kutolea huduma nchini. **'Naomba kutumia fursa hii kuisisitiza kwamba dawa za**

kidonge myeyuko cha Amoxicillin, Zinc na ORS kwa ajili ya watoto wenye umri chini ya miaka mitano, zinanunuliwa na Serikali hivyo hazipaswi kuuzwa. Nawaelekeza Waganga wakuu wa Mikoa na Halmashauri wasimamie suala hili kwa ukamilifu’.

81. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutekeleza afua mbalimbali za kuboresha **huduma rafiki ya afya ya uzazi kwa vijana wenye umri kati ya 10 hadi 24** kwa kutoa elimu ya afya uzazi kwa vijana kuhusu namna ya kujikinga dhidi ya maambukizi ya VVU, mimba za utotoni, ukatili wa kijinsia, ukatili dhidi ya watoto, Afya ya akili na lishe. Katika kipindi hiki, Wizara iliongeza vituo vya huduma rafiki ya Afya ya uzazi kwa vijana 210 na kufikia **vituo 1,111** mwezi Machi 2024 ikilinganishwa na vituo 901 mwaka 2022/23. Aidha katika kipindi hiki, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeendesha mafunzo ya huduma rafiki ya afya ya uzazi kwa vijana kwa watoa huduma za Afya 750 katika Mikoa (9) ya Mara, Shinyanga, Dar es Salaam, Katavi, Arusha, Manyara, Geita, Tabora na Dodoma.

82. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutoa huduma kwa manusura wa matukio ya **ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto (GBV &**

VAC). Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeongeza vituo vitatu vinavyotoa huduma jumuisi kwa manusura wa ukatili wa Kijinsia na watoto; katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa Singida, Manyara na Kituo cha Afya Makole ambapo vituo vimeongezeka kutoka 26 Mwaka 2023 hadi 29 Machi 2024. Aidha ukarabati wa vituo nane (8) unaendelea kwenye Hospitali za rufaa za Mikoa; Ligula, Bombo, Mawenzi, Sokoine, Kitete, Bukoba, Mbeya na Temeke. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya visa 149,081 (watoto wa jinsia ya kike 9,133 na wa kiume 6,312) vimeripotwa katika vituo vya kutolea huduma za afya ikilinganishwa na visa 194,368 mwaka 2022/23. Waathirika wa GBV & VAC waliotokea katika Mikoa 10 iliyoongoza ni; Dar es salaam (13,719), Shinyanga (12,300), Mara (9,823), Mwanza (9,242), Geita (7,697), Kigoma (7,544), Kagera (7,496), Tabora (7,471), Ruvuma (7,425) na Tanga (6,827). **'Natoa wito kwa jamii kuachana na ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto, lakini pale inapotokea matukio hayo yatolewe taarifa mapema, manusura wafikishwe kwenye vituo vya kutolea huduma mapema kwa uchunguzi na matibabu stahiki'.**

83. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha ubora wa utoaji huduma za afya ya uzazi mama na mtoto,

stadi na ujuzi wa watoa huduma ni kigezo muhimu cha kupata matokeo chanya. Tumetekeleza program mbalimbali zinazolenga kutoa mafunzo kazini ikiwemo Mafunzo kwa wakufunzi ngazi ya vituo katika Mkoa wa Kigoma, Tanga, Dar Es Salaam, Mara na Kagera, kuendesha mafunzo elekezi kazini kwa huduma za Mama na Mtoto kupitia programu ijulikanayo kama "**Mama Samia mentorship program**" ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, zaidi ya watoa huduma za Afya ya Uzazi, Mama na Mtoto 6,000 wamefikiwa kutoka Mikoa yote 26 ya Tanzania Bara.

84. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 wanawake wapatao **278,406** walifanyiwa **uchunguzi wa Saratani ya mlango wa kizazi** na kati yao wanawake 7,767 sawa na asilimia 2.8 waligundulika kuwa na mabadiliko ya awali ya saratani ya mlango wa kizazi na kupatiwa matibabu, ikilinganishwa na asilimia 3.2 mwaka 2022/23. Katika kipindi hiki Serikali imefanikiwa kuanzisha **vituo vipya 311 vya kutolea huduma za uchunguzi wa saratani ya Mlango wa Kizazi** na matiti hapa nchini na hivyo kufikia jumla ya **vituo 1,308** ikilinganishwa na vituo 997 mwaka 2022/23. Aidha, katika kipindi cha Julai 2022 hadi Juni 2023 wanawake 2,827,088 walifanyiwa **uchunguzi wa saratani ya matiti** ambapo 11,418 walionekana

kuwa na viashiria vya saratani na kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 kati ya wanawake 2,459,498 waliofanyiwa uchunguzi 7,723 waligundulika kuwa na viashiria vya saratani. **'Naomba kuwasisitiza wanawake kwenda katika vituo vya kutolea huduma za afya kwa ajili ya kufanyiwa uchunguzi wa saratani za mlango wa kizazi na matiti kwani zinatibika zikigundulika mapema'**.

85. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki Serikali kwa kushirikiana na Wadau imenunua **mashine tiba joto** (Thermocoagulators) 140 zinazotibu mabadiliko ya awali ya saratani ya mlango wa kizazi na kusambazwa katika **vituo 140** vya kutolea huduma za afya hapa nchini katika halmashauri 140 za mikoa yote 26. Aidha, watoa huduma 100 wamejengewa uwezo namna ya kuzitumia mashine hizo.

MAPAMBANO DHIDI YA VVU/UKIMWI, HOMA YA INI NA MAGONJWA YA NGONO

86. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia **Mpango Jumuishi wa kudhibiti UKIMWI, Magonjwa ya Ngono na Homa ya Ini** (National AIDS, STI's and Hepatitis Control Program - NASHCoP), imeendelea

kusimamia utekelezaji wa afua mbalimbali zenye lengo la kuzuia maambukizi mapya na kutoa huduma za tiba kwa magonjwa ya VVU/UKIMWI, Homa ya Ini na Magonjwa ya Ngonono. Afua hizo ni pamoja na: kuhamasisha wananchi kupima na kutambua hali zao za maambukizi ya VVU/UKIMWI; kutoa huduma za ushauri nasaha; upimaji; matunzo na huduma za dawa kwa wenye maambukizi ya VVU/UKIMWI; huduma ya kuzuia maambukizi ya VVU kutoka kwa mama kwenda kwa mtoto; kuhamasisha wananchi kwenda kwenye vituo vya afya kupima na kupata chanjo ya kujikinga na maambukizi ya Homa ya Ini; na kutoa elimu kwa jamii kuhusiana na kuhamasisha wananchi hususan wajawazito kupima maambukizi ya magonjwa ya ngono na kupata matibabu sahihi.

87. Mheshimiwa Spika, Nia ya Serikali ni kuhakikisha magonjwa hayo matatu yanatokomezwa ifikapo mwaka 2030. Katika kufanikisha azma hiyo, Serikali kupitia Wizara inajipima kupitia **Malengo ya Maendeleo Endelevu ambayo yanayojulikana kama 95-95-95.** Malengo hayo yanaelekeza kwamba; asilimia 95 ya watu wanaokadiriwa kuwa na VVU/UKIMWI wawe wamepima na wanatambua hali zao, asilimia 95 ya waliopima wawe wameanza dawa na asilimia 95 ya waliopo katika dawa wawe wamefubaza makali ya VVU. Malengo mengine ni

pamoja na kupunguza maambukizi ya kaswende kwa asilimia 90; kupunguza maambukizi ya Kisonono kwa asilimia 90; kupunguza maambukizi ya kaswende ya kuzaliwa kwa watoto wachanga kufikia visa 50 au chini kwa kila watoto 100,000 waliozaliwa hai.

88. Mheshimiwa Spika, Kulingana na takwimu za utafiti wa viashiria vya UKIMWI (Tanzania HIV Impact Survey - THIS) ya mwaka 2022/23, inaonesha kuwa kiwango cha ushamiri wa **VVU kimepungua kutoka asilimia 4.7 mwaka 2016/2017 hadi kufikia asilimia 4.4** mwaka 2022/2023 kwa watu wenye umri kuanzia miaka 15. Haya ni mafanikio makubwa sana katika mapambano dhidi ya maambukizi ya VVU/UKIMWI nchini. Aidha, katika utafiti uliofanyika wa mwaka 2017 (THIS 2017) ulionyesha maambukizi ya Homa ya Ini aina ya B yapo kwa asilimia 4.1, aina ya C asilimia 1 ambapo kiwango kikubwa kimeonekana kwa wajidunga dawa za kulevya (6.3%).

89. Mheshimiwa Spika, Takwimu zilizokusanywa kutoka katika vituo vya afya vinavyotoa huduma za matunzo na matibabu kwa Watu Wanaoishi na Virusi vya UKIMWI (WAVIU) zinaonesha kuwa, hadi kufikia Machi 2024, kulikuwa na watu 1,700,246 wanaokadiriwa kuishi na maambukizi ya VVU. Watu

1,643,840 kati ya 1,700,246 ya wanaokadiriwa kuishi na maambukizi ya VVU walikuwa wanatambua hali zao za maambukizi ikiwa ni sawa na **asilimia 96.7** ya watu wanaokadiriwa kuishi na Virusi vya UKIMWI nchini (**95 ya kwanza**). Aidha, watu 1,577,901 kati ya waliopima na kutambua hali zao za maambukizi walikuwa wameanza kutumia dawa za kufubaza Virusi vya UKIMWI, hii ikiwa ni sawa na **asilimia 96 (95 ya pili)**. Katika kipindi hiki, jumla ya vipimo 389,095 vya kujua wingi wa Virusi vya UKIMWI kwa wagonjwa walioanza kutumia dawa vilifanyika ambapo kati ya vipimo hivyo, vipimo vya wagonjwa 369,807 sawa na **asilimia 95** walikuwa wamefubaza Virusi vya UKIMWI chini ya nakala 1,000 (**95 ya tatu**). **Jedwali Na. 1** hapo chini linaonesha ufafanuzi huo.

Jedwali Na. 1: Mafanikio kuelekea kufikisha malengo ya 95-95-95

Na.	Kiashiria	Machi 2023	Machi 2024	Hali ya 95-95-95
1	Wanaokadiriwa kuwa na maambukizi (PLHIV)	1,729,408	1,700,246	95 ya kwanza
	Wanaotambua hali zao za Maambukizi	1,631,968	1,643,840	
	Asilimia ya wanaotambua hali zao (on care)	94.4	96.7	

Na.	Kiashiria	Machi 2023	Machi 2024	Hali ya 95-95
2	Wenye maambukizi na wameanza dawa	1,612,143	1,577,901	95 ya pili
	Asilimia ya walioanza dawa (on ART)	98.8	96	
3	Idadi ya waliopimwa makali ya VVU (VL test)	309,263	389,095	95 ya tatu
	Idadi ya makali yaliyofubazwa	298,657	369,807	
	Asilimia ya waliofubazwa makali (VL<1000)	96.6	95	

90. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha kuwa **huduma kwa WAVIU zinasogezwa karibu zaidi na jamii,** Wizara kwa kushirikiana na Wadau wa maendeleo, imekuwa ikifanya jitihada za makusudi za kuhakikisha kila kituo cha afya nchini kinakuwa na uwezo wa kutoa huduma kwa watu wanaoishi na maambukizi ya VVU na UKIMWI. Hadi kufikia mwezi Machi 2024, idadi ya vituo vinavyotoa **huduma ya Tiba na Matunzo (CTC)** imefikia **vituo 7,396** kutoka vituo 7,072 mwaka 2022/23, hii ni sawa na asilimia 76.3 ya vituo vyote 9,693 vinavyotoa huduma za afya nchini. Lengo ni kufikia asilimia 95 ya vituo vyote vya afya viwe vinatoa huduma ya tiba na matunzo kwa WAVIU ifikapo mwaka 2025.

91. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea **kupanua huduma za kuzuia maambukizi ya VVU kutoka kwa mama kwenda kwa mtoto** kwa kujumuisha huduma za kuzuia maambukizi ya Kaswende na Virusi vya Homa ya Ini aina 'B' katika afua hizo. Lengo la kujumuisha huduma hizo pamoja ni kutumia rasilimali za kuzuia maambukizi ya VVU kutokomeza maambukizi ya Kaswende na Virusi vya Homa ya Ini aina 'B' kwa watoto. Takwimu zinaonesha kwamba, jumla ya vituo 7,830 sawa na asilimia 96 ya vituo 8,164 vinavyotoa huduma za Afya ya Uzazi na Mtoto viliweza kutoa huduma za kuzuia Maambukizi ya VVU na Kaswende kutoka kwa mama kwenda kwa mtoto. Aidha, jumla ya **wajawazito 1,453,235 sawa na asilimia 97.4 ya wajawazito** 1,492,931 waliohudhuria kliniki walipimwa VVU katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 ikilinganishwa na Wajawazito 1,627,685 sawa na asilimia 98.9 ya wajawazito 1,645,417 waliopimwa katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wajawazito 43,323 sawa na asilimia 2.98 ya wajawazito wote walibainika kuwa na maambukizi ya VVU kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 ikilinganishwa na wajawazito 47,475 sawa na asilimia 2.85 waliobainika kuwa na maambukizi ya VVU kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

92. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wajawazito 38,951 sawa na asilimia 90 ya wajawazito waliobainika kuishi na maambukizi ya VVU waliunganishwa na huduma za matibabu ya dawa za kufubaza VVU (ARVs) ikilinganishwa na wajawazito 43,208 sawa na asilimia 91 ya wajawazito 47,475 waliobainika waliunganishwa na huduma za matibabu ya VVU kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

93. Mheshimiwa Spika, Utoaji wa huduma kwa wajawazito unaenda sambamba na utoaji wa **huduma kwa watoto ili kumkinga na maambukizi ya VVU kutoka kwa mama.** Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya watoto 27,808 sawa na asilimia 80 ya watoto 34,998 waliozaliwa na akina mama wanaoishi na maambukizi ya VVU walipimwa vinasaba vya VVU katika umri wa miezi miwili ikilinganishwa na watoto 31,021 sawa na asilimia 79 ya watoto 42,788 waliopimwa vinasaba vya VVU ndani ya umri wa miezi miwili katika kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Katika upimaji huo, watoto 307 sawa na asilimia 1.09 ya watoto 27,808 waliopimwa walibainika kuwa na maambukizi ya VVU na kuunganishwa na huduma za matibabu ya kufubaza VVU ikilinganishwa na watoto 334 sawa na asilimia 1.07 ya watoto 31,021 waliobainika kuwa na VVU

katika umri wa miezi miwili kwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23.

94. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuhakikisha **upatikanaji wa dawa kwa WAVIU** wote na vipimo vya maabara kwa WAVIU vinapatikana muda wote katika vituo vyote vya afya vinavyotoa huduma hiyo hapa nchini. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, WAVIU wote wameweza kupata dawa kwa asilimia 100. Pia WAVIU wameendelea kupata vipimo vya maabara ili kuangalia mwenendo wa afya zao. Aidha, Wizara imeongeza idadi ya mashine za kupima wingi wa Virusi vya UKIMWI na maambukizi ya Virusi kwa watoto kutoka mashine 169 Juni 2023 hadi kufikia mashine 173 mwezi Machi 2024. Kati ya hizo, mashine 43 zipo kwenye vituo vya ngazi za Hospitali za Rufaa za Mikoa, Maabara ya Taifa na maabara maalum na 130 zipo katika Hospitali za wilaya na baadhi ya vituo vya Afya. Upimaji wa wingi wa VVU umeongezeka kutoka asilimia 90 kipindi kama hicho mwaka 2022/23 hadi kufikia asilimia 96 Machi 2024. Pia upimaji wa VVU kwa watoto (HEID) umeongezeka kutoka asilimia 79 kwa mwaka 2023 hadi asilimia 80 mwezi Machi mwaka 2024. Mafanikio haya yametokana na kuimarika kwa upatikanaji wa vitendanishi nchini, uwepo wa mashine zinazofanya kazi vituoni pamoja na

maboresho yaliyofanyika kwenye usafirishaji wa sampuli.

95. Mheshimiwa Spika, Katika kuboresha **ubora wa huduma** na takwimu kwa wapokea huduma katika vituo vya kutolea huduma za tiba na matunzo hapa nchini, Wizara kwa kushirikiana na wadau imechukua hatua madhubuti ya kuanzisha mfumo wa kuchukua alama za vidole kwa WAVIU (Biometric Registration) kwa ajili ya ufuatiliaji wa upokeaji huduma kwa kila MVIU ili kuhakikisha ufuasi wa dawa za kufubaza VVU na kuwezesha kuainisha mahitaji halisi ya watu walioko kwenye huduma. Hadi kufikia mwezi Machi 2024, vituo 2,447 kati ya vituo 7,396 sawa na asilimia 33 vinatumia mfumo huo. Aidha, wapokea huduma wapatao 881,297 kati ya 1,643,840 ambayo ni sawa na asilimia 56 wamesajiliwa.

96. Mheshimiwa Spika, Wizara inaendelea kutoa elimu ya kujikinga dhidi ya maambukizi ya Homa ya Ini hapa nchini. Katika utafiti wa Tanzania "HIV Indicator Survey" wa mwaka 2022/23 umeonesha maambukizi ya Homa ya Ini aina ya B ni asilimia 3.5 na C ni asilimia 0.2. kulingana na hali hiyo Wizara imehuisha huduma ya Homa ya Ini kwenye Mpango wa Taifa wa kudhibiti UKIMWI ambapo Mpango huu umekuja na Mikakati ya kutokomeza ugonjwa wa wa

Homa ya Ini ifikapo mwaka 2030. Mpango mkakati huo unalenga kuwafikia asilimia 60 ya wagonjwa wenye Homa ya Ini aina B au C ifikapo mwaka 2026 kwa kuwapatia huduma za kinga na tiba. Vile vile huduma za upimaji wa Virusi vya Homa ya Ini zinaendelea kutolewa kwenye Hospitali ya Taifa Muhimbili, Hospitali zote za kanda, Rufaa na za Wilaya. Sambamba na hilo Wizara imeshaandaa miongozo mbalimbali itakayosimamia huduma hizi za Homa ya Ini ili watumishi wa afya waweze kutoa huduma bora kwa watakaobainika kuwa wana Virusi vya Homa ya Ini kulingana na viwango vya Shirika la Afya Duniani (WHO). **'Nitoe rai kwa wananchi kujitokeza kupima hali ya maambukizi ya Homa ya Ini katika vituo vya kutolea huduma za afya ili wale ambao watakuwa hawajaambukizwa waweze kupatiwa chanjo ya Homa ya Ini'.**

Mapambano Dhidi ya Kifua Kikuu na Ukoma

97. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kusimamia utoaji wa **huduma za Kifua Kikuu na Ukoma** sanjari na Mpango Mkakati wa Sita (2020/21-2025/26) wa mapambano dhidi ya Kifua Kikuu na Ukoma. Malengo makuu ya mpango huu ni: kupunguza maambukizi mapya ya Kifua Kikuu kwa asilimia 50; kupunguza vifo vitokanavyo na

Kifua Kikuu kwa asilimia 75 na kutokomeza Ukoma katika Halmashauri zenye wagonjwa wa Ukoma ifikapo mwaka 2025.

98. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia mwezi Machi 2024, Tanzania ilikuwa imepunguza **maambukizi mapya ya Kifua Kikuu** kwa **asilimia 36** kutoka wagonjwa 306 kwa kila watu 100,000 mwaka 2015 hadi kufikia wagonjwa 195 kwa kila watu 100,000 kwa mwaka 2023. Aidha, takwimu zinaonyesha **vifo vitokanavyo na Kifua Kikuu vimepungua kwa asilimia 67 kutoka vifo 56,000 mwaka 2015 hadi vifo 18,000 mwaka 2023** na hivyo kuwa kwenye njia sahihi ya kufikia lengo la kupunguza maambukizi kwa asilimia 50 na vifo kwa asilimia 75 ifikapo mwaka 2025.

99. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara ilipanga **kuibua wagonjwa wapya wa Kifua Kikuu 58,052** ambapo wagonjwa 56,023 waliibuliwa ikiwa ni sawa na asilimia 96 ya lengo. Kwa kipindi cha 2022/23, jumla ya wagonjwa 74,418 sawa na asilimia 100.1 waliibuliwa ikilinganishwa na lengo la kipindi hiki la kuibua wagonjwa 74,513. Mafanikio haya yametokana na kuwashirikisha watoa huduma ngazi ya jamii hasa wale waliougua kifua kikuu na kupona, waganga wa Tiba Asili na sekta binafsi. Aidha,

asilimia 95 ya wagonjwa wa Kifua Kikuu walioanzishiwa matibabu kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 walitibiwa na kupona ikilinganishwa na asilimia 92 kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Aidha, Wizara inaendelea na ufuatiliaji wa kimkakati wa karibu kwa wagonjwa vituoni na ushirikishwaji wa watoa huduma katika ngazi ya jamii kusimamia umezaji dawa na kufikia lengo la Shirika la Afya Duniani (WHO) la kuponyesha zaidi ya asilimia 90 ya wagonjwa wanaoanza matibabu. Vilevile, katika kipindi hiki jumla ya wagonjwa 194 wa Kifua Kikuu Sugu waligundulika na kuanzishiwa matibabu ambao ni sawa na asilimia 43 ya lengo la kugundua wagonjwa 453 ikilinganishwa na wagonjwa 266 waliogundulika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23 sawa na asilimia 40 ya lengo la kuibua wagonjwa 664 wa Kifua Kikuu Sugu.

100. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha **huduma za upimaji wa Kifua Kikuu,** Serikali kupitia Wizara ya Afya imenunua mashine za upimaji za **GeneXpert 75** na **Truenat 110** ambazo zitasimikwa kwenye vituo **110** vya kutolea huduma za afya vya ngazi ya msingi na Hospitali mpya za Halmashauri **70** ambazo zitafanya jumla ya **GeneXpert na Truenat** kufikia **411 na 152** mtawalia. Wizara imeendelea kutoa **huduma mkoba** za kliniki tembezi zenye uwezo wa kutoa

huduma za uchunguzi na ugunduzi kwa magonjwa ya Kifua Kikuu na magonjwa mengine ya mfumo wa njia ya hewa katika maeneo yenye makundi hatarishi ya ugonjwa wa Kifua Kikuu. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla wateja 11,605 walichunguzwa na kupimwa kifua kikuu ambapo wateja 3,172 waligundulika kuwa na ugonjwa wa Kifua Kikuu na kuanzishiwa matibabu ikilinganishwa na kipindi cha Julai 2022 hadi Machi 2023, ambapo jumla ya watu 8,298 walichunguzwa na kupimwa Kifua Kikuu, kati yao wagonjwa 2,368 sawa na asilimia 29 waligundulika kuwa na ugonjwa wa Kifua Kikuu na kuanzishiwa matibabu. Vilevile, Wizara itaendelea kuimarisha huduma za utoaji wa elimu juu ya ugonjwa wa Kifua Kikuu kwa jamii kupitia mifumo mbalimbali ya utoaji elimu hasa redio za jamii, mitandao ya kijamii pamoja na runinga.

101. Mheshimiwa Spika, Wizara imeanzisha huduma ya utoaji wa dawa kinga ya Kifua Kikuu kwa kutumia Dawa Mseto za muda mfupi za Rifapentine na Isonizid (3HP) ambazo mnufaika atapewa na kuzitumia kwa muda wa miezi mitatu mara moja kwa wiki na Rifampicin na Isoniazid (3HR) kwa watoto chini ya umri wa miaka 15 kwa miezi mitatu badala ya dawa tiba kinga zilizokuwa zikitumika za aina ya Isoniazid kwa kila siku kwa kipindi cha miezi sita. Afua hii itapunguza sana wanufaika walio katika

makundi hatarishi ya kuugua ugonjwa wa Kifua Kikuu hasa watu wanaoishi na maambukizi wa virusi vya Ukimwi, watoto wadogo, watu wanaoishi na mgonjwa wa Kifua Kikuu, wajidunga na wachimbaji wa madini wenye magonjwa ya mapafu ili wasipate ugonjwa wa Kifua Kikuu.

102. Mheshimiwa Spika, Katika jitihada za **kutokomeza Ukoma nchini,** Wizara imeendelea kusimamia huduma za uchunguzi na kutoa tiba kwa wale wanaogunduliwa kuwa na Ugonjwa wa Ukoma. Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wagonjwa 761 waligundulika na ugonjwa wa Ukoma ikilinganishwa na wagonjwa 1,227 waliogundulika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Sambamba na uibuaji huu, wana Kaya 847 walifanyiwa uchunguzi ambapo jumla ya wagonjwa 28 waliibuliwa na kuanzishiwa matibabu. Aidha, Wizara imeendelea kutoa vifaa tiba saidizi kwa kugawa jozi za viatu maalum 240 ili kupunguza athari za ulemavu kwa waathirika wa Ukoma.

Mapambano Dhidi ya Malaria

103. Mheshimiwa Spika, Wizara inatekeleza Mpango Mkakati wa miaka mitano wa kipindi cha 2021-2025 wenye lengo la kupunguza maambukizi ya Malaria kutoka asilimia 7.5 kwa mwaka 2017 hadi chini ya

asilimia 3.5 mwaka 2025. Pamoja na hilo, Serikali imeendelea kutekeleza afua mbalimbali ikiwepo ugawaji wa vyandarua kwa makundi maalum (kina mama wajawazito, Watoto na watu wenye ulemavu), upuliziaji wa viuatilifu ukoko na kuhakikisha dawa za kutibu Malaria zinapatikana kwa kipindi chote bila malipo katika vituo vya kutolea huduma ili kuwakinga wajawazito, watoto chini ya miaka mitano na jamii kwa ujumla dhidi ya ugonjwa wa Malaria.

104. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, **vipimo vya haraka vya Malaria** (mRDT) 24,171,900 na vichupa 1,755,363 vya dawa ya sindano ya kutibu Malaria kali vilinunuliwa na kusambazwa katika vituo vya kutolea huduma za afya ikilinganishwa na vipimo vya mRDT 22,578,350 na vichupa 2,890,242 vya dawa ya sindano ya kutibu Malaria kali kwa mwaka 2022/23. Pia, Dawa na vitendanishi vimeendelea kusambazwa katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini kupitia Bohari ya Dawa (MSD) kulingana na mahitaji ya vituo. Kwa kipindi hiki, utoshelevu wa dawa za Malaria ni asilimia 98 ambayo ni sawa na upatikanaji wa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23.

105. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha 2023/24 jumla ya **vyandarua vyenye dawa 14,269,970**

vimenunuliwa, ikilinganishwa na vyandarua 6,119,732 vilivyoununuliwa katika kipindi hiki mwaka 2022/23. Vyandarua hivyo vimesambazwa kupitia wanafunzi wa shule za msingi katika mikoa 13 ambayo ni; Rukwa, Njombe, Songwe, Mbeya, Dar es Salaam, Singida, Kigoma, Katavi, Geita, Mara, Mwanza, Lindi na Mtwara. Aidha, vyandarua hivyo vimesambazwa pia kupitia kliniki za wajawazito na watoto chini ya mwaka mmoja katika vituo vya kutolea huduma za afya nchi nzima na kwa njia ya kampeni kwenye kaya zote katika Halmashauri 19 za mikoa ya Tabora, Kagera na Simiyu.

106. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutekeleza **mradi wa kuelekea utokomezaji wa Malaria** (Towards Elimination of Malaria in Tanzania-TEMT) unaotekelezwa katika Halmashauri tatu za Mkoa wa Tanga ambazo ni Handeni Lushoto na Tanga Jiji. Katika kipindi cha 2023/24, jumla ya lita 19,880 za viudadu vya kibaiolojia zilinunuliwa kutoka kiwanda cha Kibaha cha Tanzania Biotech Product Limited (TBPL) na kusambazwa kwa Halmashauri hizo tatu. Jumla ya mazalia 9,850 yenye eneo linalokadiriwa kuwa mita za mraba 352,438 yamenyunyiziwa viudadu ili kuuua viluilui vya mbu.

107. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuratibu utekelezaji wa **Afua ya kutokomeza Malaria** katika maeneo yenye kiwango cha chini cha maambukizi, ambapo Ufuatiliaji wa Ugonjwa wa Malaria hufanyika hadi katika Ngazi ya Kaya (Malaria Case Based Surveillance - MCBS) na kufanya tathmini katika Halmashauri 29 za mikoa ya Arusha, Manyara, Kilimanjaro, Njombe na Iringa. Katika utekelezaji wa Afua hii, wagonjwa wanaogundulika kuwa na maambukizi ya Malaria katika vituo vya kutolea huduma za Afya hufuatiliwa mpaka katika kaya zao ambapo wanakaya hupimwa na kutibiwa pale wanapobainika kuwa na maambukizi ya Malaria. Idadi ya wagonjwa wanaofuatiliwa na wanakaya wanaopimwa Malaria imeongezeka ambapo kwa kipindi cha mwaka 2023/24, jumla ya wagonjwa 2,501 na wanakaya 7,431 walipimwa Malaria. Watu 152, sawa na asilimia 2, walikutwa na maambukizi ya Malaria na kupewa matibabu, ikilinganishwa na wagonjwa 1,401 waliofuatiliwa na wanakaya 1,518 waliopimwa Malaria, ambapo watu 54, sawa na asilimia 3.6, walibainika kuwa na maambukizi ya Malaria na kupewa matibabu katika kipindi cha 2022/23.

108. Mheshimiwa Spika, Wizara imewajengea uwezo **Wahudumu wa Afya ngazi ya Jamii (CHWs) 300,** juu ya kuelimisha na kuhamasisha jamii

kudhibiti Malaria katika Halmashauri zote za mikoa tisa (9) ya Lindi, Mtwara, Ruvuma, Geita, Kigoma, Tabora, Katavi, Rukwa na Kagera. Aidha, matangazo 1,817 ya Redio kuhusu elimu na ujumbe wa kinga, matibabu sahihi ya dawa za Malaria yamerushwa katika vituo vitatu vya Kitaifa na radio za kijamii katika Mikoa saba (7) yenye kiwango cha juu na cha kati cha mambukizi ya Malaria ambayo ni: Lindi, Tabora, Kagera, Katavi, Mara, Tanga na Geita. Matangazo 390 ya picha mnato yamerushwa katika vituo vitatu vya runinga na uelimishaji kupitia ujumbe wa mitandao ya kijamii umefanyika. Aidha, ili kuendelea kufikisha zaidi elimu na ujumbe wa Malaria katika ngazi za chini zaidi, uhamasishaji kupitia njia za kijamii ukihusisha matangazo ya magari, elimu - burudani na Ushirikishwaji wa Asasi za Kijamii katika kutoa elimu umefanyika katika mikoa 15 ya Tabora, Mtwara, Lindi, Mara, Geita, Shinyanga, Simiyu, Kagera, Kigoma, Katavi, Rukwa, Ruvuma, Morogoro, Tanga na Pwani; na michoro ya kudumu yenye ujumbe wa "Ziro Malaria inaanza na mimi" imewekwa katika Halmashauri tatu kwa kila mkoa katika mikoa 20 ya Tanzania Bara.

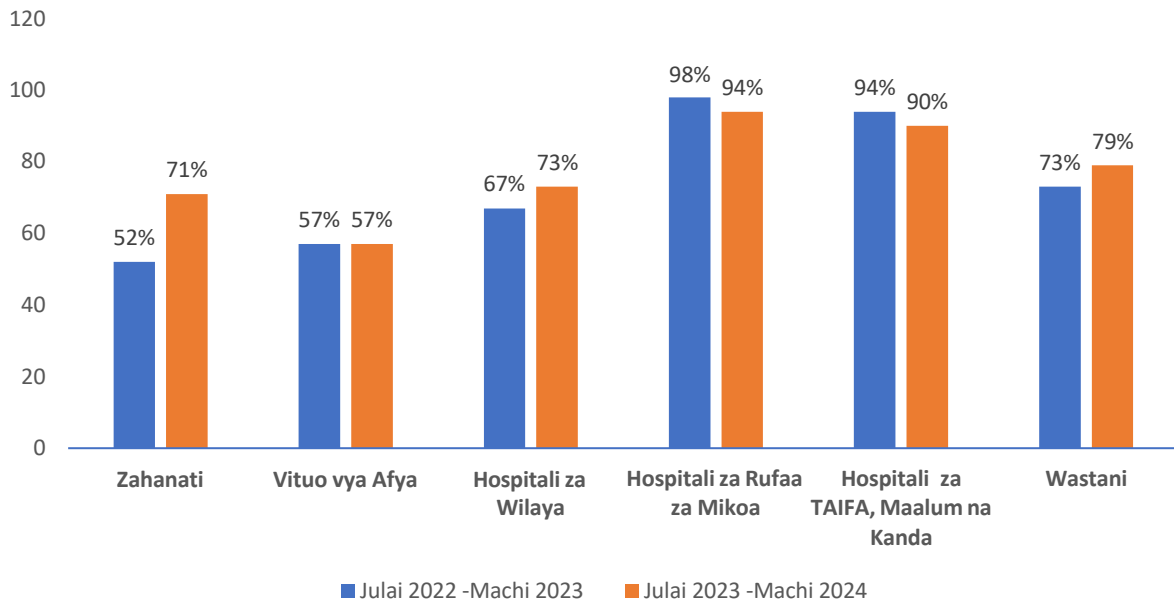
HUDUMA ZA DAWA, VIFAA, VIFAA TIBA NA VITENDANISHI

109. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutoa kipaumbele katika **upatikanaji wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi vya maabara** kwenye vituo vya kutolea huduma za afya. Wizara kupitia Bohari ya Dawa (MSD) hununua, hutunza na husambaza aina mbalimbali za dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi vya maabara. Kati ya hizo, aina 290 zimeainishwa kuwa ni bidhaa za afya muhimu na za kipaumbele hivyo Wizara ina lengo la kuhakikisha kuwa bidhaa hizi zinapatikana wakati wote katika Bohari ya Dawa (MSD). Aidha, Serikali imepeleka MSD kiasi cha **Shilingi 103,333,333,343.67** sawa na asilimia 50.3 ya bajeti ya Shilingi 205,000,000,000 iliyoidhinishwa kwa ajili ya ugharamiaji wa mnyororo mzima wa upatikanaji wa bidhaa za afya. Aidha, vituo vya kutolea huduma za afya kupitia **fedha za uchangiaji vimepeleka MSD kiasi cha Shilingi 57,528,128,119.49** na kufanya jumla ya fedha zilizopelekwa MSD kwa ajili ya ugharamiaji wa bidhaa za afya kufikia Shilingi 160,861,461,463.16. Pia katika kuijengea uwezo MSD kuwa na dawa na bidhaa za afya, Serikali imetoa jumla ya **Shilingi 100,000,000,000** ikiwa ni sehemu ya **mtaji wa**

MSD kwa ajili ya kuimarisha upatikanaji wa dawa nchini.

110. Mheshimiwa Spika, Kupatikana kwa fedha hizo kumewezesha **upatikanaji wa bidhaa za afya za kipaumbele aina 290** kuongezeka kutoka wastani wa asilimia 73 kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2023 hadi kufikia wastani wa **asilimia 79** katika ngazi ya vituo vya kutolea huduma za afya kufikia Machi 2024. Hali ya upatikanaji wa dawa kwenye Zahanati ni asilimia 71, Vituo vya Afya ni asilimia 57, Hospitali za Wilaya ni asilimia 73, Hospitali za Rufaa za Mkoa ni asilimia 94 na Hospitali za Kanda, Maalum na Taifa ni asilimia 90. Aidha, katika mwaka wa fedha wa 2022/23, Wizara ilifanya mapitio ya bidhaa muhimu za kipaumbele 290 kwa lengo la kuendelea kuboresha upimaji wa bidhaa hizo vituoni. Kufuatia mapitio hayo, kwa sasa Zahanati zinapimwa kwa aina 100 ya bidhaa za afya; Vituo vya Afya aina 178, Hospitali za Halmashauri aina 203; Hospitali za Rufaa za Mkoa aina 245 na Hospitali za Kanda na Taifa ni aina 290. Upimaji huo pia umezingatia mahitaji ya Hospitali Maalum kama JKCI, ORCI, Mirembe na Kibong`oto.

Kielelezo Na. 1. Hali ya Upatikanaji wa Bidhaa za Afya katika Vituo vya kutolea Huduma nchini.

111. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha upatikanaji wa dawa za **hydroxyurea na Anti D injection bila malipo** kwa makundi maalum, Wizara imesambaza dawa ya hydroxyurea kiasi cha dozi 49,720 zenye thamani ya Shilingi 100,000,000 kwa watoto wenye ugonjwa wa Seli mundu (Sickle Cell) pamoja na dawa aina ya Anti D injection kiasi cha dozi 2,889 zenye thamani ya kiasi cha Shilingi 200,000,000 kwa ajili ya akina mama wajawazito wenye kundi la damu la Rhesus negative wanaokadiriwa kufikia asilimia moja ya wajawazito wote kila mwaka ambapo sindano hii inatolewa bila malipo.

112. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia watumishi wake waliopo katika kanda za Bohari ya Dawa (MSD)

imeendelea kufanya ufuatiliaji wa bidhaa za afya zilizopo katika hatari ya kuchotora (Expire) hasa za miradi misonge na kutekeleza afua za kuzinusuru dawa hizo kwa kuhakikisha ulinganifu wa upatikanaji wa bidhaa za afya katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini na kushauri Bohari ya Dawa kufanya "inter-zonal transfers". Aidha, Wizara ilifanya tathmini ya uanzishwaji na uendeshaji wa maduka ya dawa katika vituo vya kutolea huduma za afya. Tathmini ilionyesha kuwa Hospitali za Rufaa za Mikoa 12 tayari zimeshaanzisha maduka hayo na yanafanya kazi, Hospitali tatu (3) za Rufaa za Mikoa zipo katika hatua za mwisho za uanzishaji na Hospitali 14 bado hazijaanzisha maduka hayo. Nia ya Wizara ni kuhakikisha Hospitali zote za Rufaa za Mikoa zinakuwa na maduka haya ya dawa, hii ikiwa ni mojawapo ya mkakati wa wizara wa kuhakikisha kuwa dawa zinapatikana wakati wote katika Hospitali hizo za rufaa.

113. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutekeleza makubaliano ya Shirika la Afya Duniani (WHO) katika kutoa kipaumbele kwenye **mapambano ya Usugu wa Vimelea vya magonjwa dhidi ya dawa.** Katika kutekeleza makubaliano hayo Wizara inafanya usimamizi na uratibu wa usugu wa vimelea vya magonjwa dhidi ya dawa (culture and susceptibility test for

AntiMicrobial Resistance and Surveillance-AMR). Wizara imesimamia uanzishwaji wa timu za usimamizi na ufuatiliaji wa matumizi ya dawa za antibiotiki kwa Hospitali 20 nchini, hilo limeenda sambamba na kuimarisha ufuatiliaji wa usugu wa vimelea vya magonjwa dhidi ya dawa kwa kuanzisha utaratibu wa kukusanya taarifa kwa Hospitali 9 ili kusaidia katika maandalizi ya National antibiograms kwa ajili ya kutoa mwongozo wa matibabu ya vimelea nchini.

114. Mheshimiwa Spika, Wizara imefanya ufuatiliaji wa matumizi ya **dawa za antibiotiki katika ngazi ya Hospitali** kwa kutumia WHO Point prevalence survey ambapo matokeo yameonyesha matumizi ya antibiotiki kwa wagonjwa waliolazwa ni wastani wa asilimia 62.7 hadi asilimia 87 ikilinganishwa na kiwango cha Shirika la Afya Dunia (WHO) inayosema isizidi asilimia 30 ya matumizi ya antibiotiki kwa wagonjwa wanaoenda kutibiwa. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na wadau wengine kwenye suala la usugu wa dawa imeweza kufanya utafiti kwa baadhi ya dawa za antibiotiki ili kuona kama zinaweza kutibu vimelea (Antibiotic Susceptibility Testing). Tathmini kupitia mfumo huo imeonesha kuna matumizi makubwa ya dawa za antibiotiki nchini na baadhi zimefikia usugu wa asilimia 56.1 hivyo juhudi za pamoja kukabiliana na janga hili zinahitajika.

Aidha, Wizara imejipanga kupambana na usugu wa vimelea vya magonjwa dhidi ya matumizi holela ya dawa kwa kutoa elimu kwa wananchi kwa kuja na kampeni itakayozinduliwa tarehe 25 Mei, 2024 yenye kauli mbiu ya **“HOLELA HOLELA ITAKUKOSTI”**.

115. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza sera ya viwanda, Serikali ya awamu ya sita (6) imeendelea kutengeneza **mazingira bora na rafiki ya uwekezaji** katika eneo la **uanzishaji wa viwanda vya bidhaa za afya** kwa wawekezaji wa ndani na wa nje, ili kuimarisha uzalishaji wa bidhaa za afya nchini na kupunguza utegemezi na uchelewaji wa bidhaa kutoka nje ya nchi. Hadi kufikia Machi 2024, kulikuwa na jumla ya viwanda 13 vya kutengeneza dawa za binadamu, ikiwa ni ongezeko la viwanda viwili ambavyo ni Cure Afya na Katwaza Pharmaceutical Industry. Aidha, viwanda vya kuzalisha vifaa tiba vidogo kwa vikubwa vimefikia 54 na pia viwanda viwili (2) kwa ajili ya kuzalisha vitendanishi vimeanzishwa kikiwepo kiwanda pekee Afrika Mashariki na Kati cha kuzalisha vitendanishi vya hematolojia (Diluent, Lyse na Distilled water). Katika kuviwezesha viwanda vya dawa nchini, Serikali kupitia MSD imeendelea kununua bidhaa zinazozalishwa nchini, kati ya Julai 2023 hadi Machi 2024 bidhaa zenye

thamani ya Shilingi 16,920,000,000 zimeweza kununuliwa kutoka katika viwanda.

HUDUMA ZA UCHUNGUZI WA MAGONJWA

116. Mheshimiwa Spika, Wizara inatambua umuhimu wa huduma za uchunguzi wa Magonjwa kama nguzo muhimu katika kuhakikisha wananchi wanapata huduma bora za afya. Katika kuhakikisha hilo linafanikiwa, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za uchunguzi wa Magonjwa na matengenezo ya vifaa tiba katika vituo vya kutolea huduma za afya kwa kuwekeza kwenye maeneo makuu matatu ambayo ni huduma za maabara, Radiolojia na matengenezo ya vifaa tiba.

117. Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa **huduma za maabara**, hadi kufikia Machi 2024 jumla ya maabara zote nchini ni 10,782. Kati ya hizo, maabara 6,827 ni za Serikali na 3,955 ni za binafsi. Katika kipindi hiki, maabara zilizopata ithibati ya kimataifa kwa Hospitali ngazi ya Taifa ni (2), Maalum (4), Kanda (4), Mkoa (26), Halmashauri na binafsi (39) ambapo vipimo vinavyofanyika katika maabara hizo vinaaminika na kukubalika duniani kote. Wizara inaendelea kuzijengea uwezo maabara zilizobaki za binafsi na za umma kufikia viwango vya Kimataifa.

118. Mheshimiwa Spika, Wizara imeandaa miongozo sita (6) inayoelekeza namna ya kupima, kutafsiri matokeo ya vipimo na kuripoti majibu ya mgonjwa kwa usahihi ili kuongeza kasi ya ubora wa huduma za Maabara katika ngazi zote. Miongozo hiyo imesaidia kuhakikisha kuwa majibu ya vipimo yanatolewa kwa usahihi ikilinganishwa na hapo awali ambapo majibu ya Maambukizi kwa njia ya mkojo (UTI), Homa ya tumbo (Typhod) na Malaria yalikuwa na changamoto. Pia, Serikali imesimika jumla ya mashine za maabara zilizosanifishwa 2,405 ambapo mashine za Hematolojia 891, Kemia 746 na Mkojo 768 katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini.

119. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma za Radiolojia** nchini kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais TAMISEMI ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imenunua na kusimika vifaa vya Radiolojia katika vituo vya kutolea huduma za Afya nchini ambapo **mashine za Digital X-Ray** zenye thamani ya Shilingi 875,750,006 zimenunuliwa na kufanya kuwa na jumla ya Digital X-Ray 349. Mashine hizo zinatarajiwa kusimikwa katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kigoma-Maweni, Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tabora-Kitete na Hospitali ya Mission ya Mbozi – Moravian.

120. Mheshimiwa Spika, Wizara imekamilisha ununuzi wa **Ultrasound 125** zenye gharama ya Shilingi 4,695,000,000 ambapo zimesimikwa na kuanza kutoa huduma katika vituo vya kutolea huduma za Afya na Vyu vya mafunzo ya watalaam wa mionzi na picha na hivyo kuwa na jumla ya Ultrasound 677. Aidha, hadi kufikia Machi 2024 usimikaji wa jumla ya **mashine za CT scan 27** ulikuwa umekamilika na huduma kuanza kutolewa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa ambapo jumla ya vipimo 44,646 vilikuwa vimefanyika. Vilevile, kwa upande wa MRI usimikaji ulikamilika na kuwezesha jumla ya **vipimo 18,056** kufanyika katika ngazi ya Taifa, Kanda na Maalum. Pia, Wizara imezindua kituo cha kitaifa cha mafunzo kazini ya matengenezo ya vifaa na vifaa tiba kilichopo mkoani Dodoma. Vilevile, Wizara imejenga karakana tatu (3) zilizopo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa ya Iringa, Arusha - Mt. Meru na Hospitali ya Manispaa ya Shinyanga.

Huduma za Damu Salama

121. Mheshimiwa Spika, Wizara ina jukumu ya kuhakikisha **damu salama** inapatikana kwa wakati na ya kutosha ili kuokoa maisha ya wagonjwa wenye uhitaji mkubwa wa damu wakiwemo akinamama wajawazito haswa wakati wa kujifungua, watoto walio chini ya miaka mitano, wagonjwa wa upasuaji

pamoja na wagonjwa wa dharura wanaopata ajali na kuhitaji damu. Wizara inahakikisha upatikanaji wa damu salama unakuwa wa kuridhisha kwa kukusanya damu kutoka kwa wachangiaji damu wa hiari wenye afya njema na wasio kwenye makundi hatarishi. Aidha, Wizara hupima sampuli za damu zilizokusanywa kwa kutumia vipimo vya maabara vyenye viwango vya kimataifa vyenye uwezo wa kugundua maambukizi kwa muda mfupi tangu mtu ameambukizwa magonjwa kama Homa ya Ini, Kaswende na VVU pamoja na kupima makundi ya damu.

122. Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Machi 2024, Wizara imefanikiwa **kukusanya chupa za damu 352,821** sawa na asilimia 89.7 ya lengo la kukusanya chupa 590,000. Idadi hii ni sawa na ongezeko la chupa 48,718 ikilinganishwa na chupa za damu zilizokusanywa katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, Serikali imeongeza vituo 3 vya kutengeneza **Mazao ya Damu** kama vile majimaji ya damu (Fresh Frozen Plasma-FFP), chembe sahani za damu (Platelets), na kufanya kuwa na jumla ya vituo 18 kutoka vituo 15 vilivyokuwepo katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wizara kupitia Mpango wa Taifa wa Damu Salama, imeweza kutengeneza chupa 20,800 ikilinganishwa na chupa 25,658 za mazao ya damu

aina ya Plasma (FFP) zilizotengenezwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23 ambazo zilitumika kusaidia akinamama wanaopata matatizo ya kutokwa na damu nyingi wakati wakijifungua, na chupa 6,197 za chembe sahani (Platelets) zilizotumika kutibu wagonjwa wa saratani, sikoseli (Seli Mundu) pamoja na wagonjwa waliokuwa na matatizo mengine ikilinganishwa na chupa 6,625 za chembe sahani zilizotengenezwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

Maabara Kuu ya Taifa ya Afya ya Jamii

123. Mheshimiwa Spika, Maabara ya Taifa ya Afya ya Jamii ni ngazi ya juu ya rufaa kwa sampuli za magonjwa ya mlipuko na yanayojirudia. Majukumu ya msingi ya Maabara hii ni pamoja na; Kutoa mafunzo kwa wataalam wa maabara zinazokusanya sampuli za magonjwa ya mlipuko; Kuratibu zoezi la ugatuzi wa upimaji wa magonjwa ya mlipuko (Decentralization) na kuanzisha kituo cha uchambuzi wa anuai za magonjwa ya mlipuko (Gene sequencing); Kuwa kituo kikuu cha upimaji wa UVIKO-19 na utoaji wa vyeti kwa wasafiri nje ya nchi; Kuanzisha kituo cha "National Calibration Centre"; Kutoa huduma za rufaa za uchunguzi wa VVU na magonjwa mengine; Kutoa mafunzo kazini kwa Wataalam wa maabara; Kuandaa na kutoa

sampuli za kupimia ubora; Kufanya tathmini ya teknolojia mpya za upimaji; na Kufanya ufuatiliaji wa magonjwa mapya na ya milipuko. Aidha, kwa kuwa maabara hii inahusisha upimaji wa sampuli za magonjwa ya hatari kama Ebola, Maburg, UVIKO – 19 maabara hii ilijengwa kwa kujumuisha viwango vya kiusalama daraja la tatu (Biosafety Level 3) kulingana na vigezo vya kimataifa ili kuweza kuchakata sampuli hizo.

124. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 mpaka Machi 2024, Maabara Kuu ya Taifa ya Afya ya Jamii imefanikiwa kupima jumla ya **sampuli 14,636** za magonjwa mbalimbali ya milipuko ambapo kati ya sampuli hizo, sampuli 2,051 zilikutwa na maambukizi na sampuli 12,585 zilikuwa hazina maambukizi. Baadhi ya sampuli hizo ni pamoja na sampuli 226 za ugonjwa wa **Kipindupindu** ambapo zenye maambukizi zilikuwa ni 147 na zisizo na maambukizi zilikuwa sampuli 79, Sampuli za ugonjwa wa **Surua** 2,041, zenye maambukizi 548 zisizo za maambukizi 1,493, **Rubella** sampuli 1,903 zenye maambukizi 137 zisizo na maambukizi ni 1,766, **Rotavirus** sampuli 489 zenye maambukizi 87 na zisizo na maambukizi ni 402, **Mafua makali** sampuli 9,167 ambapo sampuli 692 zilikutwa na influenza na sampuli 430 zilikutwa na **UVIKO-19**, Vilevile sampuli 14 za **Marburg**

zilichunguzwa ambapo sampuli 10 zilikuwa na maambukizi na sampuli nne (4) hazikuwa na maambukizi. Pamoja na upokeaji wa sampuli kutoka kwenye kanda na mikoa mbalimbali, Maabara ya Taifa pia imeendelea kuandaa na kutuma sampuli za ubora kwa vituo 150 nchi nzima kwa ajili ya kuhakiki ubora wa huduma zinazotolewa na Maabara nchini ikiwemo kuendelea kupata na kudumisha ithibati za ubora wa huduma za maabara.

125. Mheshimiwa spika, Wizara imefanikiwa kusimika mashine kwa ajili ya upimaji wa ugonjwa wa Kansa ya Shingo ya kizazi "Alinity-M" yenye thamani ya kiasi cha dolla za kimarekani 165,000. Hatua za uthibitishaji wa mashine hii zinaendelea na pindi utakapokamilika itaanza rasmi uchunguzi wa ugonjwa huo. Aidha, katika kipindi hiki Maabara imeweza kuchaguliwa na African CDC kuwa kituo cha umahiri cha ulinzi na usalama wa vimelea kwa Kanda ya Afrika Mashariki na Kati ambapo kituo kimefanikiwa kutoa mafunzo ya ulinzi na usalama wa vimelea kwa wataalam kutoka nchi 14 za Afrika ambazo ni Zambia, Malawi, Kenya, Uganda, Somalia, Zimbabwe, Rwanda, Comoro, Ushelisheli, Afrika ya Kusini, Madagascar, Djibouti, Sudani ya Kusini, Ethiopia na Mali. Vilevile, Maabara ya Taifa imeweza kufanyiwa tathmini na Shirika la Afya Duniani ili kuwa na uwezekano wa kupima ugonjwa

wa Polio nchini ambao umekuwa ukipimwa nchini Uganda.

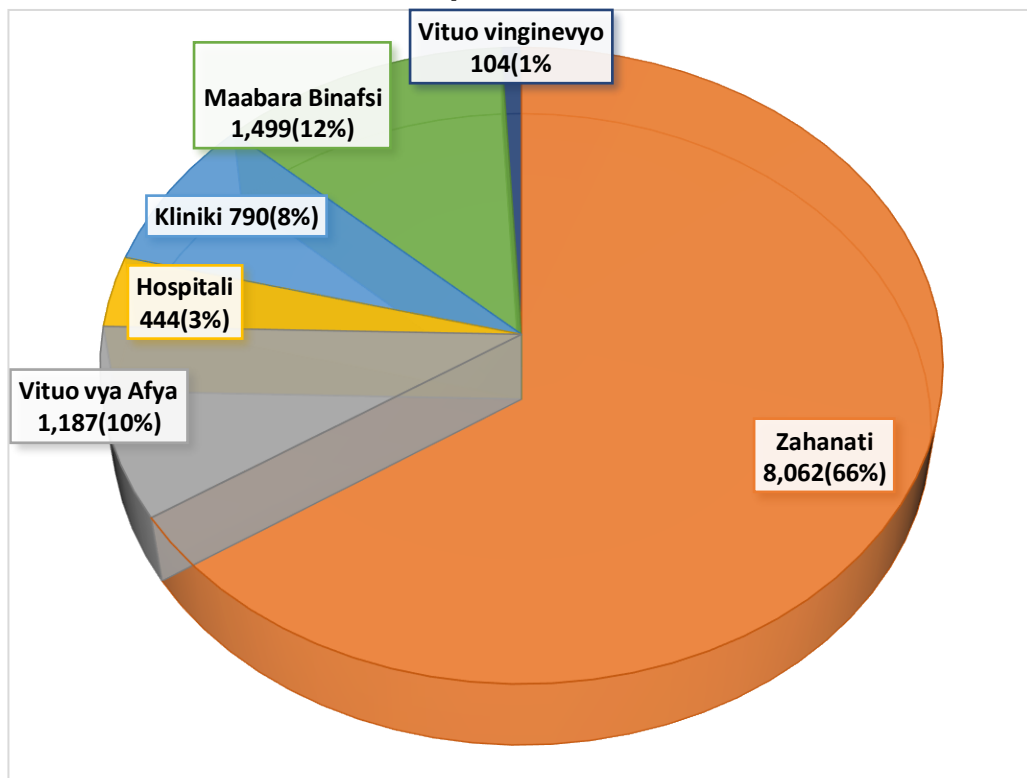
UTOAJI WA HUDUMA ZA TIBA

126. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuhakikisha wananchi wake wanapata huduma bora za afya zinazotolewa na watoa huduma wenye weledi na ujuzi, pamoja na uboreshaji wa miundombinu ya vituo vilivyopo lakini pia imeendelea kujenga vituo vipya ili kuleta huduma karibu kwa wananchi. Katika kipindi cha mwaka 2023/24 **vituo vya kutolea huduma vimeongezeka kufikia 12,266** kutoka vituo 11,040 vilivyokuwepo mwaka 2022/23, sawa na ongezeko la vituo 1,226 ambayo ni asilimia 10.1.

127. Mheshimiwa Spika, Ongezeko hilo la vituo limewezesha kupunguza umbali ambao wananchi hutembea kufuata huduma za afya ambapo kwa sasa asilimia 80 ya wananchi wanapata huduma za afya ndani ya wastani wa kilometa 5. Kati ya vituo hivyo 12,266, Vituo vya umma vilikuwa 7,375 sawa na asilimia 60.1 na binafsi ni 4,891 sawa na asilimia 39.9 ya vituo vyote nchini. Kwa ujumla Hospitali ni 444 sawa na asilimia 4.6, Vituo vya Afya ni 1,187 sawa na asilimia 12.2, Zahanati ni 8,062 sawa na asilimia 83.2 na kufanya jumla ya Hospitali, Vituo

vya afya na Zahanati kufikia 9,693. Aidha, vituo vingine ni kliniki 970, Maabara Binafsi 1,499 na vituo vinginevyo 104. Hii ni kulingana na takwimu zinazopatikana katika mfumo wa kusajili Vituo vya kutolea huduma za Afya (Health Facility Registry - HFR). Vilevile, zaidi ya vituo 1,324 vipo katika hatua mbalimbali za ujenzi na vitakapokamilika vitasaidia kupunguza umbali ambao wananchi wamekuwa wakitembea kufuata huduma za afya hapa nchini.

Kielelezo Na. 2. Idadi na Mgawanyo wa Vituo vya Kutolea Huduma za Afya nchini.

128. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuboresha mazingira ya kutolea huduma za afya kwa wananchi na imeendelea kuhakikisha inaongeza

upatikanaji wa huduma ambapo kufikia mwezi Machi 2024 kulikuwa na jumla ya **vitanda 145,374** sawa na ongezeko la asilimia 15.3 ikilinganishwa na **vitanda 126,036** vilivyokuwepo kipindi kama hicho mwaka 2023. Aidha, kati ya vitanda 145,374 vitanda 47,177 vipo katika ngazi ya Hospitali, vitanda 34,328 vipo katika Vituo vya Afya, vitanda 42,390 vipo katika Zahanati na vitanda 21,539 vinapatikana katika kliniki na vituo vinginevyo kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 2**.

Jedwali Na. 2: Mchanganuo wa idadi ya vitanda katika vituo vya kutolea huduma za Afya hadi kufikia Machi 2024.

Ngazi ya kituo	Vinavyohitajika	Vilivyopo Wodini	Vitanda vya Kujifungulia	Vitanda vya uchunguzi	Jumla ya Vitanda
Hospitali	58,185	32,272		3,674	47,117
Vituo vya	38,498	17,118	13,124	4,086	34,328
Zahanati	42,969	9,756	20,971	11,663	42,390
Kliniki	18,013	16,762	2,552	2,225	21,539
Jumla	157,665	75,908	47,818	21,648	145,37

129. Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kusimamia utoaji wa huduma za matibabu kwa wananchi ambapo, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya mahudhurio **38,031,200** ya wateja walipata huduma katika vituo vya kutolea huduma za afya hapa nchini ikilinganishwa na

wateja 35,873,466 waliopata huduma katika vituo hivyo kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati yao, asilimia 6.46 walipata huduma katika ngazi ya Hospitali za Taifa, Maalum na Kanda, asilimia 12.42 ngazi ya Hospitali za Rufaa za Mkoa, asilimia 14.80 Hospitali za Wilaya, na asilimia 19.35 vituo vya afya na asilimia 38.26 katika zahanati (**Jedwali Na. 3**). Takwimu za utoaji wa huduma za afya zinaonesha takriban asilimia 82.1 ya wananchi wanapata huduma katika ngazi ya afya ya msingi.

Jedwali Na. 3: Idadi ya wagonjwa katika vituo vya huduma za afya Julai 2023 hadi Machi 2024.

Aina ya kituo	Wagonjwa wa nje	Wagonjwa waliolazwa	Jumla kuu	Asilimia
Taifa, Maalum na Kanda	2,225,089	231,857	2,456,946	6.46
Ngazi ya Mkoa	4,326,914	398,035	4,724,949	12.42
Ngazi ya wilaya	5,139,509	490,595	5,630,104	14.80
Vituo vya afya	6,926,608	434,125	7,360,733	19.35
Zahanati	14,541,888	8,553	14,550,441	38.26
Kliniki	2,209,503	178	2,209,681	5.81
Nyinginezo	998,470	99,876	1,098,346	2.89
Jumla	36,367,981	1,663,219	38,031,200	100

130. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **magonjwa yaliyoongoza kwa wagonjwa wa nje (OPD) wenye umri chini ya miaka mitano** yalikuwa ni maambukizi katika mfumo wa hewa (asilimia 37.97), kuharisha pasipo kupungukiwa maji mwilini (asilimia 9.45) na Malaria

(asilimia 9.44). Kwa **umri wa miaka mitano na zaidi magonjwa yaliyoongoza** yalikuwa ni maambukizi katika mfumo wa hewa (asilimia 17.97), Maambukizi katika njia ya mkojo (asilimia 15.9) na Shinikizo la juu la damu (asilimia 5.96). **Idadi ya wagonjwa wenye magonjwa yasiyoambukiza imekuwa ikiongezeka mwaka hadi mwaka** kwa mfano, mwaka 2022/23 shinikizo la juu la damu ilishika nafasi ya nne (4) na Kisukari nafasi ya nane (8) kati ya magonjwa kumi yaliyoongoza kama inavyoonekana kwenye **Jedwali Na. 4**. Kwa mwaka 2023/24 magonjwa hayo yamepanda hadi kushika nafasi ya tatu (3) na saba (7) mtawalia.

Jedwali Na. 4: Mchanganuo wa idadi ya Mahudhurio ya nje (OPD) kwa magonjwa yote katika ngazi za zote huduma za afya

Wagonjwa wa nje wenye umri zaidi ya miaka mitano			Wagonjwa wa nje wenye umri chini ya miaka mitano		
Aina ya ugonjwa	Idadi	Asilimia	Aina ya ugonjwa	Idadi	Asilimia
Maambukizi katika Mfumo wa	2,224,817	17.97	Maambukizi katika Mfumo wa Hewa	2,460,844	37.97
Maambukizi katika Njia ya	1,968,564	15.9	Kuharisha pasipo kupungukiwa maji	612,335	9.45
Shinikizo la juu la Damu	737,730	5.96	Malaria	611,587	9.44
Malaria	725,031	5.86	Maambukizi katika	488,614	7.54
Vidonda vya tumbo	482,086	3.89	Kichomi kikali	448,804	6.92
Other Non-Infectious GIT	404,404	3.27	Other Non-Infectious GIT	270,207	4.17

Kisukari	333,567	2.69	Magonjwa ya	245,525	3.79
Kichomi kikali	324,616	2.62	Minyoo ya tumbo	193,722	2.99
Minyoo ya tumbo	285,791	2.31	Kuhara na upotevu wa maji	166,595	2.57
Rheumatoid and Joint Diseases	281,238	2.27	Magonjwa ya ngozi	153,548	2.37

131. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki **magonjwa yaliyoongoza kwa wagonjwa waliolazwa (IPD)** wenye umri chini ya miaka mitano yalikuwa ni Kichomi kikali asilimia 23.87, Malaria asilimia 18.9 na Kuhara kulikopelekea kuishiwa maji mwilini asilimia 17.83. Aidha, magonjwa yaliyoongoza kwa wagonjwa wenye umri wa miaka mitano na zaidi yalikuwa ni Malaria asilimia 13.74, Magonjwa ya mfumo wa mkojo asilimia 9.31 na Shinikizo la juu la damu asilimia 8.81 **(Jedwali Na. 5)**. Kama ilivyokuwa kwa wagonjwa wa nje, magonjwa yasiyoyakuambukiza yamekuwa yakiongezeka hata kwa wagonjwa waliolazwa ikiwa ni pamoja na ongezeko kubwa la wagonjwa wa ajali na mivunjiko.

Jedwali Na. 5: Magonjwa yalioongoza kwa wagonjwa wa kulazwa chini ya umri wa miaka mitano na umri zaidi ya miaka mitano.

Na.	Wagonjwa wa kulazwa wenye umri zaidi ya Miaka Mitano			Wagonjwa ya kulazwa wenye umri chini ya Miaka Mitano		
	Aina ya ugonjwa	Idadi	Asilimia	Aina ya ugonjwa	Idadi	Asilimia
1	Malaria	47,118	13.74	Kichomi kikali	43,518	23.87
2	Magonjwa ya mfumo wa mkojo	31,928	9.31	Malaria	34,445	18.9
3	Shinikizo la juu la damu	30,211	8.81	Kuhara sana (chini ya siku 14)	32,503	17.83
4	Upungufu wa damu	29,913	8.72	Upungufu wa damu	15,195	8.34
5	Kichomi kikali	24,847	7.25	Magonjwa ya mfumo wa hewa	10,361	5.68
6	Vidonda vya tumbo	21,637	6.31	Changamoto za watoto wanaozaliwa	10,156	5.57
7	Magonjwa ya akina Mama	18,760	5.47	Magonjwa ya mfumo wa mkojo	6,206	3.4
8	Kisukari	16,065	4.69	Kushindwa kupumua baada ya kuzaliwa	6,178	3.39
9	Kuvunjika	14,028	4.09	Kuungua	2,556	1.4
10	Magonjwa ya mfumo wa hewa	12,703	3.7	Seli mundu	2,420	1.33

Udhibiti wa Magonjwa Yasiyoambukiza

132. Mheshimiwa Spika, Kutokana na ongezeko la kasi ya magonjwa yasiyoambukiza (Non-Communicable Diseases – NCDs) nchini na duniani kote, Serikali

imekuwa na mzigo mkubwa wa gharama katika kutibu magonjwa haya ikiwemo Afya ya Akili na Ajali. Mathalan **tumeona ongezeko kubwa la fedha inayolipwa na NHIF kugharamia magonjwa yasiyoambukiza ambapo mwaka 2015/16 Shilingi Bilioni 24.4 sawa na asilimia 12 ya fedha zote zilizolipwa; mwaka 2021/22 Shilingi Bilioni 99.8 (15%); mwaka 2022/23 Shilingi Bilioni 137.8 (19%) kwenye Vituo vya kutolea huduma za afya.** Katika kukabiliana na hali hiyo Serikali kupitia Wizara ya Afya, inaendelea kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Tatu wa kuzuia na kudhibiti Magonjwa Yasiyoambukiza, Afya ya Akili na Ajali wa 2021 - 2026 kwa kutekeleza afua mbalimbali ikiwemo kuimarisha uratibu jumuishi kuanzia ngazi ya kijiji/mtaa mpaka taifa, kuongeza kasi ya elimu na uhamasishaji wa jamii katika kuzuia na kudhibiti magonjwa yasiyoambukiza, Afya ya Akili na Ajali, kujengea uwezo mifumo ya utoaji wa huduma za Afya katika kufanya uchunguzi na matibabu ya magonjwa yasiyoambukiza, Afya ya Akili na ajali na kuimarisha ufuatiliaji na tathmini wa afua hizo. Miongoni mwa **vyanzo vikuu** vinavyohusishwa na magonjwa hayo ni pamoja na ulaji usiofaa ikiwemo matumizi ya chumvi na sukari kupita kiasi, tumbaku na bidhaa zake, matumizi ya pombe kupita kiasi na kutoshughulisha mwili.

Kipekee nitumie fursa hii kumshukuru

Mheshimiwa Waziri Mkuu Kassim Majaliwa Majaliwa kwa kuwa mstari wa mbele kuhamasisha wananchi kufanya mazoezi ili kudhibiti magonjwa yasiyoambukiza.

133. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, idadi ya wagonjwa waliohudhuria katika vituo vya kutolea huduma kutokana na Magonjwa Yasiyoambukiza walikuwa wagonjwa 4,656,579 ambao ni sawa na asilimia 13 ya wagonjwa wote wa nje (OPD). Idadi hii ni ongezeko la wagonjwa 4,263,597 sawa na asilimia 12.8 waliohudhuria katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wagonjwa waliolazwa walikuwa ni 271,068 sawa na asilimia 20.1 ikilinganishwa na wagonjwa 242,596 sawa na asilimia 19.9 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. **Kipindi cha mwaka 2023/24 Shinikizo la Juu la Damu liliongoza kwa kuwa na wagonjwa wengi wa nje kwa magonjwa yasiyoambukiza wakichangia asilimia 26.1 sawa wagonjwa 1,214,911 ikifuatiwa na Ugonjwa wa Kisukari, asilimia 12.0 sawa na wagonjwa 559,597 (Jedwali Na. 6).**

134. Mheshimiwa Spika, Magonjwa mengine yasiyoambukiza yaliyoongoza kwa OPD ni Magonjwa ya Ngozi (asilimia 8.3), Ugonjwa wa Pumu (asilimia

6.3) na magonjwa ya macho (asilimia 5.4). Magonjwa Yasiyoambukiza yaliyoongoza kwa upande wa IPD ni Shinikizo la juu la Damu (asilimia 18.6), Upungufu wa Damu (asilimia 17.3), Ugonjwa wa Kisukari (asilimia 10.1), kuvunjika mifupa (asilimia 9.3) na Ajali za Barabarani (asilimia 8.1). Hali hiyo inaonesha kuwa Magonjwa Yasiyoambukiza yasipodhibitiwa yanaweza kusababisha ongezeko la vifo pamoja na gharama za matibabu nchini.

Jedwali Na. 6: Magonjwa 10 Yasiyoambukiza yaliyoongoza kwa wagonjwa wa OPD na IPD

Na.	Wagonjwa wa Nje - OPD	Julai 23 - Machi 24	%	Wagonjwa wa Kulazwa - IPD	Julai 23 - Machi 24	%
1	Shinikizo la Damu	1,214,911	26.09	Shinikizo la Damu	50,303	18.56
2	Kisukari	559,597	12.02	Severe Anaemia	46,758	17.25
3	Magonjwa ya Upasuaji	530,820	11.40	Kisukari	27,286	10.07
4	Magonjwa ya ngozi yasiyoambukiza	384,898	8.27	Kuvunjika	24,960	9.21
5	Pumu	291,683	6.26	Ajali za Barabarani	21,927	8.09
6	Magonjwa ya macho yasiyoambukiza	251,525	5.40	Pumu	14,814	5.47
7	Magonjwa ya masikio	241,821	5.19	Selimundu	11,937	4.40
8	Magonjwa mengine ya moyo	191,119	4.10	Magonjwa ya akili (Psychoses)	10,653	3.93
9	Kuvunjika	185,123	3.98	Magonjwa mengine ya moyo	9,959	3.67
10	Magonjwa ya akili (Epilepsy)	140,505	3.02	Moyo Kusimama (Cardiac Failure)	9,603	3.54

135. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha upatikanaji wa huduma za Magonjwa yasiyoambukiza katika ngazi ya Msingi. Wizara imewezesha vituo vya afya 711 kwa **kuvipatia vifaa** vikiwemo, vifaa vya kupima shinikizo la juu la damu mashine 700, kupima sukari mashine 700, vitendanishi 300 kwa kila kituo na vifaa vya kupima saratani ya mlango wa kizazi 700. Aidha, jumla ya **watumishi 2,890** kutoka **Halmashauri 184 walipatiwa mafunzo** kuhusu kugundua na kutibu magonjwa haya. Kutokana na mafunzo hayo kumekuwa na ongezeko la kugundua magonjwa yasiyoambukiza ambapo wagonjwa **4,097,319** waligunduliwa ikilinganishwa na wagonjwa **3,742,141** waliogunduliwa mwaka 2022/23 na wote walipata ushauri na matibabu.

136. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha **upatikanaji wa takwimu, ufuatiliaji wa utoaji na upatikanaji wa huduma za magonjwa yasiyoambukiza kwenye ngazi zote na jamii,** Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais – TAMISEMI imeunganisha vituo 350 katika mfumo wa GoTHOMIS na kujengea uwezo wataalam katika vituo hivyo ambapo rejista maalum ya kukusanya taarifa za magonjwa ya saratani, Selimundu, Kisukari, Kiharusi na Shinikizo la juu la damu. Aidha, Wizara ipo katika hatua za mwisho za kuunganisha

mfumo huu na mfumo wa DHIS2 ili kuruhusu matumizi ya takwimu kwenye ngazi zote za usimamizi wa huduma za afya. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais - TAMISEMI, Taasisi ya Utafiti wa Magonjwa ya binadamu (NIMR), Ofisi ya Mtakwimu Mkuu wa Serikali kwa Tanzania (NBS) na Zanzibar (OCGS), Shirika la Afya Duniani (WHO) pamoja na wadau wengine ilifanya ufuatiliaji wa viashiria vya magonjwa yasiyoambukiza (STEPS Survey) ili kuweza kutambua mwenendo wa magonjwa hayo katika jamii. Matokeo ya awali yameshapatikana na Wizara ya Afya ipo katika hatua za mwisho za kufanya usambazaji wa taarifa hizo kwa watanzania.

137. Mheshimiwa Spika, Kwa kutambua hali ya **ugonjwa na vifo vitokanavyo na Sikoseli** nchini, Wizara imeamua kutoa kipaumbele katika kuvunja mduara wa ugonjwa na kuimarisha utambuzi wa mapema kwa watoto wenye umri chini ya mwaka mmoja (1) kwa **kusambaza na kusimika mashine za kupima Sikoseli katika mikoa 12** yenye wagonjwa wengi ambayo ni Tabora, Kigoma, Mwanza, Mara, Kagera, Shinyanga, Geita, Simiyu, Morogoro, Pwani, Tanga na Dar es Salaam. Wizara imepanga kufikia **watoto 1,200,000** katika mikoa hiyo pamoja na kuongeza huduma za unasihi wa vinasaba kwa wazazi,

kuelimisha na kupima vinasaba (**Genetic Counselling**) kwa vijana rika - balehe kabla ya kufanya maamuzi ya kupanga na kuanzisha familia.

138. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuelimisha jamii kupitia njia mbalimbali kuhusu ulaji unaofaa, kushughulisha mwili, kuacha matumizi ya tumbaku na madhara ya unywaji wa pombe kupita kiasi ili kujikinga na magonjwa yasiyoambukiza. Kupitia jitihada hizo jumla ya watu zaidi ya **milioni 11** wamefikiwa na elimu ya kinga dhidi ya magonjwa yasiyoambukiza. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais, Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora na wadau wengine iliandaa Kampeni ya uhamasishaji, uelimishaji na upimaji wa magonjwa yasiyoambukiza mahala pa kazi, na kuwezesha kuwafikia **watumishi 1,107** wa Wizara 17 ambazo ni Wizara ya Afya, Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Jinsia, Wanawake na Makundi Maalum; Ofisi ya Waziri Mkuu, Sera, Uratibu na Bunge; Wizara ya Mambo ya Nje na Ushirikiano wa Kimataifa; Ofisi ya Makamu wa Rais, Muungano na Mazingira; Wizara ya Fedha; Wizara ya Ardhi; Wizara ya Habari; Wizara ya Viwanda; Wizara ya Kilimo; Wizara ya Madini; Wizara ya Uchukuzi; Wizara ya Elimu; Wizara ya Utalii na Maliasili; Wizara ya Maji; Wizara ya Fedha; Watumishi wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa

Tanzania; na Halmashauri moja (1) ya Bahi. Aidha, katika upimaji wa uelewa uliofanyika kwa watumishi kupitia dodoso, limeonesha kuwa zaidi ya nusu ya watumishi (64%) hawakuwa na uelewa wa kutosha kuhusu magonjwa yasiyoambukiza na hatua za kuchukua. **'Nitumie fursa hii kuwapongeza wataalam wote kwa kutoa elimu dhidi ya magonjwa yasiyoambukiza, kipekee nampongeza Prof. Mohamed Janabi kwa jitihada anazozifanya katika kuelimisha jamii kuhusu magonjwa hayo'. Tusidharau mafundisho ya Prof Janabi na wataalam wengine wa afya. 'Mtu ni Afya' na 'Kinga ni bora kuliko Tiba'.**

139. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **wagonjwa 341,677 wa macho** walihudhuria katika vituo vya kutolea huduma ambayo ni pungufu ya wagonjwa 383,560 waliohudhuria katika kipindi cha mwaka 2022/23. Aidha, wagonjwa wa macho yasiyoambukiza waliohudhuria kwenye vituo vya kutolea huduma za afya walikuwa 251,525 sawa na asilimia 5.4 ikilinganishwa na wagonjwa 232,656 kwa kipindi cha mwaka 2022/23. Idadi ya wagonjwa wenye kuumia macho ilikuwa 40,640 ikilinganishwa na 37,349 katika kipindi cha mwaka 2022/23. Hadi kufikia Machi 2024, Wizara imetoa mafunzo kwa waalimu

178 wa shule za msingi kutambua watoto wenye matatizo ya macho shuleni. Watoa huduma wa Afya 188 wamepatiwa mafunzo ya Afya ya Msingi ya Macho (PEC) kuwawezesha kutoa huduma ya kwanza kwa wagonjwa wa macho.

140. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha uratibu wa magonjwa yasiyoambukiza Wizara ya Afya na Ofisi ya Waziri Mkuu ilifanya kikao cha Makatibu Wakuu kutoka Sekta 15 nchini kwa lengo la kuandaa mikakati jumuishi itakayowezesha watalaam kupitia na kufanya tathmini ya Sera, Sheria, Kanuni na Miongozo kwa lengo la kupata suluhisho pale sera au miongozo inapopishana katika kuzuia na kudhibiti magonjwa yasiyoambukiza. Aidha, Serikali imeandaa Mwongozo wa Elimu kwa Jamii kuhusu Mtindo wa Maisha na Magonjwa Yasiyoambukiza.

Afya ya Kinywa na Meno

141. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha huduma za **Afya ya Kinywa na Meno** hapa nchini, kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Wizara imenunua na kusimika **viti vya kutolea huduma za kinywa na meno 150** vilivyosambazwa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa minne (4) na vituo vya halmashauri **142.** Hatua hii imewezesha Hospitali za Halmashauri zenye viti hivyo kuongezeka kutoka 130 hadi 184. Aidha, Wizara ilinunua na kusambaza **X-Ray za**

meno 103 kwenye halmashauri 87 nchini. Serikali pia ilinunua na kusimika mashine kubwa tatu (3) za kisasa zenye teknolojia ya hali ya juu ya kutambua magonjwa ya kinywa na meno kwa mfumo wa kiRadiolojia aina ya 3D - Dental Cone Beam Computerized Tomography (CBCT) zilizofungwa kwenye Hospitali ya Taifa ya Muhimbili, Hospitali ya Rufaa Kanda Mbeya na Hospitali ya Rufaa ya Mkoa ya Mount Meru. **Tanzania ni nchi pekee katika ukanda wa Afrika Mashariki na Kati** kununua vifaa hivyo katika Hospitali za umma.

142. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki, jumla ya Wagonjwa **592,732** wa kinywa na meno walihudhuria kwenye vituo vya kutolea huduma. Magonjwa ya kinywa na meno yaliyoongoza ni kuoza meno, wagonjwa **395,685** asilimia **66.8**; magonjwa ya fizi wagonjwa 57,091, asilimia 9.6; Jipu la jino wagonjwa 15,633, asilimia 2.6; na mpangilio mbaya wa meno 13,734 asilimia 2.3. Wagonjwa **144,607** asilimia 36.5 waliooza meno walipata matibabu ya kuziba meno, wagonjwa **251,078** asilimia 63.5 waling'olewa meno. **'Naomba kutoa wito kwa watanzania wote kuwahi kufika kwenye vituo vya kutolea huduma za afya ya meno mapema pindi wanapopata shida ya meno ili kuepuka kung'olewa meno kwa kuwa magonjwa ya**

meno yanatibika, "dawa ya jino siyo kung'oa".

Huduma za Afya ya Akili na Dawa za Kulevya
143. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha **huduma za afya ya akili** kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo na inakamilisha mkakati wa utoaji wa huduma za Afya ya Akili na msaada wa kisaikolojia na kijamii. Magonjwa ya Akili yanajumuisha magonjwa yanayotokana na Matumizi ya Dawa za kulevya, Psychoses, kifafa na Neuroses. Aidha, Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 waliohudhuria kwenye vituo vya kutolea huduma za afya kwa shida ya magonjwa ya afya ya Akili walikuwa 293,952 sawa na asilimia 6.3 ya wagonjwa wa magonjwa yasiyoambukiza ikilinganishwa na 246,544 sawa na asilimia 6 kwa kipindi cha mwaka 2022/23. Kwa wagonjwa waliolazwa katika vituo vya kutolea huduma za afya wenye magonjwa ya afya ya Akili walikuwa 19,506 sawa na asilimia 7 ya wagonjwa wa magonjwa yasiyoambukiza ikilinganishwa na wagonjwa 13,262 sawa na asilimia 5 katika kipindi cha mwaka 2022/23. Ongezeko hili la wagonjwa wa afya ya akili limetokana na kuongezeka kwa uelewa wa jamii kuhusu magonjwa haya na kuongezeka kwa upatikanaji wa huduma. **Natoa wito kwa wananchi kuacha kuwanyanyapaa wagonjwa**

wa akili na kuwahi kufika kwenye vituo vya kutolea huduma za afya kwa ajili ya uchunguzi na matibabu ya mapema’.

144. Mheshimiwa Spika, Wizara imekamilisha andiko la mapendekezo ya Hati Idhini (Instrument) kwa ajili ya kuipandisha hadhi Hospitali ya Afya ya Akili Mirembe kuwa **Taasisi ya Taifa ya Afya ya Akili.** Upandishwaji hadhi wa Hospitali ya Taifa ya Afya ya Akili Mirembe kuwa Taasisi unatarajiwa kuimarisha utoaji wa huduma za afya ya akili nchini kwa kuimarisha huduma za kinga, tiba, miundombinu, kuimarisha mfumo wa kitaasisi, kuongeza ubunifu na ufanisi, kukuza taaluma na tafiti zinazohusiana na huduma za afya ya akili, huduma za ubingwa na ubingwa bobezi na kuimarisha Tiba Utalii katika eneo la huduma za afya ya akili.

145. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa Kushirikiana na Mamlaka ya Kudhibiti na Kupambana na Dawa za Kulevya imewafikia **Waraibu wa dawa za kulevya aina ya heroin takriban 16,500** na kuongeza vituo vya matibabu kufikia 15 katika mikoa 13 nchini ambayo imeathirika zaidi na matumizi ya dawa hizo. Katika kipindi cha mwaka 2023/24 Wizara imetoa **huduma za utengamao (Mental Health Rehabilitation) na ujasiriamali** kwenye kituo cha Itega, Dodoma, Hospitali ya Rufaa ya Mt.

Meru Arusha na Hospitali ya Rufaa ya Mkoa Bombo Tanga ambapo mashine za kufyatua matofali zenye uwezo wa kuzalisha matofali 1,000 kwa siku zilikabidhiwa, mashine za kushona na kudarizi 10 kwa kila kituo pamoja na mashine za kutengeneza samani za aluminium pamoja na vifaa vya kuoshea magari na saluni vilitolewa kwa waraibu kwa lengo la mafunzo ya stadi za kazi na huduma za utengamao kama njia rasmi ya kuwajengea uwezo ili kuwarejesha rasmi katika jamii pamoja na kuwasaidia kwenye shughuli za uzalishaji na kusaidia uchumi wa mtu mmoja mmoja na familia kwa ujumla.

146. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau walitoa **huduma endelevu za msaada wa kisaikolojia** kwa **watu 8,370** wa Wilaya ya Hanang' katika Mkoa wa Manyara waliokumbwa na maafa ya mafuriko. Waathirika hao walipatiwa fursa ya huduma za matibabu zilizojumuishia msaada wa kisaikolojia pamoja na dawa kwa baadhi yao. Serikali kwa kushirikiana na wadau ilianzisha kampeni maalum shuleni kwa ajili ya kuimarisha afya ya akili kwa wanafunzi hususan katika shule zilizoathirika zaidi.

Huduma za Utengamao, Wazee na Tiba Shufaa

147. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuratibu utoaji wa huduma za utengamao hususan kwa watu wenye ulemavu na wenye mahitaji maalum ikiwemo watoto na wazee. Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **wagonjwa 210,382** walipatiwa huduma. Aidha, katika kipindi hiki huduma zifuatazo zilitolewa; Fiziotherapia wateja 177,417, tiba kazi (Occupational Therapy) wateja 25,245, Matamshi na Lugha (Speech and Language Therapy) wateja 1,674, Vifaa Tiba Saidizi (Assistive Devices) wateja 4,234. Viungo tiba na viungo tiba saidizi (Prosthesis and Orthosis) vilitengenezwa na kugawiwa kwa wateja 1,812. Katika kuimarisha Huduma za Utengamao **Hospitali saba (7) zimeweza kutoa seti tatu (3) kati ya nne (4)** ya huduma za utengamao ambazo ni Fiziotherapia, Occupational Therapy na Prosthesis and Orthosis. Aidha, Wizara inaendelea kujenga uwezo kwenye Hospitali za Rufaa za Mikoa zilizobaki. Ili kuhakikisha upatikanaji wa wataalam wa huduma za utengamao, **kozi mpya mbili (2)** katika ngazi ya Shahada zimeanzishwa Chuo Kikuu cha Muhimbili (MUHAS) ambazo ni Speech and language therapy yenye wadhiliwa 15 na occupational therapy yenye wadhiliwa 30 na kufanya jumla ya **wadhiliwa 45** wanaoendelea na mafunzo hayo.

148. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeendelea kuimarisha **huduma za afya zinazowalenga wazee na watu wenye ulemavu** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 ilisambaza na kugawa vifaa saidizi (Assistive products & Technology) kwa **wazee na watu wenye ulemavu 22,927**. Vifaa vilivyosambazwa ni pamoja na Mikongojo (White Cane), Magongo, Fremu za kutembelea, Vitimwendo na Fremu za kusimamia. Kwa kushirikiana na Wizara ya Maendeleo ya Jamii, Wizara itaanzisha klabu za afya za wazee (Healthy Ageing Club) kwenye ngazi za Kata ikiwa na lengo la kuhamasisha wazee kufanya mazoezi ya pamoja, kujifurahisha na kupinga tabia bwete ili kujilinda na magonjwa yasiyoambukiza na magonjwa ya uzeeni.

149. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 Wizara ilitoa **mafunzo ya lugha ya alama** kwa jumla ya **watoa huduma 87** kutoka Hospitali zote za Rufaa za Mikoa na Hospitali ya Afya ya Akili Mirembe. Katika kipindi hiki, Hospitali tatu (3) ambazo ni Hospitali ya Taifa Muhimbili, Hospitali ya Rufaa ya Kanda Bugando na Hospitali ya AgaKhan zilianza kutoa huduma kwa kutumia mashine yenye uwezo wa kubaini tatizo la ulemavu wa kusikia kwa watoto wachanga. Aidha, jumla ya watoto wachanga 2,507 walipimwa usikivu

mara baada ya kuzaliwa na watoto 400 kati yao walihitaji uchunguzi zaidi.

150. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki, Wizara imeendelea kutoa **elimu kuhusu ulemavu wa kusikia** ambapo jumla ya wanafunzi wa shule za msingi **3,352** katika maeneo mbalimbali walifikwa na kuelimishwa. Aidha, wanafunzi **1,957** walipimwa afya ya masikio na usikivu ambapo kati yao **488** sawa na **asilimia 25** waligundulika kuwa na matatizo ya masikio na kupewa rufaa kwa ajili ya matibabu.

Huduma za Tiba Asili na Tiba Mbadala

151. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha huduma za Tiba Asili nchini ambapo **huduma jumuishi za Tiba Asili** zimeanzishwa rasmi na kuanza kutolewa katika **Hospitali saba (7) za Rufaa za Mikoa ya Mwanza, Arusha, Tanga, Dar es Salaam, Morogoro, Mbeya na Dodoma.** Vilevile, katika kipindi hiki jumla ya wagonjwa 223 walipata matibabu katika Hospitali hizo baada ya kufanyiwa vipimo vya uchunguzi wa kisasa. Katika kipindi hiki, **jumla ya dozi 4,748 za dawa za Tiba Asili** zenye thamani ya Shilingi 138,000,000 zilisambazwa katika Hospitali hizo za Mikoa. Magonjwa yaliyotibiwa zaidi kupitia huduma jumuishi za Tiba Asili ni **vidonda vya tumbo,**

pumu, homa ya matumbo na mvurugiko wa homoni kwa wanawake. Uanzishwaji wa huduma hizo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa umerahisisha upatikanaji wa huduma za Tiba Asili ukienda sambamba na utoaji wa tiba za kisasa.

152. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha huduma za Tiba Asili na tiba mbadala, Wizara ya Afya imeanzisha mfumo wa kidigitali wa kuwasajili waganga wa Tiba Asili na kufanya jumla ya waganga waliosajiliwa nchini kuwa **51,593 ikilinganishwa na mwaka 2022/23 ambapo walikuwa 43,854.** Aidha, jumla ya vituo **225** vya Tiba Asili na tiba mbadala vimesajiliwa kuanzia kipindi cha Julai 2023 hadi sasa na kufanya jumla ya vituo vilivyosajiliwa kufikia **1,600.** Hii imeenda sambamba na usajili wa dawa 19 na kufanya jumla ya dawa za Tiba Asili zilizosajiliwa kufikia **112. Kiambatisho Na. 4** Kinaonesha dawa asili zilizosajiliwa.

153. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha upatikanaji wa dawa za Tiba Asili salama na zenye ubora, Wizara imeendelea kuboresha kiwanda cha kimkakati chenye maabara ya utafiti kilichopo **NIMR-Mabibo,** Dar es Salaam kwa kununua vifaa vya maabara na **mashine 39** zenye thamani ya **Shilingi 2,200,000,000.** Mashine hizo zina uwezo wa kuchakata kiasi cha **nusu tani na kujaza lita**

mia sita kwa saa hivyo kutengeneza dawa za Tiba Asili zilizo na ubora na salama. Kiwanda hiki kimeanza kufanya kazi ambapo kwa sasa jumla ya **dozi 40,000** za aina tano (**5**) za dawa zinazalishwa kwa mwaka kwa ajili ya matibabu **ya uvimbe wa saratani, tezi dume, mfumo wa upumuaji, upungufu wa damu na magonjwa nyemelezi.** Uzalishaji huu ni **mara tatu zaidi** ya uzalishaji wa dawa za Tiba Asili ikilinganishwa na mwaka 2022/23 ambapo mashine hizo zilikuwa hazijasimikwa. Aidha, uzalishaji wa dawa asili unaenda sambamba na uhamasishaji wa upandaji wa miti dawa. Wizara kwa kushirikiana na wadau imeandaa kitabu chenye orodha ya miti dawa 100 yenye kipaumbele. **'Napenda kuchukua fursa hii kuiomba na kuihamasisha jamii kupanda na kutunza miti dawa asili ili tusipoteze dawa zetu za asili.'**

Uimarishaji wa Huduma za Matibabu ya Kibingwa na Ubingwa Bobezi

154. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Serikali imeendelea kuimarisha upatikanaji wa huduma za kibingwa na ubingwa bobezi katika Hospitali ngazi ya Taifa, Kanda, Maalum na Hospitali za Rufaa za Mikoa. **Jumla ya wagonjwa 4,766,910** walihudumiwa katika Hospitali hizo ambapo kati yao, wagonjwa wa nje

(OPD) walikuwa 4,277,363 na wagonjwa wa kulazwa (IPD) walikuwa 489,547 kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 7.**

Jedwali Na. 7: Idadi ya wagonjwa waliohudumiwa katika Hospitali ya Taifa, Kanda na Maalum katika Julai 2023 hadi Machi 2024.

Hospitali	Idadi ya wagonjwa waliohudumiwa OPD	Idadi ya wagonjwa waliohudumiwa IPD	Jumla
Hospitali ya Taifa Muhimbili – Upanga	320,899	34,027	354,926
Hospitali ya Taifa Muhimbili – Mloganzila	136,669	10,402	147,071
Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete	230,080	7,052	237,132
Taasisi ya Mifupa Muhimbili	172,838	7,242	180,080
Taasisi ya Saratani	45,204	2,759	47,963
Hospitali ya Benjamin Mkapa	183,864	7,664	191,528
Hospitali ya Taifa afya ya akili – Mirembe	86,688	77,954	164,642
Hospitali ya Taifa ya Magonjwa ambukizi – Kibong’oto	15,681	493	16,174
Hospitali ya Rufaa ya Kanda – Mbeya	227,167	35,844	263,011
Hospitali ya Kanda ya Ziwa – Bugando	338,145	27,116	365,261
Hospitali ya Rufaa ya Kanda – KCMC	326,445	14,010	340,455
Hospitali ya Rufaa ya Kanda – Chato	38,136	2,234	40,370
Hospitali ya Rufaa ya Kanda Kusini – Mtwara	21,121	1,001	22,122
Hospitali ya CCBRT	82,152	4,059	86,211
Hospitali za Rufaa za Mikoza 28	2,052,274	257,690	2,309,964
	4,277,363	489,547	4,766,910

155. Mheshimiwa Spika, Kutokana na uwekezaji wa kimkakati uliofanywa na Serikali wa kuimarisha huduma za kibingwa na ubingwa bobezi, **huduma mpya 16** za ubingwa bobezi zilianzishwa nchini. Huduma hizo zinajumuisha; Kutenganisha mapacha walioungana kwa kutumia watalam wa ndani; Tiba hewa Mgandamizo (Hyperbaric Chamber Oxygen Therapy); Upasuaji kwa njia ya matundu madogo; Kutoa Kizazi (Laparoscopic Hysterectomy), Upasuaji kwa watu wenye shida ya kumeza chakula (Laparoscopic Cardiomyotomy); Upasuaji rekebishi wa vipara (tissue expander); huduma ya upasuaji wa kupunguza mfuko wa chakula (Laparoscopic Sleeve Gastrectomy) kwa wagonjwa wenye uzito uliopitiliza; Transcatheter Aortic Valve Implantation (TAVI); kufungua mishipa ya miguuni iliyoziba (Endovascular Procedure – kuweka stent kwenye mishipa mikubwa ya damu iliyopasuka); Endoscopic Minimal Invasive Spine Surgery; Microscopic Minimal Invasive Spine Surgery; Spine Facet Injections for chronic Pain; Aneurysm Clipping; Intensity Modulated Radiotherapy –IMRT; 3D brachytherapy na immunotherapy. Vilevile, Wizara imewezesha Hospitali za Rufaa za Mikoa nane (8) kutoa huduma za kibingwa katika fani nane (8) ikilinganishwa na Hospitali za Rufaa za Mikoa mitano (5) kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

156. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha upatikanaji wa huduma za kibingwa na ubingwa bobenzi nchini kwa kutumia wataalam wa ndani, kiasi cha **Shilingi 5,000,000,000** kimetolewa kwa ajili ya kugharamia matibabu kwa **wagonjwa 237** wasio na uwezo wa matibabu ya ubingwa na ubingwa bobenzi. Huduma hizo zimetolewa katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili ambapo jumla ya **wagonjwa 91** walipatiwa huduma zifuatazo; **watoto 16** wamenufaika kwa kuwekewa **vifaa vya kusikia** (Cochlear implants); **upandikizaji wa uloto** (Bone marrow transplant) **wagonjwa 9**; **upandikizaji wa figo** (Kidney transplant) **wagonjwa 29** na **vipandikizi vya Moyo wagonjwa 37** ambapo huduma hizo zimegharimu kiasi cha Shilingi 2,600,000,000. Kwa upande wa Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete kiasi cha **Shilingi 900,000,000** kimetumika kwa ajili ya kugharamia **wagonjwa 100**, kati yao **wagonjwa 50** walipatiwa huduma za **Valvular Replacement Surgery** na **wagonjwa 50** walipatiwa huduma za **Implantable Cardiac Devices**. Aidha, Hospitali ya Benjamin Mkapa imetumia kiasi cha **Shilingi 1,500,000,000** kwa ajili ya kugharamia **wagonjwa 46** waliopatiwa huduma za **Upandikizaji wa Uloto** (Bone Marrow Transplant) **wagonjwa 10**, **Upandikizaji wa Figo** (kidney transplant) **wagonjwa wanne (4)**, **kuweka valve kwenye moyo mgonjwa mmoja**

(1) na kufanya **Valvular Replacement mgonjwa mmoja (1)**. Pia, maandalizi yanaendelea kwa ajili ya kupandikiza wagonjwa wengine wa uloto wagonjwa 10, kupandikiza figo wagonjwa 10 na Valvular Replacement Surgery wagonjwa 10.

157. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha na kuhakikisha wananchi wengi wanafikiwa na huduma za ubingwa na ubingwa bobezi, Wizara inaendelea kutekeleza Mpango Kabambe wa kusogeza Huduma za Kibingwa kupitia huduma za Mkoba (Dkt. Samia Specialized Outreach Program) katika ngazi ya Mikoa na Halmashauri. Lengo kuu la Mpango huu ni kusogeza huduma karibu na wananchi, kupunguza gharama za upatikanaji wa huduma za kibingwa na kujenga uwezo wa wataalam katika kuendelea kutoa huduma za Kibingwa na Ubingwa Bobezi. **Kwa upande wa huduma za Mkoba za Kibingwa ngazi ya Mikoa,** Wizara imehitimisha kambi sita (6) za Kibingwa na Ubingwa Bobezi zilizoendesha katika Mikoa ya Ruvuma, Geita, Tanga, Kigoma, Lindi na Morogoro kuanzia tarehe 29 Aprili hadi tarehe 11 Mei, 2024. Katika kambi hizo jumla ya **Madaktari Bingwa 217** kutoka katika Hospitali zote za Mikoa, Kanda na Taifa wameshiriki kutoa huduma ambapo **wagonjwa 13,802** wameonwa na **wagonjwa 417** wamefanyiwa huduma za **upasujaji mkubwa. Huduma za kibingwa 12**

zilizotolewa kwa kutumia madaktari bingwa kutoka katika Hospitali za Rufaa za Mkoa, Kanda, Maalum na Taifa ni pamoja na: Ubingwa wa Akinamama na Uzazi (Obstetrics and Gynaecology); Ubingwa wa Watoto (Paediatrics); Upasuaji (General Surgery); Magonjwa ya Ndani (Internal medicine); Upasuaji Mifupa (Orthopaedic and Trauma); Dharura na Ajali (Emergency); Radiolojia (Radiology); Utoaji wa Dawa za Ganzi na Usingizi (Anaesthesia); Huduma za Macho (Ophthalmology); Huduma za Afya ya Akili (Psychiatry); Huduma za Kinywa na Meno (Dental) na Huduma za Utengemao (Rehabilitation).

158. Mheshimiwa Spika, Aidha, Wizara inaeendelea kutekeleza **Mpango wa Huduma za Mkoba za Kibingwa katika ngazi ya Halmashauri** zote 184 na vituo vya afya 72 ambapo seti ya **Madaktari Bingwa wa fani tano (5)** wanashiriki katika kila Hospitali ya Halmashauri kutoa huduma za kibingwa na kujenga uwezo wa wataalam katika ngazi ya Halmashauri. Fani hizi ni Daktari Bingwa wa Magonjwa ya Afya ya Uzazi na Wanawake (Obstetrician/Gynaecologist); Daktari bingwa wa Watoto na Watoto Wachanga (Paediatrician/Neotologist); Daktari bingwa wa Upasuaji (General Surgeon); Daktari bingwa wa Magonjwa ya Ndani (Physician) na Daktari bingwa wa ganzi na huduma za dawa za usingizi

(Anesthesiologist). Kupitia Mpango huu, Jumla ya Madaktari Bingwa 920 wanashiriki ambapo hadi kufikia tarehe 10 Mei 2024 Hospitali 38 za Halmashauri zimefikwa na wagonjwa 7,025 wameonwa. Kati ya wagonjwa hao, wagonjwa 971 wamefanyiwa upasuaji. Mpango huu utaendelea hadi kukamilisha Halmashauri zote ifikapo tarehe 28 Juni 2024 chini ya Kaulimbiu **'Madaktari Bingwa wa Dkt. Samia Tumekufikia, Karibu Tuhudumie'**. Naomba kutumia fursa hii kumshukuru Mheshimiwa Rais kwa kutoa fedha za kuendesha zoezi hili. Aidha, nawashukuru wataalamu wetu kwa utayari wao wa kwenda kutoa huduma hizo. **'Niwashukuru pia viongozi wote katika ngazi za Mikoa na Halmashauri kwa kuwapokea na kuwawekea wataalamu wetu mazingira mazuri ya kufanya kazi. Nitoe rai kwa wananchi kuendelea kujitokeza kwa wingi pindi huduma hizi zinaposogezwa karibu na maeneo yao. Ninawaahidi kuwa Mpango huu utaendelea mpaka tutakapokamilisha Mikoa yote na Halmashauri zote.**

159. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha huduma za kibingwa na kibingwa bobenzi zinasogezwa karibu na wananchi, Hospitali ngazi ya Taifa, Maalum na Kanda zimeendelea na utoaji wa huduma hizo kwa njia ya **Mkoba** (Outreach Services). Kwa kipindi cha Julai

2023 hadi Machi 2024, jumla ya **wagonjwa 85,036** walifikiwa na huduma mbalimbali ikiwemo upasuaji, upasuaji wa mifupa na mishipa ya fahamu, huduma za Akinamama na Uzazi; huduma za Watoto (Paediatrics); Magonjwa ya Ndani; Dharura na Ajali (Emergency); Radiolojia (Radiology); vipimo ya ECHO na ECG; Huduma za Macho (Ophthalmology); Huduma za Afya ya Akili (Psychiatry); Huduma za Kinywa na Meno (Dental) na Huduma za Utengamao (Rehabilitation).

160. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya Tiba Utalii, Wizara imeendelea kuzijengea uwezo Hospitali za Taifa, Maalum na Kanda ili ziweze kutoa huduma za kibingwa na ubingwa bobezi kwa wananchi na raia wa kigeni. Hadi kufikia Machi 2024 jumla ya **raia wa kigeni 7,843** Kutoka nchi mbalimbali walipata huduma hizo kupitia wataalam wa ndani ikilinganishwa na **raia wa kigeni 5,705** mwaka 2022/23.

Hospitali ya Taifa Muhimbili (MNH) – Upanga

161. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ya Taifa ya Muhimbili imetoa huduma kwa **wagonjwa 354,926** ikilinganishwa na wagonjwa 375,057 waliohudumiwa katika kipindi cha mwaka 2022/23 sawa na pungufu

ya asilimia 5. Kati yao wagonjwa wakulazwa ni 34,027 na wagonjwa wa nje ni 320,899. Katika kutekeleza dhana ya ubunifu, Hospitali ilianzisha **huduma mpya tano (5)** za ubingwa bobezi ambazo ni:- Kutenganisha mapacha walioungana kwa kutumia watalam wa ndani. Huduma hii imefanyika kwa mara nyingine baada ya miaka 30 toka huduma hii kufanyika hapa nchini mwaka 1994; Tiba hewa Mgandamizo (Hyperbaric Chamber Oxygen Therapy) kwa wagonjwa wenye vidonda sugu wa Kisukari na waliopata ajali - (Wagonjwa 141); Upasuaji kwa njia ya matundu madogo mfano oparesheni za kifua (Unipolar Video Assisted Thoracoscopic Surgery – VATS); kutoa kizazi (Laparoscopic Hysterectomy); Upasuaji kwa watu wenye shida ya kumeza chakula (Laparoscopic Cardiomyotomy) wagonjwa 237; na Upasuaji rekebishi wa vipara (Tissue Expander) wagonjwa wawili (2).

162. Mheshimiwa Spika, Huduma za kibingwa na ubingwa bobezi zimeendelea kutolewa na Hospitali ambapo Upandikizaji wa figo (Wagonjwa 9) hivyo kufanya jumla ya wagonjwa kufikia 81 tangu huduma ilipoanzishwa mwaka 2017; Upandikizaji uloto (wagonjwa 11) tangu huduma hiyo ilipoanzishwa mwaka 2021; Upandikizaji wa vifaa vya usikivu (Cochlear Implant) Wagonjwa 15, hivyo kufanya jumla ya wagonjwa kufikia 70 tangu huduma hiyo

ilipoanzishwa mwaka 2017 na Tiba Radiolojia (Intervention Radiology) wagonjwa 726.

163. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** kwa magonjwa mbalimbali ambapo vipimo **58,102** vya Radiolojia vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya MRI vilikuwa **4,349**, CT - Scan **9,201**, Mammography **84**, X-Ray **15,874** na Ultrasound **25,340**. Pia, Hospitali imefanya huduma za tiba Radiolojia ambapo wagonjwa **3,254** walihudumiwa. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **vipimo vya maabara 785,370** vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 761,754 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Hali ya upatikanaji wa dawa ni asilimia 98 ikilinganishwa na asilimia 90 kipindi kama hiki mwaka 2022/23.

164. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea **kuboresha miundombinu** ya kutolea huduma za afya kwa kujenga na kununua majokofu 99 ya kuhifadhia maiti yenye gharama ya **Shilingi 1,972,000,000**. Aidha, Serikali imeanza **utekelezaji wa mpango wa maboresho ya Hospitali ya Taifa Muhimbili (MNH Redevelopment Project)** kwa kushirikiana na Serikali ya Korea kupitia Benki ya Exim ambapo upembuzi yakinifu wa kufanya maboresho ya

miundombinu ya Hospitali hiyo unaendelea. Mradi huu unatarajia kugharimu Dola za Kimarekani 237,060,000 sawa na **Shilingi 605,688,300,000**.

165. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kuratibu **mafunzo** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wataalam 40 walienda masomoni katika fani mbalimbali za kibingwa 28 na ubingwa bobezi 12 ndani na nje ya nchi. Katika kuboresha huduma za kibingwa na ubingwa bobezi, wataalam 18 wa ubingwa na ubingwa bobezi katika fani mbalimbali waliongezeka ambapo wataalam hawa walirejea kazini baada ya kukamilisha masomo yao na hivyo kufanya jumla ya wataalam bingwa kufikia 306.

166. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza Sera ya kutoa **msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama, Hospitali ya Taifa Muhimbili imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya **Shilingi 10,507,770,196** kwa wagonjwa 32,615 ikilinganishwa na gharama ya **Shilingi 12,800,000,000** kwa wagonjwa 47,390 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na usafishaji wa damu (Dialysis), huduma za ICU, huduma za vipimo vya CT scan na MRI pamoja na huduma za dawa.

167. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kushirikiana na taasisi za ndani na nje ya nchi ikiwemo Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS), Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR), Taasisi ya Afya (IHI), National Institutes of Health (NIH, Marekani), Bill and Melinda Gates foundation (Marekani) katika **tafiti mbalimbali za kimatibabu**. Moja ya tafiti zinazoendelea ni majaribio ya dawa kwa ajili ya wanawake wanaovuja damu wakati wa kujifungua (Post partum bleeding Haemorrhage). Tafiti hii itasaidia katika juhudi za kuzuia upotevu wa damu wakati wa kujifungua kwa wanawake nchini na duniani kwa ujumla. Hospitali pia imeweza kutoa machapisho ya kitabibu 148 katika majarida mbalimbali katika kipindi hiki. Katika kipindi hiki **Tiba Utalii** iliendelea kushika kasi ambapo wagonjwa 567 toka nchi mbalimbali (Comoro, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo, Mauritius na Zambia) walihudumiwa ikilinganishwa na wagonjwa 333 katika kipindi cha mwaka 2022/23.

Hospitali ya Taifa Muhimbili - Mloganzila

168. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imetoa huduma kwa **wagonjwa 147,071** ikilinganishwa na **123,981** wa mwaka 2022/23 sawa na ongezeko la asilimia 18.6. Kati ya wagonjwa hao, waliolazwa walikuwa **10,402**

na wagonjwa wa nje ni **136,669**. Ongezeko la wagonjwa ni kutokana na uboreshwaji wa huduma pamoja na uanzishwaji wa huduma mpya.

169. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imeanzisha **huduma mpya nne (4)** za kibingwa na ubingwa bobezi za upandikizaji wa nyonga na magoti (Hip and Knee Transplant), wagonjwa 140 walipatiwa huduma hizi, Upandikizaji wa nyonga (Total Hip Replacement) wagonjwa **40**, na Upandikizaji wa magoti (Total Knee Replacement), wagonjwa **100**, huduma ya upasuaji wa kupunguza mfuko wa chakula (Laparoscopic Sleeve Gastrectomy) kwa wagonjwa wenye uzito uliopitiliza ambapo jumla ya wagonjwa saba **(7)** walipata huduma hii na huduma ya kuondoa uvimbe kwenye sakafu ya ubongo kupitia matundu ya puani (Endoscopic Transnasal Transphenoidal Pituitary Surgery) ambapo jumla ya wagonjwa watano **(5)** walifanyiwa huduma hiyo.

170. Mheshimiwa Spika, huduma za **ubingwa bobezi zilizoendelea kutolewa** na Hospitali ni pamoja na **Upandikizaji wa Figo** ulifanyika kwa wagonjwa 3 na kufanya jumla ya wagonjwa kuwa 8 tangu huduma hii ilipoanza mwaka 2023. Gharama ya upandikizaji wa figo kwa mgonjwa ni Shilingi 37,400,000 ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 120,000,000

kama mgonjwa angetibiwa nje ya nchi. Aidha, Hospitali imeendelea kutoa huduma ya kuweka **Puto Tumboni** kwa wagonjwa 79 kwa ajili ya kupunguza uzito wa mwili hivyo kufanya jumla ya wagonjwa waliohudumiwa tangu huduma hiyo kuanza mwaka 2022 kufikia 166. Gharama ya huduma hii ni Shilingi 4,200,000 kwa mgonjwa mmoja ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 26,565,000 kama mgonjwa angetibiwa nje ya nchi. Vilevile, Hospitali imeendelea kutoa huduma ya **matibabu ya kuondoa mawe kwenye mfumo wa mkojo** kwa kutumia mawimbi mshtuko (Extracorporeal Shock Wave Lithotripsy) ambapo hadi Machi 2024 jumla ya wagonjwa 403 walipatiwa matibabu hayo kwa gharama ya Shilingi 850,000 kwa mgonjwa, ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 3,000,000 kama mgonjwa angetibiwa nje ya nchi. Uwepo wa huduma hizi ndani ya nchi umesaidia wananchi kuokoa gharama ambazo wangetumia kufuata huduma nje ya nchi.

171. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi wa magonjwa** mbalimbali ambapo vipimo 35,075 vya Radiolojia vilifanyika. Kati ya vipimo hivyo, MRI vipimo 5,247, CT Scan vipimo 2,850, X-Ray vipimo 15,196, na Ultrasound vipimo 11,782. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **vipimo vya maabara** 267,675 vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo

265,514 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya **upatikanaji wa dawa** ni asilimia 89 ikilinganishwa na asilimia 85 kipindi kama hiki mwaka 2022/23.

172. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea **kuratibu mafunzo** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wataalam 37 wapo masomoni katika fani mbalimbali za kibingwa na ubingwa bobezi ndani na nje ya nchi kwa ufadhili wa Serikali. Hospitali imeendelea kutoa **huduma za mkoba** (Outreach Services), ambapo jumla ya wagonjwa 800 walipatiwa huduma na kati yao wagonjwa 720 walipatiwa huduma za uchunguzi wa usikivu. Aidha, katika kutekeleza Sera ya kutoa **msamaha kwa wagonjwa** wasio na uwezo wa kumudu gharama, Hospitali ilitoa misamaha ya huduma yenye thamani ya Shilingi 2,562,703,988 kwa wagonjwa 12,417 ikilinganishwa Shilingi 2,424,239,320 iliyotolewa kwa wagonjwa 16,887 katika kipindi cha mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na usafishaji wa damu, ICU, vipimo vya CT Scan, MRI na huduma za kulazwa.

173. Mheshimiwa Spika, kwa upande wa **Tiba Utalii,** hadi kufikia Machi 2024 wagonjwa 114 kutoka nchi za Comoro, Uganda, Sudan, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo na Kenya walipatiwa huduma za kibingwa na

ubingwa bobezi. Huduma walizopatiwa ni pamoja na upandikizaji wa nyonga na magoti bandia, huduma za kupunguza uzito kwa kuwekewa puto pamoja na huduma za uchunguzi kwa vipimo vya maabara na Radiolojia.

Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete (JKCI)

174. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete (JKCI) imetoa huduma kwa **wagonjwa 237,132** ikilinganishwa na **wagonjwa 93,017** waliohudumiwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa kulazwa ni 7,052 na wagonjwa wa nje ni 230,080. Katika kutekeleza dhana ya ubunifu, Hospitali ilianzisha **huduma mpya** mbili (2), ya kwanza ni ya ubingwa bobezi ambayo ni kubadilisha valvu ya moyo bila kupasua kifua (Transcatheter Aortic Valve Implantation (TAVI)) ambapo matibabu haya hufanyika nchi chache Afrika na hata Hospitali chache katika nchi zilizoendelea. Gharama ya mgonjwa mmoja kutibiwa nchini ni Shilingi 80,400,000 na kutibiwa nje Shilingi 220,000,000 na huduma ya kufungua mishipa ya miguuni iliyoziba (Endovascular Procedure – kuweka stent kwenye mishipa mikubwa ya damu iliyopasuka) ambapo gharama ya mgonjwa mmoja kutibiwa nchini ni Shilingi 6,000,000 na kutibiwa nje ni Shilingi 13,000,000. Huduma nyingine

za ubingwa na ubingwa bobezi zilizoendelea kutolewa ni uchunguzi wa mishipa ya damu ya moyo kwa wagonjwa 120, kufunga vifaa visaidizi vya moyo kwa wagonjwa 93, kuzibua mishipa ya damu ya moyo kwa wagonjwa 105 na kutibu hitilafu ya mfumo wa umeme wa moyo kwa wagonjwa 87.

175. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Taasisi **imeendelea kutoa huduma bobezi** za upasuaji wa moyo kwa kufungua kifua na mishipa ya damu kwa wagonjwa 457 ikilinganishwa na wagonjwa 409 waliofanyiwa huduma kama hii mwaka 2022/23 na hivyo kufanya idadi ya wagonjwa waliofanyiwa huduma hii kufikia 7,794 toka kuanza kwa huduma hiyo mwaka 2015. Gharama ya kufanya upasuaji wa moyo kwa kufungua kifua na mishipa ya damu ni wastani wa Shilingi 15,450,000 kwa mgonjwa mmoja ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 50,800,000 kwa mgonjwa mmoja akitibiwa nje ya nchi. Vilevile, Taasisi imefanikiwa kufanya upasuaji wa moyo kwa njia ya tundu dogo kwa wagonjwa 1,920 ikilinganishwa na wagonjwa 1,790 waliofanyiwa huduma kama hii mwaka 2022/23 na hivyo kufanya idadi ya wagonjwa waliofanyiwa huduma hii kufikia 33,390 tangu huduma hizi zianze. Gharama ya kufanya upasuaji huo katika Taasisi ni wastani wa Shilingi 6,000,000 kwa mgonjwa mmoja ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 20,000,000 kwa

mmoja akitibiwa nje ya nchi. Aidha, Taasisi imeboresha huduma za kliniki ya watu mashuhuri (VIP Clinic) ambapo jumla ya wagonjwa 2,970 walipata huduma hiyo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024.

176. Mheshimiwa Spika, Taasisi imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa magonjwa ya moyo ambapo vipimo vya ECHO, X-Ray, Ultra Sound, ECG, Lung Functional Test, ABP, Holter, Stress ECG, Dobutamine, Stress ECHO na Sparkle Traching Echo vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya ECHO vilikuwa 20,247, Holter vilikuwa 1,941, Stress ECG vilikuwa 2,388, Dobutamine vilikuwa 210, Stress ECHO vilikuwa 18, na Sparkle Traching ECHO vilikuwa 846, X-Ray vilikuwa 10,845, Ultra Sound vilikuwa 5,223, ECG vilikuwa 17,085, Ultra Functional Test vilikuwa 120 na ABP vilikuwa 1,893. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya vipimo vya **maabara** 248,409 vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 215,142 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya **upatikanaji wa dawa** ni asilimia 92 ikilinganishwa na asilimia 90 kipindi kama hiko mwaka 2022/23.

177. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kuratibu **mafunzo** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wataalam 100 wapo masomoni katika

fani mbalimbali za kibingwa na ubingwa bobenzi katika masuala ya moyo ndani na nje ya nchi. Taasisi imetumia jumla ya kiasi cha Shilingi 301,500,000 kutoka katika mapato yake ya ndani kuwalipia watumishi hao. Katika kutekeleza **Dkt. Samia Cardiac Outreach Program**, Taasisi imeendelea kutoa **huduma za mkoba**, ambapo jumla ya wagonjwa 7,422 walifikiwa, hivyo kufanya jumla ya wagonjwa waliopatiwa huduma tangu taasisi imeanza kutoa huduma za mkoba mwaka 2015 kufikia 35,813. Jumla ya wagonjwa 5,230 waliopatiwa vipimo ya ECHO na ECG kupitia huduma hizo za mkoba na wagonjwa wapya 2,192 waligundulika kuwa na magonjwa ya moyo.

178. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza Sera ya kutoa **msamaha kwa wagonjwa** wasio na uwezo wa kumudu gharama, Taasisi imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya **Shilingi 1,146,206,145** kwa wagonjwa 1,167 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 521,962,007 kwa wagonjwa 747 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na vipimo vya maabara, upasuaji wa moyo kwa njia ya tundu dogo, ada ya kumwona daktari na malazi kwa upande wa wagonjwa mahututi. Vilevile, msamaha huu ulijumisha wagonjwa waliopata huduma bobenzi kama vile Transcatheter Aortic Valve Implantation (TAVI).

179. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii** nchini, Taasisi ilihudumia jumla ya

wagonjwa 744 ikilinganishwa na wagonjwa 650 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wagonjwa waliohudumiwa ni kutoka nchi za Msumbiji, Comoro na Malawi. Vilevile, Taasisi imehudumia raia wa kigeni walioko nchini kutoka nchi za India, Poland na Marekani. Aidha, kutokana na kuimarika kwa huduma za ubingwa za upasuaji wa moyo kwa kufungua kifua, Taasisi imezijengea uwezo nchi za Malawi, Rwanda na Zambia kutoa matibabu hayo.

Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI)

180. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Taasisi ya Mifupa (MOI) imetoa huduma kwa **jumla ya wagonjwa 180,080** ikilinganishwa na wagonjwa 170,071 waliohudumiwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Kati yao wagonjwa wa kulazwa ni 7,242 na wagonjwa wa nje ni 172,838. **Kipekee nichukue fursa hii kuishukuru Taasisi ya MO Foundation kwa kugharamia matibabu ya Watoto hamsini (50) wenye changamoto ya Vichwa Vikubwa na Mgongo Wazi. Nitoe wito kwa wananchi kuendelea kutowaficha watoto wenye changamoto hizo.**

181. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya ubunifu na upanuzi wa huduma, Taasisi ilianzisha **huduma mpya (4)** za ubingwa bobezi ambazo ni

Upasuaji wa mgongo kwa njia ya tundu kwa msaada wa video (Endoscopic Minimal Invasive Spine Surgery) wagonjwa (2), Upasuaji wa mgongo kwa kupitia tundu dogo (Microscopic Minimal Invasive Spine Surgery), wagonjwa (7), Matibabu ya maumivu makali ya muda mrefu ya mgongo kwa njia ya sindano za mgongoni (Spine Facet Injections for chronic Pain), wagonjwa (392) na Matibabu ya mishipa iliyotanuka kwenye ubongo (Aneurysm Clipping) wagonjwa (10). Huduma hizo zimegharimu kiasi cha Shilingi 2,109,398,200. Aidha, endapo huduma hizi zingefanyika nje ya nchi zingegharimu Serikali jumla ya kiasi cha Shilingi 2,674,596,400. Huduma za **ubingwa bobezi zilizoendelea** kutolewa na Hospitali ni pamoja na upasuaji wa Nyonga (Total Hip Replacement), Upandikizaji wa goti bandia (Total Knee Replacement), upasuaji wa uti wa mgongo (Spine Surgeries), upasuaji wa ubongo (Brain Surgery), upasuaji wa ubongo kwa matundu kupitia puani (Transsphenoidal Surgery), Upasuaji wa Magoti kwa Matundu (Arthroscopic Surgery), Upasuaji wa vichwa vikubwa (Hydrocephalus Surgery) na upasuaji wa Kibyongo (Scoliosis Surgery) ambapo jumla ya wagonjwa 6,134 walihudumiwa ikilinganishwa na wagonjwa 5,477 waliopatiwa huduma kwa kipindi kama hicho 2022/23.

182. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi wa magonjwa** mbalimbali ambapo vipimo 139,081 **vya Radiolojia** vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya MRI vilikuwa 5,379, CT Scan vipimo 3,807, X-Ray vipimo 33,111 na Ultrasound vipimo 1,318 pamoja na vipimo vingine 95,466 vya Radiolojia. Aidha, kwa kipindi tajwa, jumla ya **vipimo vya maabara** 101,036 vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 72,343 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya **upatikanaji wa dawa** ni asilimia 98 ikilinganishwa na asilimia 96 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

183. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kuratibu **mafunzo** kwa wataalam ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wataalam 16 wapo masomoni katika fani za kibingwa na ubingwa bobezi za upasuaji wa mifupa, ubongo na mishipa ya fahamu ndani na nje ya nchi. Aidha, Taasisi imeendelea kutoa **huduma za mkoba**, ambapo jumla ya wagonjwa 6,026 walipatiwa huduma na kati yao wagonjwa 4,578 walipatiwa huduma za Kliniki na wagonjwa 1,448 walifanyiwa upasuaji wa mifupa mbalimbali.

184. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza Sera ya kutoa **msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama, Taasisi imetoa huduma za

msamaha zenye gharama ya **Shilingi 2,702,038,334** kwa wagonjwa 4,318 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 1,244,248,518 kwa wagonjwa 2,869 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na Upasuaji, Mionzi (Radiology), Kulazwa (Admission), Vipimo vya Maabara pamoja na Dawa.

185. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii** nchini, Taasisi ilihudumia jumla ya wagonjwa 121 kutoka nje ya nchi ikilinganishwa na 119 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wagonjwa waliohudumiwa ni kutoka nchi za, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo, Comoro, Botswana, Zimbabwe, Uganda, Burundi, Malawi, Msumbiji na Rwanda. Aidha, Hospitali imehudumia raia 10 wa kigeni waliopo nchini, raia wa Canada, India, Urusi, Marekani na Uingereza; hii inatokana na kuimarika na kuaminika kwa huduma za ubingwa bobezi hapa nchini kwani siku za nyuma raia wa kigeni walikuwa wanasafirishwa kwenda kutibiwa katika nchi zao au Nairobi na Afrika ya Kusini.

186. Mheshimiwa Spika, Kwenye eneo la **miundombinu** na vifaa, Taasisi imekamilisha ujenzi wa kliniki ya Wagonjwa Mashuhuri na wa kigeni (Premier and International patients' Clinic), vyumba vya mashine za Radiolojia, eneo la kisasa la

kupumzika wagonjwa wa kawaida (Clients' Lounge) na kusimika Mitambo mipya ya CT na MRI, vyote vikiwa na thamani ya Shilingi 5,500,000,000. Hivyo, usimikaji wa vifaa hivyo umewezesha Hospitali kuwa na CT mbili na MRI mbili (2) ambazo zinapunguza muda wa wagonjwa kusubiria vipimo kutoka siku tatu (3) hadi siku moja na kuongeza ufanisi katika ugunduzi na upasuaji wa magonjwa ya Mifupa na Ubongo.

Taasisi ya Saratani Ocean Road

187. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Taasisi ilihudumia **jumla ya wagonjwa 47,963** ikilinganishwa na wagonjwa 43,922 waliohudumiwa kipindi cha mwaka 2022/23. Kati ya hao, wagonjwa wa nje (OPD) ni 45,204 na wagonjwa wa kulazwa (IPD) ni 2,759. Huduma za kibingwa na ubingwa bobezi ambazo zimetolewa katika kipindi hiki ni pamoja na uchunguzi wa maabara, uchunguzi wa Radiolojia, tiba mionzi nje, tiba kemia, tiba mionzi ndani na tiba nyuklia. Aidha, Taasisi imeanzisha **huduma mpya tatu (3)**. Huduma hizo ni; tiba mionzi bobezi (Intensity Modulated Radiotherapy –IMRT) ambayo ina usahihi zaidi katika kutibu uvimbe wa saratani; Tiba ya mionzi ya ndani (3D brachytherapy) ambayo inatumia teknolojia ya 3D kutibu saratani ya mlango wa kizazi kwa ufanishi zaidi kuliko ile ya awali ya 2D na tiba

bobezi dawa za immuno (Immunotherapy) ambayo ni teknolojia inayohakikisha mwili unaimarisha seli maalum za kupambana na saratani. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wagonjwa 508 walitibiwa kwa tiba mionzi ya IMRT, wagonjwa 2,674 walitibiwa kwa tiba mionzi ya 3D brachytherapy, na wagonjwa 102 walitibiwa kwa tiba ya immunotherapy.

188. Mheshimiwa Spika, Taasisi imeendelea kutoa **huduma** za tiba mionzi (3D-CRT) ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, tiba mionzi 163,166 zimetolewa ikilinganishwa na tiba mionzi 159,763 zilizotolewa katika kipindi kama hicho kwa 2022/23. Tiba mionzi ya 3D-CRT ilianza mwaka 2019 ambapo hadi sasa jumla ya tiba mionzi 933,120 zimetolewa. Gharama ya tiba mionzi hapa nchini ni Shilingi 5,000,000 kwa mgonjwa mmoja ikilinganishwa na Shilingi 12,000,000 kama mgonjwa akitibiwa nje ya nchi. Vile vile, Taasisi imetoa Tiba kemia 46,873 kwa kutumia mashine za infusion pumps ikilinganishwa na Tiba kemia 44,321 katika kipindi kama hiki kwa mwaka 2022/23. Hadi sasa jumla ya tiba kemia 343,021 zimetolewa tangu kuanzishwa kwa huduma hii mwaka 2017. Gharama ya tiba kemia kwa mgonjwa mmoja ni wastani wa Shilingi 4,000,000 ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 10,000,000 akitibiwa nje ya nchi. Taasisi imeendelea kutoa huduma za tiba shufaa ikiwemo dawa ya oral morphine kwa ajili ya

kupunguza maumivu kwa wagonjwa 37,228 ikilinganishwa na wagonjwa 34,543 kwa mwaka 2022/23. Aidha, Taasisi imeendelea kushikilia ithibati ya kimataifa ya maabara kutoka Chombo cha Ithibati cha Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADCAS) iliyopatiwa toka mwaka 2021.

189. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **huduma za uchunguzi wa magonjwa** mbalimbali zimeendelea kuimarika ambapo jumla ya **vipimo vya maabara 158,607** vilifanyika ikilinganishwa na vipimo 151,321 katika kipindi cha mwaka 2022/23. Kwa upande wa **Radiolojia**, vipimo 19,090 vilifanyika ikilinganishwa na vipimo 14,520 vilivyofanyika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati ya vipimo hivyo, vipimo 7,599 ni vya X-Ray, 7,664 vya Ultrasound, 2,113 vya CT Scan, 1,290 vya MRI na 424 vya mammograph. Hali ya **upatikanaji wa dawa** za saratani ni wastani wa asilimia 100 ikilinganishwa na asilimia 98 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

190. Mheshimiwa Spika, Utekelezaji wa **mradi wa PET/CT Scan** ambao ulihusisha ujenzi wa Bunkers na ununuzi na usimikaji wa mashine za PET/CT Scan na Cyclotron kwa jumla ya Shilingi 18,200,000,000 umekamilika. Ukaguzi wa jengo na mashine zilizosimikwa umefanywa na Tume ya Nguvu ya

Atomiki Tanzania (TAEC) na hatua inayofanyika sasa ni kukamilisha majaribio ya mashine ya Cyclotron ya kuzalisha mionzi dawa na **huduma zitaanza kutolewa Juni 2024**. Aidha, mradi wa ujenzi wa Kituo cha Saratani Mbeya (ORCI Mbeya Cancer Centre) unaendelea ambapo mkandarasi mshauri alipatikana na kwa sasa zabuni ya kumpata mkandarasi wa ujenzi imetangazwa na itakamilika Juni 2024. Kukamilika kwa mradi huu kutawezesha kuhudumia wagonjwa kutoka mikoa 11 na nchi jirani zipatazo sita (6). Vile vile, utekelezaji wa mradi wa Ujenzi wa Jengo la Multi-purpose Oncology kwa kutumia mapato ya ndani unaohusisha jengo litakalokuwa na huduma za wodi binafsi, famasi, maabara na kliniki binafsi unaendelea. Aidha, ununuzi na usimikaji wa mashine ya CT Scan kwa gharama ya Shilingi 2,300,000,000 umekamilika. Pia, Taasisi imenunua na kusimika mashine mpya ya mionzi ya ndani (3D brachytherapy) kwa gharama ya Shilingi 450,000,000 ambapo sasa inatoa huduma za tiba kwa wagonjwa.

191. Mheshimiwa Spika, Taasisi inaendelea kuendeleza **rasilimali watu** ikiwemo kusomesha wataalam wa kozi za kibingwa na ubingwa bobenzi za muda mfupi kwa wataalam 17 na za muda mrefu wataalam 32. Kozi hizi ni pamoja na Radiotherapy Scientist, Famasia na Medical Physicist. Taasisi ina watumishi wa mikataba madaktari tisa (9), wauguzi 17 na

wafamasia 18 na wanagharamiwa kwa mapato ya ndani.

192. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Taasisi imetoa **huduma za mkoba** katika mikoa sita (6) ya Dar es Salaam, Dodoma, Singida, Kagera, Morogoro, na Tanga ambapo wateja 14,985 walihudumiwa ikilinganishwa na wateja 12,732 waliohudumiwa kipindi kama hiki mwaka 2022/23. Huduma hizi zilijumuisha:- uchunguzi wa saratani ya matiti, saratani ya mlango wa kizazi, ngozi, utumbo mpana na tezi dume; utoaji wa elimu; utoaji wa chanjo; na matibabu yalitolewa kwa waliogundulika na matatizo. Aidha, katika kutekeleza sera ya kutoa **misamaha** kwa wagonjwa, Taasisi ilitoa misamaha ya **Shilingi 28,254,601,599.99** kwa wagonjwa 15,475 ikilinganishwa na misamaha ya Shilingi 37,293,822,470 kwa wagonjwa 13,740 iliyotolewa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma za misamaha zimepungua kutokana na wagonjwa wengi kutumia kadi za bima ya afya na pia kuweka utaratibu madhubuti kupitia Ofisi ya Ustawi wa Jamii. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni tiba mionzi, dawa za tiba kemia, uchunguzi wa maabara, Radiolojia na huduma za kulazwa.

193. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii**, Taasisi imeendelea kuimarisha huduma

ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 wagonjwa 526 kutoka nje ya nchi walipatiwa huduma za uchunguzi na tiba ya saratani ikilinganishwa na wagonjwa 152 waliopata huduma hiyo kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wagonjwa hao walitoka katika nchi za Malawi, Kenya, Comoro, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo, Msumbiji, Sudani ya Kusini, Zambia, Burundi na Uganda.

194. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha huduma kwa wagonjwa, **tafiti** mbalimbali za kimatibabu zimeendelea kufanyika, ambapo kwa sasa Taasisi inafanya tafiti 19 kwa kushirikiana na Taasisi zingine ndani na nje ya nchi ikiwemo MUHAS, NIMR, University of Zambia, University of California San Francisco (UCSF) na Louisiana State University (LSU). Faida ya tafiti hizi ni kuongeza uelewa kuhusu vyanzo vya magonjwa ya saratani, vihatarishi, na pia kuelewa matokeo ya matibabu ya saratani. Matokeo ya tafiti hizi yatakuwa na manufaa katika tiba ya saratani nchini. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya machapisho ya kitafiti 38 yalifanyika katika majarida ya kimataifa ikilinganishwa na machapisho 26 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23

195. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Taasisi kwa kushirikiana na Chuo

Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi cha Muhimbili iliendelea kutoa **mafunzo** kwa wanafunzi 135 katika fani za uchunguzi na Tiba ya Radiografia, Onkolojia na Uuguzi katika Onkolojia. Mafunzo hayo yameongeza uwepo wa wataalam wa huduma za saratani nchini.

Hospitali ya Benjamin Mkapa

196. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imetoa huduma kwa **jumla ya wagonjwa 191,528** ikilinganishwa na wagonjwa 178,299 waliohudumiwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa kulazwa ni 7,664 na wagonjwa wa nje ni 183,864. Katika kutekeleza dhana ya ubunifu, Hospitali ilianzisha **huduma mpya** mbili za ubingwa bobezi ambazo ni upasuaji wa Moyo kwa watu wazima ambapo wagonjwa saba (7) wamenufaika na kuweka vipandikizi kwenye uume (Penile Inplants) kwa wagonjwa wawili (2). Aidha, gharama ya kumtibu mgonjwa mmoja wa upasuaji wa moyo ni wastani wa Shilingi 70,000,000 ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 210,000,000 iwapo matibabu hayo yangepanyika nje ya nchi. Vile vile gharama ya kuweka vipandikizi kwenye uume kwa mgonjwa mmoja ni wastani wa Shilingi 10,000,000 ikilinganishwa na wastani wa Shilingi 30,000,000 nje ya nchi.

197. Mheshimiwa Spika, Huduma za **ubingwa bobezi zilizoendelea** kutolewa na Hospitali ni pamoja na upandikizaji wa uloto kwa ajili ya matibabu ya ugonjwa wa selimundu (Sikoseli), upandikizaji wa figo, uvunjaji wa mawe kwenye mfumo wa mkojo kwa kutumia miale (Ureteroscopy plus Laser Lithotripsy - URS), upandikizaji wa uloto kwa wagonjwa wanne (4) ikiwa ni idadi sawa na wagonjwa waliofanyiwa huduma hiyo kipindi kama hicho mwaka 2022/23, na hivyo kufanya idadi ya wagonjwa waliofanyiwa huduma hii kufikia nane (8) toka huduma imeanzishwa mwaka 2023. Pia, Hospitali imefanikiwa kupandikiza figo wagonjwa wanne (4) ikilinganishwa na wagonjwa sita (6) kwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23 na kufanya idadi ya wagonjwa waliofanyiwa huduma hii kufikia wagonjwa 39 tangu kuanzishwa 2018. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali ilifanikiwa kufanya huduma ya uvunjaji wa mawe (ureteroscopy plus laser lithotripsy - URS) kwenye mfumo wa mkojo kwa wagonjwa 307 ikilinganishwa na wagonjwa 266 kwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Huduma zingine za ubingwa na ubingwa bobezi zilizoendelea kutolewa ni pamoja na upasuaji wa nyonga na magoti ambapo jumla ya wagonjwa 49 wamewekewa vipandikizi kwenye nyonga (Total Hip replacement) na vipandikizi kwenye magoti (Total Knee Replacement) ambapo

katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23 waliwekewa wagonjwa 30.

198. Mheshimiwa Spika, Huduma nyingine za **ubingwa bobezi zilizotolewa** ni Upasuaji wa ubongo na mishipa ya fahamu (Neuro endovascular surgery) ambapo jumla ya wagonjwa 310 walifanyiwa upasuaji ikilinganishwa na wagonjwa 379 waliofanyiwa huduma hii kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma nyingine ni upasuaji wa moyo na huduma zitolewazo kwa kutumia mtambo maalum wa cathlab ambapo wagonjwa 194 wamepatiwa huduma katika maabara hiyo ikilinganishwa na wagonjwa 174 waliopatiwa huduma hii katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Hospitali imegharamia kiasi cha Shilingi 800,500,000 kuwezesha huduma hizo ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 5,505,000,000 kama wagonjwa wangetibiwa nje ya nchi.

199. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa magonjwa mbalimbali ambapo **vipimo 51,624 vya Radiolojia** vilifanyika. Kati ya vipimo hivyo MRI vilikuwa 3,325, CT Scan vipimo 2,770, X-Ray vipimo 18,389 na Ultrasound vipimo 25,972. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **vipimo vya maabara 186,002** vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 141,957 vilivyofanyika katika

kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Hali ya upatikanaji wa dawa ni asilimia 98 ikilinganishwa na asilimia 97 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

200. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kuratibu **mafunzo** kwa wataalam ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wataalam 50 wapo masomoni katika fani mbalimbali za kibingwa na ubingwa bobezi ndani na nje ya nchi. Kati ya hao, watumishi 31 wanagharamiwa na Wizara, 17 wanagharamiwa na mapato ya ndani ya Hospitali ambapo jumla ya Shilingi 260,000,000 zimetumika, na wawili wanagharamiwa na mashirika ya nje ya nchi. Hospitali pia imegharamia mafunzo ya muda mfupi kwa watumishi 48 ambapo kiasi cha Shilingi 130,000,000 kimetumika. Vilevile Hospitali imeandaa mtaala wa diploma ya Radiolojia ambao umetolewa na kuanza kutumika katika vyuo vinne kwa lengo la kuzalisha wataalamu kwa wingi kulingana na mahitaji ya sasa. Vyuo hivyo ni; Noble college, Kolandoto, Ruaha University, na Sengerema Training Institute.

201. Mheshimiwa Spika, Hospitali kupitia mapato yake ya ndani imewekeza jumla ya Shilingi 4,539,443,249.49 kwa ajili ya; ukarabati wa vyumba vitatu vya upasuaji pamoja na ununuzi wa vifaa tiba, ukarabati wa maabara maalum ya kujifunzia, ukarabati wa kituo cha matibabu ya figo pamoja na

ununuzi wa vifaa tiba, ukarabati wa kituo cha upandikizaji mimba pamoja na ununuzi wa vifaa tiba. Hospitali imeendelea kutoa **huduma mkoba**, ambapo jumla ya wagonjwa 4,094 walipatiwa huduma na kati yao wagonjwa 2,139 walipatiwa huduma za Macho, Wagonjwa 253 walipatiwa huduma za Mifupa na ajali, wagonjwa 456 walipatiwa huduma za magonjwa ya kinamama na uzazi, wagonjwa 225 walipatiwa huduma ya koo, masikio na pua, wagonjwa 38 walipatiwa huduma ya upasuaji wa mishipa ya fahamu na ubongo, wagonjwa 300 walipatiwa huduma za upasuaji, wagonjwa 120 walipatiwa huduma za mfumo wa mkojo na uzazi kwa wanaume, wagonjwa 179 walipatiwa matibabu ya magonjwa ya watoto, wagonjwa 176 walipatiwa matibabu ya magonjwa ya ndani na wagonjwa 58 walipatiwa matibabu ya magonjwa ya moyo.

202. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza Sera ya kutoa **msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama, Hospitali imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya **Shilingi 279,943,046** kwa wagonjwa 1,463 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 244,555,860 kwa wagonjwa 2,200 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na uchujaji damu, vipimo vya maabara, kitengo cha

wagonjwa mahututi (ICU), huduma za upasuaji, kumuona daktari na dawa.

203. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imefanya **tafiti** tano (5) ikiwa ni pamoja na Clinical Presentation and Treatment Outcomes of Pregnancy Related Acute Kidney Injury among Pregnant Women Admitted at the Benjamin Mkapa Hospital in Tanzania ambapo, matokeo ya tafiti hizo yatawezesha kuboresha utoaji wa huduma za afya katika Hospitali, mathalani utafiti kuhusu. Pregnancy Related Acute Kidney Injury among Pregnant Women umesaidia kuweka mikakati ya kupunguza vifo vya akinamama wajawazito.

Hospitali ya Taifa ya Afya ya Akili Mirembe

204. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa huduma za matibabu ya afya ya akili kwa raia na wahalifu waliothibitishwa na vyombo vya kisheria kama vile Mahakama, Polisi na Magereza. Vilevile Hospitali inatoa huduma za matibabu kwa waraibu wa aina mbalimbali ikiwemo waathirika wa dawa za kulevya. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ilihudumia **jumla ya wagonjwa 164,640** kati yao wagonjwa 86,688 walikuwa wagonjwa wa nje (OPD) na wagonjwa 77,952 walikuwa ni wagonjwa wa kulaza (IPD). Aidha, wagonjwa 97,664 sawa na

asilimia 59 ni wagonjwa wa Akili na wagonjwa 66,976 sawa na asilimia 41 ni wagonjwa wa kawaida, ikilinganishwa na wagonjwa waliotibiwa katika kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23 ambapo jumla ya wagonjwa 125,223 kati yao wagonjwa 82,763 sawa na asilimia 66 walikuwa wagonjwa wa Akili na wagonjwa 42,460 sawa na asilimia 34 walikuwa ni wagonjwa wa kawaida. Hata hivyo, kumekuwa na ongezeko la wagonjwa wa akili wahalifu waliothibitishwa na vyombo vya kisheria wanaotibiwa sehemu ya Isanga, kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya wagonjwa 456 walithibitishwa na wanaendelea na matibabu ikilinganishwa na wagonjwa 383 waliopata matibabu kipindi kama hicho 2022/2023.

205. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeanzisha **huduma mpya** za ubingwa bobezi ya kurejesha kumbukumbu na Afya ya Akili kwa Wazee (Memory and Psychogeriatric services) ambapo wagonjwa 121 wamepatiwa huduma hizo. Aidha Hospitali imeendelea kutoa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi ambazo ni pamoja na matibabu ya Afya ya akili kwa watoto na vijana (Child and Adolescence Mental Health Clinic) wagonjwa 136, kliniki ya Afya ya Akili kwa akina mama (Maternal Mental Health Clinic) wagonjwa 126, kliniki ya matibabu ya mfumo wa fahamu (Neurology Clinic) wagonjwa 248 na kliniki ya

matibabu ya saikolojia na utengamao (Psychology Clinic) wagonjwa 326 walihudumiwa.

206. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa magonjwa mbalimbali ikiwemo uchunguzi wa magonjwa ya akili ambapo vipimo 5,360 vilifanyika. Kati ya hivyo, kipimo cha umeme wa Ubongo EEG kilifanyika kwa wagonjwa 386, vipimo vya X-Ray 3,814, na vipimo vya Ultrasound 1,160. Aidha, katika kipindi hiki, jumla ya **vipimo vya maabara** 36,321 vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 27,421 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya **upatikanaji wa dawa** ni asilimia 98 ikilinganishwa na asilimia 93 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

207. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **jumla ya wataalam 13** wamefanikiwa kupata nafasi ya kujiendeleza kuwa mabingwa na mabingwa bobezi katika fani mbalimbali za afya ya akili ikilinganishwa na wataalam watatu (3) waliopata mafunzo katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Vilevile, kupitia fedha za mapato ya Hospitali watumishi 6 wamefadhiliwa kujiunga na masomo katika kada mbalimbali za muda mfupi na muda mrefu. Aidha, jumla ya **ajira za mkataba 59**

zilitolewa na Hospitali ili kupunguza uhaba wa watumishi ambapo kati yao watumishi saba (7) ni Madaktari, Watumishi 27 ni Wauguzi na watumishi 23 wa kada nyingine. Vilevile, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ilifanya **huduma za Mkoba** ikiwemo kutoa elimu zilizolenga huduma za afya ya Akili na msaada wa kisaikolojia kwa wananchi takriban 32,581 za aina tatu (3) shule za msingi na sekondari Jijini Dodoma, Iringa RRH na kwenye maafa yaliyotokea Mkoani Manyara wilaya ya Hanang mwezi Desemba 2023 ikilinganishwa na huduma mkoba ya aina moja iliyofanyika kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

208. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza **sera ya msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama hizo, Hospitali imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya Shilingi 626,921,346 kwa wagonjwa 964. Huduma zilizotolewa misamaha ni pamoja na matibabu, chakula, mavazi na malazi. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali kwa kushirikiana na Hospitali nyingine na chuo Kikuu cha Dodoma imefanya **tafiti** kubwa mbili (2) ikiwemo tafiti ya matumizi ya akili bandia. Tafiti hizi zitaboresha huduma za afya ya akili nchini.

Hospitali ya Taifa ya Magonjwa Ambukizi Kibong'oto

209. Mheshimiwa Spika, Hospitali ya Taifa ya Magonjwa Ambukizi Kibong'oto imeendelea kutoa huduma za tiba, kinga na tafiti. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ilihudumia **jumla ya wagonjwa 16,174** ikilinganishwa na wagonjwa 20,749 waliohudumiwa kipindi kama hiki mwaka 2022/23. Kati ya wagonjwa waliohudumiwa, wagonjwa wa nje (OPD) ni 15,681 na wagonjwa wa kulazwa (IPD) ni 493. Aidha, kati ya wagonjwa 16,174 waliohudumiwa wagonjwa wa **Kifua kikuu (TB)** walikuwa **1,285** (TB kawaida 1,204 na TB sugu 81). Wagonjwa 81 wa Kifua kikuu sugu ni rufaa kutoka mikoa mbalimbali ya Tanzania Bara na Zanzibar ambao hulazwa kwa muda wa wastani wa miezi 6 na kuendelea wakipatiwa matibabu, chakula, chakula dawa kwa wenye utapiamlo mkali na mahitaji mengine muhimu ya kijamii. Pia, Hospitali inatoa utaalamu wa kimatibabu kwenye mikoa na halimashauri kwa njia ya teknolojia ya masafa (MDRTB -ECHO) kwa wagonjwa wa kifua kikuu sugu ambapo wagonjwa 87 wamehudumiwa katika kipindi hiki.

210. Mheshimiwa spika, Hospitali hii imeendelea kuhudumia wagonjwa wa **Silicosis, walioathirika mapafu kutokana na vumbi la ulanga (silica dust)** katika shughuli za uchimbaji madini, ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi machi 2024 Jumla ya wagonjwa 67 walilazwa. Wagonjwa hawa hukaa

Hospitali wakipatiwa matibabu na **hutumia hewa tiba ya oksijeni** kwa muda wote, ambapo wamekuwa wakitumia wastani wa mitungi ya oksijeni 25 hadi 30 kwa siku na hukaa Hospitali kwa wastani wa muda wa mwaka mmoja na zaidi. Aidha hospital imeendelea kuimarisha huduma za kinga dhidi ya athari za vumbi hili kwenye migodi hasa mgodi wa Mererani kwa kufanya uchunguzi, utoaji elimu na ushirikishaji jamii ili kutambua na kuchukua hatua stahiki ikiwemo kushirikisha mamlaka zingine kama OSHA.

211. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ilianzisha **huduma mpya** ya matibabu ya mapafu kwa waliougua kifua kikuu na kupona na kupata athari za mapafu (Post TB lung Diseases), huduma hii alianza kama utafiti kwa watu 554 na baadaye kuonesha matokeo chanya na hatimaye kutambulika kimataifa, na hivi sasa Hospitali imepewa jukumu na Mfuko wa Dunia wa Kupambana na UKIMWI, Kifua Kikuu na Malaria (Global fund) ya kuongoza utoaji wa huduma hii barani Afrika ambapo imeanza na nchi tatu za Kenya, Malawi na Uganda.

212. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi wa magonjwa** mbalimbali ambapo vipimo **5,509** vya **Radiolojia** vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya X-Ray ni 4,736 na Ultrasound

vipimo 773, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **vipimo vya maabara 33,085** vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 37,986 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/2023. Aidha, hali ya upatikanaji wa dawa za Kifua Kikuu na kufubaza virusi vya UKIMWI ni asilimia 100 kwa dawa za mstari wa kwanza na wa pili. Dawa nyingine muhimu (essential medicine) upatikanaji wake ni asilimia 90 ikilinganishwa na asilimia 82 kwa mwaka 2022/23.

213. Mheshimiwa Spika, Hospitali imetoa **huduma za mkoba** kwa wateja 2,268 ambapo kati yao, wateja 204 waligundulika kuwa na Kifua Kikuu, wagonjwa watatu (3) waligundulika kuwa na VVU na wateja wawili (2) waligundulika kuwa na Kifua Kikuu pamoja na VVU. Maeneo yaliyohudumiwa ni pamoja na jamii za wachimbaji wa madini katika Mkoa wa Manyara (Mererani na Simanjiro), Tanga, Dar es Salaam na Morogoro.

214. Mheshimiwa Spika, Hospitali ilihudumia wagonjwa 3,712 kwa **misamaha** kwa gharama ya Shilingi **58,382,803** ikilinganishwa na jumla ya wagonjwa 3,484 waliotibiwa kwa misamaha wa gharama ya Shilingi **38,096,276** kwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni dawa, kumuona daktari, huduma za

maabara pamoja na huduma za uchunguzi kwa kutumia mionzi.

215. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imeendelea na **ujenzi wa jengo la sakafu tatu (3) la Radiolojia** ambao ulianza kwa kutumia mapato yake ya ndani. Aidha imefanya ukarabati wa njia za kupita wagonjwa zenye urefu wa mita 152 pamoja na uzio wa Hospitali wenye mita 1,288 ambapo Hospitali imetumia mapato yake ya ndani kiasi cha Shilingi 197,300,000. Vilevile, Hospitali inasomesha **watumishi 12** kwenye fani mbalimbali zikiwemo za ubingwa na ubingwa bobezi kati yao watumishi 7 wanasomeshwa kwa kutumia mapato ya ndani ambapo watumishi wanne (4) ngazi ya uzamivu (PhD), watumishi 3 ngazi ya Diploma katika fani nyinginezo za uwezeshaji katika uendeshaji wa Hospitali. Aidha, Hospitali imeweza kuajiri **watumishi wa kujitolea na mkataba** wapatao 17 ambapo watumishi 12 wanalipwa toka mapato ya ndani ya Hospitali

216. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kufanya **tafiti** mbalimbali za kuboresha tiba na ugunduzi, Jumla ya tafiti 9 zinaendelea kufanyika ambapo matokeo ya tafiti hizo yanategemewa kutoa mchango katika kuboresha tiba. Aidha baadhi ya tafiti hizo ni pamoja na utafiti wa kupunguza muda wa matibabu

ya kifua kikuu cha kawaida kutoka miezi 6 hadi 4 ambapo Hospitali inaongoza katika nchi 4 za Afrika kwenye utafiti huo (Gabon, Malawi, Msumbiji na Tanzania) ikishirikiana na nchi nyingine za ulaya, pia Hospitali inafanya utafiti wa kuboresha matibabu ya uambukizo katika damu wa vimelea vya Kifua Kikuu na UKIMWI (TB sepsis) kwa wagonjwa ili kuona uwezekano wa kupunguza vifo katika kundi hili ikishirikiana na chuo kikuu cha mbarara na Virginia nchini Marekani.

Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Nyanda za Juu Kusini Mbeya

217. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa huduma za kibingwa kwa wananchi wa mikoa saba (7) ambayo ni Mbeya, Iringa, Ruvuma, Njombe, Songwe, Rukwa na Katavi. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imetoa huduma kwa **jumla ya wagonjwa 263,011** ikilinganishwa na wagonjwa 259,505 waliohudumiwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa kulazwa (IPD) ni 35,844 na wagonjwa wa nje (OPD) ni 227,167. Aidha, katika kutekeleza dhana ya ubunifu, Hospitali ilianzisha **huduma mpya** tano (5) za Ubingwa bobezi ambazo ni Upasuaji wa moyo (wagonjwa 173), ubongo na mishipa ya fahamu (wagonjwa 1,028) na matibabu ya mfumo wa chakula na ini (Gastroenterology) wagonjwa 5,928,

huduma ya mfumo wa upumuaji (Pulmunology) wagonjwa 6,128 pamoja na huduma ya upasuaji wa watoto wachanga ulifanyika kwa wagonjwa 396. Kabla ya huduma hizo kuanzishwa wagonjwa walikuwa wanapewa rufaa na kusafiri hadi Jijini Dar es Salaam.

218. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi 2024, Hospitali **imeendelea kutoa huduma za ubingwa bobezi** za Pua, Koo na Masikio, Saratani, Upasuaji na upasuaji wa mifupa, Huduma za magonjwa ya wanawake na uzazi na watoto, Ajali na Dharura (EMD), pamoja na magonjwa ya ndani na ngozi. Aidha, kwa upande wa huduma za watoto Hospitali imeendelea kutoa huduma za watoto wachanga (Neonatology) ambapo jumla ya wagonjwa 1,872 walipatiwa huduma ikilinganishwa na wagonjwa 1,473 waliopatiwa huduma kipindi cha mwaka 2022/23 na kufanya jumla ya wagonjwa waliopatiwa huduma hiyo kufikia 3,345. Huduma kwa wagonjwa mahututi (Critical Care) ilitolewa kwa wagonjwa 904 ikilinganishwa na wagonjwa 866 katika kipindi cha mwaka 2022/23 na kufanya jumla ya wagonjwa waliopatiwa huduma hiyo kufikia 1,770.

219. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa magonjwa mbalimbali ambapo jumla ya vipimo 34,090 vya Radiolojia vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya MRI vilikuwa 415,

CT Scan vipimo 2,050, X-Ray vipimo 10,480, Fluoroscopy vipimo 1,042 na Ultrasound vipimo 20,103. Vilevile, katika kipindi hiki jumla ya vipimo vya **maabara** 155,660 vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 130,167 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya **upatikanaji wa dawa** ni asilimia 92 ikilinganishwa na asilimia 90 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

220. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imeendelea na **uboreshaji wa miundombinu** ya kutolea huduma. Katika kipindi hiki Hospitali imeanza ujenzi wa jengo maalum la upasuaji wa moyo, mishipa ya fahamu na ubongo kwa fedha za ndani na michango ya wadau. Jengo hili likikamilika litakuwa na vyumba vitatu (3) vya upasuaji na wodi maalum ya wagonjwa mahututi (ICU) yenye uwezo wa vitanda sita (6). Jengo hili limekadiriwa kutumia kiasi cha Shilingi 700,000,000. Vilevile katika mwaka wa fedha 2023/24 Hospitali imeweza kupata mashine ya MRI kutoka katika mradi wa ORIO, mashine hii imesimikwa na kuanza kutoa huduma, ambapo jumla ya vipimo 415 vimefanyika.

221. Mheshimiwa Spika, Katika kuboresha ubora wa huduma na kuimarisha huduma kwa mteja, Hospitali kwa kutumia wataalam wa ndani imeweza

kutengeneza gari dogo maalum la kubebea wagonjwa ndani ya Hospitali. Gari hili linatumia umeme na ni mbadala wa 'Wheel chairs and Stratchers'. Aidha, kwa kutumia wataalam wa ndani, Hospitali imebuni mfumo wa 'automatic temperature control' katika chumba cha watoto wachanga na watoto njiti. Pia, mfumo wa e-Medical unaotumika katika shughuli mbalimbali za Hospitali ikiwemo kuona wagonjwa umebuniwa na wataalam wetu na umefungwa katika baadhi ya Hospitali za kanda, Taifa na Hospitali binafsi. Wabunifu hawa wametambuliwa na kupewa hati za ufanyakazi hodari na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania Mheshimiwa Dr Samia Suluhu Hassan katika maadhimisho ya Mei Mosi.

222. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea **kuratibu mafunzo** kwa wataalam, ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla wataalam 42 wapo masomoni katika fani mbalimbali za kibingwa na ubingwa bobezi ndani na nje ya nchi kati ya hao wataalam 19 wanasomeshwa kupitia mapato ya Hospitali na wataalam 23 Wanagharamiwa na Wizara. Aidha, jumla ya **ajira za mkataba 606** zilitolewa na Hospitali ili kupunguza upungufu wa watumishi. Kati yao 72 ni Madaktari 286 ni Wauguzi na 248 wa kada nyingine.

223. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha huduma za Kibingwa na kibingwa bobezi zinawafikia wananchi waliombali na vituo vya kutolea huduma, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imeendelea kutoa **huduma za mkoba**, ambapo jumla ya wagonjwa 7,143 walipatiwa huduma katika mikoa ya Songwe, Iringa, Rukwa pamoja na Halmashauri mbili (2) za mkoa wa Mbeya ambazo ni Mbarali na Busokelo. Kati yao wagonjwa 6,788 walipatiwa huduma za Macho, 241 huduma za upasuaji wa mifupa na 114 huduma za moyo na magonjwa ya ndani ikilinganishwa na wagonjwa 4,028 waliopatiwa huduma za mkoba kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

224. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza **Sera ya kutoa msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo, Hospitali imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya Shilingi 603,730,000 kwa wagonjwa 17,700 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 526,675,000 kwa wagonjwa 16,490 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na kumuona daktari, kulazwa pamoja na upasuaji kwa akinamama wajawazito (Caesarian Section).

225. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii** nchini, Hospitali ilihudumia jumla ya

wagonjwa 97 katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 ikilinganishwa na wagonjwa 86 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wagonjwa waliohudumiwa ni kutoka nchi za Malawi na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo. Aidha, Hospitali imehudumia raia wa kigeni kutoka nchi za China, Zambia na Msumbiji. Vilevile, kutokana na kuimarika kwa huduma za ubingwa wa Moyo, Mapafu na Radiolojia Hospitali imeendelea kuzijengea uwezo nchi za Malawi na Zambia katika kutoa matibabu hayo.

226. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza dhana ya kufanya **tafiti** za ndani ili kuboresha matibabu kwa wananchi, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ilifanya tafiti juu ya ugonjwa wa Sikoseli kwa kutumia taarifa za watoto 264 waliolazwa. Lengo la utafiti huu ni kutathmini mwenendo wa matibabu na athari zitokanazo na ugonjwa wa Seli Mundu (Sikoseli) kwa watoto. Matokeo ya utafiti huo yalibaini miongoni mwa sababu zinazoongoza kwa watoto wenye ugonjwa wa Sikoseli kulazwa Hospitali ni maumivu makali ya mwili asilimia 68 maambukizi ya vijidudu vya magonjwa asilimia 44 na upungufu mkubwa wa damu asilimia 28. Sambamba na matokeo haya, utafiti ulibaini matumizi hafifu ya dawa ya hydroxyurea kwa asilimia 11.4 kutokana na kuchelewa kuanzishiwa matibabu katika vituo vya chini pamoja na Pen V asilimia 26. Dawa hizi husaidia kupunguza

makali ya ugonjwa wa Sikoseli na maambukizi ya bakteria. Matokeo ya utafiti huu yanaonyesha umuhimu wa kuwa na mikakati ya kuongeza matumizi ya dawa tajwa ili kupunguza madhara na gharama zitokanazo na ugonjwa wa Sikoseli.

Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando

227. Mheshimiwa Spika, Hospitali ya Rufaa Kanda Bugando hutoa huduma za Kibingwa na Ubingwa Bobezi katika Mikoa nane (8) ambayo ni Mwanza, Geita, Simuyu, Mara, Shinyanga, Tabora, Kagera na Kigoma yenye jumla ya wakazi wapatao milioni 22. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imetoa huduma kwa **jumla ya wagonjwa 365,261** ikilinganishwa na wagonjwa 336,340 waliohudumiwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa kulazwa ni 27,116 na wagonjwa wa nje ni 338,145.

228. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za kibingwa na ubingwa bobezi** katika eneo la tiba kama ifuatavyo: Matibabu ya figo, Matibabu ya Kisukari, Matibabu ya magonjwa ya damu, Matibabu ya magonjwa ya kuambukiza, Matibabu ya njia ya chakula, Matibabu ya Ngozi, Matibabu ya magonjwa ya watoto, Matibabu ya saratani, Matibabu ya mfumo wa upumuaji, Huduma za dharura na ajali, Matibabu ya magonjwa ya afya ya

akili, huduma ya tiba viungo na utengemano. Pia, Hospitali imeendelea kutoa huduma za Upasuaji wa ubingwa bobezi kwenye maeneo ya Kubadilisha nyonga na magoti, Upasuaji wa kinywa na Meno, Upasuaji wa Watoto wenye mdomo sungura (cleft tip/palate), Upasuaji wa macho, Upasuaji wa Koo, pua na masikio, Upasuaji wa Kifua na moyo, Upasuaji wa Ubongo, mishipa ya fahamu na uti wa mgongo, Upasuaji wa Mfumo wa mkojo, Upasuaji sanifu, Upasuaji maalumu wa Watoto, Upasuaji wa matundu madogo na Huduma ya Viungo Tiba (Saidizi) na Vifaa Tiba Saidizi (Orthopedic – Prosthetics and Orthotics Unit). Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 zaidi ya wagonjwa 12,836 walifanyiwa upasuaji kati yao 12,600 walifanyiwa upasuaji mkubwa na 236 upasuaji mdogo.

229. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wagonjwa 15,379 wamepatiwa huduma ya matibabu ya Saratani kati ya hao, wagonjwa 10,386 ni wagonjwa wa nje 1,155 ni wagonjwa wa kulazwa, wagonjwa 2,802 walipatiwa tiba ya saratani kwa kutumia dawa (Chemotherapy) na wagonjwa 1,036 walipatiwa tiba kwa kutumia mionzi (Radiotherapy). Aidha, utoaji wa huduma hizo umepunguza adha ya wagonjwa kufuata huduma hizo mbali kwa kupewa rufaa kwenda Taasisi ya Saratani Ocean Road Dar es Salaam.

230. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa magonjwa mbalimbali ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 vipimo 58,959 vya radiología vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya MRI vilikuwa 2,572 CT-Scan vipimo 7,718 X-Ray vipimo 22,530, Ultrasound vipimo 25,588, Mammography vipimo 223 na Fluoroscopy vipimo 328. Katika kipindi hiki, jumla ya **vipimo vya maabara** 853,116 vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 768,011 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/2023. Aidha, **hali ya upatikanaji wa dawa** ni asilimia 97 ikilinganishwa na asilimia 95 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

231. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea **kuratibu mafunzo** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wataalamu 52 wamepelekwa masomoni katika fani mbalimbali za kibingwa na ubingwa bobezi, kati ya hao jumla ya watumishi 16 wamepata ufadhili wa **“Dkt. Samia Afya Scholarship”** na watumishi 36 wamepata ufadhili wa Hospitali kupitia fedha za mapato ya ndani. Pia, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imeajiri jumla ya watumishi 810 kwa njia ya mikataba na wakujitolea. Aidha, Hospitali imeingia mkataba ya ununuzi wa Mashine Tiba ya Mionzi kwa ajili ya matibabu ya Saratani yenye thamani ya Shilingi

1,540,639,241 kwa ufadhili wa Serikali. Ununuzi wa mashine hii utasaidia kuongeza idadi ya wagonjwa watakao hudumiwa toka wagonjwa 80 hadi 160 kwa siku. Pia, kupitia mapato ya ndani Hospitali imefanya ununuzi wa C-Arm machine kwa ajili ya Internvation Radilogy yenye thamani ya Shilingi 407,000,000 patients monitors Shilingi 455,400,000, Pentax Gastroscope EG 2990K Shilingi 32,338,726 na Complete Dental Chair Shilingi 15,590,700. Hospitali imetenga fedha kwa ajili ya ujenzi wa jengo la gorofa kwa wagonjwa wa nje (OPD Complex) hatua ilipofikia kwa sasa ni usanifu wa jengo na michoro jumla ya Shilingi 80,000,000 ameshalipwa Mshauri Elekezi kwa ajili ya kazi hiyo. Vile vile, Shilingi 100,000,000 kwa ajili ya upanuzi na ukarabati wa vyumba 12 kwa ajili ya kuongeza vyumba vya kutolea huduma kwa wagonjwa wa nje.

232. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za mkoba** kwa vituo 27 ambavyo ni, Hospitali ya rufaa ya mkoa Mara, Hospitali ya rufaa ya mkoa Maweni, Hospitali ya rufaa ya mkoa Kagera, Hospitali ya rufaa ya mkoa Katavi, Hospitali ya rufaa ya mkoa Shinyanga, Hospitali ya rufaa ya mkoa Simiyu, Hospitali ya wilaya Ruangwa, Hospitali ya wilaya Magu, Hospitali ya wilaya Nyamagana, Hospitali ya wilaya Igunga, Hospitali ya Kabanga, Hospitali ya Tarime, Hospitali ya Kagondo, Hospitali

ya Bwisya, kituo cha afya Nyarugusu, kituo cha afya Karume, Hospitali ya Sumve, Hospitali ya Inyonga, Hospitali ya Biharamulo na Hospitali teule ya Songambebe ambapo jumla ya wagonjwa 6,095 walipatiwa huduma kati yao wacomjwa 558 walifanyiwa Upasuaji.

233. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza **Sera ya kutoa msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama, Hospitali imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya Shilingi 3,619,939,055 kwa wagonjwa 22,277 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 3,195,853,658 kwa wagonjwa 9,596 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na, mionzi tiba, utoaji wa dawa za mionzi, wagonjwa ya akili, huduma za matibabu ya watoto wachanga, mama wajawazito, huduma ya usafishaji wa damu na figo na huduma kwa wazee wasiojiweza.

234. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii** nchini, Hospitali ilihudumia jumla ya wagonjwa 194 ikilinganishwa na wagonjwa 139 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hospital imehudumia raia wa kigeni kutoka nchi za China, Kenya, Uganda, Rwanda na Zambia. Pia, Hospitali imefanya **tafiti** 125 katika maeneo mbalimbali ya afya. Tafiti hizo zimekuwa na mchango mkubwa katika

kutengeneza miongozo mbalimbali ya matibabu hapa nchini, kati ya miongozo ni ya usugu wa dawa za Antibayotiki, ambapo Hospitali ilipata cheti cha kufanikiwa kuwa na tafiti moja kati ya hamsini bora nchini Tanzania iliyohusu matumizi ya dawa ya "Hydroxyurea" kwa wagonjwa wenye selimundu kupuguza uwezekano wa kupata kiharusi. Vilevile Hospitali inaendelea na utafiti wa jani la mgomba katika kuwezesha matibabu ya vidonda vya kuungua na moto.

Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Kaskazini – KCMC

235. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali ilihudumia **jumla ya wagonjwa 340,455** ikilinganishwa na Wagonjwa 339,945 waliohudumiwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati ya hao wagonjwa wa nje (OPD) ni 326,445 na wagonjwa wa ndani (IPD) ni 14,010. Hospitali imeendelea kutoa **huduma za kibingwa na ubingwa bobezi** ambapo ubadilishaji wa nyonga wagonjwa 96 walipatiwa huduma hiyo ikilinganishwa na wagonjwa 83 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23; Upasuaji wa laparoskopiki hususan operesheni za kolorektali kwa wagonjwa watano (5) ikilinganishwa na wagonjwa watatu (3) kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, Hospitali imeendesha Kliniki ya utasa na endokrinolojia wagonjwa 809;

upandikizaji wa kornea wagonjwa 66, Upasuaji wa Saratani wagonjwa 6,910, matibabu ya Saratani wagonjwa 5,902, upasuaji wa njia ya mkojo wagonjwa 1,780, matibabu ya ngozi wagonjwa 8,644, na matibabu ya macho wagonjwa 15,756. Teknolojia hizo za kisasa hutoa nafuu ya haraka ya baada ya operesheni na kupunguza gharama kwa wagonjwa. Kwa kutoa huduma hizo ndani ya nchi kumegharimu kiasi cha Shilingi 760,000,000 Aidha, endapo huduma hizi zingefanyika nje ya nchi zingeigharimu Serikali jumla ya kiasi cha Shilingi 2,280,000,000.

236. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za bingwa bobezi** za kimatibabu, ambapo wagonjwa wa njia ya mkojo na kibofu 1,302 walipatiwa huduma hiyo, wagonjwa 167 walipatiwa huduma ya upasuaji wa Kinywa na Uso (Oral Maxillofacial), wagonjwa 19 walipatiwa huduma ya upandikizaji wa Taya, wagonjwa 17,397 walipatiwa huduma ya ngozi, wagonjwa 334 walipatiwa huduma za Viungo Bandia (Prostheses), Vifaa 998 vya Msaada wa Viungo (Orthoses) vilitengenezwa na wagonjwa 576 walipatiwa huduma ya upasuaji wa Retina ikilinganishwa na kipindi kama hiki mwaka 2022/23 ambapo wagonjwa wa njia ya mkojo na kibofu walikuwa 1,345, Huduma ya Upasuaji wa Kinywa na Uso (Oral Maxillofacial) wagonjwa walikuwa 154,

Upandikizaji wa Taya walikuwa wagonjwa 18, wagonjwa wa ngozi walikuwa 17,380, Viungo bandia (Prostheses) 328 vilitengenezwa kwa ajili ya wagonjwa, na vifaa vya msaada wa viungo (Orthoses) 987 vilitengenezwa na wagonjwa 594 walipatiwa huduma ya Upasuaji wa Retina.

237. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** ambapo wagonjwa 1,089 walifanyiwa kipimo cha MRI, vipimo vya CT Scan wagonjwa 3,627, vipimo vya Ultrasound wagonjwa 10,315, vipimo vya X-Ray wagonjwa 15,775, ikilinganishwa na kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23 ambapo Hospitali ilitoa huduma za uchunguzi ambapo wagonjwa 1,182 walifanyiwa kipimo cha MRI, vipimo vya CT Scan wagonjwa 3,642, vipimo vya Ultrasound wagonjwa 11,532 na vipimo vya X-Ray wagonjwa 17,709. Kwa upande wa **vipimo vya maabara**, Taasisi ilifanya jumla ya vipimo 372,879 ikilinganishwa na vipimo 1,557,517 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Aidha, hali ya **upatikanaji wa dawa** katika Hospitali ni asilimia 98.5 ikilinganishwa na asilimia 98 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

238. Mheshimiwa Spika, Hospitali inaendelea kuendeleza rasilimali watu ikiwemo **kusomesha wataalam** wa kozi za kibingwa na ubingwa bobenzi za muda mfupi na mrefu. Katika kipindi hiki, jumla ya

Wataalam 154 wapo masomoni katika fani mbalimbali za Kibingwa ndani na nje ya nchi. Aidha, katika kukabiliana na upungufu wa Watumishi, Hospitali imeajiri jumla ya watumishi 44 wa mikataba ikiwemo madaktari tisa (9), wauguzi 17 na wafamasia 18 ambao wanagharamiwa kwa mapato ya ndani ya Hospitali.

239. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea na **uimarishaji wa miundombinu**, ambapo ujenzi wa vyumba 11 vya upasuaji umefikia wastani wa asilimia 60 hadi 75. Vyumba hivyo vitasaidia kupunguza msongamano wa wahitaji wa huduma za upasuaji uliopo kwa sasa. Aidha, Hospitali inaendelea na ujenzi wa jengo la mionzi (bunker) ambapo kwa sasa ujenzi umefikia asilimia 79 ya utekelezaji na umegharimu kiasi cha Shilingi 3,000,000,000. Hospitali kwa kushirikiana na Omah Foundation imeendelea na ujenzi wa mabweni (hostel) za wagonjwa na ndugu wa wagonjwa wa saratani, ambapo ujenzi huu umefikia asilimia 72. Pia Hospitali kwa kushirikiana na kampuni ya Roche imeendelea na ujenzi wa maabara Jumuishi (KCMC Centre of Excellence Laboratory) ambapo ujenzi wake umefikia asilimia 59. Vilevile Hospitali imendelea kuboresha huduma za mama na mtoto kwa kukarabati na kuboresha miundombinu ya wodi ya wazazi ambapo ukarabati huu umekamilika kwa asilimia 98.

240. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za mkoba**, ambapo jumla ya wagonjwa 3,574 walipatiwa huduma. Kati yao wagonjwa 1,422 walipatiwa huduma za saratani, macho na VVU/UKIMWI katika maeneo ya Rombo, Moshi DC, Marangu na Same ikilinganishwa na kipindi kama hicho cha mwaka 2022/23, ambapo wagonjwa 2,520 walihudumiwa kupitia huduma za Mkoba. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imetoa huduma kwa wagonjwa wa msamaha 4943 ambapo jumla ya Shilingi 16,221,789,512 zimetumika ikilinganishwa na kipindi kama hiki 2022/23 ambapo Hospitali ilitoa **misamaha** kwa wagonjwa 6,084 kwa gharama ya **Shilingi 19,189,800,400**. Huduma zilizoongoza kutolewa kwa njia ya msamaha zilikuwa ni matibabu ya Saratani, Dawa, Vipimo na Kulazwa.

241. Mheshimiwa Spika, Katika dhana ya kuendeleza **Tiba Utalii** nchini, Hospitali ilipokea jumla ya wagonjwa 384 waliotoka katika nchi za Kenya, Uganda na Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo na hii ni kutokana na uboreshaji wa huduma za Kibingwa na bobezi zinazofanyika. Aidha, katika kipindi Julai 2023 hadi Machi 2024, Hospitali iliwapatia huduma za matibabu jumla ya raia wa kigeni 333 kutoka nchi mbalimbali waliofika nchini kwa shughuli mbalimbali,

wakiwemo 291 kutoka Afrika Mashariki na wengine kutoka Marekani, Uingereza na Canada.

242. Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa **tafiti**, jumla ya tafiti 49 zimefanyika na tafiti hizo zimejikita katika maeneo ya magonjwa ya kuambukiza, usimamizi wa matibabu ya dharura, uchunguzi wa vinasaba vya magonjwa kama VVU na uchunguzi wa magonjwa yasiyo ya kuambukiza kama Kisukari na shinikizo la damu. Tafiti hizo hufanyika kwa kushirikiana na wadau mbalimbali ikiwemo Duke University, mashirika ya utafiti kama Tropical Diseases Research Centre. Ushirikiano huu umesaidia kuleta utaalamu na rasilimali zinazohitajika kwa ajili ya kufanya tafiti zenye tija zaidi.

Hospitali ya Rufaa ya Kanda Chato

243. Mheshimiwa Spika, Hospitali ya rufaa ya kanda chato imeendelea kuhudumia mikoa mbalimbali ya kanda ya ziwa na nchi za jirani kama ifuatavyo , Kagera Kigoma, Geita, baadhi ya wilaya za mkoa wa Shinyanga na nchi za jirani mfano Burundi, aidha katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imetoa huduma kwa **jumla ya wagonjwa 40,370** ikilinganishwa na wagonjwa 15,681 waliohudumiwa kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa kulazwa ni 2,234 na wagonjwa wa nje ni 38,136. Katika kutekeleza dhana ya ubunifu,

Hospitali ilianzisha **huduma mpya** sita (6) za ubingwa bobezi ambazo ni huduma ya kuchuja damu (Dialysis)(481), huduma ya kliniki ya moyo wagonjwa (12,320), kliniki ya kibingwa ya mfumo wa chakula (Endoscopy) (125), huduma za uchunguzi wa mfumo wa hewa (bronchoscopy 26), uchunguzi wa kutambua wingi wa VVU (HVL) na huduma ya kibingwa ya pua na koo (ENT) (79).

244. Mheshimiwa Spika, Huduma za ubingwa bobezi **zilizoendelea kutolewa** ni pamoja na huduma za afya ya kina mama wajawazito na uzazi, huduma za Watoto, huduma za magonjwa ya ndani, huduma za upasuaji na huduma za mfumo wa mkojo. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wagonjwa 9,000 walipewa huduma ya afya ya uzazi ikilinagishwa na wagonjwa 7,000 katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23, jumla ya wagonjwa 6,053 walipatiwa huduma za Watoto ikilinganishwa na wagonjwa 5,090 kwa mwaka 2022/23, jumla ya wagonjwa 4,443 walipatiwa huduma ya upasuaji ikilinganishwa na wagonjwa 2,252 kwa mwaka 2022/23, jumla ya wagonjwa 6,372 walipatiwa huduma ya magonjwa ya ndani ikilinganishwa na wagonjwa 5,126 mwaka 2022/23. Pia, Hospitali imeanzisha kliniki maalum ya magonjwa ya moyo kwa kushirikiana karibu na Taasisi ya moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI) ambapo hadi sasa wagonjwa 12,320

wamefaidika na huduma hiyo ambayo ni endelevu kwa kila wiki moja ndani ya kila mwezi.

245. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa magonjwa mbalimbali ambapo vipimo 26,006 vya radiolojia vilifanyika. Kati ya hivyo vipimo vya MRI vilikuwa 118, CT Scan vipimo 482, X-Ray vipimo 12,690 na Ultrasound vipimo 12,207 na ECHO 509. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **vipimo vya maabara 34,414** vimefanyika kwa kutumia vifaa vya kisasa ikilinganishwa na vipimo 9,700 vilivyofanyika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Vilevile hali ya **upatikanaji wa dawa** ni asilimia 97 ikilinganishwa na asilimia 96 kipindi kama hiki mwaka 2022/23.

246. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kuratibu **mafunzo** ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wataalamu 17 wapo masomoni katika fani mbalimbali za kibingwa na ubingwa bobezi ndani na nje ya nchi kati ya wataalmu hawa 17, watumishi wanne (4) wanasomeshwa kupitia mapato ya ndani, sambamba na hili Hospitali kupitia mapato ya ndani imeweza kuajiri kupitia mikataba ya muda taribani watumishi 30 wa kada mbalimbali. Pia, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za mkoba**, ambapo jumla ya wagonjwa 1,150 walipatiwa huduma na kati yao wagonjwa 350 walipatiwa huduma za afya ya

uzazi, 452 huduma za watoto, 112 huduma za upasuaji na 236 huduma za magonjwa ya ndani. Katika kutekeleza **Sera ya msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama, Hospitali imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya **Shilingi 94,679,090** kwa wagonjwa 314 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 16,700,670 kwa wagonjwa 79 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Huduma zinazoongoza kutolewa misamaha ni pamoja na huduma ya Dawa, huduma za maabara na Upasuaji.

247. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii**, Hospitali ilihudumia jumla ya wagonjwa 12 kutoka nchi za Rwanda na Burundi. Aidha, katika jitihada za kuboresha huduma Hospitali kupitia tafiti, Hospitali imefanya tafiti nne (4) zinazo husu uboreshaji huduma matibabu mbalimbali. Tafiti hizo zipo katika hatua mbalimbali ambapo zimeleka kutambua vimelea vya wadudu wanao sababisha madonda ya tumbo na magonjwa ya kuhara kwa watoto tafiti hizi mbili (2) tayari zipo katika hatua za kuchapisha.

Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Kusini – Mtwara

248. Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kuwekeza katika Hospitali hii ili kuiwezesha kuwa na uwezo wa

kutoa huduma nyingi za kibingwa na ubingwa bobezi ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali imehudumia **jumla ya wagonjwa 22,122** ikilinganishwa na wagonjwa 7,918 waliohudumiwa kipindi kama hiki mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa nje (OPD) ni 21,121 na wagonjwa wa kulazwa (IPD) ni 1,001.

249. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali **imeendelea kutoa huduma za kibingwa bobezi** ambapo jumla ya wagonjwa sita (6) walifanyiwa upasuaji wa fuvu la kichwa kuondoa damu iliyovilia, pia wagonjwa 134 walifanyiwa upasuaji wa kibingwa, wagonjwa 794 walipatiwa matibabu ya magonjwa ya moyo ya kibingwa, wagonjwa 1,327 walipatiwa matibabu ya kibingwa ya magonjwa ya mifupa, wagonjwa 977 walipatiwa huduma za dharura na wagonjwa 473 walipatiwa matibabu ya magonjwa ya akina mama na uzazi.

250. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za uchunguzi** wa kibingwa ambapo katika kipindi cha Julai 2023 mpaka machi 2024, wagonjwa 172 walifanyiwa kipimo cha MRI, wagonjwa 388 walifanyiwa kipimo cha CT- Scan, wagonjwa 2,607 walifanyiwa kipimo cha ultra-sound na wagonjwa 3,080 walifanyiwa kipimo cha X-Ray. Kwa **upande**

wa maabara jumla ya vipimo 40,331 vilifanyika ikilinganishwa na vipimo 12,498 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Pia Hospitali imenunua na kusimika mashine kubwa mpya tano na kuifanya maabara kuwa na uwezo mkubwa wa kuhudumia wagonjwa kwa muda mfupi. Mashine hizo ni Erba XL 640 Chemistry analyser, MindRay CL I 900 Hormone analyser, Dynamind DH 76 Haematology analyser, Coagulation analyser ECL 105 na Q line allergic scanner. Mafunzo kwa wataalam juu ya matumizi yake yamefanyika.

251. Mheshimiwa Spika, ili kuongeza wigo wa huduma za kibingwa, Hospitali kwa kushirikiana na Wizara ya Afya imefanikiwa **kuwaendeleza wataalam** wake katika huduma za kibingwa ambapo jumla ya madaktari 13 wamepelekwa kujiendeleza katika fani za ubingwa wa mifupa, watoto, macho, upasuaji, magonjwa ya ndani magonjwa ya kina mama, uzazi na ngozi. Aidha, Hospitali imeajiri **watumishi wa mkataba** 49 ambapo kati ya hao madaktari ni watano (5) na wauguzi nane (8) ili kupunguza tatizo la upungufu wa watumishi.

252. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za kibingwa za Mkoba** kwa ajili ya matibabu ya mifupa na meno ambapo jumla ya wagonjwa 175 walipatiwa matibabu ya meno na

wagonjwa 416 walipatiwa huduma ya matibabu ya mifupa. Katika kutekeleza Sera ya kutoa huduma ya **msamaha** kwa wagonjwa wasio na uwezo wa kumudu gharama za matibabu, Hospitali imetoa msamaha wenye gharama ya Shilingi 14,091,153 kwa wagonjwa 241 ikilinganishwa na Shilingi 1,689,500 kwa wagonjwa 24 mwaka 2022/23. Huduma zilizoongoza kwa kutolewa msamaha ni huduma za dawa, vipimo, upasuaji na huduma za kumuona daktari.

253. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii** nchini, Hospitali ilihudumia jumla ya wagonjwa 76 kutoka nchi ya Msumbiji pamoja na kuhudumia raia wa kigeni waliopo nchini kutoka India, China, Nigeria, Denmark, Pakistan na Uingereza. Mafanikio haya yametokana na uwekezaji mkubwa uliofanyika katika Hospitali hii na Mkoa wa Mtwara kupakana na nchi za Msumbiji na Comoro. Katika eneo la **utafiti**, Hospitali inafanya utafiti wa kimatibabu wenye lengo la kuelewa sababu zinazohusiana na mifupa iliyovunjika kwenye mfupa wa paja kwa watu wanaoathiriwa na ajali za barabarani kusini mwa Tanzania. Utafiti huu utasaidia kutoa takwimu sahihi kuhusu kiwango cha mifupa ya paja iliyovunjika kwa watu walioathirika na ajali za barabarani na kusaidia kuboresha mikakati ya matibabu na kuzuia ajali za barabarani zinazosababisha mifupa kuvunjika.

Hospitali ya CCBRT

254. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa huduma mbalimbali za kibingwa na bobezi, ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **wagonjwa 86,211** walihudumiwa ikilinganishwa na wagonjwa 90,577 waliohudumiwa katika mwaka 2022/23. Kati yao wagonjwa wa nje (OPD) ni 82,152 na wagonjwa wa ndani (IPD) ni 4,059. Aidha, **wagonjwa wenye ulemavu** waliohudumiwa walikuwa 5,614 ikilinganishwa na wagonjwa 5,661 kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati ya wagonjwa hao waliohudumiwa wengi wao walikuwa na ulemavu wa macho, mdomo sungura, miguu kifundo, mtindio wa ubongo, ulemavu mwingine wa viungo na fistula kwa wanawake. Katika kipindi hiki, jumla ya wanawake wajawazito waliojifungua ni 737, kati yao wanawake 8 sawa na asilimia 1.1 walikuwa wana ulemavu; mabinti wenye mimba za utotoni 88 sawa na asilimia 11.9.

255. Mheshimiwa Spika, Hospitali imetoa **Huduma mpya** tatu (3) ambazo ni upasuaji kwa njia ya matundu madogo (Laparoscopic surgery) ikiwemo kutoa Kizazi (Total Laparoscopic Hysterectomy) wagonjwa wawili (2); kutoa uvimbe kwenye mayai ya uzazi (Laparoscopic Ovarian Cystectomy) wagonjwa nane (8), kufunga mirija ya uzazi kama njia ya uzazi wa mpango (Laparoscopic Tube Ligation) wagonjwa

watatu (3), upasuaji wa ndani ya kizazi kwa njia ya kamera (Histeroscopy and Resectoscopy) wagonjwa tisa (9) na huduma ya uchunguzi kwa njia ya matundu madogo (Diagnostic Laparascopy) wagonjwa 22. Huduma mpya nyingine ni Iris claw Lenses ambapo wagonjwa 85 ambao endapo jicho haliwezi kuwekewa kioo (artificial lens) cha bandia cha kawaida baada ya upasuaji wa mtoto wa jicho hufanyiwa upasuaji maalum wa kibobezi na kuwekewa kioo spesheli kinacho shikamanishwa na mboni. Upasuaji huu unaepusha ulemavu wa kutokuona na umechukua nafasi ya ule wa awali (AC IOL) ambao baadaye mgonjwa alikuwa anapata madhara na wengine kupoteza uoni kabisa. Hospitali pia imeongeza huduma ya ziada ya Upasuaji wa makengeza kwa watoto wasiopungua 19. Hii ni ziada ya ule upasuaji uliozoeleka wa resess-resect ambapo misuli ya oblique ya macho hubanwa kitaalam ili kurekebisha kengeza la juu au chini. Upasuaji huu humwezesha mtoto kuboresha uoni wake na mwonekano wake. Bila upasuaji huu watoto hao huishia kuwa na uoni hafifu au kupoteza kabisa uwezo wa kuona achilia mbali unyanyapaa wanaoupata kwa kuwa na mwonekano wa kengeza.

256. Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa **huduma za upasuaji zilizoendelea**, jumla ya wagonjwa 5,008 walifanyiwa upasuaji. Kati yao, wagonjwa 3,558

walikuwa na matatizo ya Macho, wagonjwa 288 Fistula itokanayo na Uzazi; wagonjwa 959 upasuaji wa Mifupa; wagonjwa 72 upasuaji wa Mdomo Wazi (Cleft lip/palate), watoto 56 wenye Miguu Kifundo (Clubfoot) walitibiwa kwa njia ya upasuaji na watoto 295 wenye miguu kifundo walitibiwa kwa njia ya Ponseti, wagonjwa 127 wenye matatizo ya figo walipata huduma ya kusafisha damu na wagonjwa 606 walipata viungo saidizi. Aidha, Hospitali kupitia kitengo chake cha huduma za utengemao kilichopo Moshi ilitoa huduma ya utengemao kwa jumla ya wagonjwa 1,882. Hospitali iliendelea kutoa huduma za kibobezi za upasuaji wa macho kwa wagonjwa 743 ikilinganishwa na wagonjwa 1,147 kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Wagonjwa hao walipatiwa huduma za upasuaji wa mtoto wa jicho kwa njia ya vitundu vidogo (Phacoemulsification), Upasuaji wa Pazia la jicho, Makengeza, na Upasuaji wa nyonga na goti bandia. Huduma hizo zimeboresha maisha ya watu ambao wangepaswa kuwa walemavu wa macho au viungo vingine.

257. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024, Hospitali imeimarisha **huduma za uchunguzi** za Maabara zinazoendana na huduma za kibingwa na bingwa bobezi kwa kudumisha utendaji wa vifaa vya maabara ambapo jumla ya vipimo 120 vilitolewa. Katika kipindi hiki, wagonjwa 277

walifanyiwa kipimo cha CT - Scan, wagonjwa 6,037 walifanyiwa kipimo cha ultra-sound na wagonjwa 6,209 walifanyiwa kipimo cha X-Ray. Sambamba na hilo, Hospitali imefanya ununuzi wa mashine ya kisasa ya ultrasound ya macho, (B-Scan ultrasonograph) kwa ajili ya upimaji wa kibobezi wa pazia la nyuma ya jicho. Hospitali pia imeweza kupeleka wataalam wake katika kozi mbalimbali nje na ndani ya nchi kwa ufadhili wa Hospitali ambapo jumla ya wataalam tisa (9) wapo masomoni kwa kozi za kibingwa na ubingwa bobezi wa masuala ya macho na utengamao.

258. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza sera ya kutoa **huduma kwa msamaha** kwa wagonjwa wasioweza kumudu gharama, Hospitali imetoa huduma za msamaha zenye gharama ya **Shilingi 6,695,986,236** kwa wagonjwa 4,552 ikilinganishwa na gharama ya Shilingi 9,984,349,215 kwa wagonjwa 9,711 kwa kipindi cha mwaka 2022/23. Upatikanaji wa dawa ulikuwa kati ya asilimia 90 mpaka asilimia 95.

259. Mheshimiwa Spika, Hospitali imeendelea kutoa **huduma za mkoba** kwa wagonjwa 678 katika kipindi cha 2023/24. Aidha, kupitia kitengo cha huduma za utengemao kilichopo Moshi, huduma za mkoba zilitolewa kupitia vituo vya utengemao vilivyoko kwenye jamii (Community Support Units) kwa kuhudumia wateja 583 na watu 664 walihudumiwa

kupitia huduma za nyumbani katika Mkoa wa Kilimanjaro. Katika kutekeleza dhana ya **Tiba Utalii**, Hospitali imekuwa ikitoa huduma za matibabu ya afya ya macho, vifaa saidizi vya macho, mifupa na Fistula ya uzazi kwa wageni kutoka Comoro, Kenya, Malawi, Jamhuri ya Kidemokrasia ya Congo, Msumbiji na wageni wanaoishi nchini kama raia wa Ubelgiji, Ireland ya Kaskazini, India na Nigeria. Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali ilihudumia jumla ya wagonjwa 135 ikilinganishwa na wagonjwa 119 kipindi kama hicho mwaka 2022/23.

Hospitali za Rufaa za Mikoa

260. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **wagonjwa 2,309,964** walihudumiwa katika Hospitali 28 za Rufaa za Mikoa ikilinganishwa na wagonjwa 2,529,971 waliohudumiwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati yao, wagonjwa wa nje (OPD) walikuwa 2,052,274 na wagonjwa wa kulazwa (IPD) walikuwa 257,690. Aidha, katika kutekeleza Sera ya Afya ya kuhakikisha haki ya kila mtanzania anapata huduma bila kuangalia uwezo wa kulipia, Hospitali zilitoa msamaha kwa **wagonjwa 302,999** sawa na asilimia 13.1 ya wagonjwa wote waliohudumiwa katika ngazi hiyo kwa gharama ya **Shilingi 2,920,786,230. Kiambatisho Na. 5.**

261. Mheshimiwa Spika, Serikali ina nia ya kuhakikisha kuwa Hospitali zote za Rufaa za Mikoa zinakuwa na uwezo wa kutoa huduma za fani za kibingwa 14 ambazo ni magonjwa ya akinamama, afya ya uzazi, magonjwa ya ndani, Afya ya watoto, afya ya akili, upasuaji, upasuaji wa mifupa, magonjwa ya njia ya mkojo, afya ya kinywa na meno, masikio, pua na koo, afya ya macho, magonjwa ya Ngozi, huduma za dharura, utoaji wa dawa za usingizi na ganzi na Radiolojia. **Kiambatisho Na. 6** kinaonesha hali ya utoaji huduma muhimu 14 za kibingwa katika Hospitali za rufaa za mikoa.

262. Mheshimiwa Spika, Serikali imeweza kuongeza idadi ya **Madaktari bingwa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa** kutoka 316 Machi 2023 hadi kufikia Madaktari bingwa 328 Machi 2024. Aidha, hadi kufikia Machi 2024, Hospitali 8 sawa na 29% zimeweza kufikisha lengo la kutoa huduma za fani nane (8) za Kibingwa ikilinganishwa na Hospitali 5 mwaka 2022/23. **Kiambatisho Na. 7** kinaonesha hali ya madaktari bingwa katika Hospitali za rufaa za mikoa.

263. Mheshimiwa Spika, Hospitali za Rufaa za Mikoa **zimeendelea kutoa huduma za kibingwa** za Afya ya uzazi, mama na mtoto kwa akinamama wanaohudhuria katika Hospitali hizi pamoja na wale wanaopewa rufaa kutoka katika vituo vya Afya ya Msingi kwa kuhitaji kupatiwa huduma za kibingwa.

Katika kipindi hiki, jumla ya akinamama 46,604 walijifungua katika Hospitali hizi ikilinganishwa na akinamama 66,577 waliojifungua katika mwaka 2022/23.

264. Mheshimiwa Spika, Hospitali za Rufaa za Mikoa zimetoa **huduma za Mkoba** wa kibingwa kwa kushirikiana na watumishi wa vituo vilivyopo katika Mamlaka za Serikali za Mitaa ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya wagonjwa 35,281 walihudumiwa na kati yao 2,356 walifanyiwa upasuaji.

UTAYARI, UDHIBITI NA KUKABILIANA NA MAGONJWA YA MILIPUKO NA MAJANGA

265. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kusimamia, kuratibu na kutekeleza afua za kujiandaa na kukabiliana na magonjwa ya kuambukiza, milipuko na matukio mengine ya dharura za afya, ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 **dharura kubwa zilizojitokeza ni Maporomoko yaliyotokea Hanang, Mlipuko wa Kipindupindu na Mafuriko** yaliyosababisha athari nyingi ikiwemo za kiafya.

266. Mheshimiwa Spika, Katika janga la maporomoko lililotokea Hanang mkoani Manyara Mwezi Desemba 2023, Wizara iliratibu **utoaji wa huduma za afya na udhibiti wa athari za kiafya** kwa kupeleka jumla ya

wataalam 266 wenye taaluma mbalimbali (Madaktari, Wauguzi, Wafamasia, Wataalam wa afya ya akili, Maafisa Ustawi wa Jamii, wataalam wa Saikolojia, washauri nasaha na wataalam wa afya mazingira) kutoka mikoa mbalimbali nchini ili kutoa huduma za afya kwa waathirika na kutekeleza afua za kuzuia na kudhibiti magonjwa ya mlipuko yasitokee. Vilevile, jumla ya majeruhi 139 walipatiwa matibabu katika vituo vya kutolea huduma na kupeleka bidhaa za afya zenye thamani ya **Shilingi 652,902,003.06**. Aidha, Wizara ilitoa elimu ya afya kwa jamii, kutibu maji katika ngazi ya kaya, kufanya ukaguzi na kuweka miundombinu ya vyoo vya muda pamoja na ugawaji wa vyandarua 250,000 katika makambi ya waathirika na kaya zilizoathirika.

267. Mheshimiwa Spika, Kufuatia mvua juu ya wastani zinazoendelea kunyesha nchini, baadhi ya maeneo yalikumbwa na mafuriko yaliyosababisha athari nyingi ikiwemo athari za kiafya. Wizara kwa kushirikiana na timu za wataalam wa Mikoa ya Lindi, Pwani na Morogoro imeendelea kutekeleza afua za kinga na tiba za athari za kiafya zilizojitokeza ikiwemo kuhakikisha urejeshwaji na uendelevu wa huduma za afya katika vituo vilivyoathirika. Jumla ya **vidonge 900,000** vya kutibu maji (aquatabs) katika ngazi ya kaya vilipelekwa Mkoani Lindi, Pwani na Morogoro.

268. Mheshimiwa Spika, Wizara katika kuendelea na utekelezaji wa **afua za utayari wa kukabiliana na dharura** mbalimbali nchini, kati ya mwezi Desemba 2023 hadi Machi 2024 jumla ya mikoa 19 iliathirika na mlipuko wa kipindupindu kwa nyakati tofauti. Mikoa iliyoathirika ni Arusha, Manyara, Dodoma, Singida, Shinyanga, Simiyu, Mwanza, Ruvuma, Kilimanjaro, Katavi, Kagera, Geita, Tabora, Mara, Dar es salaam, Kigoma, Pwani, Rukwa na Morogoro. Katika kudhibiti mlipuko huo Wizara imetekeleza afua mbalimbali na kufanikiwa kudhibiti mlipuko wa ugonjwa huo katika mikoa 11. Aidha, udhibiti umeendelea katika mikoa nane (8) ya Morogoro, Simiyu, Dar es salaam, Mwanza, Dodoma, Mara, Geita na Pwani. Jumla ya Shilingi 385,683,905 zimetumika kwa ajili ya kugharamia vifaa tiba, dawa za kutibu maji, usafi wa mazingira na wataalam wa kukabiliana na mlipuko huo.

269. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha uratibu wa kukabiliana na mlipuko na majanga, Wizara imeanzisha **vituo vipya vya Operesheni ya Matukio ya Dharura ya Afya ya Jamii (PHEOCs)** katika Mikoa mitano (5) ya Mara, Tanga, Ruvuma, Rukwa na Mbeya. Vituo hivyo vimewekewa samani na ufungaji wa vifaa vya TEHAMA vyenye thamani ya Shilingi 849,575,000 unaendelea. Idadi hii itawezesha kuwa na jumla ya vituo 16 kutoka 11 vilivyokuwepo

kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Vituo vinaratibu afua za kujiandaa na kukabiliana na matukio ya dharura ya afya katika mikoa husika kwa kufanya tathmini ya kubaini matukio ya dharura ya kipaumbele yenye madhara makubwa na uwezekano mkubwa wa kutokea, kuandaa mipango ya kujiandaa kukabiliana na matukio haya, kufanya mazoezi ya utayari dhidi ya matukio haya, kufanya ufuatiliaji wa kila siku wa taarifa za matukio ya dharura yanayoathiri afya ya jamii ndani ya mikoa na matishio kutoka nje ya nchi. Aidha, vituo hivyo pia vinaratibu upelekaji na utendaji wa wataalam wa kudhibiti matukio hayo yanapotokea.

270. Mheshimiwa Spika, Katika kuboresha huduma za matibabu dhidi ya magonjwa hatari ya kuambukiza na magonjwa ya mfumo wa njia ya hewa, Serikali kwa kushirikiana na wadau mbalimbali imeendelea kuimarisha **upatikanaji wa hewa tiba ya Oksijeni** kwa kununua mitambo 66 ya uzalishaji wa hewa tiba. Kati ya mitambo hiyo, **mitambo 40** imesimikwa katika vituo mbalimbali nchini ambapo mitambo saba (7) imesimikwa katika ngazi ya Taifa, Kanda na Maalum, 19 katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na mitambo 14 imesimikwa katika Hospitali za Wilaya nchini. Serikali inaendelea kukamilisha taratibu za usambazaji na usimikaji wa Mitambo mingine 26. Upatikanaji wa mitambo hii utasaidia kuboresha

huduma kwa wagonjwa mahututi ili kunusuru maisha na kuleta unafuu wa gharama kwa wananchi.

271. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha na kusimamia huduma za **dharura na ajali**, Wizara imekamilisha usimikaji wa vifaa vya EMD katika Hospitali tano (5) ambazo zilikuwa bado hazijapata vifaa vyote kupitia MSD, ikiwemo Hospitali za Rufaa za Mikoa ya Kigoma, Lindi, Kagera, Katavi na Hospitali ya Lugalo. Aidha, Wizara imeendelea na usambazaji wa magari ya kubebea wagonjwa **603** yaliyonunuliwa na Serikali kwa ajili ya Halmashauri, Hospitali za Rufaa za Mikoa, Hospitali za Kanda, Maalum na Taifa, lengo likiwa ni kuimarisha huduma za dharura, ajali na rufaa nchini. Vilevile, Wizara inakamilisha mfumo wa uendeshaji, ufuatiliaji na uratibu wa magari yote ya wagonjwa (ambulance tracking devices) ili kuboresha huduma hizi na kuepusha vifo vinavyozuilika. Mfumo huu utakapokamilika utawezesha wananchi kuita msaada wa magari ya kubebea wagonjwa kupitia namba ya dharura 115 kote nchini ziweze kuwafikia eneo la ajali au alipo mgonjwa wa dharura. Pia, mfumo wa kielektroniki wa takwimu za ajali (Trauma registry) unaendelea kufungwa kwenye idara zote za dharura nchini ili kuratibu taarifa za kiafya za wahanga wa ajali na kuwezesha mikakati ya kuzuia na kupunguza madhara yanayotokana na ajali.

272. Mheshimiwa Spika, Ili kuhakikisha idara za dharura zilizojengwa katika Hospitali za ngazi zote zinaendeshwa na watoa huduma wenye ujuzi na weledi, Wizara kwa kushirikiana na wadau imeendelea kutoa mafunzo kwa wataalam wa idara za dharura na ICU. Kwa mwaka 2023/24, Wizara imetoa mafunzo kwa jumla ya **watoa huduma 1,230** hivyo kufikisha jumla ya **watoa huduma 5,385** waliopata mafunzo katika ngazi za halmashauri, mikoa, kanda na Taifa.

273. Mheshimiwa Spika, Wizara ilipanga kujenga vituo maalum vya mafunzo ya huduma za dharura kwa vitendo kwa kila kanda. Vituo hivyo vitatumika kutoa mafunzo kwa vitendo kwa watoa huduma waliopo katika Hospitali zinazozunguka mikoa husika, lengo likiwa ni kuboresha huduma za EMD, ICU na ambulance. Hadi kufikia Machi 2024, Serikali imekamilisha ukarabati wa kituo cha mafunzo katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Benjamin Mkapa. Vituo vingine vitajengwa katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili, Hospitali ya kanda KCMC, Hospitali ya kanda Bugando na Hospitali ya rufaa ya kanda Mbeya.

HUDUMA ZA UUGUZI NA UKUNGA

274. Mheshimiwa Spika, Wizara inatambua kuwa huduma za Uuguzi na Ukunga ni mhimili muhimu

katika utoaji wa huduma za afya hapa nchini ambapo asilimia 80 ya huduma za afya zinatolewa na wauguzi na wakunga. Hivyo basi, Wizara imeendelea kuhakikisha upatikanaji wa huduma bora kwa kujengea uwezo watoa huduma ili kuweza kutoa huduma kwa kuzingatia **utu, staha na mawasiliano madhubuti**. Mpaka sasa jumla ya watoa huduma 6,544 katika halmashauri 184 kutoka mikoa yote 26 wamejengewa uwezo kuhusu utoaji wa huduma zenye staha na kuimarisha huduma kwa mteja (customer care).

275. Mheshimiwa Spika, Wizara imeanza kuboresha vyumba vya kujifungulia ili kuweza kutoa **huduma za mama mwambata** (birth companionship) kwa kuboresha miundombinu ya vyumba vya kujifungulia ambapo mama anaruhusiwa kukaa na msindikizaji aliyemchagua wakati wa kujifungua. Jumla ya vituo vya kutolea huduma 42 katika mikoa ya Katavi, Pwani, Kigoma, Dar es salaam na Morogoro vimeanza kutekeleza afua hii. Sambamba na hilo, Wizara imejengea uwezo watoa huduma 1,285 katika mikoa ya Mwanza, Shinyanga, Mara, Katavi, Geita na Dar es Salaam kuhusu matumizi sahihi ya chati uchungu ili kuendana na mapendekezo ya Shirika la Afya Duniani ya kuimarisha ubora wa huduma wakati wa kujifungua.

276. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha ubora wa utoaji huduma, Wizara imeendelea kufanya **ukaguzi wa kimatibabu** katika vituo vya kutolea huduma. Kwa kipindi hiki, Wizara imefanya ukaguzi wa kimatibabu kwa huduma za Uuguzi na Ukunga katika Hospitali 72 za Halmashauri katika Mikoa kumi na nne (14). Matokeo ya ukaguzi huo yanaonesha kiwango cha ubora wa huduma za Uuguzi kimeongezeka kutoka asilimia 29 mwaka 2022/23 hadi asilimia 66 mwaka 2023/24 na huduma za Ukunga kutoka asilimia 53 mwaka 2022/23 kufikia asilimia 75 mwaka 2023/24. Ongezeko hilo limechangiwa na kujengea uwezo wauguzi 7,829 katika kutekeleza mipango kazi ya kushughulikia mapungufu yanayobainika pamoja na kuimarisha usimamizi wa ndani kwenye ngazi ya vituo. Pamoja na uwepo wa hali ya kuimarika kwa ubora wa huduma, Wizara inaendeleza juhudi ili kufikia lengo ambalo ni asilimia 90. Hivyo, Wizara itaendelea kuimarisha ukaguzi wa kimatibabu hasa kwa ngazi ya msingi kwani ndiko wananchi wengi wanapata huduma na wanastahili huduma bora.

277. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutekeleza program ya kuboresha upatikanaji wa huduma za ushauri nasaha, upimaji wa VVU, kuanzisha dawa za kufubaza makali ya VVU kwa wakati (kwa saa 24 siku zote za wiki) katika ngazi zote za kutolea huduma na kutoa rufaa kwa wakati kwa kuwatumia wauguzi na

wakunga (Nurse Initiated Management of Anti-Retroviral). Jumla ya wauguzi na wakunga 3,769 wamepatiwa mafunzo ili kuendelea kusogeza huduma hizi kwa wagonjwa waliopo pembezoni ambapo kuna upungufu wa madaktari.

278. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuboresha huduma za Uuguzi na Ukunga kwa **kutambua mafunzo ya Stashahada na Shahada ya Ukunga** ambayo awali yalikuwa hayatambuliki katika muundo wa Maendeleo ya Watumishi (Scheme of Service). Serikali inakamilisha taratibu za kuandaa muundo rafiki kwa Wakunga wa ngazi za Stashahada ya juu ya Ukunga, Shahada na Shahada ya umahiri ili kuitambua taaluma ya ukunga. Kufuatia mabadiliko haya, Wakunga wenye Stashahada na Shahada wataajiriwa kama Maafisa Wakunga na siyo Maafisa Wauguzi. Aidha, Wizara itaendelea kuhakikisha kuwa Wakunga wanatoa huduma katika mazingira stahiki na yenye rasilimali zinazohitajika kutekeleza majukumu yao kwa tija na ufanisi.

KUIMARISHA UBORA WA HUDUMA ZA AFYA

279. Mheshimiwa Spika, Wizara ina jukumu kubwa la kuhimiza na kufuatilia ubora wa huduma mbalimbali za afya zinazotolewa katika ngazi zote nchini. Katika kutekeleza hilo, Wizara iliendelea kutekeleza afua mbalimbali za uboreshaji wa huduma za Afya ikiwemo

kuandaa na kusimamia utekelezaji wa miongozo, viwango na taratibu za kiutendaji zinazokubalika katika Kukinga na Kudhibiti Maambukizi, uimarishaji wa Ubora wa huduma na kuratibu Usimamizi Shirikishi. Aidha, Wizara imeendelea kusisitiza vituo vya kutolea huduma katika ngazi zote kuweka mazingira rafiki ya huduma kwa mteja (customer care) ambayo ni pamoja na kuweka vibanda au madawati mahsusi ya maulizo, kupanga waongozaji maalum (Niulize Mimi), kuweka vibao/ishara zinazoelekeza maeneo zinapopatikana huduma ndani ya vituo. Hii ni katika kuhakikisha mwananchi anapata huduma bora anazostahili kuzipata awapo katika maeneo kutolea huduma za afya.

280. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha mteja awapo katika maeneo ya vituo vya huduma anapata **huduma bora na bila usumbufu wowote**, Wizara imeelekeza na imeendelea kusimamia kuhakikisha vituo vimeweka **mabango** yanayoainisha haki na wajibu wa mteja, gharama za huduma, mazingira wezeshi ya upatikanaji huduma mahsusi kwa wenye mahitaji maalum, namba za simu za viongozi wa vituo ambazo mteja ana uhuru wa kupiga endapo anahitaji msaada. Aidha, Wizara imeendelea kuimarisha uwepo wa madawati maalum ya huduma kwa mteja (customer care desk) na visanduku vya kutolea maoni ili kuhakikisha upatikanaji wa huduma rafiki na kwa

wakati. Kwa sasa, Hospitali zote kuanzia ngazi ya rufaa ya mkoa hadi Taifa na baadhi ya Hospitali za Halmashauri zina madawati ya huduma kwa mteja. Pamoja na jitihada zilizofanyika za kuboresha huduma za afya kwa wateja, Wizara inatambua kuwa ubora wa huduma ni suala endelevu na linahitaji miongozo, ushirikiano kutoka kwa wateja na watoa huduma na tathmini za mara kwa mara. Hivyo, Wizara itaendelea kuelimisha wananchi kuhusu kuwajibika kwao katika kuhakikisha wanapatiwa huduma zilizo bora.

281. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha usimamizi shirikishi, Wizara imeendelea kutoa msisitizo wa kuimarisha utekelezaji wa usimamizi shirikishi ngazi ya mkoa na Halmashauri ili kuhakikisha huduma zinazotolewa zinazingatia miongozo. Vilevile, Wizara imedhamiria kuimarisha usimamizi na uwajibikaji katika utoaji wa huduma za afya na tayari imekamilisha andiko kwa kushirikiana na Chuo Kikuu cha Afya na Sayansi Shirikishi Muhimbili (MUHAS) pamoja na Shirika la Afya Duniani ili kufanya marekebisho makubwa ya muundo, sifa na ujuzi wa viongozi katika ngazi zote ikiwemo Mikoa, Halmashauri na Vituo (RHMT, CHMT na HMT).

282. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha maeneo ya kutolea huduma pamoja na wahudumu wanatoa huduma kwa mujibu wa sheria, kanuni na miongozo,

Wizara imeendelea kufanya usimamizi shirikishi katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini, ambapo ubora wa huduma zinazotolewa hukaguliwa, lakini pia watoa huduma hufanyiwa mafunzo maalum (Mentorship) na kuelekezwa namna bora zaidi ya utoaji huduma ili waweze kurekebisha mapungufu ambayo yameonekana wakati wa zoezi hilo la usimamizi shirikishi. Aidha, Wizara imeendesha mafunzo ya utekelezaji wa Mwongozo wa Uboreshaji wa Utoaji wa Huduma za Lishe kwa mikoa ya Songwe na Njombe ambapo mafunzo haya yamehusisha jumla ya Watumishi 104 kutoka Timu za Uendeshaji Huduma za Afya Mkoa na Halmashauri ikijumuisha RHMT mbili (2) na CHMT 11 (Njombe sita na Songwe tano).

283. Mheshimiwa Spika, Katika kuboresha usimamizi shirikishi kwenye vituo vya afya nchini, Wizara kwa kushirikiana na wadau ilianzisha mfumo wa kielektroniki unaoitwa Afya Supportive Supervision (AFYASS) ambao unatumika na wataalam wa Sekta ya Afya wanapokuwa katika zoezi la usimamizi shirikishi. Katika kuwezesha matumizi ya mfumo huu wa kidijitali, Wizara imekuwa ikifanya mafunzo kwa njia ya nadharia na vitendo kuhusu matumizi yake kwa watumishi, ambapo katika kipindi hiki, imefanya mafunzo katika mikoa 11 ya Mwanza, Geita, Mara, Shinyanga, Simiyu, Dodoma, Manyara, Katavi, Dar es Salaam, Tanga na Tabora. Aidha, Serikali inaendelea

kutoa elimu kuhusu matumizi ya mfumo huu wa kielektroniki ili kuwajengea uwezo wataalam mbalimbali wa Sekta ya Afya ili waweze kuwa na uelewa mpana wa matumizi ya mfumo kwa ajili ya kuimarisha ufanisi katika utekelezaji wa shughuli za usimamizi shirikishi katika ngazi zote.

284. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kufuatilia utekelezaji wa miongozo na viwango vya kukinga na kudhibiti maambukizi na usalama wa huduma kwa mteja. Katika kutekeleza hilo, Wizara ilijikita katika afua kuu tatu (3) ambazo ni tathmini ya uwezo wa vituo vya afya katika kukabiliana na magonjwa ya kuambukiza, kufundisha watumishi wa afya jinsi ya kufanya tathmini ya utekelezaji wa afua za kukinga na kudhibiti maambukizi na kuendelea kupambana na usugu wa vimelea dhidi ya dawa. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Wizara imefanya mafunzo ya namna ya kufanya ufuatiliaji na tathmini ya afua za kukinga na kudhibiti maambukizi yanayotokana na huduma za afya (health care associated infections) katika mikoa mbalimbali nchini.

285. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha utekelezaji wa afua za **kukinga na kudhibiti maambukizi** katika Hospitali za rufaa ambapo imefanya tathmini na mafunzo kwa vitendo kwa Watoa Huduma za Afya katika Hospitali 8 za Rufaa

ambazo ni Hospitali za Rufaa za Kanda (Mbeya, Benjamin Mkapa na Bugando), na Hospitali za Rufaa za Mikoa (Morogoro, Amana, Temeke, Sekou Toure na Mbeya). Katika tathmini hii, wastani wa utekelezaji wa Viwango vya ubora katika Kukinga na Kudhibiti Maambukizi (infection prevention and control - IPC) umeongezeka kutoka asilimia 63 mwaka wa fedha 2022/23 hadi asilimia 74 mwaka 2023/24. Jumla ya Watoa Huduma 1,050 kutoka katika Hospitali hizo wamefanyiwa mafunzo kwa vitendo kwa kuzingatia viwango vya ubora katika Kukinga na Kudhibiti Maambukizi.

RASILIMALI WATU KATIKA SEKTA YA AFYA

286. Mheshimiwa Spika, Pamoja na uboreshaji mkubwa uliofanyika katika eneo la miundombinu ya kutolea huduma za afya kuanzia katika majengo, upatikanaji wa dawa na vifaa vya uchunguzi, Wizara inatambua kuwa uwepo wa watoa huduma za afya wenye ujuzi na weledi wa kazi ni moja ya nguzo muhimu inayohitajika kwa ajili ya kuwa na mfumo imara na wenye ufanisi kwa ajili ya utoaji wa huduma bora za afya kwa wananchi. Lengo hilo litawezekana iwapo vyuo vya afya vitaendelea kuzalisha wataalam wenye ujuzi na weledi pamoja na kuajiri watumishi wa kutosha katika vituo vya kutolea huduma za afya.

Ajira katika Sekta ya Afya

287. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Machi 2024, Sekta ya Afya ilikuwa na jumla ya **watumishi wa afya 126,925** ambao ni sawa na asilimia **57.9** ya watumishi wote 219,061 wanaohitajika katika Sekta ya Afya kulingana na IKAMA. Kati ya watumishi waliopo, watumishi 101,733 sawa na asilimia 80.2 wapo katika ngazi ya afya ya msingi na watumishi 25,192 sawa na asilimia 19.8 wanafanya kazi katika ngazi ya Hospitali za Rufaa za Mkoa, Kanda, Maalum na Taifa. Hata hivyo kutokana na kuongezeka kwa vituo vya utoaji huduma za afya, kuongezeka kwa huduma za ubingwa na ubingwa bobenzi, upanuzi wa huduma za afya katika ngazi za vituo vya afya kwa kuweka huduma za dharura za upasuaji kwa akina mama wajawazito wanaojifungua (CEmONC) pamoja na huduma za Idara za Dharura (EMD) na wagonjwa mahututi (ICU), mahitaji halisi ya watumishi wa afya kwa sasa ni watumishi 348,923 na kufanya upungufu kufikia asilimia 64.

288. Mheshimiwa Spika, Katika kukabiliana na changamoto ya sasa ya uhaba wa watumishi, Wizara imewasiliana na Ofisi ya Rais - Menejimenti ya Utumishi wa Umma na Utawala Bora kwa ajili ya kupata vibali vya ajira vya watumishi. Katika mwaka wa fedha 2023/24, **Serikali imetoa kibali cha kuajiri jumla ya watumishi 13,187** katika Sekta

ya Afya. Hatua nyingine ni pamoja na kutekeleza Mwongozo wa ajira za mikataba ya muda mfupi kwa kutumia mapato ya ndani, kuendelea kushirikiana na wadau mbalimbali katika Sekta ya Afya kwa kuwashawishi kutumia sehemu ya rasilimali fedha zinazotumika katika kutekeleza programu hizo kugharamia ajira za muda mfupi kwa wataalam wa afya na kuendelea kufanya uchambuzi wa uzito wa majukumu dhidi ya idadi ya watumishi kwa kila kituo na hatimaye kuwa na uwiano sahihi. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya wataalam 4,838 waliajiriwa kwa utaratibu wa **ajira za mikataba** ya muda mfupi kwa kutumia mapato ya ndani. Kati yao, watumishi 4,183 wameajiriwa kwenye Hospitali za Rufaa za Mkoa, kanda, maalum na Hospitali ya Taifa Muhimbili na watumishi 655 wameajiriwa ngazi ya afya ya msingi.

289. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na wadau wa maendeleo itaendelea **kuweka mazingira mazuri na yenye kuvutia kwa watumishi wa Sekta ya Afya** ili kuwabakiza watumishi wa Sekta ya Afya katika maeneo yao ya kazi. Katika mwaka wa fedha 2023/24, Serikali ilinunua jumla ya magari 873 kwa ajili ya kuwahudumia watumishi ili kuwarahisishia usafiri wanapokwenda kutekeleza majukumu yao ya kikazi. Aidha, Serikali imetoa kiasi cha **Shilingi 3,650,000,000 kama mikopo yenye riba nafuu**

kwa watumishi wa afya ili waweze kumudu gharama za maisha. Wizara inawaelekeza waajiri mbalimbali kuweka mazingira mazuri yatakayo wavutia na kuwabakiza watumishi wa Sekta ya Afya kama vile kujenga nyumba za makazi karibu na maeneo ya kutolea huduma, kununua vyombo vya usafiri kwa ajili ya kuwahudumia watumishi, kuendelea kutoa posho ya masaa ya ziada na kuboresha posho za kuitwa kazini (On-call Allowance), kutoa mikopo kwa watumishi wa afya na kuwaendeleza watumishi hao ili wabaki katika maeneo yao kwa lengo la kutoa huduma bora kwa wananchi.

Uzalishaji wa Wataalam wa Afya – Kada za kati

290. Mheshimiwa Spika, Wizara ina jukumu la kuhakikisha uwepo wa wataalam wa kutosha, kwa uwiano sahihi na wanaotoa huduma zilizo bora za afya kwa wananchi. Katika kuhakikisha hilo, Wizara imeendelea **kusimamia vyo** vilivyopo chini ya Wizara, Vyo Binafsi na Taasisi za Dini ili kuhakikisha vinazalisha wataalam wenye ujuzi na weledi. Aidha, Wizara kwa kushirikiana na Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi na Mafunzo ya Ufundi Stadi (NACTVET) ilifanya uchaguzi wa wanafunzi 26,820 sawa na asilimia 27 ya waombaji 100,934 waliotuma maombi ya kujiunga na vyo vya afya ngazi ya kati katika kipindi cha Juni hadi Oktoba, 2023. Kati yao wanafunzi 3,440 sawa na

asilimia 13 walichaguliwa kujiunga na vyuo vya Serikali na wanafunzi 23,380 sawa na asilimia 87 walichaguliwa kujiunga na vyuo vinavyomilikiwa na watu binafsi na taasisi za dini katika program za Uuguzi na Ukunga na Sayansi Shirikishi za Afya. Vilevile, katika kuhakikisha kuwa mitaala inayotumika kufundishia katika vyuo inakidhi mahitaji ya kipindi husika, Wizara imekuwa ikipitia mitaala hiyo mara kwa mara na kuifanyia marejeo.

291. Mheshimiwa Spika, Ili kukidhi mahitaji ya utoaji wa huduma za afya kuanzia ngazi ya Msingi hadi Taifa, Wizara imeandaa mitaala mipya ya fani za Stashahada ya Tiba Lishe (Clinical Nutrition) na Stashahada ya Juu ya Afya ya Akili kwa Wauguzi (Higher Diploma in Mental Health Nursing) ambapo inatarajiwa kutumika kudahili wanafunzi kwa mwaka wa masomo 2024/2025. Mtaala wa Tiba Lishe unatarajiwa kuzalisha wataalam ambao watakwenda kutoa huduma katika ngazi ya Afya ya Msingi ambako ndiko kwenye mahitaji makubwa ya huduma hizo. Kwa sasa asilimia 30 ya watoto wana udumavu, asilimia 12 wana uzito pungufu, asilimia 03 wana ukondefu, asilimia 04 wana uzito uliozidi na kiribatumbo na asilimia 59 wana upungufu wa damu. Aidha, kwa upande wa wanawake walio katika umri wa kuzaa asilimia 42 wana upungufu wa damu, asilimia 36 wana uzito uliozidi na kiribatumbo hali inayochangia

ongezeko la magonjwa yasiyoambukiza kama vile Kisukari, shinikizo la damu, kansa na magonjwa ya moyo. Uwepo wa wataalam hawa katika jamii utasaidia utekelezaji wa afua za kinga katika masuala ya lishe kwenye jamii. Aidha, Mtaala wa Mafunzo ya Stashahada ya Juu ya Afya ya Akili kwa Wauguzi (Mental Health Nursing) utasaidia kuongeza idadi ya wataalam wa fani ya afya ya akili na kusaidia kukabiliana na ongezeko la wagonjwa wenye changamoto ya afya ya akili ambao wanaendelea kuongezeka kwa kasi huku uzalishaji wa wataalam hao ukiwa mdogo.

292. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka 2024/2025 Wizara itaweka msisitizo kwenye uzalishaji wa wataalam wa kada za kati za afya zenye upungufu mkubwa. Kada hizo ni pamoja na wataalam wa huduma za utengamao (Rehabilitation), dawa za usingizi na ganzi (Anaesthesia), Uchunguzi kwa njia ya mionzi (Diagnostic Radiography), wataalam wa tiba ya macho (Clinical Ophthalmology), Tiba kazi (Occupational Therapy), Tiba kwa njia ya mazoezi (Physiotherapy), Utengenezaji wa Viungo Bandia/Saidizi (Orthopedic Technology), Tiba kwa njia ya saikolojia (Clinical Psychology) na kusaidia kuona kwa kutumia miwani (Optometry). **'Nitoe wito kwa vyuo vya binafsi na taasisi za dini kuunga mkono Serikali kwa kuanzisha mafunzo ya**

kada zenye uhitaji mkubwa ili kuimarisha huduma za afya hasa katika ngazi ya msingi’.

293. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha huduma za ukunga nchini, Wizara inaandaa mitaala mahsusi ya **Stashahada ya juu ya Ukunga, Shahada na Shahada ya umahiri** ya Ukunga. Mitaala hiyo itatoa fursa kwa wauguzi na wakunga wenye sifa kujiendeleza katika fani ya Ukunga. Hii itaongeza umahiri na weledi kwa wakunga na kusaidia nchi kufikia malengo endelevu ya Millenia namba tatu (3) ya kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi kufikia vifo 70 kati ya vizazi hai 100,000, vifo vya watoto wachanga kufikia vifo 12 kati ya vizazi hai 1,000 na vifo vya watoto chini ya miaka mitano kufikia vifo 25 kati ya vizazi hai 1000 ifikapo mwaka 2030.

Ufadhili wa Masomo ya ubingwa na ubingwa bobezi

294. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kufadhili wanafunzi na wataalam wa afya katika kada mbalimbali za kitabibu ili kuhakikisha wananchi wanapata huduma bora za afya na zinazotolewa na watoa huduma wenye ujuzi wa kutosha. Katika kuimarisha na kuzisogeza huduma za kibingwa na ubingwa bobezi karibu zaidi na wananchi, Wizara imeendelea kutoa ufadhili wa masomo kwa ngazi hizo kupitia Mpango wa Ufadhili wa Masomo wa

Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania unaojulikana kama **Dkt. Samia Afya Scholarship** wa kutoa ufadhili kwa watumishi wa Sekta ya Afya kwa utaratibu wa SETI. Mpango huu ni mahsusi kwa watumishi wanaofanya kazi kwenye vituo na Hospitali za Serikali ikiwemo madaktari na wataalam wengine wa afya wanaojiendeleza katika ngazi ya ubingwa na ubingwa bobezi kwenye maeneo ya kimkakati na yenye uhitaji mkubwa.

295. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Serikali imetoa **ufadhili wa masomo** kwa fani mbalimbali na ngazi tofauti kutegemeana na mahitaji na uwezo wa kifedha. Jumla ya **wataalam 1,251** wanaosomea ubingwa na ubingwa bobezi katika vyuo mbalimbali ndani na nje ya nchi walipata ufadhili wa masomo. Kati ya watumishi hao, 934 wanasoma vyuo vya ndani na 317 wanasoma vyuo vya nje ya nchi ambapo wataalam 601 ni wapya na 650 ni wale wanaoendelea na masomo. Aidha, wataalam 83 wanasoma kwa mfumo wa seti ili kukamilisha huduma za kibobezi kwenye Hospitali za kanda, maalum na Taifa. **Tunamshukuru Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kukubali kutoa fedha kiasi cha**

Shilingi Bilioni 9 kwa ajili ya mafunzo ya wataalam bingwa na bingwa bobezi nchini.

296. Mheshimiwa Spika, Naomba pia nichukue fursa hii kutambua **mchango wa wadau** mbalimbali ambao wameonyesha nia ya dhati kuunga mkono Serikali kupitia Wizara ya Afya katika jitihada za kuhakikisha upatikanaji wa wataalam bingwa nchini. Natambua mchango wa **Taasisi ya Mo Dewji Foundation** ambao wamejitolea kufadhili wataalam bingwa wawili (2) kwa miaka yote mitatu (3) ya mafunzo katika fani ya Upasuaji wa Ubongo na Mishipa ya Fahamu (Neurosurgery) katika Chuo Kikuu cha Nairobi nchini Kenya. Pia, natambua **mchango wa Benki ya NMB** katika kuchangia gharama za mafunzo kwa kutenga jumla ya Shilingi 34,762,500 kwa ajili ya kuchangia gharama kwa wanafunzi wanaosoma taaluma ya utengemao na tiba shufaa. **‘Niendeleo kutoa wito kwa mashirika, taasisi na wadau wengine kushirikiana na Wizara katika kufanikisha jitihada za Serikali za kuhakikisha tunaboresha huduma za kibingwa na ubingwa bobezi ili kusogeza huduma karibu na wananchi’.**

297. Mheshimiwa Spika, Wizara kwa kushirikiana na Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu (HESLB) kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 imeanza utaratibu wa kutoa **mikopo kwa**

wanafunzi wa afya ngazi za kati katika fani zenye upungufu mkubwa wataalam hao. Jumla ya kozi 11 ziliainishwa katika fani za Tiba Kazi, Tiba Mazoezi, Viungo Saidizi, Teknolojia ya Vifaa Tiba, Tiba Miwani, Teknolojia ya Mionzi, Teknolojia ya Maabara ya Meno, Tiba ya Kinywa na Meno, Sayansi za Afya ya Mazingira, Sayansi za Maabara ya Tiba, Teknolojia ya Utunzaji wa Kumbukumbu za Afya ambapo hadi sasa wanafunzi walionufaika na mikopo hiyo ni 773 kati yao wasichana ni 355 sawa na asilimia 46 na wavulana ni 418 sawa na asilimia 54. Ufadhili wa Serikali kwa wanafunzi wanaosoma kozi hizo utahamasisha na kuongeza idadi ya wanafunzi watakaomba kujiunga na mafunzo, kuongezeka kwa wahitimu wa kada hizo na hatimaye kuongezeka kwa wataalam wa kada husika nchini. Juhudi nyingine zilizofanywa na Wizara kwa kushirikiana na shirika liitwalo **Campaign for Female Education (CAMFED)** ni kuendelea kutoa ufadhili kwa wanafunzi wa kike 287 wa fani ya Uuguzi na Ukunga katika ngazi ya Stashahada wanaotoka kwenye familia masikini.

Usimamizi wa mafunzo endelevu (CPD)

298. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha watumishi wa afya wanakuwa na ujuzi unaoendana na mahitaji ya wakati kwa lengo la kuboresha huduma, Wizara kupitia mabaraza ya kitaaluma imeendelea kuhakikisha **mafunzo endelevu** (Continuous

Professional Development-CPD) kwa watumishi wa Sekta ya Afya yameendelea kutolewa kwa wataalam wanaofanya kazi katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini. Jukumu hilo limefanywa kwa kushirikiana na Mabaraza ya Kitaaluma yanayosimamia mafunzo husika kwa mujibu wa Sheria na Miongozo ya Mabaraza hayo. Aidha, Wizara inatambua changamoto ya uhaba wa watumishi, hivyo ili kupunguza au kuepuka watumishi kuondoka kwenye vituo vyao vya kazi kwa ajili ya kwenda katika mafunzo endelevu (CPD), Wizara imeendelea kuimarisha matumizi ya mfumo maalum wa mafunzo kwa njia ya kielektroniki yaani **National e-learning Platform for Health**. Mfumo huu unatumiwa na watumishi walioko kazini wanaotaka kujiendeleza kupitia moduli za mafunzo zilizopo kwenye mfumo huo. Katika kipindi cha mwezi Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya moduli 65 zimeandaliwa na kufanya jumla ya moduli zilizopo katika mfumo huo hadi sasa kufikia 256. Watumishi waliotumia mfumo huo kujiendeleza ni 116,152 ambapo watumiaji wapya kuanzia mwezi Julai, 2023 hadi Machi 2024 walikuwa ni 16,200. **'Naomba nitoe wito kwa watumishi wote wa Sekta ya Afya nchini kuweka utaratibu wa kujiendeleza kitaaluma ili waweze kuendana na mabadiliko ya teknolojia duniani ili waweze kutoa huduma bora za afya kwa wananchi zinazoendana na wakati'**.

TEHAMA

299. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuimarisha na kuongeza **matumizi ya TEHAMA** katika kuboresha utoaji huduma za afya, ikiwa ni pamoja na kupunguza mifumo na kuwa na mifumo michache inayosomana, Wizara inaendelea na usimikaji wa mfumo mmoja ambao utatumika katika Hospitali zote za Rufaa za Mkoa. Hadi kufikia mwezi Oktoba 2024, Hospitali zote za Rufaa za Mkoa zitakua zimesimikwa mfumo huo. Aidha, mfumo huu utaunganishwa katika kanzi data (database) ya wizara (DHIS) ili kuwezesha taarifa hizi kupatikana kwa urahisi katika ngazi zote za maamuzi na ngazi za utoaji huduma nchini. Vilevile mashine za vipimo vya maabara, Radiolojia na zitaunganishwa na mfumo huu ili kuwezesha kupata taarifa za mteja kutoka kituo kimoja hadi kingine, vilevile mfumo huu utawezeshwa kusomana na mifumo ya Wizara ya Fedha, Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya na Bohari ya Dawa kwa ajili ya kupata taarifa sahihi za wateja na madai. Ni matarajio yetu kuwa mfumo huu utasaidia kuboresha ufanisi, kuimarisha udhibiti wa mapato ya Hospitali na kupunguza gharama katika utoaji wa huduma za afya. Mfumo pia umezingatia eneo la ubora wa huduma kwa kuhakikisha mteja anatumia muda mfupi kupata huduma kwa kusimika **Mfumo wa kuratibu miadi ya wateja** (Online Appointment System) ambapo

mteja ataweza kuweka miadi na mtoa huduma bila kufika kituoni.

300. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha huduma kibingwa na bigwa bobezi zinafika katika Hospitali ambazo hazina huduma hizo, Wizara imepeleka huduma za **Tiba Mtandao** (Telemedicine) katika Hospitali za Rufaa za Mikoa 17 ambazo ni Mount Meru, Manyara, Singida, Shinyanga, Simiyu, Mwl. Nyerere Memorial, Sekou Toure, Geita, Bombo, Bukoba, Mawenzi, Kitete, Sumbawanga, Songwe, Njombe, Iringa ikilinganishwa na Mikoa minne (4) iliyokuwepo mwaka 2022/23. Hospitali hizi 17 zimeunganishwa na Hospitali 4 za kibingwa (Bugando, Benjamin Mkapa, Mbeya Zonal na ORCI) ambazo ni “Zonal Hub” na “Super Hub”. Hadi sasa huduma hii imewanufaisha zaidi ya wateja 7,055 ambapo imewaondolea gharama na kadhia ya kusafiri kufuata huduma za kibingwa na ubingwa bobezi.

301. Mheshimiwa Spika, Katika kuendelea kukabiliana na magonjwa ya mlipuko Wizara imeanzisha **mfumo wa kuratibu tetesi za magonjwa** (electronic Event Based Surveillance - eEBS) ambapo kupitia kikao maalum kilichoitishwa na Ofisi ya Waziri Mkuu na kushirikisha Wizara ya Afya, Ofisi ya Rais Utumishi na Mamlaka ya Serikali Mtandao (eGA). Mfumo wa e-EBS ulipitishwa kuwa mfumo utakaotumika na Wizara zote

zinazohusika na matukio ya dharura na utekelezaji ya sera ya Afya Moja. Vile vile mfumo e-EBS umetangazwa kuwania tuzo za kidunia katika Mkutano wa Kidunia wa Mifumo (**World Summit on the Information Society - WSIS**) wa mwaka 2024 ikiwa ni kati ya miradi ya TEHAMA 360 inayowania Tuzo hiyo baada ya kuchaguliwa kutoka miradi 1,049 ya TEHAMA iliyoshindanishwa.

UGHARAMIAJI WA HUDUMA ZA AFYA

302. Mheshimiwa Spika, Serikali imeendelea kutenga fedha kutoka vyanzo mbalimbali kwa ajili ya kugharamia huduma za afya kwa wananchi. Katika kipindi cha mwaka 2023/24 kiasi cha Shilingi trilioni 2.5 kilitengwa ukilinganisha na kiasi cha Shilingi trilioni 2.1 kilichotengwa mwaka 2022/23. Fedha hizi zimetumika kugharamia vipaumbele mbalimbali katika Sekta ya Afya ikiwemo ujenzi na ukarabati wa miundombinu ya kutolea huduma za afya katika ngazi zote, ununuzi wa dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi, rasilimali watu.

303. Mheshimiwa Spika, Pamoja na uwekezaji mkubwa uliofanywa na Serikali kutoa fedha za ugharamiaji wa huduma za afya, Sera ya Afya ya Mwaka 2007 inaelekeza **Wananchi kuchangia** huduma za afya. Hivyo, Wizara imeendelea kutekeleza Mikakati mbalimbali ili kuwezesha wananchi kupata

huduma za afya bila ya kikwazo cha fedha. Moja ya Mikakati hiyo, ni pamoja na kuhamasisha na kuhimiza wananchi kujiunga na mifuko mbalimbali ya **Bima ya Afya** ya Umma na Binafsi ambapo hadi sasa ni asilimia 15 ya watazania wamejiunga na Mifumo ya Bima za Afya. Kati ya hao wanufaika wa NHIF asilimia 8, CHF na Bima Binafsi asilimia 7. Hata hivyo mwikio umekuwa mdogo na wananchi wengi hujiunga na Mifuko za Bima ya Afya pale ambapo tayari wakiwa na matatizo ya kiafya. **Nitoe rai kwa wananchi kujiunga na Bima za afya ili kuwa na uhakika wa matibabu kabla ya kuugua.**

304. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza maelekezo ya Sera ya Afya ya mwaka 2007 kuhusu utoaji huduma za **matibabu bila malipo kwa makundi maalum** (Wajawazito, Watoto chini ya miaka mitano, wazee wa zaidi ya miaka 60 wasio na uwezo), Serikali imeendelea kutekeleza Sera hiyo hatua kwa hatua kulingana na upatikanaji wa rasilimali fedha. Hadi kufikia Machi 2024, kiasi cha **Shilingi 126,746,199,080** kimetumika kwa ajili ya ununuzi, usambazaji na utoaji wa **chanjo kwa watoto** ili kuwakinga na magonjwa kama vile pepopunda, kupooza, nionia, surua na kuharisha na kiasi cha **Shilingi 788,736,000** kimetumika kwa ajili ya ugharamiaji wa **chanjo kwa wajawazito**. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Jumla ya fedha

zilizotumika kugharamia huduma za chanjo kwa akinamama wajawazito na watoto wenye umri chini ya miaka mitano (5) ni **Shilingi 127,534,935,080** ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 118,787,795,750 kilichotumika katika kipindi kama hicho mwaka 2023.

305. Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa dawa, kiasi cha **Shilingi 3,431,724,619** kimetumika kugharamia **ununuzi na usambazaji wa dawa za watoto** wenye umri chini ya miaka mitano ambazo ni dawa ya kutibu kuharisha (ORS na ZINC), dawa ya kutibu Nimonia (vidonge vya Amoxylin na sindano), dawa za kutibu Malaria (dawa mseto na sindano). Vilevile, kiasi cha **Shilingi 10,700,124,245** kimetumika **kugharamia dawa za wajawazito** ikiwemo dawa za kuongeza damu (Fefol) dawa za kuzuia kutoka damu nyingi baada ya kujifungua (Oxytocin), dawa ya kukinga na kutibu kifafa cha mimba (Magnesium Sulfate), dawa kinga ya Malaria (SP), chanjo ya Tetenasi (TT) na dawa ya Misoprostol. Hivyo, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya fedha zilizotumika kugharamia huduma za dawa kwa wajawazito na watoto chini ya miaka mitano ni **Shilingi 14,131,848,864.00** ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 5,650,818,292.00 kilichotumika katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Vilevile, Serikali imeendelea kuhakikisha Wananchi wanapata huduma za matibabu bila malipo

kwa magonjwa ya UKIMWI, Kifua Kikuu (TB) na Malaria ambapo katika kipindi hiki kiasi cha **Shilingi 469,020,000,000** zimetumika.

306. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kuhakikisha **wananchi wasio na uwezo wanapata huduma za afya** kwa kupitia utaratibu wa **misamaha mbalimbali inayotolewa na Hospitali.** Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Hospitali za kitaifa, Hospitali maalum, Hospitali za rufaa za kanda na mikoa zimeweza kutoa huduma za afya kwa njia ya msamaha zenye thamani ya **Shilingi 79,277,579,622** kwa wagonjwa **425,157** waliopatiwa huduma hizo katika Hospitali za Rufaa za Mikoa, Kanda, Maalum na Taifa kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 8.** Huduma zilizoongoza kutolewa misamaha ni huduma za uchujaji damu (Dialysis), huduma za mionzi kwa wagonjwa wa saratani, vipimo vya maabara, huduma za radioiojia, huduma za upasuaji, gharama za kumuona daktari, dawa na huduma za wagonjwa mahututi (ICU). **'Nitumie fursa hii kuwakumbusha watoa huduma za afya kuzingatia Sera ya Afya ya Mwaka 2007 inayotambua uwepo wa makundi maalum na wasio na uwezo. Aidha, nitoe rai kwa wananchi kufuata utaratibu uliowekwa na Serikali katika kupata misamaha ya matibabu kwa mujibu wa Sera'.**

Jedwali Na. 8: Idadi ya wagonjwa waliopata misamaha na gharama za msamaha katika hospital za Kanda, Maalum na Taifa.

Na.	Hospitali	Idadi ya Wagonjwa	Gharama ya Msamaha
1	Hospitali ya Taifa Muhimbili	32,615	10,507,770,196
2	Hospitali ya Mloganzila	12,417	2,562,703,988
3	Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI)	1,167	1,146,206,145
4	Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI)	4,318	2,702,038,334
5	Taasisi ya Sratani Ocean Road (ORCI)	15,475	28,254,601,600
6	Hospitali ya Kanda ya Benjamin Mkapa	1,463	279,943,046
7	Hospitali ya Afya ya akili Mirembe	964	626,921,346
8	Hospitali ya Kibong'oto	3,712	58,382,803
9	Hospitali ya Rufaa ya Kanda Mbeya	17,700	603,730,000
10	Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Bugando	22,277	3,619,939,055
11	Hospitali ya Rufaa ya Kanda-KCMC	4,943	19,189,800,400
12	Hospitali ya Rufaa ya Kanda -Chato	314	94,679,090
13	Hospitali ya Rufaa ya Kanda -Mtwara	241	14,091,153
14	CCBRT	4,552	6,695,986,236
15	Hospitali 28 za Rufaa za Mikoa	302,999	2,920,786,230
	Jumla	425,157	79,277,579,622

307. Mheshimiwa Spika; Katika kutatua changamoto zilizopo katika ugharamiaji wa huduma za afya nchini sambamba na kuhakikisha Watanzania wote wanakuwa na uhakika wa kupata huduma za Afya bila ya kikwazo cha fedha, tarehe 1 Novemba, 2023 Bunge lako tukufu lilipitisha muswada wa **Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote** ambao ulisainiwa na Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 19 Novemba, 2023 kuwa Sheria namba 13 ya mwaka 2023. Lengo la kutungwa kwa Sheria hiyo ni kuhakikisha upatikanaji wa huduma bora za afya kwa

watanzania wote bila kikwazo cha kifedha pindi wanapohitaji huduma za afya. **'Kipekee nipende kuwashukuru Waheshimiwa Wabunge pamoja na Bunge lako tukufu kwa kupitisha muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa wote Na. 13 ya mwaka 2023. Kupitishwa kwa Sheria hii kunaweka msingi wa mfumo madhubuti na endelevu wa ugharamiaji huduma za afya nchini'.**

308. Mheshimiwa Spika, Hatua inayoendelea sasa ni kuanza maandalizi ya utekelezaji wa baadhi ya vifungu vinavyolenga kuimarisha uwezo wa Taasisi zinazotegemewa katika utekelezaji wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote. Taasisi hizo ni pamoja na Mamlaka ya Usimamizi wa Bima nchini (TIRA) yenye jukumu la kuweka mfumo imara wa usimamizi na udhibiti wa bima za afya nchini. Kuanza kutekelezwa kwa jukumu hilo kutaondoa ombwe la usimamizi lililopo sasa hususan kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) hali inayosababisha kuwepo kwa malalamiko kutoka kwa wadau wakiwemo watoa huduma za afya binafsi pamoja na wanufaika wa bima za afya.

MIRADI YA MAENDELEO

309. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Wizara imeendelea na utekelezaji wa miradi 77 yenye thamani ya **Shilingi**

335,347,823,653.86 iliyo katika hatua mbalimbali za utekelezaji. Fedha hizo zinajumuisha fedha za mapato ya ndani na fedha kutoka kwa wadau wa maendeleo. Hadi kufikia Machi 2024 jumla ya fedha kiasi cha **Shilingi 193,915,266,271.66** sawa na asilimia 58 kimetolewa kwenye miradi kwa ajili ya utekelezaji.

310. Mheshimiwa Spika, Kati ya miradi hiyo inayotekelezwa na Wizara, miradi minne (4) **imekamilika** kwa asilimia 100 ya utekelezaji na imeanza kutoa huduma. Miradi hii ni pamoja na ujenzi wa Hospitali ya Rufaa ya Kanda Mbeya unaohusisha ujenzi wa jengo kwa ajili ya huduma za uzazi, ujenzi wa jengo la maabara ya kisasa – BSL3 katika Hospitali maalum ya magonjwa ambukizi Kibong’oto, ujenzi wa jengo lenye huduma za upasuaji, wodi ya wagonjwa mahututi na utakasaji wa vifaa tiba katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya na ujenzi wa miundombinu katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Njombe inayohusisha ujenzi wa jengo la nje, afya ya mama na mtoto, upasuaji na mifupa, ufuaji, uchomaji taka na ujenzi wa nyumba tano (5) za watumishi.

311. Mheshimiwa Spika, Miradi 11 imefikia **zaidi ya asilimia 80** ya utekelezaji. Miradi hiyo ni pamoja na: ujenzi wa awamu ya pili wa jengo la wodi za wagonjwa, kazi za nje na jengo la huduma za

Radiolojia katika Hospitali ya Kanda-Chato; ujenzi wa jengo la wodi maalum awamu ya pili katika Hospitali ya Taifa Muhimbili; ujenzi wa jengo la huduma za afya ya uzazi katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Simiyu na ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje kwa awamu ya kwanza na ujenzi wa jengo la Damu Salama katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kigoma - Maweni. Miradi mingine iliyofikia hatua hiyo ni; ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Lindi; ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje kwa awamu ya kwanza katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mtwara; ujenzi wa Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mara awamu ya Nne; ujenzi wa miundombinu ya Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Katavi; ujenzi wa jengo la huduma za afya ya uzazi katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kilimanjaro - Mawenzi; ujenzi wa jengo la Huduma za Afya ya Mama na Mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza- Sekou Toure na ujenzi wa jengo la Ofisi za Wizara katika eneo la Mtumba.

312. Mheshimiwa Spika, Miradi sita (6) inayoendelea na utekelezaji umefikia **wastani wa asilimia 60** ambayo ni:- ujenzi wa jengo la huduma za tiba mionzi kwa matibabu ya magonjwa ya saratani katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda KCMC; ukamilishaji wa ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje, EMD, ICU na jengo la damu salama katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Manyara; ujenzi wa jengo la wagonjwa wa

nje katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Ruvuma; ujenzi wa jengo la huduma za afya ya mama na mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tabora Kitete; ujenzi wa jengo la huduma za afya ya mama na mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Songwe; na ujenzi wa jengo la damu salama katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Rukwa.

313. Mheshimiwa Spika, Wizara imeendelea kutekeleza miradi mitatu (3) ambayo utekelezaji wake umefikia **wastani wa asilimia 40**. Miradi hiyo ni: ujenzi wa jengo la afya ya mama na mtoto katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Geita; ujenzi wa kituo cha umahiri kwa ajili ya matibabu ya magonjwa hatarishi na milipuko Kisopwa na ujenzi wa jengo la Radiolojia katika Hospitali maalum ya magonjwa ambukizi - Kibong'oto.

314. Mheshimiwa Spika, Aidha, miradi mitano (5) utekelezaji wake umefikia **wastani wa asilimia 20**. Miradi hiyo ni ujenzi wa jengo la tiba mionzi katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Benjamin Mkapa; ujenzi wa majengo ya Hospitali ya Kanda Chato unaojumuisha jengo la utakasaji, chumba cha maiti na jengo la kufulia; ujenzi wa jengo la "Covid-19 Containment Centre" katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida unaojumuisha wodi, vyumba vya upasuaji, famasi, maabara na jengo la wagonjwa

mahututi; ujenzi wa jengo la madarasa na maabara katika Chuo cha Uuguzi na Ukunga Nachingwea na ujenzi wa jengo lenye huduma za damu salama na utengenezaji wa maji tiba katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tanga Bombo.

315. Mheshimiwa Spika, Wizara inatarajia kuendelea na utekelezaji wa miradi 48 ambayo ipo katika **hatua za awali** inayohusisha; ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje katika Taasisi ya Mifupa Muhimbili, ujenzi wa kituo cha mionzi kwa ajili ya matibabu ya saratani - Mbeya, ujenzi wa jengo la huduma ya afya ya mama na mtoto katika Hospitali za Rufaa za Mikoa ya Shinyanga, Tanga, Kagera, Morogoro na Hospitali maalum ya afya ya mama na mtoto Dodoma; ujenzi na ukarabati wa wodi ya watoto wachanga katika Hospitali za Rufaa za Mikoa ya Iringa, Kigoma, Mbeya, Mtwara, Rukwa, Mara, Geita, Simiyu, Tabora, Dodoma, Singida, Manyara, Songwe, Pwani na Ruvuma. Miradi mingine ni ujenzi wa miundombinu ya huduma za damu salama katika Hospitali za Rufaa za Mikoa ya Shinyanga, Singida, Songwe, Katavi, Mara na Ruvuma; ujenzi na ukarabati wa miundombinu katika vyuo vya afya vya Mpwapwa, Mbulu, Kahama, Maswa, Geita, Mbozi, Sumbawanga, Same, Rombo, Kibondo, CEDHA, Tukuyu, Muheza; ujenzi wa kituo cha umahiri wa magonjwa hatarishi na mlipuko Kagera; ujenzi wa jengo la wodi na jengo la kuhifadhia maiti katika

Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kilimanjaro Mawenzi; ujenzi wa jengo la huduma jumuishi katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza Sekou Toure; ujenzi wa miundombinu awamu ya pili katika Hospitali ya Rufaa ya Kanda Mtwara inayohusisha jengo la mama na mtoto, jengo la kufulia, kichomea taka na nyumba tano (5) za watumishi; ujenzi wa Hospitali mpya ya Kanda ya Magharibi Kigoma; ujenzi wa jengo la kutoa huduma za kibingwa katika Hospitali Teule ya Rufaa yenye hadhi ya Mkoa Ukerewe; na ujenzi wa jengo la wagonjwa wa nje katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya. **Kiambatisho Na. 8.** Kinaonesha hali ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

UTEKELEZAJIWA MAJUKUMU YA TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA

Bohari ya Dawa (MSD)

316. Mheshimiwa Spika, Bohari ya Dawa imeendelea kutekeleza majukumu yake makuu manne (4); **uzalishaji, ununuzi, utunzaji na usambazaji** wa bidhaa za afya kwenye vituo vya kutolea huduma za afya vya umma na binafsi vilivyoidhinishwa na Wizara. Katika kutekeleza majukumu hayo, Bohari imefanya ununuzi, utunzaji na usambazaji wa zaidi ya aina 2,926 ya dawa, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi, ambapo kati ya hizo, aina 126 ni bidhaa za afya zilizo katika utaratibu wa Miradi Msonge - (Vertical

Program) ambazo zinahusu magonjwa ya Ukimwi, Kifua Kikuu, Malaria, Ukoma na bidhaa za Mama na Mtoto. Aidha, bidhaa aina 382 zimeainishwa na Wizara kuwa ni bidhaa za afya muhimu na za kipaumbele kwa nchi. Lengo la kuwa na bidhaa za afya muhimu na za kipaumbele ni kuhakikisha kuwa bidhaa hizo zinapatikana nyakati zote na kuweza kuhudumia vituo vya kutoa huduma za afya nchini.

317. Mheshimiwa Spika, Hali ya upatikanaji wa bidhaa za afya kwenye maghala ya Bohari ya Dawa imeendelea kuimarika ambapo kwa mwaka wa fedha wa 2023/24 upimaji wa hali ya **upatikanaji wa bidhaa za afya ashiria** umeongezeka kutoka bidhaa za afya 290 hadi 382. Lengo likiwa ni kupanua wigo wa upatikanaji wa bidhaa nyingine zinazohitajika kwenye vituo vya kutolea huduma za afya. Ongezeko hili ambalo lilianza mwezi Julai 2023, lilihitaji Bohari ya Dawa kujipanga na kuanzisha taratibu za manunuzi kwa bidhaa hizi. Hadi kufikia Machi 2024, **upatikanaji wa dawa** ulikuwa ni asilimia 61 ikilinganishwa na asilimia 52 iliyoripotiwa mwezi Julai 2023. Hali ya upatikanaji wa bidhaa za afya za Miradi Msonge – “Vertical Programs” umeendelea kuimarika ambapo hadi kufikia mwezi Machi 2024, upatikanaji wa bidhaa hizi ni asilimia 82. Kwa ujumla hali ya utimizaji wa mahitaji ya vituo vya kutolea huduma za Afya nchini kwa mwezi Machi 2024 umefikia asilimia

80 ikilinganishwa na asilimia 49 iliyoripotiwa mwezi Machi 2023. Sambamba na hilo, Bohari ya Dawa imeendelea kufanya ununuzi na usambazaji wa vifaa tiba vinavyohitajika katika vituo vya kutolea huduma za afya kuanzia ngazi ya msingi hadi vituo vinavyotoa huduma za kibingwa na ubingwa bobezi nchini. Vifaa hivyo ni pamoja na mashine za kusafisha damu, MRI, CT- Scan, Ultrasound na Digital X-Ray. Uwepo wa mitambo hiyo umeimarisha utambuzi wa magonjwa kwa usahihi na kutolewa kwa tiba sahihi.

318. Mheshimiwa Spika, Kutokana na maboresho yanayoendelea kufanywa na Serikali, **mapato ya Bohari ya Dawa** yameendelea kuongezeka. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Bohari ya Dawa imekusanya mapato yatokanayo na majukumu yake ya msingi kiasi cha Shilingi 347,460,000,000 sawa na asilimia 124.5 ya lengo la Shilingi 279,070,000,000 ikilinganishwa na makusanyo ya Shilingi 240,660,000,000 Mwaka 2022/23.

319. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Bohari ya Dawa imenunua na kusambaza bidhaa za Afya, kwa ajili ya kuboresha vituo vya afya na kuhakikisha vinatoa **huduma ya dharura ya uzazi na mtoto** - Comprehensive Emergency Obstetric and New-born Care - CEmONC. Hadi kufikia Machi 2024, bidhaa za afya 354 kati ya bidhaa 398, sawa na asilimia 89 ya

bidhaa zote zilikuwa zimekwisha sambazwa na kusimikwa kwenye vituo vya kutolea huduma za afya 300. Aidha, kiasi cha Shilingi 84,210,000,000 sawa na asilimia 81.4 ya Shilingi 103,450,000,000 zilizopokelewa zimetumika kufanya ununuzi huo. Kati ya bidhaa za afya zilizonunuliwa kwa kupitia fedha hizo ni pamoja na mashine za uchunguzi zenye lengo la kutoa matibabu sahihi kwa wagonjwa. Uwepo wa mashine hizo katika ngazi za vituo vya kutolea huduma za afya ya msingi (PHC), utasaidia kusogeza huduma za vipimo na uchunguzi karibu na wananchi ambapo huduma za uchunguzi wa damu (haematolojia na kemia ya mwili) na uchunguzi wa mkojo zitatolewa katika vituo hivyo.

320. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza **sera ya viwanda** na kuongeza ufanisi wa usimamizi wa shughuli za uzalishaji na kuhakikisha utekelezaji wa miradi kwa wakati, Bohari ya Dawa imeanzisha Kampuni Tanzu inayoitwa “MSD Medipharm Manufacturing Company Limited” ambayo itakuwa na jukumu la usimamizi wa shughuli za uzalishaji wa bidhaa za afya na itakuwa na uwezo wa kuingia ubia na wawekezaji wengine. Kwa sasa kampuni hiyo itasimamia Kiwanda cha Mipira ya Mikono Idofi - Njombe, eneo la viwanda la Zegereni - Pwani, Kiwanda cha Barakoa - Dar es Salaam pamoja na eneo la viwanda Ng’hami Simiyu linalotarajiwa kuzalisha

bidhaa za afya zitokanazo na malighafi ya pamba na hivyo kuipunguzia Serikali mzigo wa kuagiza bidhaa za afya nje ya nchi ambapo kwa sasa asilimia 80 za bidhaa zote za afya huagizwa nje ya nchi.

321. Mheshimiwa Spika, Katika kufanikisha azma ya Serikali ya **kushirikisha sekta binafsi**, Bohari ya Dawa imefanya utambuzi wa maeneo yanayohitaji ushirikiano na sekta binafsi, imeyetangaza kwa wawekezaji wenye nia na sasa inafanya uchambuzi ili wawekezaji wenye sifa waweze kushiriki kwenye uanzishaji wa viwanda vya kuzalisha bidhaa za afya. Aidha, Bohari ya Dawa imekuwa ikifanya mawasiliano na balozi zetu zikiwemo Balozi za China, Korea Kusini, Urusi, Algeria na maeneo mengine duniani ili kuweza kufanya utambuzi wa wazalishaji, wawekezaji na kuwezesha ununuzi wa bidhaa za afya kwa uhakika, ubora na gharama nafuu. Aidha, Serikali kupitia Bohari ya Dawa imeendelea kuvijengea uwezo viwanda vya ndani ambapo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 bidhaa za afya zenye thamani ya Shilingi 16,930,000,000 zimenunuliwa kutoka kwa wazalishaji wa ndani. Dhamira hii itasaidia kuongeza uzalishaji na kuvutia wawekezaji ambapo matumizi ya fedha za kigeni yatafungua na wananchi wengi zaidi wataweza kupata ajira.

322. Mheshimiwa Spika, Bohari ya Dawa kupitia **kiwanda cha barakoa** kilichopo eneo la Keko, Dar es Salaam kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, kimezalisha jumla ya barakoa 732,800 (Surgical mask) sawa na asilimia 92 ya lengo la kuzalisha barakoa 800,000 na kuwezesha upatikanaji wa Shilingi 366,400,000. Vilevile, kiwanda cha kutengeneza mipira ya mikono (Gloves) kilichopo Idofi- mkoani Njombe kimezalisha mipira ya mkono 68,961.

323. Mheshimiwa Spika, Kutokana na uwekezaji mkubwa unaofanywa na Serikali kwenye ujenzi wa vituo vya kutolea huduma za afya na ongezeko la fedha za kununua bidhaa za afya, uhitaji wa miundombinu ya kuhifadhia bidhaa za afya umeongezeka. Kwa kutambua ongezeko hilo, mnamo mwezi Agosti 2023, Serikali kupitia Bohari ya Dawa imeanza **ujenzi wa maghala** katika Kanda ya Mtwara na Dodoma ili kukidhi upungufu uliojitokeza na kuwezesha kuwa na maghala yanayokidhi viwango vinavyostahili. Mradi wa ghala la Dodoma umefikia asilimia 31 na ghala ya Mtwara asilimia 30 ya utekelelezaji. Mradi huu wa ujenzi unatarajiwa kukamilika mwishoni wa mwezi Julai 2024 na utagharimu kiasi cha Shilingi 40,000,000,000. Aidha, Bohari ya Dawa inaendelea kutafuta fedha kwa ajili ya kuanza ujenzi wa maghala mengine katika Kanda zake zingine. **Kukamilika kwa ujenzi wa maghala**

kutasaidia kusogeza huduma karibu na vituo vya kutolea huduma za afya, kupunguza gharama za uhifadhi na kuimarisha utunzaji wa bidhaa za afya.

324. Mheshimiwa Spika, Bohari ya Dawa inatumia mifumo ya TEHAMA katika kusimamia utekelezaji wa majukumu yake kuanzia kupokea takwimu za maoteo ya vituo vya kutolea huduma za afya na kwenye manunuzi, utunzaji wa bidhaa za afya katika maghala na usambazaji wa bidhaa katika vituo vya kutolea huduma za afya nchini. Hadi kufikia Machi 2024 miongoni mwa mifumo iliyotengenezwa ili kuimarisha utendaji ni mfumo wa usimamizi na ufuatiliaji wa magari (Fleet Management System), mifumo ya usimamizi na utoaji taarifa kwa lengo la kutoa maamuzi kwa viongozi (Executive decisions' dashboards) na mfumo wa ununuzi wa bidhaa za afya kwa nchi za SADC kwa njia ya kielektroniki (Electronic SADC Pool Procurement - eSPPS).

Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

325. Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ni Taasisi ya Umma iliyoanzishwa kwa mujibu wa Sheria Sura 395 kwa lengo la kusimamia upatikanaji wa huduma za matibabu kwa watumishi wa Umma na wategemezi wao kupitia bima ya afya. Sheria ya Mfuko imekuwa ikifanyiwa marekebisho mbalimbali ili

kuwezesha kupanua wigo wa walengwa kwa kuingiza makundi mbalimbali. Kufuatia marekebisho ya Sheria ya Bima ya Afya, Mfuko unajumuisha watumishi katika Sekta ya Umma, wafanyakazi kutoka katika Sekta Binafsi na makundi mbalimbali katika Sekta zisizo rasmi.

326. Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Kisheria ya Mfuko ni pamoja na Kuandikisha wanachama, Kukusanya michango na kuitunza, Kusajili watoa huduma na Kufanya malipo kwa watoa huduma za afya. Majukumu mengine ni Kuwekeza fedha za ziada katika vitega uchumi mbalimbali, kufanya kaguzi kwa waajiri na watoa huduma, Kufanya tathmini ya uhai wa Mfuko na kutoa elimu kwa Umma.

327. Mheshimiwa Spika, Mfuko umesajili **wanachama wapya 506,751** sawa na asilimia 85.8 ya lengo la kusajili wanachama wapya 590,917. Kulinganisha na wanachama 576,509 waliosajiliwa kipindi kama hicho 2022/23. Idadi ya wanachama waliosajiliwa imewezesha Mfuko kuwa na **wanachama wachangiaji 1,298,195** wenye jumla ya **wanufaika 4,891,679** sawa na asilimia 8% ya Watanzania wote. Mfuko unaendelea kubuni na kutekeleza mikakati mbalimbali ya kuongeza wanachama ikiwemo kutoa elimu mijini na vijijini ili

kuhakikisha wanachama wengi wanajiunga na kunufaika na huduma za bima ya afya.

328. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi husika, Mfuko umekusanya mapato jumla ya **Shilingi 481,167,800,157.33** ambapo kati ya hizo, kiasi cha Shilingi 450,584,425,658.13 ni kutoka katika michango ya wanachama, Kiasi cha Shilingi 27,355,799,109.14 ni mapato yatokanayo na uwekezaji na kiasi cha Shilingi 3,227,575,390.06 ni kutoka katika vyanzo vingine vya mapato. Mapato yaliyokusanywa ni ongezeko la asilimia 15 ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 417,401,987,980.76 kipindi kama hicho mwaka 2022/23 kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 9.**

Jedwali Na. 9: Mwenendo wa Ukusanyaji wa Mapato ya Mfuko kati ya mwaka 2022/23 na mwaka 2023/24.

Chanzo cha Mapato	Makusanyo Julai hadi Machi 2022/23		Makusanyo Julai hadi Machi 2023/24	
	Kiasi Kilichokusanywa	Asilimia	Kiasi Kilichokusanywa	Asilimia
Michango ya wanachama	378,048,985,083.63	90.57	450,584,425,658.13	93.64
Mapato yatokanayo na uwekezaji	37,642,568,475.41	9.02	27,355,799,109.14	5.69
Mapato yatokanayo na vyanzo vingine	1,710,434,421.72	0.41	3,227,575,390.06	0.67
Jumla	417,401,987,980.76	100	481,167,800,157.33	100

329. Mheshimiwa Spika, Michango kutoka kwa wanachama imeendelea kuwa chanzo kikuu cha mapato ambapo kwa kipindi cha kuanzia Julai 2023 hadi Machi 2024 ilikuwa ni asilimia 93.64 ya mapato yote yaliyokusanywa na ni asilimia 95.8% ya lengo la kukusanya kiasi cha Shilingi 470,298,018,297.95. Kiasi hicho ni ongezeko la asilimia 19 ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 378,048,985,083.63 kilichokusanywa kwa kipindi kama hiki kwa mwaka uliopita. Aidha, Katika kipindi cha kuanzia Julai 2023 hadi Machi 2024 **Mfuko umetumia jumla ya Shilingi 493,893,051,320.52** ambapo kiasi cha Shilingi 445,784,821,361.92 ni kwa ajili ya ulipaji wa madai kwa watoa huduma, kiasi cha Shilingi 40,643,930,444.17 matumizi ya kiutawala ikijumuisha malipo ya mishahara na kiasi cha Shilingi 7,464,299,514.43 ni matumizi mengineyo ikijumuisha miradi ya maendeleo. Matumizi ya malipo ya madai kwa watoa huduma yameongezeka kutoka asilimia 88.7 ya matumizi yote mwaka 2022/2023 na kufikia asilimia 90.3 ya matumizi yote mwaka 2023/24. Aidha, **matumizi ya uendeshaji wa Mfuko yamepungua kutoka asilimia 9.8 ya matumizi mwaka 2022/23 hadi kufikia asilimia 8.2 ya matumizi mwaka 2023/24** kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 10.**

Jedwali Na. 10: Mwenendo wa Matumizi ya Fedha ya Mfuko kwa kipindi cha mwaka 2022/23 na mwaka 2023/24

Aina ya Matumizi	Matumizi Julai 2022 hadi Machi 2023		Matumizi Julai 2023 hadi Machi 2024	
	Kiasi Kilichotumika	Asilimia	Kiasi Kilichotumika	Asilimia
Malipo kwa watoa huduma(Benefit payment)	434,387,420,142.26	88.7	445,784,821,361.92	90.3
Matumizi ya kiutawala (Administrative expences)	47,903,216,010.60	9.8	40,643,930,444.17	8.2
Matumizi mengineyo (other charges)	7,409,207,390.85	1.5	7,464,299,514.43	1.5
Jumla	489,699,843,543.71	100	493,893,051,320.52	100

330. Mheshimiwa Spika, ugharamiaji wa huduma za afya hauwezi kuelezewa pasipo kutambua mchango na jitihada zinazotekelezwa na Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF). Mathalani, katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 jumla ya Shilingi 445,780,000,000 zimelipwa kwa vituo vya kutolea huduma za afya ikiwa ni ongezeko la asilimia 2.6 ikilinganishwa na Shilingi 434,390,000,000 zilizolipwa katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. **Takwimu zinaonesha kuwa, fedha za NHIF kwa sasa zinachangia wastani wa asilimia 80 ya mapato ya vituo vya kutolea huduma za afya nchini.** Aidha, katika kipindi husika, Mfuko **umelipa madai** kwa wastani wa siku 49 ambazo ni ndani ya

matakwa ya Sheria, lengo la Mfuko ni kufikia wastani wa siku 45.

331. Mheshimiwa Spika, Mfuko umeendelea kuongeza wigo wa **usajili wa vituo** vya kutolea huduma za afya ambapo kwa kipindi cha kuanzia Julai 2023 hadi Machi 2024 Mfuko umesajili jumla ya vituo 2,668 ikiwa ni ongezeko la asilimia 40.2 ikilinganishwa na vituo 1,903 vilivyosajiliwa katika kipindi kama hicho kwa mwaka 2022/23. Kati ya vituo vilivyosajiliwa, vituo vya Serikali ni 2,360 sawa na asilimia 88.5, vituo vya Mashirika ya Dini ni 88 sawa na asilimia 3.3 na vituo vya watu binafsi ni 220 sawa na asilimia 8.2. Aidha, usajili huu umefanya jumla ya vituo vilivyosajiliwa na Mfuko kufikia 9,620.

332. Mheshimiwa Spika, Katika kuboresha huduma za matibabu nchini, Mfuko unatoa **mikopo nafuu** ya vifaa tiba, dawa na ukarabati wa vituo. Tangu kuanzishwa kwa mpango huo, jumla ya vituo 402 vilivyokidhi vigezo vimenufaika na mikopo yenye thamani ya Shilingi 41,560,000,000. Kwa kipindi cha kuanzia Julai, 2023 hadi Machi 2024 vituo 12 vimepatiwa mikopo yenye thamani ya Shilingi 2,570,000,000 ikiwa ni pungufu ya asilimia 70 ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 8,550,000,000 kilichotolewa mwaka 2022/23 kipindi kama hicho. Aidha, kati ya mikopo iliyotolewa kwa kipindi cha

kuanzia Julai hadi Machi 2024, Shilingi 1,710,000,000 sawa na asilimia 67 zilitolewa kwa vituo vinavyomilikiwa na Serikali, kiasi cha Shilingi 750,000,000 sawa na asilimia 29 ni vituo vya Madhehebu ya Dini na kiasi cha Shilingi 110,000,000 sawa na asilimia 4 ni vituo vinavyomilikiwa na watu binafsi. Utaratibu huo umesaidia kujenga uwezo wa vituo katika kutoa huduma za afya kwa wanachama na wananchi kwa ujumla kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 11.**

Jedwali Na. 11: Mchanganuo wa Mikopo iliyotolewa hadi kufikia Machi 2024

Umiliki wa Vituo	Mikopo iliyotolewa Julai 2022 hadi Machi 2023			Mikopo iliyotolewa Julai 2023 hadi Machi 2024		
	Idadi Ya Vituo	Kiasi Kilichotolewa (Bilioni)	Asilimia	Idadi Ya Vituo	Kiasi Kilichotolewa (Bilioni)	Asilimia
Vituo vya Serikali	6	1.61	19	6	1.71	67
Vituo vya madhehebu ya Dini	7	5.27	62	4	0.75	29
Vituo vya Binafsi	15	1.67	19	2	0.11	4
Jumla	28	8.55	100	12	2.57	100

333. Mheshimiwa Spika, Mfuko unaendelea na **mapambano dhidi ya vitendo vya udanganyifu** wa huduma zitolewazo na Mfuko ambapo katika kipindi cha Julai hadi Machi 2023/24 Mfuko ulifanya chunguzi 34 za matukio ya viashiria vya vitendo vya udanganyifu ikiwa ni pungufu ya asilimia 8

ikilinganishwa na chunguzi 37 zilizofanyika mwaka uliopita kipindi kama hicho. Kutokana na chunguzi hizo Mfuko ulibaini madai yasiyo halali ya Shilingi 4,790,000,000 kutoka kwa watoa huduma mbalimbali. Kiasi hicho ni sawa na ongezeko la asilimia 25.7 ikilinganishwa na kiasi cha Shilingi 3,810,000,000 kilicho bainiwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Mfuko umeendelea kuchukua hatua stahiki kwa wote waliobainika kujihusisha na vitendo vya udanganyifu dhidi yake.

334. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai hadi Machi 2023/24 Mfuko **umesitisha mikataba** na vituo 13 vilivyojihusisha na vitendo vya udanganyifu ikiwa ni ongezeko la asilimia 44 ikilinganishwa na vituo 9 vilivyositishiwa mkataba kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Mfuko umeanzisha zoezi la uhakiki wa wanachama katika vituo vya kutolea huduma pamoja na kuimarisha utambuzi wa wanufaika katika vituo vya kutolea huduma kwa kutumia alama za vidole na sura (Biometric identification).

335. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza takwa la kisheria la kufanya **tathmini ya uhai na uendeleu wa Mfuko**, NHIF ilitekeleza takwa hilo kwa kufanya tathmini ya uhai na uendeleu wake (actuarial valuation) kwa kipindi cha kuishia tarehe 30 Juni 2021. Matokeo na mapendekezo ya taarifa ya tathmini hiyo

yametumika katika kufanya mapitio ya Kitita cha Mafao cha NHIF cha mwaka 2016 na kupitishwa kwa kitita kipyua cha mafao cha NHIF cha mwaka 2023. Maboresho ya Kitita hicho yanalenga kuongeza huduma ambazo hazikuwepo katika Kitita cha awali; kufanya maboresho ya huduma na gharama zake kwa kuzingatia maendeleo ya teknolojia katika tiba na hali halisi ya bei katika soko. Kadhalika, kuwianisha kitita cha Mafao na miongozo ya tiba iliyoboreshwa. Maeneo yaliyofanyiwa mapitio na maboresho katika Kitita kipyua cha Mafao ni pamoja na; Huduma za Usajili na Kupata Ushauri wa Daktari, Huduma za Dawa na Huduma za Upasuaji na Vipimo.

336. Mheshimiwa Spika, Tarehe 01 Machi 2024 Mfuko ulianza utekelezaji wa Kitita cha Mafao cha mwaka 2023 cha NHIF kilichoboreshwa. Hata hivyo, utekelezaji wa Kitita hicho ulisababisha uwepo wa malalamiko kutoka kwa baadhi ya wadau hususan Sekta binafsi kutoridhika na bei zilizopangwa katika huduma za dawa, upasuaji na vipimo. Wizara imechukua hatua ya kupata ufumbuzi wa malalamiko ya wadau kwa kuunda Kamati ya Wataalam kutoka Serikalini na Sekta Binafsi iliyoongozwa na **Dkt. Baghayo Saqware, Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA).**

337. Mheshimiwa Spika, Kamati pamoja na masuala mengine ilifanya uchambuzi kwa kuzingatia miongozo mbalimbali ya Serikali ya utoaji wa huduma za afya inayosimamiwa na Wizara ya Afya ikiwemo Mwongozo wa Huduma za Matibabu (Standard Treatment Guideline - STG 2021) na Orodha ya Taifa ya Dawa Muhimu – (National Essential Medicine List for Tanzania Mainland - NEMLIT 2021). Aidha, Kamati ilifanya vikao vya majadiliano baina yake na Wadau na **kuweka msingi wa vigezo mahsusi vya ukokotoaji wa bei za huduma za afya.** Vigezo hivyo vilipitiwa, kujadiliwa na kukubaliwa kwa pande zote na hivyo kuzingatiwa katika kuboresha bei za huduma za Kitita cha NHIF cha mwaka 2023.

338. Mheshimiwa Spika, Katika **kukokotoa gharama za dawa** vigezo vilivyotumika ni pamoja na kutumia bei za jumla katika soko kwa huduma za dawa kutoka katika maduka ya dawa yasiyopungua 10 pamoja na Bohari Kuu ya Dawa (MSD); Kuweka asilimia 20 hadi 30 kwa gharama za uendesaji katika kukokotoa mapendekezo ya bei ikiwemo gharama za usafiri, utunzaji, umeme, n.k; Kuweka asilimia 10 hadi 20 kama kiwango cha faida katika kukokotoa mapendekezo ya bei; na Kugawanya asilimia ya gharama za uendesaji na faida kwa kuzingatia mzunguko wa matumizi ya dawa katika kituo (fast, moderate and slow moving).

339. Mheshimiwa Spika, Katika **kukokotoa gharama za huduma za upasuaji na vipimo,** vigezo vilivyotumika ni pamoja na Rasilimali watu, Uchakavu wa Vifaa, Dawa, Vitendanishi na Vifaa Tiba, gharama za uendeshaji kwa kiwango cha asilimia 20 hadi 30 na Faida (Markup) kwa kiwango cha asilimia 10 hadi 30. **Kipekee ninaishukuru Kamati ya Wataalam kwa kubainisha vigezo mahsusi vya kutumia katika kukokotoa gharama za huduma za afya na hivyo kuweka msingi kwa Wizara kufanya maboresho zaidi ya gharama za huduma za afya.**

340. Mheshimiwa Spika, Mambo makubwa yaliyofanyiwa maboresho katika Kitita cha Mafao cha NHIF cha mwaka 2023 ni pamoja na;

- i. Kuongezeka kwa dawa mpya 254 zenye ufanisi ambazo awali wanachama walilazimika kutoa fedha taslimu kwakuwa hazikuwa sehemu ya Kitita cha mwaka 2016;
- ii. Dawa 178 ambazo hazikuwa kwenye Orodha ya Dawa Muhimu ya Taifa (NEMLIT) zimeongezwa baada ya Wizara kufanya mapitio ya NEMLIT na kutoa nyongeza (addendum) na hivyo kujumuishwa katika kitita cha NHIF cha mwaka 2023;

- iii. Kuwaepusha wanachama kuendelea kutumia dawa zisizo na matokeo chanya hivyo kuwaepusha na magonjwa yasiyoambukizwa kutokana na usugu wa dawa husika;
- iv. Kusogeza huduma za kibingwa na ubingwa bobezi karibu na wananchi kuanzia Hospitali za ngazi mkoa na Kanda, kuondoa usumbufu wa kukosa baadhi ya dawa na huduma nyingine. Huduma hizo ni pamoja na matibabu ya saratani, upasuaji wa mifupa, upasuaji wa moyo ambazo awali zilikuwa zinatolewa katika Hospitali za ngazi ya Taifa tu;
- v. Kuweka usawa wa ada ya usajili na kumuona madaktari wenye elimu na taaluma zinazofanana kwa wanufaika wa NHIF. Mithalani, kwa kitita kipya Daktari Bingwa katika ngazi ya Rufaa Mkoa ada imeongezeka kutoka Shilingi 15,000 hadi Shilingi 25,000 ambapo ni sawa na ada ya kumuona Daktari aliyeko ngazi ya Kanda na Taifa. Hatua hii itavutia madaktari bingwa kufanya kazi katika Hospitali za Rufaa za Mikoa hususan ya pembezoni;
- vi. Ada ya usajili na kumuona daktari kwa wanufaika wa NHIF kwa ngazi ya Wilaya imeongezeka kutoka Shilingi 5,000 hadi Shilingi 7,000; kwa ngazi ya Kituo cha Afya ada imeongezeka kutoka Shilingi 2,000 hadi Shilingi 7,000 na kwa ngazi ya Zahanati ada

imeongezeka kutoka Shilingi 1,000 hadi Shilingi 3,000. Hatua hiyo itaongeza mapato katika vituo na motisha kwa watumishi wa Zahanati, Vituo vya Afya na Hospitali za Wilaya na hivyo kuvutia Madaktari kufanya kazi katika vituo hivi.

341. Mheshimiwa Spika, kwa kutambua kuwa huduma za afya zinabadilika mara kwa mara kwa kuzingatia mabadiliko ya teknolojia na hali halisi ya soko, ongezeko la magonjwa yasiyoambukiza na kukua kwa Sekta ya Afya ya umma na binafsi, NHIF itafanya mapitio ya kitita cha mafao yake kila baada ya miaka miwili (2). Aidha, Serikali inakusudia kuanzisha **Chombo cha Kitaifa cha Udhibiti wa Bei za Huduma za Afya** katika ngazi zote nchini kama inavyofanyika kwenye udhibiti wa gharama za maji, umeme na mafuta. Lengo ni kudhibiti ukuaji holela wa gharama za afya kwa wananchi hususan wasio na bima ya afya.

Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA)

342. Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) ni taasisi iliyopo chini ya Wizara ya Afya, imeanzishwa chini ya Sheria ya Dawa na Vifaa Tiba Sura 219 yenye jukumu la kulinda afya ya jamii kwa kuhakiki ubora, usalama na ufanisi wa dawa, vifaa tiba, vitendanishi na bidhaa zitokanazo na tumbaku. TMDA ilianzishwa ikiwa na lengo la kuongeza tija na ufanisi katika udhibiti wa dawa, vifaa tiba na

vitendanishi ili kulinda afya ya jamii. Katika kipindi cha 2023/24 Maabara ya Uchunguzi wa Vifaa Tiba ya TMDA iliyoko jijini Dar es Salaam imepata ithibati (accreditation) baada ya kufanyiwa ukaguzi na Shirika la Uthibitishaji la Jumuiya ya Kikanda ya nchi za SADC (SADCAS Accreditation Body). Hii maana yake Maabara hii sasa imetambuliwa kuwa na ubobezi na umahiri kwenye uchunguzi wa vifaa tiba na hivyo vipimo vyake vitatambulika kimataifa

343. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha **usalama, ubora na ufanisi wa dawa, vifaa tiba, vitendanishi na vipukusi** na hatimaye kulinda afya ya jamii, kati ya maombi 1,615 ya dawa za binadamu yaliyokuwepo katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024. Mamlaka ilitathmini maombi 1,175 ikiwa ni ongezeko la maombi 315 sawa na asilimia 36.6 ikilinganishwa na maombi 860 yaliyofanyiwa tathmini katika kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati ya maombi yaliyofanyiwa tathmini, maombi 660 yaliidhinishwa na kusajiliwa. Vilevile, jumla ya maombi 199 ya usajili wa dawa za mifugo yalipokelewa ambapo maombi 129 yalifanyiwa tathmini na maombi 95 yaliidhinishwa baada ya kukidhi vigezo. Aidha, katika kuhakikisha usalama, ubora na ufanisi wa vifaa tiba na vitendanishi, kati ya maombi 221 ya usajili wa vifaa tiba na vitendanishi maombi 201 yalifanyiwa tathmini na jumla ya maombi 145 yaliidhinishwa.

Kuongezeka kwa idadi ya bidhaa zinazokidhi viwango na kusajiliwa ni kiashiria kuwa wafanyabiashara wameendelea kuzingatia matakwa ya kisheria.

344. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki kulikuwa na maombi 379 ya **usajili wa maeneo ya biashara** zinazohusiana na dawa ambapo maombi 369 sawa na asilimia 99 yalifanyiwa tathmini ambapo 347 sawa na asilimia 94 yalikitidhi vigezo vya usajili na hivyo kupewa vibali vya biashara. Vilevile, maombi 457 ya usajili wa maeneo ya biashara zinazohusiana na vifaa tiba na vitendanishi yalipokelewa ambapo 450 yalitathminiwa na maeneo 448 sawa na asilimia 99 yalikitidhi vigezo na hivyo kusajiliwa. Aidha, TMDA ilifanya ukaguzi wa maeneo 7,693 ya biashara ya bidhaa zinazohusiana na dawa nchini ambapo maeneo 6,727 sawa na asilimia 87 yalikitidhi vigezo. Ukaguzi wa viwanda 139 ndani na nje ya nchi ulifanyika katika kipindi hiki ili kuhakikisha kuwa dawa, vifaa tiba na vitendanishi vinatengenezwa kwa kufuata taratibu za utengenezaji bora (GMP) na hivyo kuwalinda watumiaji.

345. Mheshimiwa Spika, Kwa kutambua madhara yanayoweza kusababishwa na matumizi ya bidhaa za tumbaku, TMDA imepewa jukumu la kudhibiti uzalishaji, usambazaji, matangazo na mauzo ya bidhaa za tumbaku. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 ukaguzi wa maeneo 117 yanayojihusisha

na uendeshaji wa biashara ya bidhaa za tumbaku ulifanyika ambapo yote yalikitidhi vigezo. Vilevile, TMDA ilifanya ukaguzi wa shehena tatu (3) za vifungashio vya bidhaa za tumbaku zenye thamani ya takribani Shilingi bilioni 2.2 katika vituo vya forodha. Aidha, bidhaa za tumbaku zenye uzito wa tani 0.11 na thamani ya takriban Shilingi 157,358,940.22 ziliteketezwa baada ya kubainika kuwa hazifai kwa matumizi ya binadamu.

346. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha **Serikali inamlinda mwananchi dhidi ya matumizi ya bidhaa** za afya ambazo hazikitidhi viwango vya ubora, usalama na ufanisi na hivyo kutokuwa salama kwa matumizi ya binadamu, TMDA hufanya kaguzi za bidhaa mbalimbali za afya, na pale inapobainika bidhaa hizo hazikitidhi vigezo huteketezwa ili kuepusha **bidhaa duni, bandia na hafifu** zisitumiwe na wananchi. Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 TMDA iliteketeza jumla ya tani 1,846.3 za bidhaa mbalimbali zenye thamani ya takriban Shilingi bilioni 10.5 na hivyo kuzuia bidhaa zenye madhara kuweza kumfikia mwananchi. Aidha, TMDA imeendelea kulinda mipaka ya nchi kwa kuzuia uingizwaji wa bidhaa duni, bandia na ambazo hazijasajiliwa kwa kufanya doria na ukaguzi kwa kushirikiana na vyombo vya dola.

347. Mheshimiwa Spika, Katika kuimarisha **utoaji wa elimu kwa umma**, TMDA ilitoa elimu kwa umma kupitia njia tofauti ikiwa ni pamoja na; kufanya mihadhara, vipindi na matangazo mafupi ya redio na runinga. Pia, elimu juu ya matumizi sahihi ya bidhaa za dawa, vifaa tiba na tumbaku ilitolewa. Jumla ya mihadhara 190 ilifanyika katika Mikoa ya Songwe, Mbeya, Shinyanga, Mwanza, Lindi, Tanga, Mtwara, Pwani, Iringa, Morogoro, Kilimanjaro na Arusha ambapo washiriki 61,474 walifikiwa.

348. Mheshimiwa Spika, katika kipindi hiki, Bunge liliridhia Mkataba wa Kuanzisha Taasisi ya Udhhibiti wa Dawa Barani Afrika (The Treaty for Establishment of African Medicines Agency - AMA). Mkataba husika umewasilishwa (deposited) kwenye Ofisi za AU zilizoko jijini Addis Ababa - Ethiopia na hivyo kuifanya Tanzania kuwa mwanachama rasmi sasa. Kupitia Mkataba huu Tanzania itanufaika kwa kuwezesha viwanda vyetu vya ndani kupata soko barani Afrika ikiwa ni pamoja na kufaidika na ununuzi wa pamoja kupitia MSD (pooled procurement) na hivyo kusaidia katika upatikanaji wa dawa kwenye nchi yetu.

Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali (GCLA)

349. Mheshimiwa Spika, Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali (GCLA) ni taasisi iliyopo chini

ya Wizara ya Afya, iliyoanzishwa chini ya Sheria ya Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali Sura 177 yenye majukumu makuu ya kufanya uchunguzi wa Kimaabara wa sampuli mbalimbali na vielelezo, utoaji ushahidi wa kitaalam mahakamani na usimamizi na udhibiti wa kemikali za viwandani na majumbani nchini.

350. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza jukumu la kufanya **uchunguzi wa Kimaabara wa sampuli mbalimbali na vielelezo nchini,** Mamlaka katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 iliendelea kutoa huduma ya **uchunguzi wa Kimaabara** wa sampuli mbalimbali na vielelezo ambapo jumla ya sampuli 145,273 zilipokelewa. Kati ya sampuli hizo, sampuli 141,683 zilifanyiwa uchunguzi sawa na asilimia 97.6 ya sampuli zilizopokelewa. Aidha, sampuli zilizofanyiwa uchunguzi ni sawa na ongezeko la asilimia 43 ikilinganishwa na sampuli 99,159 zilizochunguzwa kwa kipindi kama hicho cha Mwaka wa Fedha 2022/23. Matokeo ya uchunguzi huo yalisaidia Serikali na Mamlaka nyingine za usimamizi na udhibiti kufanya maamuzi stahiki katika kulinda afya za wananchi na mazingira pamoja na utoaji wa haki katika vyombo vya maamuzi. Vile vile, katika kuhakikisha ubora wa matokeo ya uchunguzi yanayokubalika kitaifa na kimataifa, Mamlaka imepata Ithibati ya Mifumo ya Ubora ya Maabara (ISO

17025:2017) katika Maabara ya Sayansi Jinai Toksikolojia.

351. Mheshimiwa Spika, Katika kuchangia utoaji wa haki katika vyombo vya maamuzi kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Mamlaka ilitoa ushahidi wa kitaalam mahakamani kwa mashauri 882 sawa na asilimia 71.4 ya lengo la kutoa ushahidi wa mashauri 1,236. Aidha, kulikuwa na ongezeko la asilimia 117 ikilinganishwa na mashauri 407 yaliyotolewa ushahidi mahakamani kwa kipindi kama hicho kwa mwaka wa fedha 2022/23. Mafanikio haya yamechangiwa na Mfumo wa Kielekitroniki wa Kuratibu Taarifa za Wataalam Watoa ushahidi Mahakamani - Expert Witness Management Information System.

352. Mheshimiwa Spika, Mamlaka ilisajili wadau 974 wanaojishughulisha na biashara ya kemikali sawa na asilimia 82.8 ya lengo la kusajili wadau 1176. Wadau waliosajiliwa waliongezeka kwa asilimia 33.2 ikilinganishwa na Wadau 731 waliosajiliwa kwa kipindi kama hicho katika mwaka wa fedha 2022/23. Lengo la kusajili wadau hawa ni kuendelea na juhudii za kulinda afya, mazingira na usalama wa nchi dhidi ya kemikali hatarishi na bashirifu zinazotumika kutengeneza dawa za kulevya au silaha za kemikali. Mamlaka pia ilitoa mafunzo kwa jumla ya madereva 2,961 juu ya usafirishaji salama wa Kemikali nchini.

Mafunzo hayo yamesaidia kuwapa uelewa wa namna bora ya kujilinda, kulinda watu wengine pamoja na kulinda mazingira wakati wa usafirishaji wa kemikali hizo.

353. Mheshimiwa Spika, Katika kuhakikisha kuwa Mamlaka inakuwa na Vifaa vya kutosha kulingana na mahitaji na vyenye teknolojia ya kisasa, Serikali imeiwezesha Mamlaka kununua mitambo mikubwa mitatu (3) aina ya Gas Chromatography Mass Spectrometer (GC-MS/MS), MinLab 153 (OSA4) na Gas Chromatography (GC) pamoja na vifaa vingine vya maabara vyenye thamani ya Shilingi Bilioni 4.57. Uwekezaji huu umeiwezesha Mamlaka kuwa na ufanisi na kuendelea kusogeza huduma karibu zaidi kwa wananchi.

Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR)

354. Mheshimiwa Spika, Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) ina majukumu ya kuratibu, kukuza na kuendeleza utafiti wa afya nchini, kufanya utafiti wa afya ili kupunguza magonjwa yanayosumbua jamii kwa kufanya utafiti wa Tiba Asili na tiba mbadala, kusajili tafiti za afya zinazofanywa nchini, kuwajengea uwezo watafiti wa kitanzania katika kufanya utafiti wa afya na kukuza matumizi ya matokeo ya tafiti mbalimbali za afya.

355. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza jukumu la kuratibu, kudhibiti na kusimamia utekelezaji wa tafiti mbalimbali za afya hapa nchini, Taasisi imekuwa ikipokea maombi kutoka kwa watafiti mbalimbali kutoka katika Taasisi za tafiti ndani na nje ya nchi. Taasisi kupitia Kamati ya Kuratibu Tafiti za Afya (Medical Research Coordination Committee) imekuwa ikipitia maombi yote yanayowasilishwa, baada ya kuyapitia na kujiridhisha, yale yanayokidhi vigezo hupatiwa kibali (ethical clearance) kwa ajili ya kuanza kufanya tafiti husika. Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 Taasisi ilipokea na kutoa jumla ya maombi **511** ya watafiti ambapo ni sawa na asilimia **85** ya vibali 600 vilivyotegemewa kutolewa kwa ajili ya kuanza tafiti.

356. Mheshimiwa Spika, Katika eneo la Utafiti, Taasisi imeendelea kufanya tafiti zinazolenga magonjwa ya kuambukiza na yasiyoambukiza, uimarishaji wa mifumo ya afya na pia kuelewa viashiria vya kijamii na mazingira vya afya pamoja na tiba asili. Katika kipindi hiki, Taasisi imetekeleza miradi 127 ambayo ni ongezeko la asilimia 9.6 ya miradi 113 iliyotekelezwa katika kipindi kama hiki kwa mwaka 2022/23. Maeneo yalifanyiwa utafiti ni pamoja na eneo la VVU/UKIMWI (Miradi 11), Malaria (Miradi 17), Kifua kikuu (Miradi 23), Magonjwa yasiyopewa kipaumbele (Miradi 14),

Magonjwa yasiyoambukiza (Miradi 10), Usugu wa dawa (Miradi 4), Afya ya mama na mtoto (Miradi 14), Uimarishaji wa mifumo ya afya (Miradi 2), VVU na magonjwa yasioambukizwa (Miradi 5), VVU na magonjwa yasiyopewa kipaumbele (Mradi 1), Kifua kikuu na Kisukari (Mradi 1), Mahusiano ya hali ya jamii na afya (Miradi 3), Tiba Asili (Mradi 1), Afya Digitali (Miradi 2) na miradi mingineyo 7.

357. Mheshimiwa Spika, Taasisi imeendelea na utafiti wa kuboresha tiba ya Malaria kutumia dawa tatu (Triple artemisinin-based combination therapy). Ili kuendelea kuboresha tiba ya Malaria, tokea mwaka 2022, Taasisi imekuwa inafanya utafiti wa kuangalia iwapo tiba ya Malaria yenye dawa tatu (triple artemisinin-based combination therapy) inaweza kuwa bora ikilinganishwa na dawa inayotumika katika hatua ya kwanza kwa sasa ambayo ina dawa mbili. Hivyo, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, washiriki 340 kati ya 432 wanaohitajika wamesajiliwa na tayari **298** kati yao walimaliza kipindi cha ufuatiliaji cha siku **63**.

358. Mheshimiwa Spika, Taasisi imeendelea kufanya majaribio ya dawa mpya zitakazofupisha urefu wa matibabu ya kifua kikuu kutoka miezi sita (6) hadi minne (4). Matokeo ya awali ya tafiti hizo yameonesha kuwa dawa mpya zina uwezo wa kufupisha urefu wa

matibabu toka miezi sita (6) hadi miezi minne (4) kwa wagonjwa wasio na kifua kikuu sugu. Hata hivyo tafiti zaidi zinaendelea ili kupata mchanganyiko wa dawa ambao una maudhi kidogo kwa wagonjwa. Pia Taasisi imetekeleza utafiti wa kuangalia hali ya afya baada ya matibabu ya kifua kikuu (TB sequel study). Matokeo ya utafiti huu yameonesha kuwa hali ya afya ya mapafu sio nzuri kwa asilimia 70 ya wagonjwa wanaomaliza dawa za kifua kikuu. Utafiti zaidi unaendelea kuangalia mbinu za kuboresha afya ya mapafu baada ya kumaliza dawa za kifua kikuu. Aidha, Taasisi inaendelea na tafiti za chanjo ya kifua kikuu ambazo zinalenga kupunguza uwezo wa kurudia kupata ugonjwa wa kifua kikuu kwa wagonjwa ambao hawajaathirika na VVU/UKIMWI na pia kuzuia kupata kifua kikuu kwa watoto wachanga.

359. Mheshimiwa Spika, Tangu mwaka 2017, Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu kwa kushirikiana na washirika wa kiutafiti imekuwa ikifanya utafiti kuangalia ikiwa dozi moja ya chanjo ya Human Papilloma Virus (HPV) ina ufanisi sawa na dozi mbili au tatu katika kutengeneza kinga dhidi ya virusi vinavyosababisha saratani ya shingo ya kizazi kwa wasichana takribani 1,000 wa miaka kati ya 9 hadi 14. **Matokeo ya utafiti huu yameonesha kuwa dozi moja ya chanjo dhidi ya HPV ina ufanisi kama dozi mbili au tatu kwa kipindi cha muda wa**

miaka miwili. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, wasichana hawa wamefuatiliwa ili kujua ikiwa ufanisi wa chanjo hii utadumu kwa miaka 6 baada ya kupokea chanjo. Matokeo yatakapokamilika yatasaidia kujua ikiwa dozi hii ya HPV inayotolewa kwa mara moja itatoa kinga kwa muda mrefu baada ya miaka 2 ya kwanza.

360. Mheshimiwa Spika, Taasisi inaendelea na mradi wa utafiti wa majaribio ya kutoa huduma za kibingwa kwa baadhi ya magonjwa yasiyoambukiza kama vile ugonjwa wa moyo, shinikizo la juu la damu, Kisukari na seli mundu kwenye Hospitali za wilaya. Mradi huu unatekelezwa katika wilaya za Kondoza na Karatu na ni mategemeo yetu kuwa **matokeo ya utafiti huu yatafanya nchi yetu iwe na miongozo madhubiti ya kuhudumia magonjwa haya makubwa yasiyoambukiza katika ngazi za wilaya.** Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Taasisi imemaliza utafiti wa awali wa kubaini uelewa wa wananchi na watoa huduma za afya katika kuhudumia magonjwa haya. Matokeo yanaonyesha kuwa uelewa wa jamii kuhusu magonjwa haya yasiyoambukiza bado upo chini ambapo zaidi ya asilimia 80 ya wananchi waliohojiwa hawakuwa na uelewa wa kutosha. Hali kadhalika kwa upande wa maboresho ya huduma matokeo ya utafiti yameonyesha kuwa watoa huduma waliowezesha kwenye ngazi ya wilaya wameonyesha uwezo

mkubwa wa kutoa huduma hizi kwenye ngazi hiyo. Mpaka mwisho wa mwezi Machi 2024 zaidi ya wagonjwa 150 ambao wangehitaji huduma kwenye Hospitali za rufaa wanahudumiwa katika Hospitali za ngazi ya wilaya za mradi na kati ya hawa wagonjwa 4 ndio waliopatiwa rufaa. **Matokeo zaidi ya utafiti huu yatasaidia kujua namna bora ya kufikisha huduma karibu na wananchi na kupunguza gharama za huduma za afya** na kuongeza ubora wa maisha kwa wagonjwa wenye magonjwa hayo.

UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA MABARAZA NA BODI ZA KITAALUMA.

Baraza la Uuguzi na Ukunga Tanzania (TNMC)

361. Mheshimiwa Spika, Baraza la Uuguzi na Ukunga Tanzania ni mamlaka ya Kisheria, yenye jukumu la kusimamia taaluma na wanataaluma wa Uuguzi na Ukunga Tanzania. Baraza linafanya kazi chini ya Sheria ya Uuguzi na Ukunga "The Nursing and Midwifery Act 2010". Aidha, majukumu mengine ya Baraza ni kulinda; kuimarisha na kuhifadhi afya ya jamii; usalama na ustawi kupitia usimamizi na udhibiti wa shughuli za mafunzo ya uuguzi na ukunga na utoaji wa huduma; na kuhakikisha jamii inapata huduma bora zenye kiwango na salama.

362. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **wauguzi na wakunga**

2,179 wamesajiliwa sawa na asilimia 54.4 ya lengo la kusajili wataalam 4,000 ikilinganishwa na wataalam 2,455 waliosajiliwa katika kipindi kama hichi mwaka 2022/23. Idadi hiyo inafanya jumla ya wataalam waliosajiliwa na Baraza hadi Machi 2024 kufikia 52,118. Aidha, wauguzi na wakunga 576 wamepewa usajili wa awali (Provisional registration) na wanaendelea na mafunzo ya utarajali katika vituo 31 zikiwemo Hospitali ya Taifa, Hospitali za Rufaa za Kanda nne (4) na Hospitali za Rufaa za Mikoa 27.

363. Mheshimiwa Spika, Jumla ya **wauguzi na wakunga 4,246** waliomba na kukidhi sifa za kufanya **mtihani kwa ajili ya usajili** ikilinganishwa na **4,865** mwaka 2022/23. Idadi hiyo ilijumuisha watahiniwa 542 sawa naasilimia 13 wa ngazi ya shahada, watahiniwa 3,608 sawa na asilimia 85 wa ngazi ya stashahada na watahiniwa 96 sawa na asilimia mbili (2) wa ngazi ya astashahada. Watahiniwa waliofaulu walikuwa 2,179 sawa na asilimia 51.3 ambapo watahiniwa 395 sawa na asilimia 73 wa ngazi ya shahada walifaulu, watahiniwa 1,737 wa ngazi ya stashahada sawa na asilimia 48 walifaulu na watahiniwa 169 wa ngazi ya astashahada sawa na asilimia 2 pia walifaulu. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya maombi 10 ya kuanzisha mafunzo ya uuguzi na ukunga yalipokelewa. Kati ya maombi hayo vyuo saba (7) vilivyoomba vilikuwa na

sifa na kupata kibali cha kuanzisha mafunzo. Aidha, katika kipindi hiki Baraza la Uuguzi na Ukunga lilipokea maombi manne (4) ya kuanzisha huduma binafsi za Uuguzi na Ukunga ambapo vituo vyote vilikaguliwa na kukidhi vigezo na kufanya vituo vyote vilivyosajiliwa na Baraza kufikia 94.

364. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki, wauguzi na wakunga 32,643 wamefanya **mafunzo ya kujiendeleza (CPD)** kwa njia ya mtandao, kuhudhuria semina na kufanya tafiti ili kukidhi takwa la kisheria la kuhuisha leseni za kutoa huduma. Aidha, jumla ya moduli 38 za mafunzo ya kujiendeleza zenye maudhui mbalimbali zilipokelewa na kuhakikiwa ambapo moduli zote zilikidhi sifa na kupata ithibati.

365. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **mashauri 11 ya tuhuma za uvunjifu wa maadili yalipokelewa.** Mashauri manane (8) yalifuatiliwa na kutolewa maamuzi kama ifuatavyo: wauguzi watatu (3) walisimamishwa kutoa huduma za uuguzi na ukunga kwa vipindi vya miezi sita (6) na miaka miwili (2), muuguzi mmoja (1) alipata karipio kali, wauguzi watatu (3) walipewa onyo na muuguzi mmoja hakupatikana na makosa na mashauri mawili (2) yanaendelea kufuatiliwa.

Baraza la Madaktari Tanganyika

366. Mheshimiwa Spika, Baraza limeendelea kutekeleza majukumu yake ya kusimamia usajili, utendaji na maadili ya wataalam pamoja na taaluma ya udaktari kwa mujibu wa Sheria, Kanuni na Taratibu. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **wataalam 6,578 wamesajiliwa na Baraza** ikilinganishwa na wataalam 5,106 waliosajiliwa katika kipindi cha Julai 2022/23 sawa na ongezeko la asilimia 29 na kufanya jumla ya wataalam waliosajiliwa mpaka Machi 2024 kufikia 39,133.

367. Mheshimiwa Spika, Baraza katika kutekeleza jukumu lake la usimamizi wa **mitihani ya watarajali** huaandaa mitihani kabla watarajali hawajaanza mafunzo na baada ya kumaliza mafunzo. Jumla ya maombi yaliyopokelewa ya mtihani wa kabla ya utarajali uliofanyika Oktoba 2023 yalikuwa **1,026** ambapo watahiniwa wa Udaktari walikuwa 957, udaktari wa meno walikuwa 64, fiziotherapia walikuwa wanne (4) na wataalam wa tiba kazi mmoja (1). Baada ya mtihani waliruhusiwa kuendelea na mafunzo ya utarajali. Aidha, jumla ya watarajali 1,493 walifanya mtihani wa baada ya mafunzo mwezi Desemba 2023; kati yao watarajali wa udaktari ni 1,451, udaktari wa meno 41 na mmoja (1) mtarajali wa fiziotherapia. Jumla ya wanataaluma 1,195 sawa na asilimia 80

walifaulu na wanataaluma 298 wote wakiwa wa taaluma ya udaktari hawakufikia ufaulu unaohitajika.

368. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Baraza kupitia Kamati ya Mafunzo endelevu ya kitaaluma imefanya uhamasishaji wa **Mafunzo endelevu kwa Wanataaluma (CPD)** kwenye mikutano mitano (5) ya vyama vya kitaaluma ambayo ni mkutano wa chama cha Wanafiziotherapia Tanzania (APTA), mkutano wa Chama cha Madaktari Tanzania (MAT), Mkutano wa Chama cha Madaktari wa Meno Tanzania (TDA) na Chama cha Wataalam wa Viungo saidizi (APOT). Pia kamati imefanya uhamasishaji wa mafunzo endelevu kwa wanataaluma kwenye makongamano manne (4) ya Afya ambayo ni Rehabilitation Summit, Tanzania Health Summit, Netcare Foundation na Neonatal Conference. Katika kipindi hiki, Baraza limetoa ithibati kwa watoa mafunzo endelevu 18 na kufanya kuwa na jumla ya watoa mafunzo endelevu waliosajiliwa 152. Aidha, kozi za mafunzo endelevu 143 zilipewa ithibati na kufanya kuwa na jumla ya kozi za mafunzo endelevu kufikia 973.

369. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Baraza lilifuatilia **ukiukwaji wa maadili** ambapo jumla ya **malalamiko 26** yalipokelewa. Malalamiko 21 yalichunguzwa na

Kamati ya Uchunguzi wa Mashauri ya Kitaaluma na mashauri 19 yalisikilizwa na Baraza dhidi ya wataalam waliotuhumiwa kwenda kinyume na maadili ya taaluma zao. Baada ya mashauri kusikilizwa na Baraza, wanataaluma watano (5) walipewa onyo, wawili (2) karipio kali, saba (7) walifungiwa leseni kwa miezi sita (6) pamoja na kutakiwa kuhudhuria mafunzo ya maadili kwa miezi sita (6), watatu (3) walisitishiwa leseni kwa miaka miwili (2) na kutakiwa kuhudhuria mafunzo ya maadili kwa miezi sita (6), wanne (4) walifutiwa leseni na mmoja alihisiwa kuwa na ugonjwa wa akili nakupelekea kuendelea kuchunguzwa hali yake ya kiafya.

Baraza la Famasi

370. Mheshimiwa Spika, Baraza la Famasi ni Taasisi ya Serikali chini ya Wizara ya Afya, iliyoanzishwa kupitia Kifungu Na. 3 cha Sheria ya Famasi, Sura 311 kwa lengo la kusimamia taaluma ya wanataaluma wa dawa, utendaji wake ikiwa ni pamoja na usajili na kutoa vibali katika maeneo yanayotoa huduma za dawa na kuelimisha jamii juu ya matumizi sahihi ya dawa. Baraza la Famasi limekuwa likitekeleza majukumu yake kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu kwa kuzingatia mpango kazi na bajeti ya mwaka husika.

371. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 wafamasia **164 wamesajiliwa, fundi dawa sanifu 1,438 wameandikishwa na fundi dawa wasaidizi 105 wameorodheshwa** katika kipindi hiki na kufikisha **jumla ya wanataaluma 12,975** ambapo kati ya hao, wafamasia ni 3,673; fundi dawa sanifu ni 8,292; fundi dawa wasaidizi ni 1,010. Idadi hii ni sawa na ongezeko la asilimia 15 ya wanataaluma wote ikilinganishwa na idadi ilivyokuwa hadi kufikia Julai 2023 kama inavyoonekana katika **Jedwali Na. 12**. Aidha, hadi kufikia Machi 2024 wanataaluma 9097 sawa na asilimia 70.1 wamehuisha leseni zao ikilinganishwa na 6,900 sawa na asilimia 65.4 katika mwaka 2022/23.

Jedwali Na. 12: Mchanganuo wa idadi ya Wanataaluma wa dawa kwa kuzingatia kada

Aina ya Wanataaluma	Julai 2022 – Machi 2023		Julai 2023 – Machi 2024	
	Idadi	Asilimia	Idadi	Asilimia
Wafamasia	331	17	164	9.6
Fundi dawa sanifu	1,564	79	1,438	84.2
Fundi dawa wasaidizi	89	4	105	6.2
Jumla	1,984	100	1,707	100

372. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya vyo 25 viliwasilisha **maombi ya kuanzisha kozi ya famasi ngazi ya stashahada (NTA Level 04 - 06)** ambapo kati ya hivyo, vyo 12 vilikidhi vigezo na kuidhinishwa

kuanzisha mafunzo ya famasi na hivyo kufanya vyuo vilivyoidhinishwa kutoa mafunzo ya famasi ngazi ya stashahada na shahada, kufikia 99 hadi sasa. Aidha, kati ya vyuo 99 vilivyoidhinishwa kutoa mafunzo ya famasi ngazi ya stashahada na shahada, vyuo 30 sawa na asilimia 33.3 vilikaguliwa kwa lengo la kufuatilia ubora wa mafunzo yanayotolewa katika mikoa ya Dodoma, Mwanza, Pwani na Dar es Salaam.

373. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Baraza **limesajili majengo 403 ya kutolea huduma ya dawa,** ambapo kati ya hayo, famasi za ndani ya Hospitali ni 06, famasi za jumla za wasioagiza dawa nje ya nchi 40, rejareja 304, maghala ya kutunzia dawa 06, na famasi za jumla na rejareja ni 47 na kufanya jumla ya majengo ya famasi yaliyosajiliwa mpaka sasa kufikia 3,763. Aidha, majengo 76 ya famasi yamefutiwa usajili/kibali cha biashara kutokana na kutoendelea kutoa huduma hizo katika kipindi hiki na kufanya idadi ya majengo yanayotoa huduma hadi sasa kubakia 3,238. Jumla ya majengo ya famasi yaliyosajiliwa katika kipindi cha kufikia Machi 2024 ni sawa na asilimia 79 ikilinganishwa na idadi ya majengo yaliyosajiliwa kwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kwa upande wa maduka ya dawa muhimu, vibali vipya vyenye nembo za utambuzi 3,264 vimetolewa na kufikia jumla ya maduka 19,679 yanayotambulika kote nchini.

374. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi hiki, Baraza limefanya **kaguzi za maduka** yanayotoa huduma za dawa katika mikoa tisa (9) ya Singida, Iringa, Mara, Geita, Tabora, Arusha, Kilimanjaro, Lindi na Dar es Salaam, ambapo jumla ya maduka 978 yalilikaguliwana maduka 235 yalichukuliwa hatua mbalimbali kutokana na makosa kama ifuatavyo; maduka 73 kukosa vibali, maduka 68 kukosa wahudumu wenye sifa za kutoa huduma na 94 kutoa huduma zisizo za kifamasia.

375. Mheshimiwa Spika, Baraza limefanya **ukaguzi wa huduma za dawa katika Hospitali sita (6)** za Rufaa za Mikoa ya Geita, Singida, Ruvuma, Mawenzi, Tabora, Amana na vituo tisa (09) vya kufundishia watarajali ambavyo ni Hospitali ya Taifa ya Muhimbili (MNH), Taasisi ya Mifupa (MOI), Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete (JKCI), Amana, CCBRT, Taasisi ya Saratani Ocean Road, Aga Khan, Mawenzi pamoja na Kitete ili kuimarisha utendaji wa wanataaluma.

376. Mheshimiwa Spika, Baraza limeratibu **mafunzo endelevu ya kitaaluma (CPD)** ambapo jumla ya wanataaluma 9097 sawa na asilimia 70.1 ya wanataaluma wa dawa 12,975 walishiriki mafunzo hayo. Aidha, katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya moduli saba (7) zimepata ithibati na kufikia jumla ya moduli 35 za mafunzo endelevu.

377. Mheshimiwa Spika, Baraza limepokea **mashauri 55 ya kinidhamu** dhidi ya wanataaluma waliokiuka maadili ya kitaaluma katika maeneo yao ya kazi. Malalamiko 17 sawa na asilimia 30.9 yalithibitika na kuchukuliwa hatua kupitia kamati ya nidhamu. Hatua zilizochukuliwa ni pamoja na wanataaluma 09 wametakiwa kurudia mafunzo ya utarajali kwa muda wa mwaka mmoja (01), wanataaluma 3 wamepewa onyo, wanataaluma wawili (02) waliruhusiwa kuendelea na hatua za usajili kamili na wanataaluma watatu (03) hawakutokea kwenye kikao cha kamati ya nidhamu kutokana na sababu mbalimbali, hivyo mashauri yao yatasikilizwa kwenye kikao kinachofuata.

Baraza la Wataalam wa Radiolojia

378. Mheshimiwa Spika, Baraza limekuwa likitekeleza majukumu yake kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu kwa kuzingatia mpango kazi na bajeti ya mwaka husika. Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Baraza lilipitia **maombi ya usajili wa wataalam wa Radiolojia** kwa kada mbalimbali na kufanya usajili wa matazamio, kamili, muda, uandikishaji na uorodheshaji kwa wataalam waliokidhi vigezo. Katika kipindi hiki **jumla ya wataalam 344 walisajiliwa,** kuorodheshwa, na kuandikishwa na hivyo kufanya jumla ya wataalam ambao wameshasajiliwa na Baraza tangu kuanza usajili

mwaka 2011 kufikia 1,840. Aidha, katika kipindi hiki jumla ya wataalam 810 kati ya wataalam 1,400 walihuisha leseni zao sawa na asilimia 58 ya waliotegemewa kuhuisha leseni kwa mwaka 2023/24.

379. Mheshimiwa Spika, Baraza limeendelea kusimamia watarajali wa kada za Radiolojia nchini ambapo jumla ya **watarajali 49 walipewa mafunzo** juu ya sheria, kanuni, miiko na maadili na kupangiwa vituo vya utarajali. Aidha, mafunzo juu ya matumizi ya mfumo wa kielektroniki wa usajili (HPRS) yameendelea kutolewa kwa wataalam wa Radiolojia nchini. Jumla ya wataalam 1,450 kati ya 1,840 sawa na asilimia 78 wameweza kutumia mfumo wa kujisajili na kuhuisha leseni. Pia, jumla ya wahitimu 49 wa ngazi ya shahada wameweza kuchagua vituo vya utarajali kwa njia ya mfumo tajwa.

380. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Baraza lilitoa **mafunzo juu ya sheria, kanuni, miiko na maadili kwa wahitimu 300 wa shahada, na stashahada katika fani za Radiolojia nchini.** Aidha, katika kipindi cha maadhimisho ya mgunduzi wa mionzi (Rountigen Day) Baraza lilishiriki kuandaa mafunzo endelevu kwa Wataalamu 450 juu ya sheria, kanuni, utaalumu (professionalism), miiko na maadili na huduma kwa mteja.

381. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Baraza lilipokea jumla ya **mashauri matatu (3) ya uvunjifu wa miiko na maadili** ya taaluma. Mashauri yote yapo katika hatua za uchunguzi, yatakapokamilika hatua stahiki zitatolewa kulingana na sheria, kanuni, miongozo ya miiko na maadili ya taaluma.

Baraza la wataalam wa Macho (Optometria)

382. Mheshimiwa Spika, Baraza la Wataalam wa Optometria limekuwa likitekeleza majukumu yake kwa mujibu wa sheria ya Optometria ya Mwaka 2007 na kwa kuzingatia mpango kazi na bajeti ya mwaka. Jukumu kuu la Baraza ni usimamizi na udhibiti wa wataalam wa kada ya optometria, kliniki za optometria, wasambazaji wa vifaa na miwani na kuhakikisha kliniki zote zinazotoa huduma za optometria zinasajiliwa na kupatiwa leseni.

383. Mheshimiwa Spika, Jumla ya wataalam 48 **wamesajiliwa** katika kipindi hiki sawa na asilimia 120 ya wataalam 40 waliokusudiwa na kufanya jumla ya wataalam waliosajiliwa usajili wa kudumu kufikia 416. Aidha, Baraza linaendelea na utaratibu wa kusajili wataalam wake kwa njia ya mfumo wa kielektroniki, ambapo wataalam wote 416 wamesajiliwa kupitia mfumo huo. Vilevile, Baraza lilifanya **usimamizi shirikishi kwenye kliniki na vituo vya kutolea**

huduma za optometria katika mikoa ya Dar es Salaam na Dodoma ambapo jumla ya vituo 39 vilikaguliwa ambapo vituo 16 vilikutwa na changamoto mbalimbali. Kati ya vituo hivyo, baadhi vilishauriwa namna bora ya kuendesha huduma za optometria na vingine vilichukuliwa hatua mbalimbali kwa mujibu wa Sheria ya Baraza.

384. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya wataalam 152 walipatiwa elimu kuhusu **mafunzo endelevu ya kitaaluma (CPD)** ya fani ya optometria katika maeneo mbalimbali nchini. Aidha, Baraza lilifanikiwa kufanya kikao na wataalam wa Optometria na wamiliki wa vituo vinavyotoa huduma za optometria kutoka jiji la Dodoma. Jumla ya Wataalam 20 walikumbushwa juu ya kuzingatia maadili, kutoa huduma bora (customer care), Sheria ya optometria, matumizi ya Mfumo wa usajili wa wataalam (HPRS) na Mfumo wa kielektroniki wa kusajili vituo vya kutolea huduma ya afya (HFRS) ili kuongeza ufanisi na kuboresha huduma za macho jijini Dodoma.

Baraza la Wataalam wa Maabara ya Afya

385. Mheshimiwa Spika, Baraza la Wataalam wa Maabara limekuwa likitekeleza majukumu yake kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu kwa kuzingatia

mpango kazi na bajeti ya mwaka husika. Jukumu kuu la baraza ni kuhakikisha wataalam wa maabara ya afya wamesajiliwa, wameandikishwa, pamoja na kufuata miiko na maadili ya taaluma ya Maabara. Aidha, jukumu lingine la Baraza ni kuhakikisha usimamizi wa utekelezaji wa mitaala ya mafunzo ya maabara ya afya.

386. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya **wataalam 1,267 wapya wa maabara wamesajiliwa** na kufanya jumla ya wataalam waliosajiliwa na Baraza kufikia **15,123**. Aidha katika kipindi hiki, wataalam 2,047 wamehuisha leseni zao. Idadi hii ni ongezeko la asilimia 8.4 kati ya Wataalam 3,314 waliosajiliwa kipindi hiki, Wataalam waliopewa usajili wa kudumu ni 1,812 (FRP), usajili wa awali (PRP) ni 1,267 na usajili wa kuorodheshwa ni 235 (ERP). Katika kipindi hiki, Baraza liliweza kutoa leseni kwa wapimaji wa VVU wasio wataalam wa maabara 1,271 na kufanya jumla ya wapimaji waliopewa leseni na Baraza kufikia 13,478.

387. Mheshimiwa Spika, Baraza lilisimamia **mitihani ya usajili** kwa ngazi zote (Astashahada, Stashahada na Shahada) ambapo jumla ya maombi 1,604, yalipokelewa ikilinganishwa na maombi 1,544 mwaka 2022/23 kati yao wataalam wa Astashahada walikuwa 165; Stashahada walikuwa 1,115, na Shahada

walikuwa 324. Ufaulu wa jumla ulikuwa asilimia 89.6 na 89.0 kwa mtihani wa nadharia na vitendo mtawalia ikilinganishwa na ufaulu wa asilimia 54.3 mwaka 2022/23. Baraza limeongeza kituo kimoja cha mafunzo ya utarajali na kufanya jumla ya vituo vinavyotambuliwa na Baraza kuwa 24. Kituo kilichoongezeka ni cha Hospitali ya Peramiho baada ya Baraza kufanya ukaguzi katika vituo vitatu (3) vya Hospitali za Nkinga – Tabora, Peramiho – Ruvuma na CCBRT- Dar es salam. Aidha, kwa kipindi hiki jumla ya watarajali 375 wamepata usajili wa muda ambapo wanatarajiwa kufanya mitihani ya usajili wa kudumu baada ya kumaliza mafunzo yao ya utarajali.

388. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, Baraza lilifanikisha kuwapatia wataalam wa Maabara 1,558 alama za **mafunzo endelevu ya kitaaluma (CPD)**. Aidha, taasisi nane (8) mpya zimeidhinishwa kuwa watoaji wa mafunzo endelevu (CPD Provider) na kufikisha taasisi 10 zinazotoa mafunzo. Vilevile, Baraza limekamilisha kuweka moduli za CPD katika mfumo wa usajili wa wataalam (HPRS) ili kuwawezesha wataalam wengi zaidi kupata mafunzo hayo kwa urahisi.

389. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Baraza **lilifuatilia ukiukwaji wa maadili** ambapo jumla ya mashauri sita (6)

yalifunguliwa. Shauri moja (1) lilihusisha ukiukwaji wa maadili ya kitaaluma kwa mtaalam ambapo hatua za uchunguzi zinaendelea. Mashauri matano (5) yalihusisha kughushi vyeti vya taaluma na usajili. Mashauri hayo yamewasilishwa kwenye mamlaka za uchunguzi wa makosa ya jinai kwa ajili ya kufanyiwa kazi.

Baraza la Wataalam wa Afya Mazingira

390. Mheshimiwa Spika, Baraza la Afya Mazingira lilianzishwa kwa mujibu wa Sheria Na. 20. The Environmental Health Practitioners (Registration) Act, 2007 na linatekeleza majukumu yake kwa mujibu wa taratibu na Kanuni za jumla za Usajili "The Environmental Health Practitioners (General) Regulations, 2011" (GN 388 ya 2011) kwa kuzingatia mpango kazi na bajeti ya mwaka husika. Lengo kuu la kuanzishwa kwa Baraza ni kusajili Wataalam wa Afya Mazingira ili kulinda na kusimamia nidhamu na Maadili katika taaluma ya Afya Mazingira.

391. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 idadi ya **wataalam wapya waliosajiliwa** na Baraza la Afya Mazingira ni 382 na hivyo kufanya jumla ya wataalam waliosajiliwa hadi sasa kufikia 4,467 ikilinganishwa na wataalam 397 waliosajiliwa kipindi kama hicho mwaka 2022/23. Kati ya wataalam 4,467 waliosajiliwa, wenye usajili kamili

(Full Registration) ni 1,898 usajili wa kuorodheshwa (Enrolment Registration) ni 1,988 na sajili wa kuandikishwa (Enlisting Registration) ni 581. Aidha, Baraza linaendelea na utaratibu wa kusajili wataalam kwa njia ya kielektroniki (hprs.moh.go.tz) ambapo jumla ya wataalam 3,637 wamesajiliwa kupitia mfumo huo.

392. Mheshimiwa Spika, Baraza limeratibu **mafunzo ya utarajali** ambapo kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya watarajali 167 wanaendelea na mafunzo na 109 wamehitimu. Aidha, ufuatiliaji wa usajili, uhuishaji wa leseni na watarajali umefanyika katika mikoa nane (8) ya Mbeya, Morogoro, Singida, Kigoma, Dar es Salaam, Songwe, Njombe na Tanga. Pia ufuatiliaji umefanyika katika vyuo vya Afya Mazingira Mpwapwa, MUHAS, Muheza na Kagemu kwa lengo la kuelimisha juu ya masuala ya usajili na uhuishaji wa leseni, kusambaza leseni za wataalam na kufuatilia watarajali wanaoendelea na mafunzo.

393. Mheshimiwa Spika, Baraza limeendelea kutekeleza jukumu lake la **kusimamia nidhamu na maadili** katika taaluma ya Afya Mazingira ambapo kwa kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 Baraza limewabaini wataalam 13 kutoka katika mikoa nane (8) ambao hawajasajiliwa kabisa na hatua za kinidhamu dhidi yao

zinaendelea kuchukuliwa kwa kuzingatia Sheria ya Baraza.

Baraza la Tiba Asili na Tiba Mbadala

394. Mheshimiwa Spika, Baraza la Tiba Asili na Tiba Mbadala ni chombo cha kisheria kilichoundwa kwa mujibu wa Sheria Namba 23 ya Mwaka 2002 yenye lengo la kusimamia, kudhibiti na kuendeleza shughuli za Tiba Asili na Tiba Mbadala nchini. Baraza limekuwa likitekeleza majukumu yake kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu kwa kuzingatia mpango kazi na bajeti ya mwaka husika.

395. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya wataalam (waganga na wasaidizi wa Tiba Asili na tiba mbadala na wauza dawa za asili) 5,354 **wamesajiliwa**, sawa na asilimia 118.9 ya lengo la kusajili wataalam 4,500 kwa mwaka, na kufanya jumla ya wataalam waliosajiliwa na Baraza hadi sasa kufikia 51,593. Kati ya wataalam 5,354 waliosajiliwa, wataalam 4,994 walipatiwa usajili wa awali na 360 walipatiwa usajili wa kudumu. Aidha, Baraza lilisajili dawa asili kundi la pili ambapo hadi Machi 2024 **Baraza limesajili jumla ya dawa asili 19** na kufanya jumla ya dawa asili zilizosajiliwa hadi sasa kufikia 112. Pia, Baraza limesajili vituo vya Tiba Asili 225 na kufanya jumla ya vituo 1,600. Vilevile, Baraza limeendelea na utaratibu wa kusajili wataalam

wake na vituo vya kutolea huduma kwa njia ya mfumo wa kielektroniki (HPRS) ambapo jumla ya wataalam 289 wamesajiliwa.

396. Mheshimiwa Spika, Baraza lilitokeleza mkakati wa kusajili wataalam wa Tiba Asili na tiba mbadala kwa utaratibu wa usajili wa papo kwa papo kwa wataalam wa Tiba Asili na vituo vya kutolea huduma katika mikoa ya Katavi na Rukwa. Utekelezaji huu ni mojawapo ya mkakati wa Baraza wa kuongeza kasi ya usajili wa wataalamu, kupunguza changamoto ya wataalam wengi kufanya kazi bila kuwa na leseni na kupunguza malalamiko ya ucheleweshwaji wa kupata leseni uliokuwepo kutokana na sababu mbalimbali. Katika zoezi hilo, wataalam 1,237 walisajiliwa katika mikoa hiyo. Aidha, katika kipindi hiki, Baraza lilitumia fursa ya kushiriki kwenye Maonesho ya Kimataifa ya Sabasaba, Nanenane na Wiki ya Tiba Asili ya Mwafrika kuhamasisha na kutoa elimu kwa wananchi ambapo waganga wa Tiba Asili 935 walisajiliwa.

397. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Baraza **lilikagua vituo 85** vilivyopo Manispaa ya Kinondoni (41), Ilala (15), Temeke (3), Ubungo (20) na Kigamboni (6). Aidha, Katika kuhakikisha kuwa dawa za Tiba Asili zinazosajiliwa na Baraza zinazingatia vigezo muhimu, Sekretarieti ya Baraza lilifanya ukaguzi wa maeneo ya kutengenezea

dawa kwa maombi ya usajili wa dawa yaliyotumwa kabla ya dawa hizo hazijapelekwa kwenye kikao cha kamati kujadiliwa. Ukaguzi huo ulifanyika katika maeneo 15 katika mikoa ya Tabora, Kilimanjaro, Arusha, Morogoro, Pwani na Dar es Salaam.

398. Mheshimiwa Spika, Baraza limeendelea **kutoa mafunzo kwa watalamu wa Tiba Asili** kuhusu sheria, kanuni, miongozo na taratibu mbalimbali ili kuendeleza Tiba Asili nchini. Katika kipindi cha Julai, 2023 hadi Machi 2024 watoa huduma za Tiba Asili na tiba mbadala 108 wamejengewa uwezo katika utekelezaji wa kazi za usimamizi na utoaji wa huduma za Tiba Asili na tiba mbadala. Aidha, Baraza limeendelea kushirikiana na Baraza la Tiba Asili na Mbadala Zanzibar kwa lengo la kubadilishana uzoefu.

399. Mheshimiwa Spika, Baraza lilifanya Kikao cha Baraza na viongozi wa vyama 19 vya Waganga wa Tiba Asili na tiba mbadala kwa lengo la kuimarisha ushirikiano na uendeshaji mzuri wa shughuli za Tiba Asili na tiba mbadala nchini. Kikao hicho kiliweka maazimio ya kuboresha huduma za Tiba Asili nchini na kuondoa migongano kati ya Baraza na viongozi wa vyama vya waganga wa Tiba Asili na tiba mbadala. Aidha, katika kuhakikisha masuala ya weledi na miiko ya maadili yanazingatiwa, Baraza lilitoa onyo na tozo

kwa vyombo vya habari viwili kwa kukiuka taratibu za matangazo ya tiba asili.

Bodi ya Maabara Binafsi za Afya

400. Mheshimiwa Spika, Bodi ya Maabara Binafsi za Afya ni Chombo kilichoanzishwa kwa Sheria Na. 10 ya mwaka 1997 Sura 136 ya kuratibu huduma za maabara binafsi za Afya. Bodi hii ina jukumu la kusajili, kusimamia na kuhakikisha kuwa huduma bora za maabara binafsi hapa nchini zinatolewa kwenye vituo vyote vya kutolea huduma za Afya (Zahanati, Vituo vya Afya, Hospitali pamoja na Maabara zote zinazojitegemea) kwa mujibu wa Sheria, Kanuni na Miongozo iliyowekwa.

401. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi Julai hadi Machi 2024 idadi ya vituo **vilivyosajiliwa** na Bodi ya Maabara Binafsi za Afya ni 238 hii inapelekea jumla ya Maabara Binafsi nchini kufikia 4,093. Kati ya hizo maabara zinazojitegemea ni 1,410 na zilizojishikiza kwenye vituo vya kutolea huduma za afya ni 2,683 ikilinganishwa na mwaka 2022/23 ambapo Bodi ilikuwa na jumla ya Maabara Binafsi 3,212 zilizosajiliwa na maabara zinazojitegemea zilikuwa 1,593 wakati zilizojishikiza kwenye vituo vya kutolea huduma za afya zilikuwa 1,619.

402. Mheshimiwa Spika, Kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 Bodi imefanikiwa kufanya ufuatiliaji wa huduma na kutoa elimu ya sheria, kanuni na miongozo mbalimbali inayotumika katika usimamizi na uendeshaji wa huduma za vipimo kwa wamiliki wa maabara binafsi za afya katika kanda tatu (3) uliohusisha mikoa nane (8) ambapo jumla ya Maabara 742 zilikaguliwa ikilinganishwa na maabara 528 katika kanda tatu (3) zilizohusisha mikoa saba (7) mwaka 2022/23.

403. Mheshimiwa Spika, Matokeo ya kaguzi hizo yanaonesha maabara kuzingatia vigezo vya mfumo wa udhibiti ubora ambapo uhakiki wa ubora wa ndani wa vipimo (IQC) uliongezeka kutoka asilimia 21 hadi 55 na matengenezo kinga ya mashine yalipanda kutoka asilimia 40 hadi 45. Hata hivyo, ilibainika kuwa asilimia 55 ya vituo vilikuwa na watumishi wenye sifa ikilinganishwa na asilimia 74 mwaka 2022/23. Vilevile, kwa kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, idadi ya maabara zisizosajiliwa ilikuwa 110 kati ya 742 zilizokaguliwa sawa na asilimia 15 ikilinganishwa na maabara 170 kati ya 679 sawa na asilimia 25 mwaka 2022/23.

404. Mheshimiwa Spika, Kutokana na mapungufu yaliyobainika, ofisi ya Msajili ilichukua hatua mbalimbali ikiwa ni pamoja na kutoa elimu ya ubora

wa huduma za maabara, matumizi ya mfumo wa usajili wa vituo vya afya (HFRS) na sheria na kanuni za uendeshaji wa maabara binafsi za afya na kuzingatia matengenezo kinga kwa mashine zote za maabara. Hatua nyingine zilizochukuliwa zilihusisha kusitisha huduma za maabara binafsi kwa muda wa miezi 3 hadi 6 kabla ya kuzifutia usajili. Hali kadhalika maabara 90 zilizokuwa na usajili zilipewa onyo na 20 zilizokuwa zinaendeshwa bila kusajiliwa zilifungwa na kupewa utaratibu wa kujisajili.

Bodi ya Ushauri wa Hospitali Binafsi

405. Mheshimiwa Spika, Bodi ya Ushauri wa Hospitali Binafsi iliyoanzishwa kwa Sheria Na. 26 ya Mwaka 1991 ina jukumu la msingi la kusajili na kusimamia vituo vyote vya afya binafsi. Hadi kufikia Machi 2024, **Bodi ilikuwa imesajili** jumla ya vituo 3,242 kati ya vituo hivyo vituo vinavyofanya kazi ni 3,111 vilivyofungwa moja kwa moja ni vituo 15 na vituo 116 vimefungwa kwa muda kutokana na sababu mbalimbali. Aidha katika vituo vinavyofanya kazi kuna Hospitali 209, vituo vya afya 295, zahanati 1,818, kliniki 374, polyclinics 375, kliniki za kusafisha damu 22 na vituo vya uchunguzi 18.

406. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024 jumla ya **maombi 166** ya vituo binafsi yaliwasilishwa; maombi 148 yalikuwa maombi

ya vituo vipya, maombi 11 yalikuwa ya vituo vinavyoomba kupandishwa daraja, na vituo sita (6) viliwasilisha maombi mengineyo. Aidha, vituo 70 sawa na asilimia 42 vilikidhi vigezo vya kusajiliwa, vituo 80 sawa na asilimia 48 vilikuwa na mapungufu mbalimbali yaliyohitaji kuboreshwa na vituo 16 sawa na asilimia 10 havikukidhi vigezo.

407. Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2023 hadi Machi 2024, jumla ya vituo vya huduma 164 vilisajiliwa, hii ikijumuisha maombi yaliyokuwa yamewasilishwa kabla ya kipindi cha Julai 2023, kati ya vituo hivyo kulikuwa na Kliniki 35, Polyclinics 28, Dialysis clinics 1, Hospitali ngazi ya Mkoa 1, ngazi ya Wilaya 2, vituo vya afya 4 na Zahanati 93. Aidha, jumla ya mashirika 67 yalileta maombi ya kuidhinishwa kusimamia huduma za afya ambapo mashirika 52 sawa na asilimia 78 yamekidhi vigezo, mashirika 14 sawa na asilimia 21 yalikuwa na mapungufu yanayohitaji marekebisho na shirika 1 sawa na asilimia 1 halikukidhi vigezo.

408. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza majukumu na kuhakikisha huduma zinaboreshwa Bodi ilifanya **ukaguzi wa vituo** vya kutolea huduma za afya binafsi katika mikoa ya Songwe, Ruvuma, Rukwa, Katavi, Manyara na Dar es Salaam. Jumla ya vituo 272 vilikaguliwa ambapo jumla ya vituo 24

vilisitishwa kutoa huduma kutokana na mapungufu mbalimbali ikiwa ni pamoja na kutokuwa na usajili, uhaba mkubwa wa watumishi, miundombinu chakavu na kutozingatia miongozo ya kukinga na kuzuia maambukizi.

E. VIPAUMBELE VYA WIZARA YA AFYA NA BAJETI YA MAPATO, MATUMIZI YA KAWAIDA NA MIRADI YA MAENDELEO KWA MWAKA WA FEDHA 2024/25

409. Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2024/25 Wizara imejiwekea vipaumbele vifuatavyo ili kuboresha huduma za afya nchini:-

- i. Kuimarisha huduma za kinga dhidi ya magonjwa;
- ii. Kuimarisha upatikanaji na ubora wa huduma za afya zinazotolewa na vituo vya kutolea huduma za afya kuanzia ngazi ya Zahanati hadi Taifa;
- iii. Kuimarisha mifumo ya ugharamiaji wa huduma za afya nchini;
- iv. Kuimarisha huduma za afya ya uzazi, mama na mtoto ili kupunguza vifo vya wajawazito na watoto wachanga;
- v. Kuimarisha upatikanaji na uendelezaji wa wataalam katika Sekta ya Afya kwa fani za kati, ubingwa na ubingwa bobenzi;
- vi. Kuimarisha huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobenzi nchini;

- vii. Kuendeleza na kusimamia afua za Tiba Asili na Tiba Mbadala;
- viii. Kuimarisha upatikanaji wa huduma za magonjwa ya kuambukiza, magonjwa yasiyoambukiza na magonjwa ya mlipuko;
- ix. Kuimarisha huduma za afya ya akili, huduma za utengamao hususan kwa watoto, wazee na watu wenye ulemavu; na
- x. Kusimamia Tafiti na matumizi ya matokeo ya tafiti mbalimbali za afya.

410. Mheshimiwa Spika, Kwa mwaka 2024/25, Wizara imekadiria kutumia kiasi cha **Shilingi 1,311,837,466,000** kutekeleza **vipaumbele 10** kwa kutumia **afua (intervention) 89** kama ifuatavyo:-

- i. Kuimarisha huduma za kinga dhidi ya magonjwa ambapo kiasi cha Shilingi 117,611,588,304.00 kimetengwa zitakazotekeleza afua zifuatazo:**
 - a. Kuendelea kuimarisha utekelezaji wa afua za chanjo kwa kuwafikia watoto (surviving infants) 3,117,564 wenye umri chini ya miaka miwili (2), wasichana 871,429 wenye umri wa miaka tisa (9) na wajawazito 3,298,437 (Shilingi 115,369,238,904.00);
 - b. Kutekeleza afua za lishe ikiwa ni pamoja na kuendelea kuhimiza unyonyeshaji na ulishaji sahihi wa watoto, elimu ya lishe kwa jamii na

- kuimarisha Mpango wa kuongeza virutubishi kwenye vyakula ambapo ununuzi na usimikaji wa mashine 300 za kuongeza virutubishi (Dozifiers) utafanyika (Shilingi 1,607,700,000.00);
- c. Kuimarisha utekelezaji wa afua za usafi na afya mazingira katika jamii, Mipakani, taasisi za umma na binafsi ikiwemo kutekeleza kampeni ya mtu ni afya awamu ya pili (Shilingi 634,649,400.00);
 - d. Kufanya ufuatiliaji wa magonjwa ya mlipuko;
 - e. Kutekeleza Kampeni ya Elimu ya Afya Jumuishi mashuleni, sehemu za kazi na maeneo ya umma; na
 - f. Kuendeleza utekelezaji wa Mpango Jumuishi wa Wahudumu wa Afya Ngazi ya Jamii (Shilingi 1,000,000,000.00).

ii. Kuimarisha upatikanaji na ubora wa huduma za afya zinazotolewa na vituo vya kutolea huduma za afya katika ngazi zote ambapo jumla ya Shilingi 219,010,767,716.00 zimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

- a. Kununua, kutunza na kusambaza dawa na bidhaa nyinginezo katika ngazi zote za utoaji wa huduma za afya (Shilingi 200,000,000,000.00);
- b. Kuimarisha upatikanaji wa damu salama (Shilingi 3,503,771,816.00);
- c. Kuimarisha huduma za uchunguzi wa magonjwa katika vituo vya kutolea huduma

- za afya nchini (Shilingi 8,596,534,400.00);
- d. Kuimarisha na kuunganisha mifumo ya TEHAMA katika vituo vya kutolea huduma ili kuboresha ufanisi, kuimarisha udhibiti na kupunguza gharama katika utoaji wa huduma za afya (Shilingi 2,000,000,000.00);
 - e. Kuimarisha ubora wa huduma za Uuguzi na Ukunga katika ngazi zote za kutolea huduma kwa vituo vya umma na binafsi (Shilingi 4,910,461,500.00);
 - f. Kuimarisha usimamizi na uhakiki wa ubora wa huduma za afya katika vituo vya umma na binafsi kwa kuunganisha Bodi ya Ushauri ya Hospitali Binafsi (PHAB) na Bodi ya Maabara Binafsi za Afya (PHLB) ili kuwa na chombo kimoja cha usajili na usimamizi wa vituo vya kutolea huduma za afya nchini;
 - g. Kuimarisha uongozi na usimamizi wa utoaji huduma za afya katika ngazi zote kwa kufanya mapitio ya muundo, majukumu na ujuzi wa wajumbe wa Kamati za Uendeshaji Afya Mikoa, Halmashauri na Hospitali (RHMT, CHMT na HMT) ili kuongeza uwajibikaji na ufanisi wa utoaji wa huduma za afya; na
 - h. Kuwajengea uwezo wananchi kuhusu ushiriki wa jamii katika upatikanaji wa huduma bora za afya.

iii. Kuimarisha mifumo ya ugharamiaji wa huduma za afya nchini ambapo kiasi cha Shilingi 6,000,000,000.00 kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

- a. Kufanya mapitio ya mkakati wa upatikanaji wa rasilimali fedha kwa ajili ya kugharamia huduma za Afya;
- b. Kusimamia utekelezaji wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote nchini ikiwemo mfumo wa utambuzi wa wanufaika pamoja na kutoa elimu kwa wananchi kuhusu umuhimu wa Bima ya Afya;
- c. Kuanza mchakato wa kuanzisha Chombo cha Kitaifa cha Udhibiti wa bei za huduma za afya katika ngazi zote;
- d. Kuimarisha uhai na ustahimilivu wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya;
- e. Kuimarisha ubia kati ya Serikali na Sekta Binafsi katika utoaji wa huduma za afya nchini; na
- f. Kutafuta na kuratibu upatikanaji wa fedha za afya kutoka kwa wadau wa maendeleo.

iv. Kuimarisha huduma za afya ya uzazi, mama na mtoto ambapo kiasi cha Shilingi 17,189,250,000.00 kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

- a) Kununua na kusambaza dawa muhimu za uzazi salama (Magnesium sulphate, Oxytocin, FeFo na SP) pamoja na dawa za uzazi wa mpango, dawa kinga za minyoo, dawa za kuongeza damu, dawa za Malaria, vifaa, vifaa tiba na vitendanishi;
- b) Kuimarisha upatikanaji wa dawa bila malipo kwa ajili ya watoto wenye umri chini ya miaka mitano ikiwemo dawa za kutibu nimonina na kuharisha;
- c) Kujenga, kukarabati na ununuzi wa vifaa tiba vya wodi 100 maalum za watoto wachanga (Neonatal Care Unit - NCU) wagonjwa na waliozaliwa na uzito pungufu.
- d) Kuwajengea uwezo wataalam wa afya ili kutoa huduma bora za watoto wachanga na uzazi ili kuhakikisha wajawazito wanapata huduma zenye heshima, staha na utu;
- e) Kuelimisha na kuhamasisha jamii hususan kinamama wajawazito kuwahi kuhudhuria kliniki ndani ya miezi mitatu ya mwanzo ya ujauzito pamoja na kuwawezesha kutambua huduma stahiki zinazopaswa kutolewa kwa wajawazito. Huduma hizo ni pamoja na kupima uzito, kimo cha mimba, mapigo ya moyo wa mtoto, mlalo na kitangulizi cha mtoto, Shinikizo la damu (BP), wingi wa damu, Gurupu la damu, mkojo, Malaria, VVU,

- Kaswende, Homa ya Ini(Hepatitis B)pamoja na Ultrasound ambapo inapatikana
- f) Kuendeleza ujenzi wa Hospitali ya mama na mtoto Dodoma;
 - g) Kuongeza vituo vipya 300 vinavyotoa huduma rafiki kwa vijana;
 - h) Kuongeza vituo vipya 100 vinavyotoa huduma za uchunguzi wa saratani ya mlango wa kizazi na kununua mashine 30 za upasuaji mdogo kwenye mlango wa kizazi ambazo zitasambazwa katika Hospitali za Rufaa za Mikoa 28 na mbili za kanda. Aidha, mashine 300 za kutibu mabadiliko ya awali ya saratani ya mlango wa kizazi zitanunuliwa na kusambazwa katika Hospitali za Halmashauri na vituo vya afya vinavyotoa huduma za uchunguzi wa saratani ya mlango wa kizazi;
 - i) Kuongeza vituo 10 katika ngazi ya Hospitali za Rufaa za Mikoa kwa ajili ya huduma jumuishi za manusura wa ukatili wa kijinsia na ukatili dhidi ya watoto (One Stop Centre); na
 - j) Kusimamia upatikanaji wa huduma bora na salama za afya ya uzazi mama na mtoto ikiwemo kufanya uhakiki na kaguzi za mara kwa mara katika vituo vya kutolea huduma.

v. Kuimarisha upatikanaji wa wataalam katika Sekta ya Afya katika fani za kati, ubingwa na ubingwa bobezi kiasi cha Shilingi 74,000,000,000 kimetengwa kuteleza afua zifuatazo:-

- a. Kuendelea kutoa ufadhili wa mafunzo ndani na nje ya nchi kwa wataalam wa ngazi ya ubingwa na ubingwa bobezi 1,300 (wataalam wapya 600, wataalam wanaoendelea 700) na kufadhili mafunzo ya kada za kati za kimkakati (Shilingi 9,000,000,000.00);
- b. Kutoa mafunzo ya afya ya kada za kati katika vyuo vya afya vya umma (Shilingi 10,000,000,000.00);
- c. Kusimamia ubora wa mafunzo kwenye vyuo vya afya ngazi ya kati vya umma na sekta binafsi;
- d. Kuendelea kuimarisha mfumo wa usimamizi wa vyuo vya afya ngazi ya kati hususan uratibu wa mitihani;
- e. Kugharamia mafunzo kwa vitendo ya watarajali wa kada mbalimbali za afya (Shilingi 54,000,000,000.00);
- f. Kujenga na kukarabati miundombinu ya vyuo vya mafunzo ya Afya vya umma (Shilingi 1,000,000,000.00); na
- g. Kuanzisha kozi mpya ili kukidhi mahitaji ya sasa ya Sekta ya Afya.

vi. Kuimarisha huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobezi nchini ambapo kiasi cha Shilingi 89,858,609,000.00 kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

a. Kuendelea kutoa huduma za matibabu ya ubingwa na ubingwa bobezi katika Hospitali ya Taifa, Hospitali maalum, Kanda na Mikoa pamoja na kuanzisha huduma mpya kulingana na mahitaji ikiwemo:

- i. Kuanza hatua za awali za kuanzisha huduma za upasuaji wa ubongo na mishipa ya fahamu kwa kutumia Artificial Intelligence – Robbot katika Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI);
- ii. Upandikizaji wa figo Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando; na
- iii. Upandikizaji wa ujauzito katika Hospitali ya Taifa ya Muhimbili na Hospitali ya Benjamin Mkapa Dodoma.

b. Kuwekeza katika vifaa tiba vitakavyowezesha utoaji wa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi ikiwemo ununuzi wa Mitambo ya kupima na kutibu moyo bila kufungua kifua (Cathlab) mbili (2) kwa ajili ya Hospitali ya Rufaa ya Kanda Mbeya na Chato na mtambo kwa ajili ya uchunguzi na Tiba ya Saratani (LINAC) kwa Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Ziwa Bugando;

c. Kuendeleza ujenzi wa miundombinu katika Hospitali 6 za Rufaa za Kanda za

- Chato, Mtwara, Mbeya, KCMC, Bugando, Benjamin Mkapa, ujenzi wa Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Magharibi Kigoma na Hospitali 28 za rufaa za mikoa;
- d. Kuendeleza ujenzi wa kituo cha matibabu ya Saratani tawi la Taasisi ya Saratani Ocean Road – Mbeya;
 - e. Kuanzisha tawi la Taasisi ya Moyo ya Jakaya Kikwete Kanda ya Ziwa (JKCI-Chato),
 - f. Kuanza hatua za awali za maandalizi ya Taasisi ya Sayansi ya Tiba ya Magonjwa ya ubongo, mgongo na mishipa ya fahamu ili kuimarisha huduma za upasuaji wa ubongo na mishipa ya fahamu nchini;
 - g. Kugharamia huduma za matibabu ya ubingwa bobezi ndani ya nchi hususan kupandikiza figo, kupandikiza uloto, kupandikiza vifaa vya usikivu kwa watoto na kufanya upasuaji wa ubongo bila kufungua fuvu ili kuwasaidia wananchi wasio na uwezo sambamba na kuwajengea uwezo wataalam wa ndani kutoa huduma hizo kwa umahiri zaidi;
 - h. Kuanzisha Kituo cha Umahiri cha Upandikizaji Uloto na Magonjwa ya Damu cha Afrika Mashariki katika Hospitali ya Benjamin Mkapa;
 - i. Kuhakikisha Hospitali na taasisi za ubingwa bobezi zinatekeleza mpango wa mafunzo ya muda mfupi na muda mrefu

kwa wataalam wao ili kuwaongezea ujuzi na weledi wa kutoa huduma za ubingwa bobezi;

- j. Kuimarisha utoaji wa huduma za mkoba na tembezi za ubingwa na ubingwa bobezi katika ngazi ya msingi ili kuwafikia wananchi wengi zaidi;
- k. Kuimarisha mifumo ya kielektroniki katika Hospitali zilizoteuliwa ili ziweze kutoa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi kupitia Tiba Mtandao (Telemedicine) ndani na nje ya nchi;
- l. Kuendelea kutoa huduma za ubingwa na ubingwa bobezi kwa wagonjwa kutoka nje ya nchi (Tiba Utalii);
- m. Kuendelea kufanya huduma mkoba za Kimataifa kwenye nchi jirani zinazoizunguka Tanzania (International Medical Camps); na
- n. Kuimarisha na kuongeza wigo wa ushirikiano na Taasisi/Hospitali za kimataifa zinazotoa huduma za kibingwa na ubingwa bobezi ikiwemo kupeleka wataalam katika Hospitali hizo na kufanya kambi za pamoja za matibabu.

vii. Kuendeleza na kusimamia afua za Tiba Asili na Tiba Mbadala ambapo kiasi cha Shilingi 1,500,000,000.00 kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

- a) Kuanza utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Tiba Asili na Tiba Mbadala;
- b) Kuendeleza huduma za Tiba Asili ikiwemo mashamba ya miti dawa katika mikoa mbalimbali likiwemo shamba la Mzenga B Kisarawe;
- c) Kununua ardhi na kufanya usanifu wa ujenzi wa Hospitali maalum ya kitaifa ya kutoa huduma jumuishi za Tiba Asili na Tiba Mbadala;
- d) Kuongeza Hospitali zinazotoa huduma jumuishi za Tiba Asili kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa saba (7) hadi kumi na nne (14);
- e) Kuendeleza tafiti za Tiba Asili na kuhamasisha uzalishaji wa dawa za Tiba Asili viwandani kupitia ubia kati ya Sekta ya umma na Sekta binafsi;
- f) Usajili wa dawa, watoa huduma, vituo vya Tiba Asili na tiba mbadala; na
- g) Kuendeleza mafunzo ya wataalam wa Tiba Asili na tiba mbadala.

viii. Kuimarisha udhibiti wa Magonjwa ya Kuambukiza, Magonjwa Yasiyoambukiza, Magonjwa ya Mlipuko na Huduma za Afya za Dharura ambapo kiasi cha Shilingi 84,864,241,569.00 kimetengwa kutekeleza afua zifuatazo:-

- a) Utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kudhibiti Malaria kwa kununua na kusambaza vyandarua vyenye dawa kwa jamii, kununua vitendanishi na dawa ili kuwezesha ugunduzi na matibabu ya ugonjwa wa Malaria;
- b) Utekelezaji wa Mpango wa Kudhibiti Kifua Kikuu na Ukoma kwa kununua vifaa, vifaa tiba, vitendanishi na dawa;
- c) Utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kudhibiti UKIMWI, Homa ya Ini na magonjwa ya ngono nchini kwa kununua vitendanishi vya kupima magonjwa hayo pamoja na dawa kinga na dawa za kufubaza VVU;
- d) Kutoa elimu kwa umma kuhusu vichochezi na visababishi vya magonjwa yasiyoambukiza ikiwemo tabia bwete, uzito uliokithiri, matumizi ya sukari, chumvi, na mafuta kupita kiasi pamoja na kuelimisha kuhusu athari za matumizi ya tumbaku na unywaji wa pombe kupita kiasi;
- e) Kuimarisha huduma za uchunguzi wa magonjwa yasiyoambukiza katika ngazi ya afya ya msingi ili kuweza kuyatambua mapema na kuanzisha kliniki;
- f) Kuimarisha upatikanaji wa dawa za kutibu

- magonjwa yasiyoambukiza;
- g) Kuimarisha Mfumo wa Kitaifa wa Uratibu na Usimamizi wa Afua za Afya ya Jamii ikiwemo kuanzisha Taasisi ya Taifa ya Afya ya Jamii;
 - h) Kuendelea kuimarisha timu za wataalam wa dharura (Rapid Response Teams) wa ngazi ya Taifa, Mikoa na Halmashauri ili kujiandaa na kukabiliana na dharura za afya na magonjwa ya milipuko ndani na nje ya nchi pale inakapohitajika;
 - i) Kuimarisha usimamizi wa vituo vya Operesheni ya matukio ya Dharura (PHEOCs) vilivyoanzishwa katika Mikoa 16 katika uratibu wa dharura za afya na milipuko ya magonjwa;
 - j) Kukamilisha miundombinu kwa ajili ya vituo vya uratibu wa magari ya wagonjwa (ambulance dispatch centers) ikiwemo Mfumo wa uendeshaji ufuatiliaji na uratibu wa magari ya wagonjwa (ambulance dispatch system);
 - k) Kutoa mafunzo kwa watoa huduma za magari ya wagonjwa (paramedics) kwa kushirikiana na Vyuo vya kati na Vyuo Vikuu nchini; na
 - l) Kutoa mafunzo ya muda mfupi kwa vitendo kwa watoa huduma za EMD, watoa huduma za ambulance, Polisi na makundi maalum ya kujitolea katika jamii ikiwemo bodaboda kupitia kituo maalum cha mafunzo cha Hospitali ya Taifa Muhimbili, Benjamin Mkapa, Mbeya, Bugando na KCMC.

ix. Kuimarisha huduma za Afya ya Akili, huduma za utengamao na Tiba Shufaa hususan kwa Watoto, Wazee na Wenye Ulemavu kiasi cha Shilingi 9,318,528,988.00 kimetengwa;

- a) Kutoa elimu kwa umma kuhusu vihatarishi vya afya ya akili na namna ya kukabiliana navyo;
- b) Kuimarisha miundombinu ya kutolea huduma za afya ya akili katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na Hospitali za Halmashauri;
- c) Kuimarisha upatikanaji wa wataalam wa afya ya akili katika ngazi zote;
- d) Kuimarisha upatikanaji wa dawa za afya ya akili;
- e) Kuanzisha huduma za afya ya akili kwa njia ya mtandao; na
- f) Kuimarisha uratibu wa huduma, tafiti na mafunzo kuhusu afya ya akili kwa kukamilisha uanzishwaji wa taasisi ya taifa ya akili.
- g) Kuimarisha utambuzi wa mapema wa watoto wenye ulemavu;
- h) Kuanzisha huduma tatu za utengamao (Fiziotherapia, Tiba Kazi (occupational therapy), Matamshi na Lugha (Speech and language therapy) katika Hospitali za Rufaa za Mikoa 10;
- i) Kuimarisha miundombinu ya kutolea huduma za utengamao katika Hospitali za Rufaa za Mikoa na kuendeleza utoaji wa huduma za utengamao kuanzisha kituo cha umahiri cha

huduma za utengamao;

- j) Ununuzi wa dawa, vifaa na vifaa tiba vya kutolea huduma za utengamao pamoja na vifaa saidizi;
- k) Kuimarisha upatikanaji wa Wataalam wa utengamao na tiba shufaa kwa kuwajengea uwezo wataalam waliopo na kuibua wataalam wapya;
- l) Kuimarisha huduma za utengamao kwenye ngazi ya msingi; na
- m) Kuratibu uanzishwaji wa Klabu za Afya za Wazee katika ngazi ya Halmashauri.

x. Kusimamia Tafiti na matumizi ya matokeo ya tafiti mbalimbali za afya ambapo kiasi cha Shilingi 3,508,968,000.00 kwa ajili ya kutekeleza afua zifuatazo;

- a) Tafiti za magonjwa yasiyoyakuambukiza ikiwemo Saratani,
- b) Ufuatiliaji wa usugu wa vimelea dhidi ya dawa,
- c) Utafiti juu ya changamoto ya Afya ya Akili,
- d) Utafiti juu ya matumizi ya Energy Drink,
- e) Utafiti kuhusu Nguvu za Kiume; na
- f) Utafiti kuhusu dawa za Tiba Asili.

F. SHUKRANI

411. Mheshimiwa Spika, Katika kutekeleza majukumu yake, Wizara imeendelea kushirikiana na nchi rafiki, Mashirika ya Kimataifa na Sekta nyingine zinazosaidia kuchangia katika uboreshaji na utoaji wa huduma za Afya nchini. Hivyo basi, nitumie wasaa huu kuzishukuru nchi za Canada, Denmark, Ireland, Uswisi, Korea Kusini na Mashirika ya Maendeleo ya Kimataifa yakiwemo Benki ya Dunia, UNFPA na UNICEF kwa kuchangia katika Mfuko wa Afya wa Pamoja (Health Basket Fund), ambao umesaidia kwa kiasi kikubwa kuboresha huduma za afya nchini hususan Afya ya Msingi. Aidha, napenda kuzishukuru nchi za Marekani, Uingereza, Ujerumani Ufaransa China, Cuba, India, Italia, Japan, Misri, Sweden na nchi nyingine ambazo zimeendelea kuisaidia Wizara kwa njia mbalimbali ikiwemo kufadhili miradi mbalimbali inayotekelelezwa na Serikali kwa kushirikiana na Mashirika yasiyo ya kiserikali ili kuboresha huduma za afya nchini.

412. Mheshimiwa Spika, Nayashukuru pia mashirika mengine ya Kimataifa kwa ushirikiano walioutoa kwa Wizara. Mashirika hayo ni pamoja na: Mashirika yaliyo chini ya Umoja wa Mataifa (UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF, UN-Women, WHO na IAEA); Jumuiya ya Nchi za Ulaya (EU); IMF, Benki ya Dunia, Benki ya Maendeleo ya Afrika (AfDB); GAVI; Global Fund; PEPFAR; CDC; USAID; DFID; KOICA; PMI; Susan Buffet

Thompson Foundation; Abbott Fund; EED; Elizabeth Glaser Paediatric Aids Foundation (EGPAF); GIZ; KfW; Bill and Melinda Gates Foundation; Good Samaritan Foundation (GSF); HelpAge International; John Snow Incorporation (JSI); JICA; Save the Children; World Vision; Path; Pathfinder; KOFIH; Walter REED; Jhpiego; Delloite na Taasisi mbalimbali za kifedha nchini.

413. Mheshimiwa Spika, Pia niwashukuru watu binafsi, vyama vya hiari na mashirika yasiyo ya kiserikali ya ndani ya nchi kwa kuwa mstari wa mbele katika kuchangia uimarishaji wa huduma za afya. Mashirika hayo ni pamoja na Benjamin Mkapa Foundation, AGOTA, Aga Khan Foundation, APHFTA, AMREF, AGPAHI, APT, BAKWATA, CSSC, CCT, Counsenuth, ELCT, Ifakara Health Institute, Lions Club, MAT, AFRICARE, Msalaba Mwekundu, MEHATA, TAMWA, TAWLA, TGNP, MDH, MeLSAT, PASADA, PAT, PSI, PRINMAT, Rotary Club International, SIKIKA, Shree Hindu Mandal, TANNA, TPHA, TPRI, Tanzania Surgical Association (TSA), Tanzania Diabetic Association, TANESA, THPS, TUNAJALI, Tanzania Midwife Association, TDA, TAYOA, TISS, TEC, UMATI, USADEFU, White Ribbon Alliance, LSF, Kivulini, WILDAF, TCRF na FSDT.

414. Mheshimiwa Spika, Navishukuru Vyuo Vikuu vyote vinavyoshirikiana na Sekta ya Afya ikiwemo Chuo Kikuu Dar es Salaam, Chuo Kikuu

Muhimbili, Chuo Kikuu Sokoine, Chuo Kikuu cha Ardhi, Chuo Kikuu Mzumbe, Chuo Kikuu Dodoma, Chuo Kikuu cha Kumbukumbu ya Hurbert Kairuki, Chuo Kikuu IMTU, Chuo Kikuu Tumaini, Chuo Kikuu St. Augustine, Chuo Kikuu CUHAS, Chuo Kikuu Sebastian Kolowa, Chuo Kikuu St. John, Chuo Kikuu Aga Khan, Chuo Kikuu Morogoro Muslim, Taasisi ya Teknolojia ya Nelson Mandela, Chuo Kikuu Huria pamoja na Vyuvo vyote vilivyo chini ya Wizara ya Afya kwa kuwa mstari wa mbele katika kuchangia uimarishaji wa huduma za afya.

415. Mheshimiwa Spika, Kipekee nipende kutoa shukran zangu kutoka kwa viongozi na watumishi wa Wizara ya Afya kwa ushirikiano wao mkubwa. Napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. Godwin Mollel (Mb), Naibu Waziri wa Afya. Aidha, naomba kuwashukuru Dkt. John Jingu, Katibu Mkuu na Dkt. Grace Magembe, Naibu Katibu Mkuu na Prof. Tumain Nagu, Mganga Mkuu wa Serikali. Vilevile, nawashukuru, Wakurugenzi na Wakuu wa Vitengo vya Wizara. Nichukue fursa hii pia kuwashukuru Wakurugenzi wa Hospitali ya Taifa, Maalum na Kanda ambao ni Prof. Mohamed Janabi (Hospitali ya Taifa Muhimbili), Prof. Abel Makubi (Taasisi ya Mifupa MOI), Dkt. Peter Kisenge (Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete), Dkt. Julius Mwaiselage, (Taasisi ya Saratani ya Ocean Road), Dkt. Leonard Subi (Hospitali ya Kibong'oto), Dkt. Paul Lawala (Hospitali ya Mirembe) na Wakurugenzi wa Hospitali za Rufaa za Kanda Dkt. Godlove Mbwaji

(Hospitali ya Rufaa Kanda ya Nyanda za Juu Kusini Mbeya), Dkt. Alphonse Chandika (Hospitali ya Benjamin Mkapa), Dkt. Brian Mawalla (Hospitali ya Rufaa ya Kanda Chato), Dkt. George Msigati (Hospitali ya Rufaa ya Kanda Mtwara), Dkt. Fabian Massaga (Hospitali ya Bugando), Prof. Geleard Masenga (Hospitali ya Rufaa ya Kanda KCMC) na Bi. Brenda Msangi (Hospitali ya Rufaa ya Kanda CCBRT).

416. Mheshimiwa Spika, Naomba pia kuwashukuru Wakurugenzi na Wakuu wa Taasisi zote zilizo chini ya Wizara ambao ni Bw. Maverere Tukai (MSD), Bw. Benard Konga (NHIF), Bw. Adam Fimbo (TMDA), Prof. Aboud Said (NIMR), Dkt. Fidelis Mafuniko (Mamlaka ya Mkemia Mkuu wa Serikali), pamoja na Wasajili wa Bodi na Mabaraza ya Kitaaluma. Vilevile nawashukuru Waganga Wakuu wa Mikoa na Wilaya, Waganga Wafawidhi wa Hospitali za Rufaa za Mikoa, Hospitali za Halmashauri, Vituo vya Afya, Zahanati, Wakuu wa Vyuo vya Mafunzo vilivyo chini ya Wizara na Wafanyakazi wote wa Wizara na Mashirika ya Dini, Mashirika ya Kujitolea na Mashirika Binafsi. Natoa shukrani kwa Sekta zote ambazo tunashirikiana nazo katika kutoa huduma za afya pamoja na wananchi wote kwa ushirikiano wao.

417. Mheshimiwa Spika, Nichukue fursa hii pia kuishukuru Familia yangu, kwa uvumilivu wao na kwa kunitia moyo katika kutekeleza majukumu

yangu ya Kitaifa. Aidha, napenda kuwashukuru Wananchi wa Jimbo la Tanga Mjini kwa kuendelea kuniamini, kuniunga mkono na kushirikiana nami kikamilifu katika kuijenga Tanga yetu ili kupata maendeleo zaidi katika nyanja zote za kisiasa, kiuchumi na kijamii. Naahidi kuwa nitaendelea kuwaenzi na kuwatumikia kwa nguvu zangu zote ili kuleta mabadiliko ya haraka ya kimaendeleo katika Jimbo letu.

G. MAOMBI YA FEDHA KWA MWAKA 2024/25

Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka 2024/25

418. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2024/25 Wizara na Taasisi zilizo chini yake imekadiria kukusanya kiasi cha Shilingi 756,866,060,248. Kati ya fedha hizo, Shilingi 70,828,500,189.69 zinatarajiwa kukusanywa kutoka vyanzo vya ndani Makao Makuu ya Wizara, Shilingi 134,171,499,810.31 zinatarajiwa kukusanywa kutoka Hospitali za Rufaa za Mikoa, Shilingi 551,866,060,248.00 zinatarajiwa kukusanywa kutoka katika Taasisi na Mashirika yaliyo chini ya Wizara. Makusanyo hayo ni sawa na ongezeko la asilimia 12 ikilinganishwa na makadirio ya Shilingi 677,621,168,390.95 kwa mwaka 2023/24.

Matumizi ya Kawaida

419. Mheshimiwa Spika, kwa mwaka wa fedha 2024/25, Wizara imepanga kutumia kiasi cha **Shilingi 632,267,220,000** kwa ajili ya Matumizi ya kawaida sawa na Asilimia 48 ya bajeti iliyotengwa, ambapo kiasi cha Shilingi 484,935,496,000 ni kwa ajili ya Mishahara ya Wizara na Taasisi zilizo chini yake, na kiasi cha Shilingi 147,331,724,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo.

Miradi ya Maendeleo

420. Mheshimiwa Spika, Wizara imepanga kutumia **Shilingi 679,570,246,000** kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo sawa na asilimia 52 ya bajeti tengwa. Kati ya hizo, fedha za ndani ni Shilingi 416,258,609,000 na fedha za nje ni Shilingi 263,311,637,000

421. Mheshimiwa Spika, Jumla ya fedha zote zinazoombwa na Wizara ni **Shilingi 1,311,837,466,000** ili kuweza kutekeleza malengo na vipaumbele iliyojiwekea.

Na	Fungu	Matumizi ya Kawaida	Miradi ya Maendeleo	Jumla
1	Fungu 52	632,267,220,000.00	679,570,246,000.00	1,311,837,466,000.00

422. Mheshimiwa Spika, Hotuba hii inapatikana pia katika tovuti za Wizara ya Afya www.moh.go.tz.

423. Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja.

VIAMBATISHO

KIAMBATISHO NA. 1. MAKADIRIO YA MAKUSANYO NA MAKUSANYO HALISI KUTOKA MAKAO MAKUU YA WIZARA KWA KIPINDI CHA JULAI 2023 HADI MACHI 2024.

Na	Idara/Taasisi	Makusanyo kwa Mwaka 2023/24	Makusanyo kufikia Machi 2024	Asilimia	Makadirio kwa mwaka 2024/25
1	Bodi ya Usajili wa Hospitali Binafsi	985,787,225.00	789,612,500.00	80	985,787,225.00
2	Bodi ya Maabara Binafsi za Afya.	827,646,250.00	680,084,000.00	82	900,000,000.00
3	Baraza la Wataalam wa Maabara	715,000,000.00	621,322,150.00	87	715,000,000.00
4	Baraza la Mazingira	269,490,000.00	79,110,030.00	29	269,490,000.00
5	Baraza la Radiolojia	116,075,600.00	95,944,900.00	83	116,075,600.00
6	Baraza la Optometri	248,805,000.00	71,115,000.00	29	248,805,000.00
7	Baraza la Tiba Asili na Tiba Mbadala	784,392,000.00	274,020,750.00	35	784,392,000.00
	Jumla - Bodi na Mabaraza	3,947,196,075.00	2,611,209,330.00	66	4,019,549,825.00
	Kinga				
1	Vituo vya Afya Mipakani	2,000,000,000.00	1,110,779,316.00	56	2,000,000,000.00
2	Elimu ya Afya kwa Umma	2,000,000,000.00	192,100,200.00	10	1,000,000,000.00
	Jumla – Kinga	4,000,000,000.00	1,302,879,516.00	33	3,000,000,000.00
	Tiba				
1	Maabara ya Taifa	15,000,000,000.00	148,976,500.00	1	1,139,300,000.00
2	Hospitali Afya ya Akili Mirembe na Taasisi ya Isanga	2,522,100,000.00	1,442,510,875.47	57	1,600,000,000.00
3	Hospitali ya Kibong'oto	1,300,000,000.00	993,493,444.00	76	1,300,000,000.00
4	Hospitali ya Kanda Mbeya	32,000,000,000.00	26,343,484,446.00	82	35,218,952,000.00
5	Hospitali ya Kanda Chato	3,000,000,000.00	1,540,580,686.00	51	3,000,000,000.00
6	Hospitali ya Kanda Mtwara	1,800,000,000.00	2,165,072,376.00	120	4,363,940,000.00
	Jumla Tiba	5,622,100,000.00	32,634,118,327.47	59	46,622,192,000.00
	Mafunzo na Maendeleo ya Wataalam				
1	Ada, usajili wa wanafunzi na ada za mitihani na kurejeshwa kwa fedha za umma	24,845,479,102.00	16,562,852,716.68	67	17,186,758,365.00
	Jumla – mafunzo	24,845,479,102.00	16,562,852,716.68	67	17,186,758,365.00
	Jumla Makao Makuu	8,414,775,177.00	53,111,059,890.15	60	70,828,500,189.69

**KIAMBATISHO NA. 2. MAKADIRIO YA MAKUSANYO NA MAKUSANYO HALISI KUTOKA HOSPITALI ZA RUFAA
ZA MIKOA KWA KIPINDI CHA JULAI 2023 HADI MACHI 2024**

Na	Hospitali	Makadirio 2023/2024	Makusanyo kufikia Machi 2024	Asilimia	Makadirio kwa mwaka 2024/25
1	Dodoma	10,752,600,000.00	10,209,763,329.40	95	12,139,670,000.00
2	Bombo	5,127,136,910.00	5,922,298,241.57	116	7,914,712,591.80
3	Amana	5,650,000,000.00	5,815,851,323.00	103	7,500,000,000.00
4	Sekou Toure	6,600,000,000.00	6,144,867,502.78	93	7,240,063,842.90
5	Temeke	5,992,625,083.00	7,112,191,228.35	119	7,678,389,784.03
6	Mt. Meru	7,976,000,000.00	8,028,706,395.76	101	9,172,000,000.00
7	Iringa	5,827,370,988.00	5,228,448,346.88	90	6,581,546,528.00
8	Bukoba	3,759,000,000.00	3,055,536,917.00	81	5,677,800,862.80
9	Mwananyamala	6,018,967,859.00	4,781,377,428.46	79	7,071,588,792.00
10	Mawenzi	4,437,195,418.00	3,886,682,438.15	88	4,570,311,280.54
11	Morogoro	4,032,708,429.00	4,281,333,290.40	106	4,500,000,000.00
12	Singida	3,834,000,000.00	2,971,966,013.00	78	3,834,000,000.00
13	Mbeya	2,842,863,212.00	2,763,983,598.00	97	3,704,408,952.00
14	Musoma	3,037,536,782.00	3,459,838,819.94	114	4,000,000,000.00
15	Tumbi	3,639,624,904.00	3,230,745,978.03	89	3,672,000,000.00
16	Sumbawanga	1,600,000,000.00	2,337,912,080.00	146	2,924,352,270.00
17	Songea	3,491,396,532.00	2,294,005,577.24	66	3,665,966,358.60
18	Maweni	4,918,846,825.00	3,805,457,055.30	77	5,295,704,240.00
19	Sokoine	1,768,584,256.00	1,115,470,882.35	63	1,506,813,910.64
20	Ligula	1,905,909,184.00	2,344,587,518.47	123	2,647,883,986.00
21	Kitete	3,727,646,368.00	3,057,587,784.00	82	3,600,000,000.00
22	Songwe	1,985,000,000.00	1,216,419,496.98	61	2,500,000,000.00
23	Geita	2,200,000,000.00	1,881,438,936.00	86	3,600,000,000.00
24	Shinyanga	3,116,134,998.00	2,223,116,702.30	71	3,271,941,747.00
25	Manyara	1,994,077,075.00	2,769,201,509.48	139	3,507,344,664.00
26	Katavi	2,700,000,000.00	1,808,460,633.50	67	3,330,000,000.00
27	Njombe	1,300,000,000.00	1,736,213,017.87	134	1,365,000,000.00
28	Simiyu	1,350,000,000.00	1,963,462,770.14	145	1,700,000,000.00
	JUMLA	111,585,224,823.00	105,446,924,814.35	94	134,171,499,810.31

**KIAMBATISHO NA. 3. MAKADIRIO YA MAKUSANYO NA MAKUSANYO HALISI KUTOKA KATIKA
TAASISI ZILIZO CHINI YA WIZARA KWA KIPINDI CHA JULAI 2023 HADI MACHI 2024**

Na	Idara/Taasisi	Makadirio ya Makusanyo kwa mwaka 2023/24	Makusanyo kufikia Machi 2024	Asili mia	Makadirio kwa mwaka 2024/25
1	Taasisi ya Mifupa Muhimbili (MOI)	35,043,618,882.00	35,105,642,120.00	100	51,076,251,188.00
2	Hospitali ya Taifa Muhimbili	85,200,000,000.00	72,314,411,445.00	85	98,703,000,000.00
3	Hospitali ya Mloganzila	24,897,181,507.00	23,271,041,846.05	93	34,212,842,400.00
4	Taasisi ya Moyo Jakaya Kikwete (JKCI)	40,800,000,000.00	30,278,793,764.00	74	45,803,150,862.00
5	Taasisi ya Saratani Ocean Road	17,300,000,000.00	14,864,446,308.04	86	19,000,000,000.00
6	Hospitali ya Benjamin Mkapa (BMH)	40,530,050,000.00	27,438,561,133.00	68	46,609,557,500.00
7	Baraza la Uuguzi na Ukunga	4,701,445,000.00	2,071,495,451.00	44	4,910,461,500.00
8	Baraza la Famasi	5,151,300,005.00	3,581,527,557.00	70	5,500,411,930.00
9	Hospitali ya Bugando	69,682,150,196.00	43,965,413,357.40	63	74,862,462,133.00
10	Kilimanjaro Christian Medical Center (KCMC)	37,064,930,806.00	30,430,097,878.00	82	37,064,930,806.00
11	Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA)	39,347,777,926.00	33,772,337,478.83	86	41,330,000,000.00
12	Mamlaka ya Maabara ya Mkemia Mkuu wa Serikali	44,567,029,460.00	29,808,435,040.90	67	52,070,301,632.00
13	Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu- NIMR	8,528,618,833.00	4,485,781,272.45	53	10,425,049,774.58
14	Baraza la Madaktari	3,861,158,697.95	4,233,776,000.00	110	4,581,876,188.00
15	Taasisi ya Chakula na Lishe (TFNC)	570,000,000.00	332,881,853.00	58	598,500,000.00
16	Comprehensive Community Based Rehabilitation in Tanzania (CCBRT)	20,375,907,078.00	14,216,283,977.00	70	25,117,264,334.00
	Jumla Taasisi	477,621,168,390.95	370,170,926,481.67	78	51,866,060,248.00

KIAMBATISHO NA. 4 DAWA ZA TIBA ASILI ZILIZOSAJILIWA

S/N	JINA LA KIBIASHARA	NA. YA USAJILI	FOMU YA DAWA	MUONEKA NO KATIKA SOKO	ALIESAJILI	MTENGENEZAJI	TAREHE YA KUSAJILIWA	MAGOJWA
1	UJANA	TZ17TM0001	Urojo	kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 250	Bw. Namdeo Shastri	SHASTRI HERBAL LTD P.O BOX 7021 ARUSHA	2017	Uchovu wa mwili na Kuimarisha kinga asili ya mwili, kuimarisha uwezo wa kufanya mapenzi kwa wanaume(Ng uvu za kiume)
2	COLLOIDAL SILVER	TZ17TM0002	Clear solution	Ombre bottle with 250ml	Bi. Elizabeth Lema	CORNWELL QUALITY TOOLS & CHEMICALS INTERNATIONAL LTD P.O BOX 78158 DAR ES SALAAM	2017	kinga ya mwili, vidonda vya tumbo, mafua na UTI
3	IH-MYOON	TZ 17TM0003	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 100	Bi. Elizabeth Lema	CORNWELL QUALITY TOOLS & CHEMICALS INTERNATIONAL LTD P.O BOX 78158 DAR ES SALAAM.	2017	kisukari
4	SUDHI	TZ 17TM0004	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 250	Bw. Namdeo Shastri	SHASTRI HERBAL LTD P.O.BOX 7021 ARUSHA	2017	Kukosa choo/kuvimbi wa. Kupunguza uzito, mzio(muwasho) wa ngozi
5	APAMOL	TZ 17TM0005	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 250	Bw. Namdeo Shastri	SHASTRI HERBAL LTD P.O.BOX 7021 ARUSHA	2017	Uvimbe kwenye mfumo wa uzazi kwa akinamama. Kuziba mirija ya akina mama, maumivu wakati wa hedhi.
6	VATARY HERBAL	TZ 17TM0006	kimiminika	Kopo jeupe mdomo mpana lenye mil 250	Bw. Namdeo Shastri	SHASTRI HERBAL LTD P.O.BOX 7021 ARUSHA	2017	Baridi yabisi (gout). Chamgamoto ya moto, kikohozi kikavu

7	4A9	TZ 17TM 0007	unga	Kopo la kahawia mdomo mpana lenye gramu 100	Bw. Twaribu Msigwa	HEALING AFRICA GOOD TRUST, P.O BOX 11324, DAR ES SALAAM	01 Oktober 2018	Kuimalisha kinga ya mwili, Ugonjwa wa kisukari
8	LIFE	TZ17TM 0008	unga	Nyloni nyeupe yenye unga gramu 20 ndani ya box dogo la njano	Bw. Joseph Buberwa	JKBS INTRNATIONAL. CO .LTD P.O. BOX 32284 DAR ES SALAAM	01 Oktoba 2018	Shinikizo la juu la damu, kisukari, ganzi
9	MUSHANA	TZ17TM 0009	unga	Nyloni nyeupe yenye unga gramu 20 ndani ya box dogo la bluu	Bw. Joseph Buberwa	JKBS INTRNATIONAL. CO .LTD P.O. BOX 32284 DAR ES SALAAM	01 Oktoba 2018	Malaria
10	JOY	TZ17TM 0010	Unga	Nyloni nyeupe yenye unga gramu 20 ndani ya box dogo la kijani	Bw. Joseph Buberwa	JKBS INTRNATIONAL. CO .LTD. P.O BOX 32284 DAR ES SALAAM	01 Oktoba 2018	Tatizo la kuvurugika kwa mzunguko wa siku za hedhi. Tatizo la kutoshika mimba wanawake, tatizo la mirija ya uzazi ya mwamke
11	DETOXCER	TZ 17TM 0011	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 100	Bw. Luhamba Lusumo	STAR OF JERUSALEM & HEALTH FOODS CLINICS. P.O BOX 1572 MWANZA.	01 Oktoba 2018	Vidonda vya tumbo. Maumivu ya tumbo. Kuondoa gesi tumboni.
12	BILLYD FOMULA POWER	TZ 17TM 0012	unga	Nyloni nyeupe yenye unga gramu 20 ndani ya box dogo la kahawia	Bw. Danny Kyauka	D. BILLY POWER CO. LTD P.O.BOX 14760 DAR ES SALAAM	01 Oktoba 2018	Matatizo ya figo
13	JC	TZ17TM 0013	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 80	Bw. John Lupimo	LUPIMO SANITARIUM CLINIC P.O. BOX 33799 DAR ES SALAAM	01 Oktoba 2018	Tatizo la kupata haja ndogo kwa shida kwa wanaume (Tezi dume). Matatizo ya upungufu wa mbegu za kiume. Magonjwa ya zinaa

14	FIWEMU	TZ17TM 0014	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 80	Bw. John Lupimo	LUPIMO SANITARIUM CLINIC. P.O. BOX 33799 DAR ES SALAAM	01 Oktoba 2018	tatizo ya utopata kutuzito kwa wanawake. punguza umivu wakati wa dhi, gonjwa ya inaa
15	RN	TZ 17TM 0015	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 100	Bw. Vanence Jackson	EDEN HERBAL SHOP. P.O.BOX 420 KAHAMA TANZANIA	01 Novemba t 2019	Vidonda vya mbo. umivu ya mbo. ondoa gesi mboni.
16	LOW OXYGE	TZ 17TM 0016	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 250	Bw. Rashid Sungura	KHAIRA HERBAL CLINIC P.O.BOX 2259 MWANZA	01 Novemba 2019	Inazibua mkojo kwa wanaume (tezi dume). Pumu, inaondoa lehemu iliyozidi
17	SINDU	TZ 17TM 0017	urojo	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 400	Bw. Anandi Shastry	SHASTRI HERBS LTD P.O.BOX 7021 ARUSHA	01 Novemba 2019	Maumivu kwenye viungo vya miguu (gout). Kuvimba kwa tezi za koromeo. Tatizo la figo.
18	MEDICA	TZ 17TM 0018	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 100	Bw. Anandi Shastry	SHASTRI HERBS LTD. P.O.BOX 7021 ARUSHA	01 Novemba 2019	Maambukizi kwenye njia ya mkojo, ugonjwa wa baridi yabisi(arhtriti s). Kisukari
19	JIKO LA SHAMBA	TZ 17TM 0019	Kimiminika	chupa nyeupe mdomo mwembam ba yenye mililita 500	Bw. Mustafa makame Ali	P.O.BOX 1861 ZANZIBAR MUSTAFA MAKAME ALI	01 Novemba 2019	Maradhi ya ngozi na mfumo wa mkojo, maradhi ya mishipa
20	SIGWA ONE.	TZ 17TM 0020	Unga	Kopo dogo jeupe mdomo mpana lenye gramu 10	Bw. Simoni Rusigwa	SIGWA HERBAL CLINIC.P.O BOX 68123 DAR ES SALAAM	01 Novemba 2019	Maumivu chini ya kitovu, mgongo na kiuno, Tatizo la ugumba hedhi isiyo bora
21	AVIROX 1-9	TZ 17TM 0021	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 250	Bw. Othman K. Shem	PASEKO, O & P. CO. LTD. P. O. BOX 6799 TABATA DAR ES SALAAM	15 julai 2020	Vimbe katika mwili (Anti- arthritis/rheu matoid), maumivu ya viungo,

								maambukizi kwenye mfumo wa mkojo.
22	AVIBA 1-21	TZ 17TM 0022	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 250	Bw. Othman K. Shem	PASEKO, O & P. CO. LTD . P.O.BOX 6799 TABATA DAR ES SALAAM	15 Julai 2020	Maambukizi kwenye mfumo wa mkojo, magonjwa ya zinaa na fangasi, magonjwa ya zinaa
23	MTINJETINJE	TZ 17TM 0023	unga	Kopo dogo jeupe mdomo mpana lenye gramu 20	Bw. Agostino Ditti	NTUZU HERBS, MBAGALA - DAR ES SALAAM	1-Nov-19	Kisukari
24	MAJINJASI	TZ 17TM 0024	Unga	Kopo dogo jeupe mdomo mpana lenye gramu 20	Bw. Agostino Ditti	NTUZU HERBS MBAGALA DAR ES SALAAM	01 Novemba 2019	Matatizo ya nguvu za kiume
25	UZIMA HERBAL DROP	TZ 17TM 0025	Mafuta Tete	Chupa ndogo nyeupe mdomo finyu yenye Mililita 10	Bw. Leonard Nsalazu	UZIMA FOOD PRODUCTS THE UDSM P.O.BOX 350060 DAR ES SALAAM.	15 Julai 2020	Shinikizo la damu, mfumo wa upumuaji, maambukizi kwenye kinywa.
26	COVIDOL	TZ 17TM 0026	kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	Prof. Hamisi Masanja Malebo	TANZANIA INDUSTRIAL RESEARCH AND DEVELOPMENT ORGANIZATION (TIRDO),P.O.BOX 23235 DAR ES SALAAM	5 Julai 2020	Mafua makali, mafua makali Pumu
27	HENSHA	TZ 17TM 0027	unga	Kopo dogo jeupe mdomo mpana lenye gramu 200	Bw. Emanuel D. Maduhu	NYASOSI TRADITIONAL CLINIC MAGOMENI – DAR ES SALAAM	15 Julai 2020	Kisukari na nguvu za kiume
28	DURAKI	TZ 17 TM 0028	Urojo	kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 500	Bw. Khalfani Kayoka	DETUTI FOOD ORODUCTS P.O.BOX 687350 DAR EA SALAAM	15 Julai 2020	Kuongeza kinga ya mwili, upungufu wa damu, urutubishaji mayai kwa wanawake
29	AL SAHARI	TZ 17 TM0029	kimiminika	chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye millilita 500	Bi. Saumu Karama	SAUMU KARAMA HERBALMEDICINE P.O.BOX 7210 DAR ES SALAAM	15 Julai 2020	uvimbe kwenye kizazi, uvimbe kwenye mirija ya uzai, saratani za kizazi

30	MFYASA	TZ 17TM 0030	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 95	Bw. Maximilian lyana	IFAKARA HERBAL CLINIC TANDALE- DAR ES SALAAM	15 Julai 2020	Matatizo ya mfumo uzazi kwa wanawake
31	M4	TZ 17TM 31	unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 95	Bw. Maximilian lyana	IFAKARA HERBAL CLINIC TANDALE- DAR ES SALAAM	15 Julai 2020	Kupunguza uzito, Maumivu ya mwili
32	COIS ONE	TZ 17 TM 0032	kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembam ba yenye Mililita 200	Bw. John Lupimo	LUPIMO SANITARIUM CLINIC .P,O.BOX 33799 DAR ES SALAAM.	15 julai 2020	Mafua makali yanayosababi shwa na virusi, pumu, saratani
33	FITERAWA	TZ 17TM 0033	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembam ba yenye Mililita 1000	Bi. Rahabu E. Rubago	RAHABU ULCERS HERBAL CLINIC.P.O.BOX. 1572 DAR ES SALAAM.	15 julai 2020	Vidonda vya tumbo
34	BUPIJI	TZ 17TM 0034	Matone ya mafuta tete	Chupa ndogo nyeupe mdomo mwembam ba yenye Mililita 15	Bw. George M. Buchafwe	STAR NATURAL PRODUCTS LTD P.O. BOX 45667 DAR ES SALAAM	1st Febuari 2021	mafua makali, homa kubanwa na mafua, pumu
35	MWALAKA	TZ 17TM 0035	Unga		Mkurugenzi Mtendaji	ALTERNATIVE INTERNATIONAL MEDICINES LTD. P.O.BOX 20283 DAR ES SALAAM.	1st Febuari 2021	mafua makali/flu, e, kifua kubana
36	ALLIUM	TZ 17TM 0036	capsules	kopo jeupe mdomo mpana lenye kapsuli 60	Bi. Elizabeth Lema	CORNWELL QUALITY TOOL & CHEMICALS INTERNATIONAL LTD. P.O. BOX 78158 DAR ES SALAAM,	31st january 2021	lower chplestrol, Peripheral arterial disease handering of arteries(arthe rosclensis)
37	CURCUMIN	TZ 17TM 0037	capsules	Kopo jeupe mdomo mpana lenye kapsuli 60	Bi. Elizabeth Lema	CORNWELL QUALITY TOOLS & CHEMICALS INTERNATIONAL LTD. P.O.BOX. 78158 DAR ES SALAAM	31st january 2021	Arthritis. Boost immune system, Fight agaist tumour
38	PRUCAN	TZ 17TM 0038	capsule	Kopo jeupe mdomo mpana lenye kapsuli 100	Mkurugenzi Mtendaji	INSTITUTE OF TRADITIONAL MEDICINE, P.O.BOX 65001 DAR ES SALAAM	31st january 2021	Jvimbe wa tezi dume daraja i&ii
39	FIVISIA	TZ 17TM 0039	unga	Kimfuko cha plastic chenye gramu 30	Mkurugenzi Mtendaji	INSTITUTE OF TRADITIONAL MEDICINE, P.O.BOX 65001 DAR ES SALAAM	31st Januari 2021	malaria

40	T & G DECOCTION	TZ 17TM 0040	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 250	Bonifasi L. Msambure	BONIFASI LAURENT MSAMBURE, P.O. BOX 45728 DAR ES SALAAM	31st Januari 2021	Maumivu ya meno, maumivunya fizi
41	IMMUNEGENTZ	TZ 17TM 0041	syrup	Chupa ya kahawia mdomo mwembamba yenye Mililita 100	Dr. Michael Magoti	IMMUNEGENTZ GLOBAL LIMITED , P.O.BOX 25333 DAR ES SALAAM	1st Februari 2021	kuimarisha kinga ya mwili,
42	NOVIRUSA	TZ 17TM 0042	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 50	Walter E. Macha	MACHA HERBALIST CLINIC.P. O BOX 20950 DAR ES SALAAM	31st Januari 2021	Hormonal inbalance, prostate Hyperplasia, Potency restoration
43	IMMUNO BOOSTER	TZ 17TM 0043	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	Riziki S. Nkya	NATURAL THERAPY RESEARCH LTD.P.O. BOX 32284 DAR ES SALAAM	1st Februari 2021	kinga ya mwili, mafua, kupumua kwa shida
44	VITAL DEFENCE	TZ 17 TM 0044	kimiminika	Chupa yenye mdomo mwembamba lenye mililita 500	Riziki .s. Nkya	NATIONAL THERAPY RESEARCH LTD P.O. BOX 32284 DAR ES SALAAM	1st Februari 2021	kinga ya mwili, mafua , kupumua kwa shida
45	AL -JAWFA	TZ 17TM 0045	unga	kopo nyeupe mdomo mpana lenye gram 450	mkuegenzi mtendaji	AMARISON CONSULTANTANCY LTD, P.O.BOX 65007 DAR ES SALAAM	31st January 2021	Kisukari
46	NIMRCAF	TZ 17TM 0048	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	NIMR	NATIONAL INSTITUTE FOR MEDICAL RESEARCH 3BARAKA OBAMA DRIVE - DSM	1st Februari 2021	Mafua makali, kifua kubana
47	PLANET	TZ 17TM 0049	Kimiminika	Chupa ndogo transparent yenye 10ml	Dr. Yusufu Ramadhani	Dr. YUSUFU RAMADHANI NZUGUNI-DODOMA	1st Februari 2021	Mafua makali, kifua kubana
48	MTI HAKI MTEMI	TZ 17TM 0050	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 50	Bw. Ishila Msoma Itenya	TABORA IGUNGA - NKINGA	1 Machi 2021	Magonjwa ya zinaa, saratani(hatua 1),homa ya mafua
49	COVOTANXA	17 TM 0051	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	Dr. Bundala	DR. BUNDALA DAR ES SALAAM	1st Februari 2021	Mafua makali kifua kubana
50	BAYCARO	17 TM 0052	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba	Bw. Raphael Mbakizaki	BEYCARO.CO.LTD, P.O BOX 21499 DAR ES SALAAM	01 Machi 2021	Mfumo wa upumuaji, Kuyeyusha

				a yenye mil. 50 na 300				damu, Kikohozi kikavu
51	COVPLUS	TZ17TM 0053	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 250	Bw. Shabani Omari Sheklindi	SHEKILINDI COMPANY LTD. P.O BOX 138 LUSHOTO - TANGA	1 Machi 2021	Magonjwa ya mfumo wa upumuaji, Maambukizi ya njia ya mkojo, Kuongeza hamu ya kula na kinga mwilini
52	SHENGENA	TZ17TM 0054	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 250	Bw. Stanley John Mbwambo	SHENGENA MOUNT – FOREST HERBAL CLINIC, P.O BOX 31 KILIMANJAR	01 Machi 2021,	Maambukizi kwenye mfumo wa upumuajiuvimbe kwenye, Uvimbe kwenye mishipa ya damu, Uvimbe kwenye mishipa ya damu
53	KWANDU	TZ17TM 0055	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 200	Bw. Ansibert Gozbert Mashasi	ANSIMAX INTERNATIONAL . CO.LTD, P.O BOX 2247 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Kwa ajili ya uzazi wa mpango kwa wanawake, Maradhi ya ngozi na mfumo wa mkojo
54	IGULA	TZ17TM 0056	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 200	Bw. Ansibert Gozbert Mashasi	ANSIMAX INTERNATIONAL . CO.LTD, P.O BOX 2247 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Uvimbe wa tezi dume
55	ISHUMI	TZ17TM 0057	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 200	Bw. Ansibert Gozbert Mashasi	ANSIMAX INTERNATIONAL . CO.LTD, P.O BOX 2247 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Enhance fertility Kuzibua mirija ya uzazi, Maambukizi kwenye njia za uzazi
56	KALEGA	TZ17TM 0058	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 100	Bw. Ansibert Gozbert Mashasi	ANSIMAX INTERNATIONAL . CO.LTDP.O BOX 2247 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Husaidia kuacha pombe, Madawa ya kulevya
57	MTIMA	TZ17TM 0059	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	Bw. Ansibert Gozbert Mashasi	ANSIMAX INTERNATIONAL . CO.LTDP.O BOX 2247 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Matatizo ya neva, Shinikizo la damu, Homa

58	YOGYA	TZ17TM 0060	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	Bw. Ansibert Gozbert Mashasi	ANSIMAX INTERNATIONAL . CO.LTDP.O BOX 2247 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Kuondoa mawe kwenye figo
59	GOSHEN	TZ17TM 0061	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 500	Bw. Michael Medard	CORMIL INTERNATIONAL , DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Maambukizi kwenye njia ya hewa, Kuimarisha kinga ya mwili, Shinikizo la damu
60	FUKIZA UDANOL	TZ17TM 0062	Mafuta tete	Chupa ndogo nyeupe mdomo finyu yenye Mililita 10, 15 na 20	Dr. C. A Mgina	UNIVERSITY OF DAR ES SALAAM, P.O BOX 45728 DAR ES SALAAM	1 FEBRUARI 2021	Matatizo ya upumuaji, mafua, Kikohozi
61	NIMREGENIN	TZ17TM 0063	Kimiminika	Chupa ndogo ya kahawia iliyokolea mdomo mwembamba yenye mililita 100	Mkurugenzi - NIMR	NATIONAL INSTITUTE FOR MEDICAL RESEARCH 3BARAK A OBAMA DRIVE - DSM	17 MAI 2021	Saratani (hatua 1&2)
62	PERSIVIN	TZ17TM 0064	Kimiminika	Chupa ndogo ya kahawia iliyokolea mdomo mwembamba yenye mililita 100	Mkurugenzi - NIMR	NATIONAL INSTITUTE FOR MEDICAL RESEARCH 3BARAK A OBAMA DRIVE - DSM	17 MAI 2021	Kuvimba kwa tezi dume
63	RONA MIXTURE	TZ17TM 0065	Kimiminika	Chupa ndogo ya kahawia iliyokolea mdomo mwembamba yenye mililita 100	Mkurugenzi - ITM	INSTITUTE OF TRADITIONAL MEDICINE P.O.BOX 65001 DAR ES SALAAM 5	17 MAI 2021	Matatizo ya upumuaji, mafua, Kikohozi
64	INKORORA HERB	TZ17TM 0066	Unga	Kopo jeupe lenye 50gm	Ferb Cosmass	INKOROLA HERB , DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Matatizo ya mfumo wa upumuaji, kuongeza nguvu za kiume , fungus
65	NYANYAPORI	TZ17TM 0067	Unga	Kopo jeupe mdomo mpana lenye gramu 100	Bw. Peter Adam Mayunga	P.O BOX 166 MOROGORO	17 MAI 2021	Typoid, Maambukizi kwenye mfumowa mkojo
66	AFRICOV	TZ 17TM 0068	Kimiminika	Chupa ya kahawia mdomo mwembamba yenye mililita 500	Bw. Ramkhan A. Mohamed	RAMADHAN MOHAMED P.O BOX 4909 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Matatizo ya upumuaji, mafua Kikohozi

67	TANZAX	TZ 17TM 0069	Kimiminika	Chupa nyeupe mdomo mwembamba yenye Mililita 250 na 500	Joseph Buberwa Kankola	JKBRS INTERNATIONAL CO. LTD, P.O BOX 32284 DAR ES SALAAM	17 MAI 2021	Matatizo ya upumuaji , mafua, Kikohozi, Mwanamke kutokupata ujauzito
69	COVIBA DAWA	TZ 17TM 0071	Kimiminika	Kopo jeupe mdomo wembamba lenye 120ml	Dr Never Daudi Zekaya	GRACEOUS HERBAL HEALTH CARE , C/O PLANT BIODEFENDERS, P.O BOX 6464 MOSHI	Januari 2022	Kukohoa, Pumu, Magonjwa ya tumbo
70	NDAMBILE RELIEF DROPS	TZ 17TM 0072	kimiminika	Chupa ndogo nyeupe yenye mdomo mwembamba 20 mls	Juma Ndambile Ntinginya	JUMA NDAMBILE NTINGINYA P.O.BOX 582222, DAR ES SALAAM	Januari 2022	Vidonda vya kooni, Mafua, Meno
71	COVIFORMULA	TZ 17TM 0073	Unga	Kopo dogo jeupe lenye mdomo mpana	Elizabeth Hazael Lema	CORNWELL QUALITY TOOL & CHEMICALS INTERNATIONAL LTD. P.O. BOX 78158 DAR ES SALAAM, www.cornwelltanzania.com	Januari 2022	Kuongeza kinga ya mwili, Magonjwa ya mfumo wa upumuaji
72	PUMAX	TZ 17TM 0074		Chupa ndefu yenye mdomo mwembamba ya ujazo wa 200ml	Margreth P. Mhame	VANAPCO, P.O. BOX 6038, DAR ES SALAAM	Januari 2022	Vidonda vya tumbo, Vidonda vya kinywani, Uvimbe kwenye kizazi
73	PEPTIN	TZ 17TM 0075		Chupa ndefu yenye mdomo mwembamba ya ujazo wa 200ml	Margreth P. Mhame	VANAPCO, P.O. BOX 6038, DAR ES SALAAM	Januari 2022	Vidonda vya tumbo, Vidonda vya kinywani, Uvimbe kwenye kizazi
74	BUHERI	TZ 17TM 0076	Unga	Kopo kubwa jeupe lenye mdomo mpana na kipakiti cha plastiki ndani.	John Raphael Nyika	NM – AIST COLLABORATION WITH TANHELSON P.O. BOX 447 ARUSHA	Januari 2022	Homa kali ya mfumo wa upumuaji, Magonjwa ya moyo, kisukari
75	NUSA 3PLUS	TZ 17TM 0077	Mafuta	Chupa ndogo yenye mdomo mwembamba	John Raphael Nyika	NM – AIST COLLABORATION WITH TANHELSON P.O. BOX 447 ARUSHA	Januari 2022	Homa kali na mfumo wa upumuaji, pumu, kuondoa nyama za pua (Nasal polyps)
76	CAHOGITU	TZ 17TM 0078	Kimiminika	Chupa ndefu nyembamba yenye	Mary Joshua Mushi	SUPER VITAMIN PLANTS COMPANY P.O. BO	Januari 2022	Matatizo ya mfumo wa upumuaji, mafua, kuongea

				mdomo mwembmba		X SINZA DAR ES SALAAM		za kinga ya mwili
77	MADUNDA OILI	TZ17TM0 047	Mafuta mepesi	Chupa nyeupe ya 100ml	EMILY MADUNDA	MADUNDA HERBAL CLINIC MOROGORO - TANZANIA	1 ST JULY 2022	
78	DANTAHIZA	TZ17TM0 079	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 100ml	ITM - MUHAS	TAASISI YA MADAWA ASILI - MUHAS, S.L.P 65001, DAR ES SALAAM		Anti asthmatic, anti allergy
79	GASTRIA	TZ17TM0 080	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 100ml	ITM - MUHAS	TASISI YA MADAWA ASILI - MUHAS, S.L.P 65001, DAR ES SALAAM		stomache ulcers , stomachache
80	LIVALIN	TZ17TM0 081	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 100ml	ITM - MUHAS	TASISI YA MADAWA ASILI - MUHAS, S.L.P 65001, DAR ES SALAAM		hepatitis C
81	CARE SPIRADUL	TZ17TM0 046	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 250 & 500ml	NEVER ZEKAYA MWAMBEELA	GRACIOUS HERBAL HEALTH CARE P.O BOX 6464, MOSHI.	1 ST JULY 2022	
82	GENESIS	TZ17TM0 082	CAPSULS	Chupa nyeupe ya 78 caps	DENNIS LUCAS SHIJA	D. S HEALTH LIMITED P.O.BOX 11385 DAR ES SALAAM	08 TH NOVEMBE R 2022	Kuimarisha kinga ya mwili
83	GILGAL	TZ17TM0 083	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 500ml	CHRISTOPHE R MLAGA MKAMA	NYOTA YA MASHARIKI KLINIKA P.O.BOX 14625 ARUSHA - TANZANIA	1 ST DECEMBE R 2022	
84	KIFUA SYRUP	TZ17TM0 084	SYRUP	Chupa nyeupe ya 100ml	FRANSCIS MUSHI	MAPONEO GROUP ARUSHA P.O.BOX 1044	1 ST JANUARY 2023	
85	NUNGUBASHIDE	TZ17TM0 085	Unga	Kopo jeupe la 250gm	NKOLA THOMAS GWISU	NGIKA HERBS CLINIC P.O.BOX 13700 DAR ES SALAAM	1 ST JANUARY 2023	
86	KAZOLINE	TZ17TM0 086	Unga	kibox cha kijani cha 45gm	MWESIGA KAZOBA JOHN	KAZOBA INTERNATIONAL . CO. LTD P.O.BOX 13700 DAR ES SALAAM	1 ST JANUARY 2023	
87	LAVENDA	TZ17TM0 087	Unga	Kopo jeupe la 200gm	SABINA KILONGO	KILONGO SANITARIUM CLINIC P.O.BOX 3846 KYELA - MBEYA	1 ST JANUARY 2023	Maumivu ya viungo vya mwili, Vidonda vya tumbo, kuimarisha kinga ya mwili

88	BEE GINGER EXTRACT	TZ17TM0088	SYRUP	Chupa nyeupe ya 100ml	RAJABU IDDI AMIRI	EMARA SERVICES P.O.BOX 21263 DAR ES SALAAM.	1 ST JANUARY 2023	
89	EKIZIMBE	TZ17TM0089	Unga	Kopo jeupe la 250gm	SALIM MIPAWA PETER KISANDU	P.O.BOX 21263 DAR ES SALAAM.	1 ST JANUARY 2023	maumivu ya tumbo, matatizo ya hedhi, uvimbe kwenye kizazi
90	MUBEEZI HERBAL SOL.	TZ17TM0090	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 750ml	NAMYALO LEVINATA ANNA	NALONGO MUSANA LTD MISSENYI-KAGERA.	1 ST JANUARY 2023	Relief from Menstrual cramps, Pelvic pain
91	RP HERBAL LIQUID	TZ17TM0091	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 750ml	NAMYALO LEVINATA ANNA	NALONGO MUSANA LTD MISSENYI-KAGERA.	1 ST JANUARY 2023	
92	AK HERBAL SOL.	TZ17TM0092	Kimiminika	Chupa nyeupe ya 750ml	NAMYALO LEVINATA ANNA	NALONGO MUSANA LTD MISSENYI-KAGERA.	1 ST JANUARY 2023	Peptic ulcers
93	NTUNDWA	TZ17TM0093	Unga	Kopo jeeupe la 100gm	EMMANUEL D. MADUHU	NYANSOSI TRADITIONAL CLINIC MAGOMENI DSM	1 ST JANUARY 2023	Tezi dume , Bawasiri, Matatizo ya uzazi kwa wanawake
94	NSHISHI	TZ17TM0094	Unga	Kopo jeeupe la 100gm	EMMANUEL D. MADUHU	NYANSOSI TRADITIONAL CLINIC MAGOMENI DSM	1 ST JANUARY 2023	Miguu kuwaka moto na kufaganzi, Ngiri, maambukizi kwenye njia ya mkojo
95	MYUNGAYUNGA	TZ17TM0095	Unga	Kopo jeeupe la 200gm		MWENDA POLE HERBAL CLINIC	1 ST JANUARY 2023	Matatizo ya uzazi kwa wanaume, kifafa, maambukizi kwenye njia ya mkojo
96	NCHISANO	TZ17TM0096	Unga	Kopo jeeupe la 200gm		SHEIKH SHARIF MWINJUMA CLINIC	1 ST JANUARY 2023	Matatizo ya uzazi kwa wanawake, maralia, ngiri kwa wanaume
97	MONJO	TZ17TM0097	Unga	Kopo jeeupe la 100gm		PEACE HERBALIST CLINIC, S.L.P 547 NJOMBE	1 ST JANUARY 2023	Matatizo ya moyo, matatizo ya mifupa, matatizo ya mfumo wa chakula
98	SWAVI	TZ17TM00098	Unga	kopo jeupe la 250gm	NAMDEO SHASTRY	SHASTRY HERBAL LTD P.O.BOX 7021 ARUSHA	1 ST NOVEMBER 2023	Vdonda vya tumbo, Kiungulia, Bawasili.
99	RASADI	TZ17TM00099	Kimiminika	Chupa nyeupe yenye 500mls	NAMDEO SHASTRY	SHASTRY HERBAL LTD P.O.BOX 7021 ARUSHA	1 ST NOVEMBER 2023	Presha ya kupanda, Moyo kutanuka,

								Kupooza.
100	MAS-ASILI IMMUNE BOOSTER	TZ17TM0 0100	Unga	Bahasa laini yenye 300gm	M&CZ LIMITED	M&CZ LIMITED P.O.BOX 38 IFAKARA	1 ST NOVEMBE R 2023	Husaidia kupandisha kinga ya mwili kupambana na virusi,kansa ya uzazi, kansa ya koo
101	PKM-ASILI IMMUNE TONIC	TZ17TM0 0101	Unga	Bahasa laini yenye 300gm	M&CZ LIMITED	M&CZ LIMITED P.O.BOX 38 IFAKARA	1 ST NOVEMBE R 2023	Kususha kiwango cha sukari mwilini, Kutibu mawe ya figo na kibofu,
102	BURN CARE	TZ17TM0 0102	Unga	Kopo jeupe la 50gm	ZACHARIA LAZARO BIHOLE	WET WELL HERBAL CLINIC P.O.BOX 11514,DAR ES SALAAM	1 ST NOVEMBE R 2023	Dawa ya vidonda vya moto, Kisukari, na Vidonda sugu.
103	MBOGO	TZ17TM0 0103	Unga	Kopo jeupe la 150gm	DAVID MAGINA KILALA	NSONG'WA TRADITIONAL CLINIC P.O BOX 6768 KILIMANJARO	1 ST NOVEMBE R 2023	Kusaidia viungo visisagane katika maungio(Arthr itis), Kusaidia kuondoa maumivu makali kwenye mifupa.
104	NSONG'WA	TZ17TM0 0104	Unga	Kopo jeupe la 150gm	DAVID MAGINA	NSONG'WA TRADITIONAL CLINIC P.O	1 ST NOVEMBER 2023	
					KILALA	BOX 6768 KILIMANJARO		
105	MBASA	TZ17TM0 0105	Unga	Kopo jeupe la 150gm	DAVID MAGINA	NSONG'WA TRADITIONAL CLINIC P.O	1 ST NOVEMBER 2023	
					KILALA	BOX 6768 KILIMANJARO		
106	NGUMBO	TZ17TM0 0106	Unga	Kopo jeupe la 150gm	DAVID MAGINA	NSONG'WA TRADITIONAL CLINIC P.O	1 ST NOVEMBER 2023	
					KILALA	BOX 6768 KILIMANJARO		
107	LONZWE	TZ17TM0 0107	Unga	Kopo jeupe la 150gm	DAVID MAGINA	NSONG'WA TRADITIONAL CLINIC P.O	1 ST NOVEMBER 2023	
					KILALA	BOX 6768 KILIMANJARO		
				Kopo jeupe lenye		IPHYTOLS TANZANIA CO		

KIAMBATISHO NA. 5: IDADI YA WAGONJWA WALIOPATA MSAMAHA NA GHARAMA YA MSAMAHA KATIKA HOSPITALI ZA RUFAA ZA MIKOA KWA KIPINDI CHA JULAI 2023 HADI MACHI 2024

Na.	Hospitali	Idadi ya Wagonjwa Waliopata Msamaha	Gharama za Msamaha
1	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa -Amana	23,150	143,271,603
2	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tanga -Bombo	13,088	182,245,524
3	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kagera - Bukoba	47,089	153,440,855
4	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Dodoma	26,825	615,153,230
5	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Geita	664	22,914,350
6	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Iringa	759	11,327,400
7	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Katavi	73,798	2,548,636
8	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tabora -Kitete	16,713	139,933,093
9	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mtwara -Ligula	316	2,214,200
10	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Manyara	2,284	145,641,342
11	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kigoma -Maweni	15,731	118,929,505
12	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kilimanjaro -Mawenzi	1136	69,461,922
13	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya	401	14,002,634
14	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Morogoro	9713	112,771,942
15	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Arusha -MountMeru	3,543	80,880,910
16	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mara -Musoma	6,476	214,933,140
17	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa -Mwananyamala	14,202	105,478,830
18	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Njombe	453	9,127,524
19	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza-Sekou Toure	13,314	264,005,050
20	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga	2,729	48,228,573
21	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Simiyu	175	11,755,747
22	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida	6,413	195,947,860
23	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Lindi -Sokoine	221	5,322,800
24	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Ruvuma -Songea	3,745	28,476,850
25	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Songwe	5,071	95,397,990
26	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Rukwa -Sumbawanga	558	8,704,649
27	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa -Temeke	13,907	106,401,215
28	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Pwani -Tumbi	525	12,268,856
	JUMLA	302,999	2,920,786,230

KIAMBATISHO NA. 6: HALI YA UTOAJI WA HUDUMA MUHIMU 14 ZA KIBINGWA KATIKA HOSPITALI ZA RUFEEA ZA MIKOA.

No	Hospital	Zinazohitajika	Machi 2023		Machi 2024	
			Zilizopo	%	Zilizopo	%
1	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa -Amana	14	11	79	11	79
2	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tanga -Bombo	14	11	79	10	71
3	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kagera -Bukoba	14	9	64	8	57
4	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Dodoma	14	10	71	10	71
5	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Geita	14	3	21	7	50
6	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Iringa	14	7	50	8	57
7	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Katavi	14	4	29	3	21
8	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tabora -Kitete	14	3	21	5	36
9	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mtwara -Ligula	14	5	36	5	36
10	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Manyara	14	5	36	5	36
11	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kigoma -Maweni	14	6	43	7	50
12	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kilimanjaro - Mawenzi	14	6	43	8	57
13	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya	14	6	43	5	36
14	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Morogoro	14	8	57	9	64
15	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Arusha -Mount Meru	14	9	64	10	71
16	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mara	14	4	29	6	43
17	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa-Mwananyamala	14	9	64	10	71
18	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Njombe	14	3	21	6	43
19	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza-Sekou Toure	14	6	43	8	57
20	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga	14	4	29	4	29
21	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Simiyu	14	3	21	4	29
22	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida	14	8	57	8	57
23	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Lindi -Sokoine	14	4	29	4	29
24	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Ruvuma -Songea	14	5	36	7	50
25	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Songwe	14	3	21	6	43
26	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Rukwa - Sumbawanga	14	3	21	5	36
27	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa -Temeke	14	12	86	11	79
28	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Pwani -Tumbi	14	9	64	11	79

KIAMBATISHO NA. 7: HALI YA MADAKTARI BINGWA KATIKA HOSPITALI ZA RUFEEA ZA MIKOA.

No	Hospital	Physician	Paediatric	OBGY	General Surgeon	Orthopaedic	Radiologist	EMD Specialist	Anaesthesiologist	ENT Surgeon	Ophthalmologist	Oncologist	Urologist	Haematologist	Dermatologist	Psychiatrist	Dental Specialist	Gastroenterologist	Nephrologist	TOTAL
1	AMANA	3	4	4	2	2	3	0	0	2	1	0	1	1	0	2	1	0	0	26
2	BOMBO	2	2	4	2	4	2	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	21
3	BUKOBWA	1	2	2	2	1	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	12
4	DODOMA	2	4	4	4	4	3	0	0	1	5	0	0	1	1	0	1	0	0	30
5	GEITA	1	2	4	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
6	IRINGA	1	3	4	2	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	14
7	KATAVI	0	0	1	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
8	KITETE	1	3	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
9	LIGULA	0	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	5
10	MANYARA	1	0	2	2	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
11	MAWENI	1	2	3	2	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	11
12	MAWENZII	1	2	1	1	3	0	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	12
13	MBEYA	0	2	3	3	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
14	MOROGORO	3	2	3	1	0	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	14
15	MT.MERU	2	2	4	3	2	1	1	0	2	1	0	1	0	0	0	0	0	2	21

16	MUSOMA	1	1	2	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	
17	MWANANYA MALA	2	5	5	2	1	2	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	21	
18	NJOMBE	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	6	
19	SEKOUTOUR E	3	2	4	2	0	2	1	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0	17	
20	SHINYANGA	1	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	
21	SIMIYU	0	1	1	2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	6	
22	SINGIDA	2	1	4	3	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	14	
23	SOKOINE	0	0	3	1	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	
24	SONGEA	1	1	2	2	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	9	
25	SONGWE	0	1	3	0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	8	
26	SUMBAWANG	1	2	2	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	
27	TEMEKE	3	3	6	1	3	5	0	1	2	2	1	0	0	2	1	0	0	30	
28	TUMBI	1	3	3	4	2	1	2	2	1	2	0	0	0	1	0	1	0	23	
	TOTAL	35	54	79	53	27	28	14	6	22	23	1	4	3	2	7	7	2	2	369

KIAMBATISHO NA. 8. UTEKELEZAJI WA MIRADI YA MAENDELEO

(a) Miradi ya ujenzi inayoendelea kutekelezwa katika Hospitali ya Taifa, Maalum, Kanda, Mikoa na Vyuo vya Afya

Na.	Namba ya Mradi	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Gharama za Mradi	Fedha zilizotolewa tangu Mradi uanze	Hatua ya Utekelezaji
1	5487	Hospitali ya Taifa Muhimbili (Upanga)	Ujenzi wa Jengo la Wodi Maalum (Private wards) Phase II	29,000,000,000.00	5,900,412,405.51	Ujenzi umefikia 95%-Phase II-Frame ambapo ni hatua ya umwagaji wa zege ya "roof beam"
2	5427	Hospitali ya Rufaa Kanda ya Kaskazini (KCMC)	Ujenzi wa Jengo la huduma za tiba - Mionzi kwa matibabu ya magonjwa ya Saratani (Radiotherapy)	5,029,721,695.00	2,000,000,000.00	Ujenzi umefikia 71% hatua ya ukamilishaji (Finishing)
3	5428	Hospitali ya Rufaa Kanda ya Kati - Benjaminiya Mkapu	Ujenzi wa Jengo la huduma za tiba - Mionzi kwa matibabu ya magonjwa ya Saratani (Radiotherapy)	28,973,202,873.80	7,941,657,575.39	Ujenzi umefikia 28% usukaji nondo za "Bunker"
4	5424	Hospitali ya Maalum Magonjwa Ambukizi Kibong'oto	Ujenzi wa jengo la Maabara ya Kisasa-BSL3-Phase II(Mradi uko kwenye DLP)	10,443,607,808.00	9,472,699,735.00	Mradi umekamilika kwa 100% na jengo limeanza kutumika
5			Ujenzi wa jengo la Radiolojia	3,100,000,000.00	2,523,634,202.11	Ujenzi umefikia 48% Maandalizi ya kupauwa
6	5422	Hospitali ya Rufaa Kanda ya Nyanda za juu - Mbeya	Ujenzi wa jengo kwa ajili ya Huduma za uzazi (Maternity Complex) unaofanyika eneo la Meta.	12,392,191,914.99	12,392,191,914.99	Mradi umekamilika kwa 99% na jengo limeanza kutumika

Na.	Namba ya Mradi	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Gharama za Mradi	Fedha zilizotolewa tangu Mradi uanze	Hatua ya Utekelezaji
		Nyanda za juu - Mbeya	unaofanyika eneo la Meta.			jengo limeanza kutumika
7	5408	Hospitali ya Rufaa ya Kanda-Burigi-Chato	Awamu ya pili: Ujenzi wa Jengo la Wodi za wagonjwa,"External work" na jengo Radiologia.	17,705,497,182.27	9,756,138,647.49	Ujenzi wa wodi 82%, "External works" asilimia 100 na Radiolojia asilimia 100 linatoa huduma
			Ujenzi wa majengo ya Hospitali: (CSSD, Mortuary na Laundry)	3,773,414,711.45	1,509,365,884.56	Ujenzi wa CSSD, Mortuary, Laundry, Waitingbay na Walkway umefikia 15%
8	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa Njombe	Ujenzi wa jengo la OPD, Jengo la Afya ya uzazi (Maternity), Upasuaji & Mifupa na wodi, laundry na Incinerator na nyumba tano za watumishi	27,478,274,300.00	27,192,716,800.00	Mradi umekamilika kwa 100% na jengo limeanza kutumika
9	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Simiyu	Ujenzi wa jengo la huduma za afya ya uzazi (Maternity block)	6,760,689,988.00	6,760,689,988.00	Ujenzi umefikia 96% hatua ya ukamilishaji
10	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Manyara	Ukamilishaji wa ujenzi wa Jengo la wagonjwa wa Nje (OPD), EMD, ICU na ukamilishaji wa jengo la Damu salama	4,145,712,834.26	2,145,712,834.26	Ujenzi umefikia 68% ya ufungaji wa mifumo mbalimbali
11	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Mbeya	Ujenzi wa jengo la upasuaji (theatre, ICU & CSSD)	5,413,493,180.24	5,339,493,180.24	Ujenzi umefikia 99% ya utekelezaji.
12	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Maweni	Ujenzi wa Jengo la OPD-Awamu ya kwanza	3,000,000,000.00	2,986,000,000.00	Awamu ya kwanza ya ujenzi imefikia 98% .
			Ujenzi wa Jengo la Damu Salama	1,318,243,549.59	1,073,589,299.67	Ujenzi umekamilika kwa 87%
13	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Sokoine	Ujenzi wa Jengo la Wagonjwa wa nje (OPD) awamu ya kwanza 3b na ya pili 1b.	4,000,000,000.00	3,399,030,009.00	Ujenzi awamu ya pili umefikia 82% ukamilishaji.
14	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Songea	Ujenzi wa Jengo la Wagonjwa wa nje (OPD) awamu ya kwanza na ya pili.	4,000,000,000.00	2,778,338,430.00	Ujenzi umefikia 75% hatua ya finishing sakafu ya kwanza

Na.	Namba ya Mradi	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Gharama za Mradi	Fedha zilizotolewa tangu Mradi uanze	Hatua ya Utekelezaji
15	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Ligula	Ujenzi wa Jengo la Wagonjwa wa nje (OPD)-Awamu ya Kwanza	3,000,000,000.00	2,912,000,000.00	Ujenzi umefikia 85% kwa sakafu ya nchini.
16	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Kitete	Ujenzi wa Jengo la Afya ya mama na mtoto awamu ya kwanza na ya pili.	4,700,000,000.00	3,000,000,000.00	Ujenzi umefikia 65% awamu ya pili ikiwa yakwanza imekamilika.
17	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Singida	Ujenzi wa Jengo la "Covid-19 Containment Centre" (Wards, Theatres, Pharmacy, Laboratory & ICU)	20,297,252,638.33	6,021,614,224.00	Ujenzi umefikia asilimia 31% hatua ya kumwaga zege ya sakafu ya "Compatiment" ya pili.
18	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Mara	Ujenzi wa Hospitali ya Kumbukumbu ya Mwl. Nyerere (Wing C)-Phase IV	23,855,073,959.00	17,873,865,608.85	Ujenzi umefikia 98% kwa bawa C na linatoa huduma, bawa B. 85 na A ni 45 hatua ya ukamailishaji
			Ujenzi wa Hospitali ya Kumbukumbu ya Mwl. Nyerere (Wing A na B)-awamu ya V	19,660,423,987.21	0	Mkataba umeshasainiwa na taratibu za kumkabidhi eneo mradi kwa mkandarasi zinaendelea.
19	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Kisopwa	Ujenzi wa Kituo cha Umahiri kwa ajili ya matibabu ya magonjwa hatarishi na Milipuko	2,900,000,000.00	1,015,000,000.00	Ujenzi umefikia 53% hatua ya umaliziaji
20	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Songwe	Ujenzi wa Jengo la Huduma za Afya ya Mama na Mtoto (Maternity block)	9,745,114,617.00	6,791,684,252.78	Ujenzi umefikia 60% hatua ya upauwaji
21	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Katavi	Ujenzi wa miundombinu ya Hospitali ya Rufaa ya Mkoa- pamoja na ujenzi wa jengo la mama na mtoto Wing B	12,950,000,000.00	9,260,000,000.00	Ujenzi kwa bawa "B" ni 98% linatumika, ambapo bawa "A" umefikia asilimia 30 ikiwa ikiwa miundombinu ya nje imekamilika.
22	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Mawenzi	Ujenzi wa jengo la huduma za afya ya uzazi (Maternity block)	17,423,559,565.00	12,609,352,188.81	Ujenzi umefikia 86% sakafu ya chini na ya kwanza zinatoa huduma.
23	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa- Sekoutoure- Mwanza	Ujenzi wa jengo la Huduma za Afya ya Mama na Mtoto (Ghorofa sita)	13,916,811,290.29	11,153,760,650.51	Ujenzi umefikia 95% jengo linatoa huduma

Na.	Namba ya Mradi	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Gharama za Mradi	Fedha zilizotolewa tangu Mradi uanze	Hatua ya Utekelezaji
24	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa-Rukwa	Ukamilishaji wa ujenzi wa Jengo la Damu Salama	1,173,653,873.06	623,642,136.95	Ujenzi umekamilika kwa 65%
25	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa-Bombo-Tanga RRH	Ujenzi wa Jengo la Damu Salama na kitengo cha utengenezaji wa Maji tiba-Awamu I	668,495,465.20	426,000,000.00	Ujenzi umekamilika kwa 20%
26	5411	Uimarishaji wa Hospitali za Rufaa-Geita	Ujenzi wa Jengo la Afya ya Mama na Mtoto (<i>Maternity Wing</i>)	13,213,606,303.00	3,865,986,022.00	Ujenzi umefikia 45% hatua Finishing kwa jengo na kazi za nje (Walkway na Dewatts)
27		Chuo cha Uuguzi namdarasa na Ukunga-Nachingwea	Ujenzi wa Jengo la madarasa na maabara	1,609,838,617.79	58,000,000.00	Ujenzi umefikia 27% hatua ya Umwagaji zege wa sakafu ya kwanza
28		Chuo cha Afya-Mpwapwa	Ukarabati wa jengo la utawala, maktaba na ukumbi	353,325,040.00		Ukarabati umefikia 30% hatua ya uezekaji
29		Wizara ya Afya	Ujenzi wa Jengo la ofisi za Wizara ya Afya	23,346,618,260.38	20,002,820,027.04	Ujenzi umefikia 86% hatua ya finishing
JUMLA KUU				335,347,823,653.86	193,915,266,271.66	

(b) Miradi iliyo katika hatua za awali

Na	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Hatua za utekelezaji
1	Taasisi ya Mifupa -MOI	Ujenzi wa Jengo la OPD	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata Mkandarasi
2	Taasisi ya Saratani ya Ocean Road	Ujenzi wa Kituo cha Mionzi kwa ajili ya matibabu ya Saratani - Mbeya	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata Mkandarasi
3	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kilimanjaro Mawenzi	Ujenzi wa Jengo la wodi na Jengo la kuhifadhia maiti	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
4	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mwanza -Sekou -Toure	Ujenzi Jengo la huduma Jumuishi	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata Mshauri Elekezi
5	Hospitali Maalum ya Mama na Mtoto - Dodoma	Ujenzi wa miundombinu ya Hospitali Maalum ya huduma ya afya ya mama na mtoto.	Hatua ya Usanifu wa michoro
6	Hospitali Mpya ya Kanda ya Kusini-Mtwara	Ujenzi wa miundombinu wa awamu ya pili (jengo la huduma za afya ya Mama na Mtoto Mchanga(Maternity Complex), kufulia, kichomea taka na nyumba za watumishi)	Hatua ya Usanifu wa michoro
7	Hospitali Mpya ya Kanda ya Magharibi-Kigoma	Ujenzi wa miundombinu ya Hospitali ya Kanda	Hatua ya Usanifu wa michoro

Na	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Hatua za utekelezaji
8	Hospitali teule ya rufaa ya kibingwa hadhi ya mkoa – Ukerewe	Ujenzi wa Jengo la kutoa huduma za kibingwa	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
9	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya	Ujenzi wa Jengo la OPD	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
10	CEDHA	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
11	Chuo cha Afya-Kibondo	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
12	Chuo cha Afya- Muheza	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
13	Chuo cha Afya- Tukuyu	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
14	Chuo cha Afya- Same	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
15	Chuo cha Afya- Sumbawanga	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
16	Chuo cha Afya- Mbozi	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
17	Chuo cha Afya- Geita	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
18	Chuo cha Afya- Maswa	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
19	Chuo cha Afya- Kahama	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
20	Chuo cha Afya- Mbulu	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
21	Chuo cha Afya- Mpwapwa	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
22	Chuo cha Afya-Rombo	Ujenzi wa miundombinu ya Chuo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
23	Kituo cha Umahiri wa magonjwa hatarishi na Mlipuko-Kagera	Ujenzi wa miundombinu ya kituo	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
24	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Katavi	Ujenzi wa minudombinu ya Damu salama	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
25	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga	Ujenzi wa minudombinu ya Damu salama	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
26	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Ruvuma	Ujenzi wa minudombinu ya Damu salama	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
27	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mara	Ujenzi wa minudombinu ya Damu salama	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
28	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida	Ujenzi wa minudombinu ya Damu salama	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
29	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Songwe	Ujenzi wa minudombinu ya Damu salama	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
30	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Geita	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
31	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Simiyu	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
32	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tabora	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
33	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Dodoma	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
34	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Singida	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
35	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Manyara	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
36	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Songwe	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi

Na	Jina la Mradi	Kazi zitakazotekelezwa	Hatua za utekelezaji
37	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Pwani	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
38	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Ruvuma	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
39	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Iringa	Ukarabati wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
40	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kigoma	Ukarabati wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
41	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mbeya	Ukarabati wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
42	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mtwara	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
43	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Rukwa	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
44	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Mara	Ujenzi wa wodi ya Watoto wachanga (NCU)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
45	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Tanga	Ujenzi wa jengo la huduma za afya ya Mama na Mtoto Mchanga(Maternity Complex)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
46	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Morogoro	Ujenzi wa jengo la huduma za afya ya Mama na Mtoto Mchanga(Maternity Complex)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
47	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Kagera	Ujenzi wa jengo la huduma za afya ya Mama na Mtoto Mchanga(Maternity Complex)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi
48	Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Shinyanga	Ujenzi wa jengo la huduma za afya ya Mama na Mtoto Mchanga(Maternity Complex)	Hatua ya ununuzi kwa ajili ya kumpata mshauri Elekezi

Mganga Mkuu wa Serikali Prof. Tumain Nagu akimjulua hali mgonjwa anayepata huduma za matibabu katika Hospitali ya Rufaa ya Mkoa Sekou Toure Mwanza.

Serikali ya awamu ya sita inaendelea kuboresha huduma za Afya ya msingi ngazi ya jamii. Picha; Mhudumu wa Afya Ngazi ya Jamii (CHW) akihamasisha huduma za Kinga dhidi ya magonjwa katika ngazi ya jamii.